

RHB

KØBENHAVNS
RÅDHUSBIBLIOTEK

Mag. 65.08 Da

DE
DANSKE
BYERHVERV

I TEKST OG
BILLEDER

○
KØBENHAVN

De danske Byerhverv

København III

Indholdsfortegnelse

Dampskibsselskaber, Kompagnier, Fabrikker, Forretninger, etc.

Det østasiatiske Kompagni .	Pag.	3.	12
Det forenede Dampskibs-Selskab.	"	13.	18
Hedeher & Søn. De Fiskeriske Rederier.	"	19.	22
C. K. Hansen. Skibsrederi	"	23.	28
Dampskibsselskabet "Norden".	"	29.	32.
Em. Z. Sritzers Bjergnings-Entreprise.	"	33.	38
Holm & Honsild. Skibsmægler-Firma.	"	39.	44.
Johansen & Jespersen, Dampskibsselskabet "Steam"	"	45.	46
Boendsen & Christensen, Dampskibsselskabet "Cimbria" "Vendita"	"	47.	54
L. H. Carl, Dampskibsselskaberne "Skjold" "Carl" "Gorm"	"	55.	58
Københavns mekaniske Net- og Garnfabrik N. P. Utzon.	"	59.	64.
H. Haastrop & C. Andersen Paraply- og Parasolfabrik.	"	65.	68
F. L. Binder & Co. Uldvare- og Fæppefabrik.	"	69.	74.
Den kgl. Porcelænsfabrik og Alumina.	"	75.	90
Porcelænsfabriken Bing & Grøndahl	"	91.	102
Fredriksholms Tegl- og Kalkværker.	"	103.	110
Kryolith-Mine og Handels-Selskabet.	"	111.	118
N. L. Dehns Dampvaskeri	"	119.	123.
De danske Dampmøller.	"	125.	128
De danske Cichoriefabriker C. F. Rich & Sønner.	"	129.	144
Brødrene Cløtts Chokolade Fabrik	"	145.	154.
De danske Konserverfabrikker.	"	155.	159
A. Søborgs Fabrik.	"	161.	166
Københavns Malkeforsyning	"	167.	170
F. L. Smidth & Co. Ingeniør Firma.	"	171.	182
Glud & Marstrands Fabrikker.	"	183.	192
Ludvigsen & Hermanns Jernstøberi.	"	193.	196
Smith, Muggind & Hüttemeier.	"	197.	205
Nielsen & Winthers Værktøjsmaskinfabrik.	"	207.	212

Reckes Opvarmningsskompagni.	Pag. 213-214
F. Krüger. Ingeniør Forretning.	" 215-220.
N. Larsens Vognfabrikker	" 221-226
A. M. Hirschprung & Sønner.	" 227-233.
Alex. Rasmussen.	" 235-240
De danske Spritfabrikker.	" 241-256
Kastrup Glasværk.	" 257-258
A. N. Hansen. & Co	" 259-267.
Severin & Andr. Jensen.	" 269-273.
Cornelius Knudsen.	" 275-280
Emil Felumbs Pianofortefabrik	" 281-284
F. Larsen & Søn's Pianofortefabrik.	" 285-290
Herm. N. Petersen & Søn's Pianofortefabrik.	" 291-294.
W. E. Jensen & Søn, Hobbersmede.	" 295-297.
F. R. Lund. Pariseretablissement.	" 299-304.
Bernhard Hertz.	" 305-306
Brødrene Dragsted.	" 307-310.
Chr. L. Simonsens Efterfølger. Herre-Eksterperingshandel & Skaderi.	" 313-316.
Jh. Celinder. Overstykkemagasin	" 317-320
P. Trolle.	" 321-323
Bang & Tegner.	" 325-329
A. Fønnesbech.	" 331-340
Otto & Raben.	" 341-344
A. C. Bangs Pelsvaremagasin	" 345-349
F. Børre & Co's Efterfølger.	" 350-352
F. Fisker & Co.	" 353-356.

DET ØSTASIATISKE KOMPAGNI

Hvor faa Aar er det egentlig ikke siden, at Kjøbenhavn laa lunt gemt bag sine Volde og sit Kastel, og at den af en Skildvagt bevogtede Langelinie-Idyl omhyggeligt aflaaesedes for Publikum Kl. 10 om Aftenen. Og nu? Ja, intet maaler maaske bedre den ny Tids Forskel fra *gamle Dage* end de storslaaede, altid aabne Vidder, som der nu møder Øjet, naar man fra Grønningen stiger op til hin stolte Promenade, der naaer ned til og langs med Frihavnens stilfulde og statelige Anlæg.

De store Linier — den udstrakte Horizont — det vide Udblik — det friske Pust fra og Synet over Sundet med Sejlerskaren — det nye Havneterrain, der med al sin elegante Arkitektur synes som smykket til Fest — alt dette stemmer Sindet til let at fatte, at Absalons gamle Stad nu endelig staar paa Tærskelen til en helt ny Tidsalder, nu endelig vil kunne vorde en Verdenshandelens By, en Stabelplads for den store Handel.

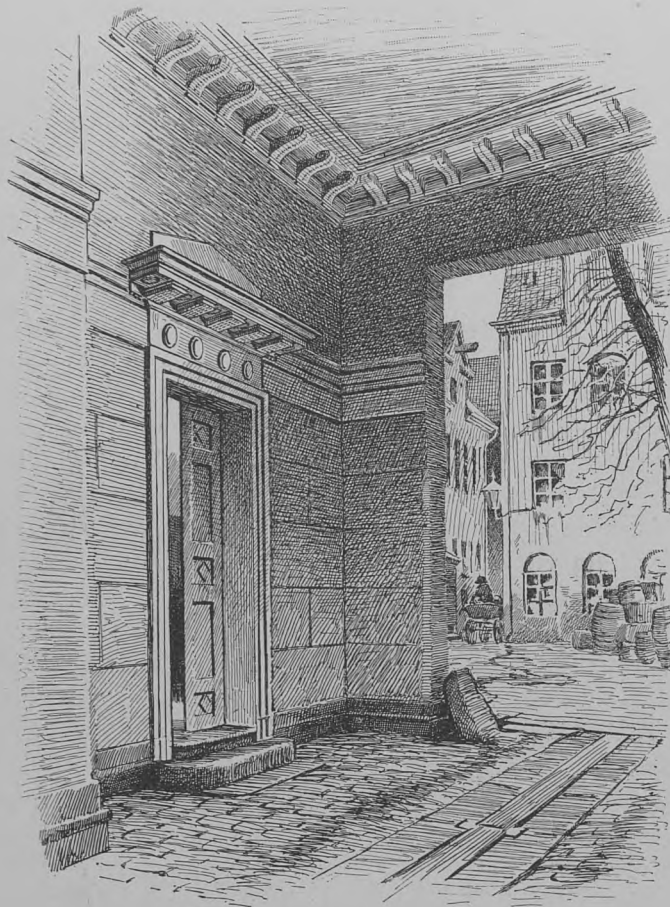
Og som et ydre »mur- og nagelfast« Tegn herpaa dukker der saa op for Ens Blik en smuk to-Etages Bygning, der ligger lidt for sig i selve Frihavnen, helt blotet for al Fordringsfuldhed i sin Fremtræden, men fast og klar i sine Omrids, af en egen stilfærdig Soliditet og rolig Værdighed i Stilen.

Det er »Østasiatisk Kompagni«, som her bor til Huse.

I selve Navnet ligger der ligesom et Fortids-Minde og et Fremtids-Varsel! Der er noget gammelkendt i Klangene, noget, der synes at fremmane svunden Storhed, og som samtidig giver Løfte om Generobring og Genoprejsning.

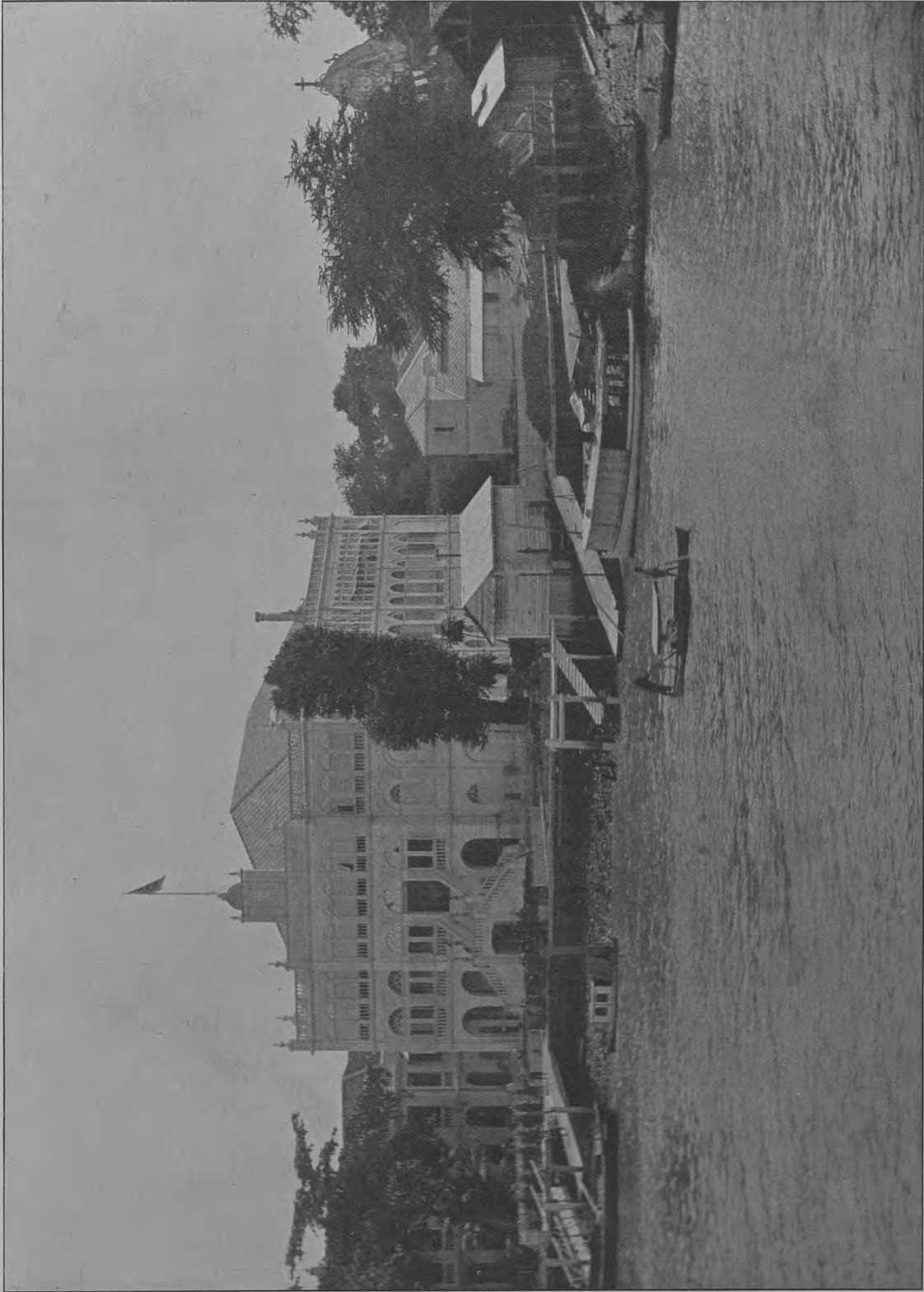
Og i Virkeligheden er det jo ogsaa saa: her er en af de mange gode og frugtbare Begyndelser gjort til paany og i Nutids-Omfang at faa realiseret, hvad der fra de fjærneste Tider af har staaet for alle Kjøbenhavns Velyndere og Velgørere som den store Opgave: én Gang »at skaffe Staden en fri Oplagshandel, som ellers og kaldes Vederlags-, Entrepôt- eller Transit-Handel«, saa at Byen, »der ligger saa bekvem af Situation for Negotien«, kunde naa til »at udskibe og forsende alle Slags, fra Østersøen kommende og derhen gaaende Varer videre til fremmede Steder«. Saaledes udtryktes Tanken alt i det 18. Aarhundredes snørklede Rococo-Sprog, og selve dette Aarhundrede saa' den da ogsaa en Tid lang virkeliggjort ved særlige Konjunkturers Hjælp i en for hin Tid forbavsende Storhed og Rækkevidde. Ja, endog saa fjærnt fra som fra selve *Østasien* fandt netop den Gang Handelen Vej over Kjøbenhavn til Skandinavien og Østersølandene, fornemmelig, ja i en hel Række af Aar endog udelukkende ledet af det saakaldte *Asiatiske Kompagni*.

»Afvejen for en Chinafarer« — i dette gamle Mundheld er endnu ned til vore Dage bevaret Mindet om hint Kompagnis gyldne og glade Tid. Naar et af det *Asiatiskes* Skibe kom velbeholdent hjem og fuldstødt gled ind i Havnen under Splitflaget for at lægge sig i Kompagniets »Grav« paa Christianshavn, var det en Festdag for den hele By. Intet Under, at alle paa Gaden beredvillig veg Pladsen for de flotte Matroser, for »Chinafarerne«! Og histovre bag det statelige Palais i Strandgade, som

FRA DET »ASIATISKE KOMPAGNIS« PALAIS

endnu den Dag i Dag er en arkitektonisk Pryd for vor Stad, rørte der sig saa de kommende Uger et overordentlig rigt, broget og ejendommeligt Liv. »Paa Skibsværftet hamrede og tømredes der, Skibe lossede og ladede ved Slæbestederne, Arbejdere baxede og tumlede med Tønder, Baller og Kasser, fremmede Købmænd og fornemme Damer kom for at bese Varerne, Matroser sang Opsange, Vogne kørte ud med tunge Læs, fra Smedien og Spanterummet drønedes det ud over Pladsen, og oppe i Kontorerne arbejdede en hel Stab af Betjente ved Bøgerne, førte Korrespondancen eller udarbejdede sirlige Skrivelser til indiske Fyrster, med hvilke Kompagniet havde eller ønskede at indlede Forbindelse. Koncepten til et saadant Brev begynder saaledes: »An den Würdigen und am Seligen Stuhl stehenden, die Schön-

KOMPAGNIETS BYGNING I BANGKOK

heit der hohen Gemeinschaft geniessenden, mit der Gewalt eines Crocodillen im brausenden Meer begabten, wie ein Löwe im Kriegs Wald stehenden und in der Armee an Geschicklichkeit sich auszeichnenden Oberhaupt Sidu.« *)

Det Asiatiske Kompagni stiftedes 1732 med Eneret paa Skibsfarten hinsides det gode Haabs Forbjerg. **)

Op igennem det 18. Aarhundrede stod dette Selskab som en Stat i Staten. I Indien og Bengalen besad det Fæstninger, »Forter« og »Loger«, ja herskede over hele Kolonier. Det kunde føre Krig og slutte Forbund, træde i selvstændig Forhandling med Fyrsterne i det fjærne Asien, bruge Danerkongens Rigssegl, føre Splitflag og Orlogsvimpel. Talrige og udmærkede var Kompagniets Rettigheder og Begunstigelser: de i Selskabet anbragte Kapitaler var fri for al Tyng, dets Skibe fri for Told, Konsumtion og Accise, Havne-, Laste- og Slave-Penge.

Alene i Aarene 1766—79 anskaffede Kompagniet sig 9 nye Skibe 3: 4 Chinafarere paa 400—420 Commercelæster hver, samt 5 Ostindiefarere paa 115—118 Commercelæster, og i 1783 ejede Kompagniet ialt 9 Chinafarere og 6 Ostindiefarere med en samlet Besætning af 1750 Mand. Et sligt Skib gjorde regelmæssig fem Rejser og beregnedes da at have dækket sine Bygnings-, Ekviperings- og Reparationsomkostninger. En Rejse til Østasien blev beregnet til at vare i 18 Maaneder, men varede ofte meget længere. Chinafarerne førte en Besætning af 148 Mand, Ostindiefarerne mellem 61 og 72.

Om Handelen paa China maa berettes, at der den Gang kun var en eneste Havn aaben for Evropæerne, nemlig den sydligste, Kanton, der ogsaa var »den eneste, hvor Heden var utaalelig«. Oprindeligt havde alle Havne været aabne, men de første Evropæere, som kom til China, havde drevet »saa yderlig Gemenskab mod Chinesernes Fruentimmer«, at man hurtigt havde fortrudt sin Imødekommen.

Skibene maatte løbe op i Tigerfloden efter at have taget Lods ved Makao; femten Mil oppe blev de stoppede, visiterede og fik Toldpas til at sejle videre. Saa snart et Skib var kommet til Kanton, lod man straks en Toldbetjent hente og aftalte med ham forud alle de Forretninger, man vilde gøre, ja endogsaa »hvor meget man vilde underslaa i Tolden«. Man ladede derpaa frit uden mindste Modsigelse »under Flagets og Nattens Beskyttelse«. Udlosningen kunde derimod ikke ske, forinden den saakaldte *Opeon*, Provinsens Intendant, først havde været om Bord. Han kom ledsaget af 3—4 af de 7 Storkøbmænd i Byen, der havde Monopol paa Udenrigshandelen i Kanton, og hilstes ved sin Ankomst med Musikfanfarer og en Salut paa 11 Kanonskud. Hele Ladningen blev derpaa beset, og de chinesiske Købmænd maatte købe og forære *Opeon*, hvad der af Ladningen behagede ham. Derefter maatte Skibet efter Maal betale en Afgift af 4,000—4,500 Piastre.

Af chinesiske Varer hjemførte et Skib i Almindelighed ca. 2 Mill. Pd. Te og ca. 80,000 Stkr. Silke- og Nankinstoffer. Af andre chinesiske Varer medbragtes til Evropa: Porcellæn, Papir, Kamfer, Boraks og Rabarber. Hvad selve de chinesiske Silketøjer angik, saa var de uovertræffelige i Hvidhed og Blødhed.

Den chinesiske Handel skete saa at sige udelukkende med Penge. Evropæerne maatte med andre Ord give Mønt eller Sølv for de Varer, de købte af Chineserne.

*) Carl Bruun: Kjøbenhavn.

**) Jfr. her og i det følgende Jul. Schovelin: Fra den danske Handels Empire I.

Fra Ostindien hjembragtes hvide og kulørte Kattuner, Sirtser, Tørklæder, Net-teldug, Salpeter, Krydderier og Snørrottinger.

En Del af disse Varer forbrugtes her i Landet, hvor man havde vænnet sig til at bruge disse fremmedartede Varer, som ifølge deres Natur for Størstedelen dog vare Luxusvarer, i et for Datiden ligefrem forbavsende Omfang.

Med Størstedelen dreves der imidlertid Transithandel paa Udlandet. Den samlede Genudførsel af asiatiske Varer havde f. Ex. i 1772 en Værdi af 3,6 Mill. Rigsdaler Courant, (ca. 10 Mill. Kr.), medens der i Danmark, Norge og Hertugdømmerne blev forbrugt for ca. 347,000 Rdl.

Et haandgribeligt Udtryk for, hvor meget der tjentes paa den østasiatiske Forretning, giver Udbyttet af det Asiatiske Kompagnis Aktier. Ved Asiatisk Kompagnis Fornyelse i 1772 sattes Tallet af Aktier til 4,800 à 500 Rdl. Disse gav i 1773 et Udbytte af 8 pCt., de tvende følgende Aar 10 pCt., derpaa gik Udbyttet i 1776—78 ned til 5—7 pCt., men under de de derpaa følgende gode Konjunkturer gik det atter op til 10 pCt. og i 1872 endog til 30 pCt. eller 150 Rdl. pr. Aktie. Under disse Forhold steg Aktiekursen til en svimlende Højde, ja naaede endog i Juni 1782: 1900 Rdl., altsaa henimod det firdobbelte af deres paalydende Værdi.

I hine Tider var altsaa Kjøbenhavn et Hovedoplagssted for hele Nordevropa af fremmede og fremmedartede Produkter, hentede fra de fjærneste Have og Havne, oversøiske og sydevropæiske Luxusartikler, som havde saare lidet at gøre med vort lille fattige Lands Tarv og Trang, Efterspørgsel og Forbrugsevne. Den ledende commercielle Tanke i hele denne Forretning var saa at sige udelukkende den, at man herfra kunde forsyne andre og rigere Lande med disse Produkter.

»Det er helt underligt at tænke sig, hvorledes der paa denne Vis for saa meget over Hundrede Aar siden blev slæbt Ladning paa Ladning af hine Eventyrlandes rige Skatte rundt om Afrikas Sydspids over det ene store Hav efter det andet hjem til et uanseligt, fattigt og tarveligt Land, til en Krinkelkrogenes Residensstad, der skulde synes at ligge paa Vranken af Tilværelsen, naar der var Tale om Handel med China og Ostindien. Og just denne afsides og nordligliggende, kluntet byggede og smudsige Søstad blev nu et »Entrepôt«, som det hed i hine Dage, for Verdenshandelen med al Slags yppig og fjærn Luxus, skøre og sære Sager og Kræs«.

Nu ligger al den Herlighed saa at sige øde, blot den smukke Bygning vidner endnu om fordums Storhed. Christanshavn-Siden er nu i Sammenligning med gamle Dage ligesom blevet den forkerte Side — Livet og Udviklingen gaar Nord paa og holder sig til Kongens-Nytorv-Siden.

*

*

*

De engelske Kaperier 1807 ruinerede Kompagniet, og trods alle Genoplivelsesforsøg efter Freden 1814 lykkedes det ikke bringe det paa Fode igen. I 1843 opløstes det definitivt, og for lange, lange Tider var den østasiatiske Æra ude for Danmark.

Først 1897, altsaa nøjagtig 90 Aar efter Asiatisk Kompagni fik det Knæk, det aldrig siden forvandt, tog en lille Kreds af *private* Mænd, med Landmandsbankens Direktør, Hr. Etatsraad Is. Glückstadt, i Spidsen, Initiativet til under moderne Forhold og Former at lade Landet genoptage denne de »lange Rejsers« Fart og derved ligesom genoplive noget af den svundne Stortid.

HOVEDKONTORET I KJØBENHAVNS FRIHAVN

Det var dog ingenlunde den Sagnets og Eventyrets Glans, som fra den »gode, gamle Tid«, fra Asiatisk Kompagnis Dage, endnu stod om den store Langvejsfart til »Chinas Kyst og begge Indierne«, der fristede Stifterne af det nye Selskab, »Det Østasiatiske Kompagni«. Det var ædruelige og ganske nøgterne Købmands-Betragtninger, som tilskyndede dem til at gribe en gunstig Lejlighed til paa Grundlag af en alt bestaaende og vel indarbejdet Forretning i *Bangkok* — med Filial i Kjøbenhavn, nemlig Andersen & Co. — at faa startet en direkte Dampforbindelse mellem Kjøbenhavn og Østasien.

Efterhaanden at gøre Danmark delagtig i den store Verdenshandel, som staar alle Nationer, selv de mindste, aaben, og derved tilføre Landet ny Virksomhed og ny Fortjeneste — at udnytte Kjøbenhavns Beliggenhed ved Østersøens Port og efterhaanden faa Østersølandenes søværts Omsætning med hele den øvrige Verden, og da særlig ogsaa de store oversøiske Pladser, draget *over* Kjøbenhavn baade den ene Vej og den anden — *det* er selve »Frihavns-Programmet«, og som et *Led* i dettes Udførelse blev Østasiatisk Kompagni startet, da som alt sagt Lejligheden frembød sig.

I Overensstemmelse hermed er Østasiatisk Kompagnis Maal det almene: at bidrage sit til at fremme Danmarks Deltagelse i Verdenshandelen, — *særlig* altsaa Handelen paa *Østasien*, men naar i den sidste Tid ogsaa andre Verdensdele er dragne med ind under Omraadet, saa ligger *dette* fuldstændig inden for Opgavens videre Grænsedragning. Dog Østasien kommer selvfølgelig altid i første Række, og Vedligeholdelsen af en direkte, regelmæssig Dampskibslinie mellem nogle af denne Verdensdels største Pladser og Nordevropa er det første og fornemste, som Selskabet har for Øje.

Dertil knytter sig saa i nyere Tid Fart paa Syd-Afrika og Retur via Indien eller Syd-Amerika.

Farterne opretholdes dels med Selskabets egne Dampere, dels med Dampere, som tilhører Det Russisk-Østasiatiske Dampskibsselskab og Est Asiatique Français, for hvilke Det Østasiatiske Kompagni er General-Agent, og hvori det desuden paa anden Maade er interesseret, og der er paa denne Vis skabt et Samarbejde under saadanne Former, at den danske Handel derved kan fremmes og støttes. Ydermere benyttes chartrede Dampere.

Kompagniet har Filialer i *Bangkok* og *Singapore* og Handelsstationer paa den mellemliggende Malaccakyst i Bandon, Kelantan og Tringganu; denne Kyst befares af Kompagniet med 3 Dampere, der for at opretholde en ugentlig Post-, Passager- og Fragtforbindelse erholder Subvention af den siamesiske Regering.

Endvidere har Kompagniet Filialer Nord paa i *Shanghai*, *Hankow*, *Port Arthur*, *Dalny* og *Newchwang*.

Kompagniet driver en omfattende Ex- og Importforretning mellem Østasien og Evropa-Amerika med alle Produkter, der udvexles mellem disse Verdensdele, og endvidere en betydelig Export til Syd-Afrika, hovedsagelig bestaaende af Bygningsmateriale, svensk Tømmer & Træ, dansk Cement etc.

I *Bangkok* har Kompagniet i Byens Centrum ved Menam-Floden bygget et stort og smukt Hus — det største i sin Slags i *Bangkok* (se Billedet) — hvori er indrettet Kontorer og »Store« samt Beboelse for Funktionærer og Direktører. Kompagniet har store Skovkoncessioner paa Teak og andre Træsorter, der opskæres paa

egne Møller i Bangkok, hvorefter Træet forsendes til Evropa, Amerika, Syd-Afrika, China, Japan og Indien.

Alle denne vidtforgrene Virksomheds Traade løber sammen i Hovedkontoret i Kjøbenhavn, der er Mellemlid for Handelen. Her modtages alle Ordre, herfra placeres disse igen, og herfra dirigeres endelig Rutedamperne.

Det Østasiatiske Kompagni begyndte sin Virksomhed i Begyndelsen af 1897 med en Aktiekapital paa Kr. 2,000,000 og et Partialobligationslaan paa Kr. 1,500,000. Allerede i 1898 udvidedes Aktiekapitalen til Kr. 3,500,000 og i 1900 endyderligere til Kr. 7,000,000.

I 1903 er der optaget et nyt Partialobligationslaan paa Kr. 3,500,000, og samtidig indløstes det resterende Beløb af det tidligere Laan.

Aktierne have givet følgende Aarsudbytte:

1897: 5 %

1898: 5 %

1899: 8 %

1900: 8 %

1901: 8 %

1902: 8 %

Til Reserve- og Agiofonden er der siden Selskabets Stiftelse blevet henlagt ca. 1 Mill. Kr.

Bestyrelsen bestaar af:

A. et Bestyrelsesraad paa indtil 10 Medlemmer og

B. en Direktion, bestaaende af et saa stort Antal administrerende Direktører, som Bestyrelsesraadet til enhver Tid finder nødvendigt.

For Tiden sidder i Bestyrelsesraadet følgende Herrer: Etatsraad, Bankdirektør Is. Glückstadt, Formand, Grosserer C. J. Carøe, Konseilspræsident Deuntzer, Konferensraad A. Heide, Grosserer Victor Höffding, Kommandør C. F. Maegaard, Grosserer, Landstingsmand Holger Petersen og Admiral A. du Plessis de Richelieu,— og i Direktionen Etatsraad H. N. Andersen, General-Konsul for Siam, som har Domicil her i Byen, Herr Fred. Kinch i Shanghai, og de Herrer Em. Kinch og Kapt. V. Guldberg i Bangkok.

*

*

*

Det ligger saa nær at drage Sammenligninger mellem det gamle »Asiatiske Kompagni« og det nye »Østasiatiske Kompagni«. Men herved maa dog ikke glemmes, at der saa at sige ligger en hel Verdensudvikling imellem. Som nu alene det, at vi forlængst er traadt ind i *Dampens Tidsalder!*

En af det gamle Kompagnis Chinafarere var for sin Tid et stort og stateligt Skib — men »Østasiatiske«s Dampere »Prins Valdemar« og »Prinsesse Marie« med deres 7000 Tons D. W. er dog 5 Gange saa store, og hele Rejsen ud og hjem tager nu gennemsnitlig kun 6 Maaneder, altsaa kun $\frac{1}{3}$ af den Tid, de gamle Chinafarere brugte, enddog Rejsen nu gaar langt længere. Dampen og Suezkanalen har her gjort Vidundere. Interessant er det ogsaa at erfare, at slig en Fart til saa fjærne Farvande med et Skib, 5 Gange saa stort som det gamle Kompagnis Skibe, nu kun

kræver en Besætning af — 45 Mand, incl. Kaptajn og Officerer, altsaa over 100 Mand *mindre* end Fortidens Chinafarere!

Værdien af en hjemgaaende Ladning fra Østen er nu noget variabel, svingende mellem 1 og 2 Millioner Kroner. I gamle Dage havde de hjembragte Varer for Størstedelen en ren Luxuskarakter. I Nutiden er nogle af disse Artikler som f. Ex. Te højest at anse for en saakaldt Velstands-Vare, altsaa en Artikel, hvis Forbrug røber jævnt gode Kaar og ikke mere, — andre Varer er helt nye Artikler, hvoraf nogle endog maa regnes til Raa- og Hjælpestoffernes Klasse. Hovedsagelig bestaar en Hjemlast fra Østasien nu af følgende Varer:

Teaktræ og andre tropiske Træsorter, Coprah, Sago, Tapioca, Peber, Gambier, Sticklac, Horn, Huder, Cassia, Fjer, Te, Ris, Sesam- & Castor-Seed, Hamp, Jute, Tin, forskellige Krydderier og lign.

Som det vil ses, er saadanne tidligere Hovedartikler som Silketøjer, »Kattuner« og Porcellæn fuldstændig gaaede »ud af Sagaen«. — —

Alle disse Forskelligheder ere jo en blot og bar Følge af de ændrede Tidsforhold. Men ogsaa i andre Henseender falder det i Øjnene, hvor meget det moderne Aktieselskab skiller sig fra det gamle Kompagni.

Først og fremmest var dette udrustet med store *Privilegier*, havde saaledes først og fremmest lige til 1772 Eneret paa *hele* den asiatiske Handel, efter den Tid paa den chinesiske. Men dernæst var hine Tidens Handelskompagnier udrustede med et højtideligt Apparat af kongelig Bevaagenhed og styrende Excellencer, og i Overensstemmelse hermed lededes de paa rent bureaukratisk Vis med mange Cancelli-Omsvøb og stor Bekostelighed! Dertil var der ovenikøbet lidet eller intet at sige: det maatte nu en Gang være saa! Naar ikke selve Kongemagten, altsaa Staten, med sin Opmuntring, Garanti og sine Begunstigelser havde betrygget Kapitalisterne mod en Risiko, der i hine Tider forretningsmæssig set var et fuldstændigt Vovespil, vilde det simpelthen have været umuligt at skaffe Penge til slige storslaaede Foretagender i fjærne og fremmede Farvande, der vrimlede af »Søens Farer«, hvoriblandt ogsaa Sørøvere og Pirater, Krydsere og Kapere. Og det skal aldrig glemmes, at just derfor er det hine gamle, saa tit miskendte Kompagnier, hvem den Dag i Dag vor Handelsmarine skylder sine stolte Traditioner og det danske Handelsflag sit Verdensry.

Det moderne Aktieselskab er i Sammenligning hermed paa en Gang baade beskednere og — betydeligere. Det har ingen Privilegier, ikke nogen Art af Begunstigelser, ikke en Øres Støtte fra den danske Stat, er i ingen Henseende officielt forlehnet med nogen ydre Glans eller Herlighed*). Det er et Privat-Foretagende, et Aktieselskab — som alle andre, stiftet af og ført ud i Livet af Mænd, der her blot og bart har handlet som Forretningsmænd. For saa vidt er det moderne »Kompagni« unægtelig langt beskednere — og prætenderer da ej heller at være andet og mere: »Du bleibst am Ende — was Du bist«!

Men *dette* er just paa sin Vis mer betydeligt end det gamle Asiatiske Kompagni. Thi paa hine fjærne Have, hvor før kun enkelte Stormagter lod deres Skuder fare nu og da, er der i vor Tid en hel *Verdens-Konkurrence*, og i samme Grad som det

*) Kun har Kompagniet ved Lov 4. Februar 1898 faaet Tilladelse til, at dets Rutedampere maa føre Splitflag med Kompagniets Mærke i øverste Kvadrant nærmest Stangen.

moderne danske Selskab savner al ydre Støtte og ganske er henvist til egen Hjælp, er det netop vanskeligt saaledes fra »Vrangsiden« af at faa Tag og Lod i den *store* Omsætning derude, endsige at faa draget en Del, selv nok saa liden, helt herhen. Derigennem bliver »Det Østasiatiske Kompagni« for vort Erhvervsliv herhjemme ligesom et Vindve ud til den *store* Verden, ej alene tværs over Vestervovvov, men viden om og langt bort til den anden Side af Kloden, hvor Folk »sætter deres Fødder mod vore«. Og ikke nok hermed, men naar Selskabets Virksomhed saaledes fører unge Danske langt, langt bort til hine fjærne Eventyrets Egne, saa spredes der alene herved en Saasæd Verden over, som man har Lov til at haabe én Gang vil give rig Høst for Hjemlandet.

Saaledes har »Østasiatisk Kompagni« paa en Gang hjemlig Rod, er trods sit internationale Handelspræg et ægte dansk Foretagende og ligger dog paa Grænsen ud til den *store* Verden, har sine Fangarme og Sugerødder derude, vender sit Aasyn mod Dagningen i Øst. Og samtidig driver »Østasiatisk Kompagni« paa én Gang Handel, Skibsfart og Industri, — alle vore 3 *store Byerhverv* er saaledes ligesom forenede i dette Selskab, gaa op deri som i en Generalnævner.

Hvor højst naturligt da, at *dette* Værk just aabner med *dette* Selskab.

„DET FORENEDE DAMPSKIBS-SELSKAB“ (D. F. D. S.)

Da for ca. 40 Aar siden *Tietgen* stiftede »Det forenede Dampskibs-Selskab«, var det for Datiden baade noget af en Begivenhed og en Bedrift. Af mange Smaaskibe i spredte Ruter dannedes med ét Slag en hel lille Handelsflaade, hvis samlede Masse i Løbet af et Par Aar drog alle andre danske Dampskibsselskaber til sig med magnetisk Kraft, og som derved allerede i 1874, syv Aar efter Stiftelsen, blev Eneherre i de danske Farvande. En saa mægtig Concentration havde man endnu ikke set i vort Erhvervsliv, en saa hastig og fuldstændig Succès endnu mindre.

Og dog, for Nutidens Øjne synes det ikke stort, den Snes Skibe, hvormed man begyndte i 1867, 22 Skibe ialt, med tilsammen 4919 Netto Reg.-Tons — kun 4 af Baadene var paa over 500 Tons, Resten var rene Dværge, og de allerfleste Ruter gik da ogsaa de første Aar i Bælterne, Sundet, Kattegattet og den nærmeste Del af Østersøen. Nu tæller Selskabet foruden 12 søgaaende Staallægttere 119 Skibe og raader over en samlet Tonnage af 89,175 Netto Reg.-Tons — Skibsantallet er blevet mere end femdoblet, Tonnagen *18-doblet*. De største Skibe er nu paa o. 6000 Reg.-Tons, og Selskabets Langvejsfarter spænder over de store Have, fra Hekla til Hellepont, fra Nordkap til Tunis, fra Lilleasien til Mexicos Golf, forbindende det store Czar-Rige i Øst med Amerikas Fristater derovre i Vest.

Saa vældig har Udviklingen været i lidt over en Menneskealder!

Men allerede fra første Færd laa Storheden i Kim: samtidig med, at D. F. D. S. paa sin Haand samlede H. P. Priors og et Par mindre Rederiers Indenrigsfarter, overtog det fra C. P. A. Kochs to Selskaber*) tre Ruter mellem *Königsberg* paa den ene Side og henholdsvis Antwerpen, Hull og London paa den anden Side. Og hermed blev Selskabet strax stillet overfor den Opgave, som siden skulde blive dets fornemste: at skabe Forbindelse mellem Landene Vest og Sydvest for Danmark og Østersøhavnene. Hvilket atter vil sige med *Rusland*, — for *Königsberg* betød just den Gang: *Rusland*.

Netop i hine Aaringer, da D. F. D. S. traadte ud i Livet, begyndte denne vældige Kolos at røre paa sig: dens rige Kornkammer aabnede sig for Evropa, dens uudtømmelige økonomiske Hjælpekilder begyndte at sprudle. Thi nu fik nemlig *Rusland* Jernbaner — med rivende Hast bliver de efter 1866 saa at sige stampede op af Jorden Aar efter Aar. I første Omgang kom de *Königsberg* til Gode, i en Række

*) Koch & Hendersen og »Det almindelige danske Dampskibs-Selskab«.

af Aar blev denne Preusserstad det sydvestlige Ruslands Udførselshavn og Speditionsplads for en stor Del af Moskau-Trafiken til Czar-Rigets Indre. Efter at have ordnet Konkurrence-Forholdene paa denne Rute med det store engelske Rederi-Firma Bailey & Leetham, fik D. F. D. S. hurtig udnyttet denne Königsbergske Blomstringsperiode, som for Fragtfarternes Vedkommende begyndte med den vældige Konjunktur i den fransk-tyske Krigs Aar, 1870, og kulminerede under den russisk-tyrkiske Krig i 1877. I disse Aar var det overhovedet den *udenlandske* Afdeling, der bragte Selskabet Gods og Guld: Aktieudbyttet var for 1870 20 %, 1871—73 12½ %, 1874 10 %, 1875 7½ %, 1876—77 9 %.

Da Tiderne henimod 70ernes Slutning efterhaanden blev mer og mer daarlige

„SAGA“

og Østersøfragterne knebne, fandt man omvendt Erstatning og Modvægt i den *indlandske* Afdeling, herunder i denne Sammenhæng indbefattet Landets *Udførsel*. I Juni 1875 blev Esbjerg-Ruten aabnet, og med den stigende Englands-Forsyning tog denne Fart hurtig Opsving, først med levende Kreaturer, dernæst med Smør og Flæsk. Fra 1880—85 samlede ogsaa de fleste andre direkte Dampskibsruter paa England sig i Selskabets Haand, og dettes Historie er i Virkeligheden dermed siden da bleven et Stykke af det danske Landbrugs og den danske Udførselshandels Historie.

Aarene omkring 1880, ja helt op til Høsten 1887, var iøvrigt slette Fragtaar Verden over. Følgerne af disse Forhold kunde kun, stod det Selskabets Styrelse klart, imødegaaes paa én Maade: ved Udfoldelsen af større Energi, ved Optagelsen af ny Virksomhed — just et ægte Tietgensk Træk! Slag i Slag følger da nu Udvidelser af Selskabets Virksomhed: 1879 aabnes Ruterne paa *Libau*, 1880 Newcastle-Ruten, 1881 Stettin-Kjøbenhavn-Christiania, 1884 *Middelhavsarten* og Håvre-Østersøen, 1886 Hamborgs-Ruterne og Antwerpen-Riga (St. Petersborg), 1887 *Sortehavs-* og *Finlandsruten*.

Der sigtedes herved paa trende Forhold: først og fremmest paa at udnytte den

Aar for Aar voxende Trafik mellem de russiske Østersøhavne og Vestevropa, den mellem disse Lande stedse stigende Ombytning af Landbrugsfrembringelser med Industriprodukter, — dernæst paa at nyde godt af den frodige Udvikling af Østersøhandelen, som efter det tyske Riges Consolidering er kommen de nærmest Berlin liggende tyske Havne til Gode, — endelig at gøre Kjøbenhavn til Stabelplads for den Transitsætning mellem det nordlige Vest- og Østevropa, som ellers søger over Holland og Hamborg.

I saa Henseende var Aabningen af Libau-Ruten et afgørende og rettidigt Skridt.

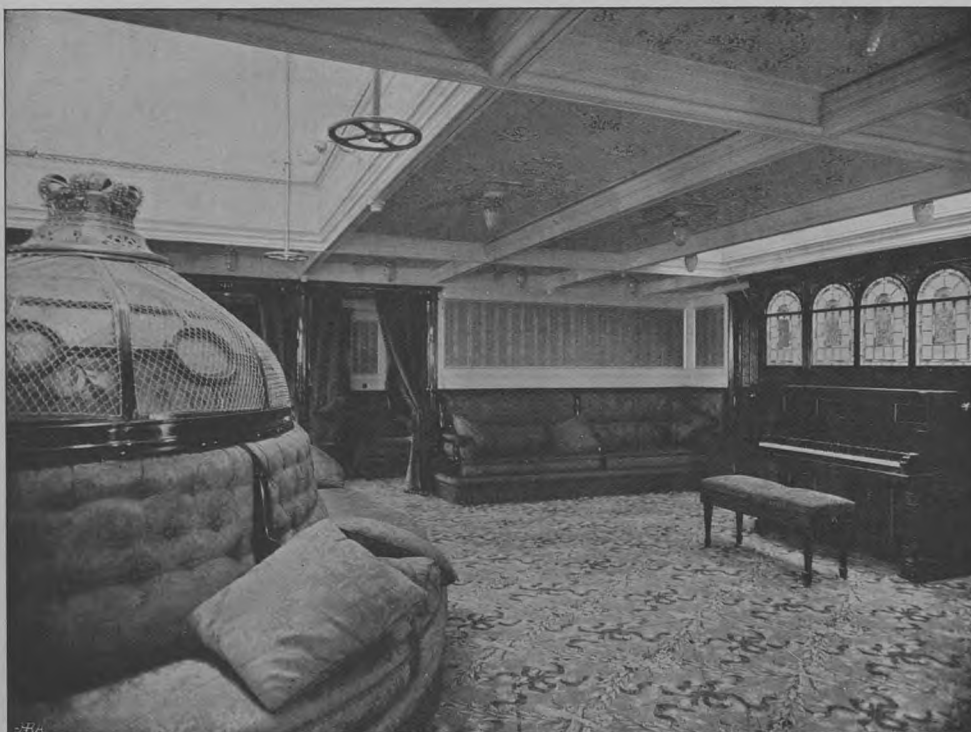
„UNITED STATES“

Allerede fra 1876 havde den russiske Jernbanepolitik begyndt at begunstige denne isfri Russerhavn paa Preusserbyen Königsbergs Bekostning. Den i de følgende Aar stærkt synkende Rubelkurs, der gjorde de russiske Jernbanetaxter forholdsvis billigere end de tilsvarende tyske i den dyre Reichsmark-Mønt, lettede yderligere disse Bestræbelser. Følgen blev, at Libaus Stjerne steg ligesaa stærkt, som Königsbergs dalede. I 1881 opnaaede den sidstnævnte Stad endelig at faa Forholdene nogenlunde regulerede, — men da var det i Konkurrence-Forholdet til Libau allerede to Aar for sent: i 1879 havde D. F. D. S. lagt sin Haand paa Libau-Ruten og faaet Tid til i egen Favør at fremhjælpe dens Trafik, baade for Korn og Stykgods' Vedkommende.

Den voxende Udførsel fra de russiske Østersøhavne — til Libau føjedes, som ovenfor nævnt, snart efter Riga, Reval og St. Petersborg, siden ogsaa Finland — krævede paa den anden Side forøget Gods til Returfart, nye Fragtmarkeder maatte altsaa opsøges, og alene derfor faldt Udvidelsen af Selskabets Virksomhed til Vest-

frankrig og Middelhavet naturlig. De russiske Toldforhold, som gjorde en Forsyning af Sydrusland med russiske Varer ad Søvejen mulig, aabnede i 80ernes Slutning Chancer for en *Sortehavsfart*, og ligeledes her greb man strax resolut til.

Samtidig bedrede Konjunkturerne sig pludselig og stærkt, og for Aarene 1888—89 gav D. F. D. S. da ogsaa henholdsvis 12½ og 10 % i Udbytte. Saa skiftede det atter brat: Verden blev overfyldt af Dampskibsmateriel, lokket frem af de glimrende Fragter og den let vundne Fortjeneste, og en Række trælsomme Aar tog deres Begyndelse. Navnlig i 1891 og 1892 sammensvor alt sig mod Selskabet: vanskelige Vejrforhold, russisk Kornudførselsforbud, engelsk Kreaturindførselsforbud, Kolera og

MUSIKSALONEN I EN PASSAGERDAMPER

Karantæneophold i Sydevropa. I 1893 blev imidlertid atter Sortehavsfarten god, i 1894 var der Overflod af Korn i Østersøen, i 1895 ligeledes, saa at det trods lave Fragter blev tre jævne Middelaar.

Det sidstnævnte Aar aabnede D. F. D. S. en ny Verdensfart, nemlig paa *New Orleans*, og dermed begynder en ny Æra i Selskabets Historie.

De gamle Koryfæer var efterhaanden faldne fra: C. P. A. Koch døde i 1892, selve C. F. Tietgen trak sig tilbage i 1898, men havde allerede to Aar forinden faktisk sluppet Tøjlerne. I 1896 afgik ligeledes den daværende Enedirektør, Kommandør Normann, paa Grund af Sygdom, og den 1. November s. A. tiltraadte Konsul Jacob Brandt i hans Sted. Senere er desuden, som Følge af det i saa stort og stigende Omfang forøgede Administrations-Arbejde, Chr. Kronman og John Larsen blevne knyttede til Selskabets Direktion (henholdsvis fra 1. Januar 1901 og 1. November 1903).

Samme Efteraar, som Brandt kom til, besluttedes Aktiekapitalen udvidet fra 8 til 10 Mill. Kr.: New Orleans-Ruten krævede større Skibe, og de gamle Englandsfarere maatte have Kølerum til Smørret og Flæsket. Den oprindelige Aktiekapital var 1,8 Mill. Kr., saa steg den i 1870 til 2,4 Mill. Kr., 1873 til 3 Mill., 1874 4 Mill., 1876 4,7 Mill., 1878 5 Mill., 1881 7½ Mill. for endelig i 1884 at naa 8 Mill. Den faste og løse Gæld var samtidig voxet fra 1,2 Mill. i Decbr. 1866 til 10,4 Mill. Kr. i Decbr. 1896.

Nu krævede en vældig og i hastigt Tempo foretagen Udvidelse af Selskabets

SPISESALONEN I EN PASSAGERDAMPER

Virksomhed en tilsvarende Forøgelse af dets Virkemidler. I November 1897 sattes Aktiekapitalen paany op, denne Gang fra 10 til 15 Mill. Kr., og knap Aaret efter (Septbr. 1898) yderligere til 18 Mill. Kr., — men i disse Aar kaster D. F. D. S. sig ogsaa med sejrrig Energi ind i Amerikafarten og overtager Thingvalla-Selskabets Baade (»Hekla«, »Island«, »Norge« og »Thingvalla«). Den ene store, nye Damper anskaffedes efter den anden: »Louisiana«, »Kentucky«, »Arkansas«, »Florida«, »Texas«, »Alabama«, Skibe paa 3 à 4500 Brutto-Tons — i 1899 havde allerede Selskabet ialt 56,000 Tons engageret i transatlantisk Fart, saavel paa Golfen som paa nordlige Havne i U. S. Samme Aar tilkom »Algarve«, »Beira«, »Garonne«, »Loire«, »Seine« og »Tiber« til Middelhavs- og Frankrigs-Ruterne, samt 12 søgaaende Lægttere.

Disse Aar 1897—99 var da ogsaa som Følge af de gunstige økonomiske Forhold, først og fremmest i Nordamerika, men til Dels ogsaa i Rusland, glimrende Fragtaar, og Udbyttet var stadig 10 pCt. Ogsaa i Aaret 1900 bødede Amerikafarten saa

SELSKABETS RUTEKORT

godt paa Følgerne af den da begyndende Krise i Rusland, at der trods Havnestriker og dyre Kul igen kunde gives 10 pCt., — men i 1901 brød Fragtmarkedet helt sammen, i Rusland fortsattes Krisen, og selv de Forenede Staters hidtil uudtømmelige Laste-Evne svigtede fuldstændig.

Og atter stod da Selskabet ligesom i 1879—80 overfor de tydelige Begyndelser til en haard og langvarig Nedgangstid. Men ligesom den Gang væbnede Selskabets Ledelse sig til Kampen ved at forøge sin Styrke: i Marts 1902 kom den ny ti Tusind-Tons Amerika-baad »Oscar II« til, og samme Aar besluttedes det at anskaffe endnu 2 Dampere af samme Type: »Hellig Olav« og »United States«. De to nye Skibe blev sat i Fart henholdsvis 25. Marts og 3. Juni 1903, og ved Tilkomsten af disse 3 nye store Pas-

sagerdampere lykkedes det saa nogenlunde at begrænse Tabene paa de transatlantiske Ruter. Aaret var ellers et i hele Dampskibsfartens Historie enestaaende Misere-Aar, og 1904 blev ej heller stort bedre. For D. F. D. S. traadte hertil særlige Uheld: først »Norges« tragiske Forlis, derpaa den ekstraordinære Konkurrencefare, hvis lykkelige Afværgelse vil være i frisk Minde.

De Tider er uigenkaldelig forbi, da D. F. D. S. var et hyggeligt Indenvands-Foretagende, stort nok til at imponere os Danske, lille nok til hist og her paa Fremmedfart at kunne smutte frelst gennem Maskerne i de store Verdens-Selskabers Linie-Net. Nu, da det lader sin Hjemstavns Flag vaje viden om Verden, paa de store Have, har det voxet sig ud over det lille Land og maa da ogsaa dele de store Forholds skiftende Kaar og Krigslykke. Just hertil skulde Væxten og den vundne Styrke tjene.

HECKSHER & SØN

DE FISKER'SKE REDERIER

EN Skærsommerdag i 1797, hint berømte Aar, der aabner Handelsfrihedens Æra i Danmark, blev den Hecksher'ske Forretning grundlagt.

1797 — Aaret for vor store Frihandels-Toldforordning, der bryder med Aarhundreders Fordomme og Tvang, Aaret for selve Andreas Peter Bernstorffs Død! Hvor stort er ikke Springet fra hin navnkundige Statsmand, Danmarks største, ja hele hin højfornemme og højadelige Kreds af Mænd, hvis banebrydende Reformarbejde fra Stavnsbaandets Løsning strækker sig op til og kulminerer i Syttenhundredegyvoghalvfemsindstyves epokegørende Lovværk — og saa ned til den lille Stads-mægler, Siegfred Hecksher ved Navn, som just i samme Aar aabner sin beskedne Løbebane. Og dog er der en Sammenhæng til Stede, som virker ganske symbolsk, — thi naar det Hecksher'ske Firma fra en

KONSUL P. L. FISKER

liden Skibsmægler-Forretning har kunnet udvikle sig til Danmarks næststørste maritime Foretagende, som lader sine »Tramps« besejle den hele Jordklode, saa er det just, fordi der har været noget af *Aanden fra 1797*, den frie, vidtskuende og dristige Aand, over Firmaets Færd og Gerning.

Hos det 18. Aarhundredes Mægler-Type var Soliditeten den herskende Egenskab; fra Stifterens Dage er den gaet i Arv fra Led til Led og giver endnu den Dag i Dag

Hecksher & Søn sit Præg. Men foruden den støtte, sikre Redelighed og Paalidelighed, som Siegfred Hecksher († 1843) og hans to Sønner og Efterfølgere, Moritz Gustav og Ludvig Adolph, paa ægte Skibsmægler-Vis gav Forretningen, saa tilførte den sidstnævntes Søn, Carl Hecksher, der i 1865 optoges i Firmaet, endnu dette tvende højst værdifulde Egenskaber: Initiativ og Udvidelseslyst, Lyst og Mod til at være med ude i den store Verden.

Under Carl Heckshers Ledelse udvidedes Rammerne paa tvende Maader: ved Overtagelsen af Havariagenturet for et større Antal ansete Assurancekompagnier, hvoriblandt først og fremmest *Lloyds* i London — og ved Optagelsen af selvstændig

Rederi-Virksomhed. Saaledes overtog Firmaet Dampskibs-Selskabet »Kjøbenhavn« i Aaret 1882 og startede selv Dampskibs-Selskabet »Østersøen« i Aaret 1889.

Endnu holdt dog Firmaet beskedent til Huse i to smaa Kontorværelser Sct. Annæplads Nr. 9, den daværende »Hecksher'ske Gaard«. Først 1882 tvang endelig Forretningens stadige Væxt til Flytning, og i Amaliegade 33 fik man i Stue-Etagen bedre Rumforhold.

Men det mere moderne Snit, som der nu er over Hecksher & Søn, efter at det i samme Ejendom har indtaget hele Beletagen med Forhus, Sidefløje og Baghus,

DIREKTIONS-VÆRELSET

og i en Række lyse, smukt monterede Kontorlokaler beskæftiger et Personale paa ialt 36 Personer (heri indbefattet en særegen teknisk Afdeling) — det skyldes atter Forretningens fjerde Led, den nuværende Ledelse.

I 1890 døde Carl Hecksher, hvorpaa Firmaet gik over til dets to Prokurister, Herrerne H. Sieh og Peter L. Fisker, af hvilke Sieh dog døde i Aaret 1903.

Konsul Fisker, der saaledes nu ene er Firmaets Chef og korresponderende Reder, er en Mand paa 44 Aar, altsaa ret i den virkelystne Manddoms-Alder, hvori Ens Livs-Gerning er Ens Livs-Glæde. Ret naturligt føler han derfor mest Lyst til at vie sig *den* helt og holdent, men har dog ikke kunnet undslaa sig for at beklæde flere Tillidshverv, saasom Bestyrelsesmedlem i »Nordisk Skibsrederforening«, i »Den kjøbenhavnske Sø-Assurance-Forening« og i Helsingørs Jernskibs- og Maskinbyggeri.

BA

CHEFENS KONTOR

Men først og sidst er det, som sagt, hans egen Forretning, han skænker sin Kraft og Snille, og under hans energiske Ledelse er den da ogsaa gaaet mægtigt frem i denne sin fjerde Fase: Dampskibs-Selskaberne »Kjøbenhavn« og »Østersøen« er udvidede og Dampskibs-Selskaberne »Union«, »Inga« og »Dan« blevne oprettede, saa den samlede Tonnage nu andrager ikke mindre end 52,105 Tons.

Halvdelen af disse Rederiers Skibe er store, oceangaaende Dampere, deriblandt nogle af de største »Tramps«, den danske Handelsflaade overhovedet tæller, *Steamers*, som gaar i Fremmedfart hele Verden over, ofte uden i Aarevis at komme herhjem, — ja, et Par af dem, som blev anskaffede som nye for c. 5 Aar siden, har ovenikøbet endnu aldrig været i dansk Havn. Fra Middelhavet til Mexikos Golf, fra Hudiksvall til Alexandria, fra Louisburg til Sidney, fra Nordamerika til Buenos Ayres og Brasilien, langs Staternes Kyst og over de store Have — overalt i Verdens store Fragtmarked, hvor der i Øjeblikket er bedst Chance for god Fortjeneste, dér kan man være sikker paa at træffe de Fisker'ske Baade.

C. K. HANSEN

SKIBSREDERI OG DAMPSKIBS-AGENTUR M. M.

DA Hørup en Gang lige først i 70erne skulde betegne Grænserne for Datidens nationalliberale Kjøbenhavnervælde og Kjøbenhavnervædthed, talte han om den offentlige Mening »fra Tivoli til Toldbod Vinhus«. Og visselig var ogsaa her i Hovedstaden disse to Steder i vore Fædres Tid Yderpunkterne for Hverdagens Liv og Færd — den øvrige Verden var som for Ællingemoderen i H. C. Andersens Eventyr noget, der strakte sig langt paa den anden Side, lige ind i Præstens Mark, men dér havde man aldrig været. Og brød sig meget lidt om at komme, Hørup groede jo selv fast i Byen fra Tivoli til Toldbod Vinhus.

Var Tivoli det symbolske Udtryk for det letlevende og fornøjelsessyge Kjøbenhavn, saa havde unægtelig alt det, som Toldbod Vinhus repræsenterede, en ganske anden og større »Grænseværdi«. Paa Tivoli-Siden skabte Byens Udvikling Stenørkener og Proletar-Kvarterer, fyldte med Hundredetusinder af sultne Maver og Munde, men omkap dermed fik heldigvis paa Toldbod-Siden Varernes mættende Rigdom i samme Maal skabt Velstands Væxt. *Tivoli* blev Byens Udgifts-Side, *Toldboden* dens Indtægts-Side.

Lige foran Porten ind til Toldboden videde i gamle Dage Vejen sig ud til en Runddel med Pavillon-lignende Bygninger paa Siderne, holdte i en moderat Servitut-Højde og ikke uden en vis Stil, paa det at Udgangen til Toldboden og Indgangen fra Havnen til Staden kunde se saa tilpas prydelig ud. Her lige indenfor laa til venstre den gamle Skipperknejspe, Toldbod Vinhus kaldet, hvor der helt op til vore Dage rørte sig et ejendommeligt Liv, som paa lystig Sømands-Vis afspejlede Stadens vældig voxende Søtrafik. Og lige overfor, i den tilsvarende Bygning til højre for Toldboden, grundlagdes det alvorlige Pendant hertil i 1856 af C. K. Hansen. Toldbod Vinhus er nu forsvundet og har maattet give Plads for den nye Tid; men Pendantet staar der endnu og kan til næste Aar fejre sit halvhundredte Aars Bestaaen — thi i Pendantet har man vidst ogsaa at faa den *ny* Tid til at flytte ind og bo til Huse.

Christian Kjellerup Hansen havde i en Række af Aar været ansat i Firmaet J. P. Suhrs Kulforretning og derved faaet Lejlighed til at stifte personligt Bekendtskab med en Del engelske Redere og Kaptajner, der anløb Kjøbenhavn for at losse og tage Kul. I Form af venskabeligt Samarbejde med det Suhrske Firma —

et Samarbejde, som siden da gennem de skiftende Tider er bleven fortsat, om end under andre Former, og den Dag i Dag fortsættes med det danske Kulkompagni — etablerede han i det nævnte Aar, 1856, et lille Kontor paa et Par Værelser i Mezzanin-Etagen Toldbodvej Nr. 5. Forretningen var til at begynde med hovedsagelig baseret paa Leve-

GENERALKONSUL JOH. HANSEN

Kontoret til ham, Vennen, med Snadden i Mundvigen, gjorde sig det mageligt, fyldte de smaa Rum og passiarede om løst og fast ligesaa ugenert og næsten ligesaa lystigt som i »Vinhuset« ligeoverfor — ja, af og til maatte de lodsnes ned i Haven bagved og fortøjes der ved en *drink*, for at man oppe i Kontoret kunde finde Ro og »Lejlighed« til uforstyrret at greje deres Sager for dem imens. Undertiden kunde det vel ogsaa hænde, at Rederen eller Skipperen havde sin Kone med — og da blev de fornødne Aftaler sluttede i C. K. Hansens Hjem, hvor han selv, statelig og elskværdig, med hele den milde Myndighed, der var ham egen, gjorde Hønnør ved sit Bord og sørgede for, at hans kære Gæster følte sig lunt og hyggeligt tilpas.

Det lyder underligt for os, denne gammeldags Hjertelighed, denne selskabelige Façon, der ligger vor moderne Afmaalthed, formelle Tilknappethed og bureaukratiske Kulde saa uendelig fjern — nuomstunder skal alt blot snubbes af paa rent forretningsmæssig Vis. Den Gang var *Maaden* maaske ikke saa »forretningsmæssig«, men man gjorde som oftest *bedre Forretning!*

GROSSERER ROBERT HANSEN

Saaledes da ogsaa her: da op i 60erne den engelske Dampskibsfart tog et saa vældigt Opsving, saa at dermed Grunden blev lagt til den britiske Handelsmarines kolossale Overlegenhed paa Verdensmarkedet, saa var blandt de mange engelske Kaptejner, som købte sig Baade og blev Redere, ogsaa C. K. Hansens gamle, velbehandlede

KONSUL JOH. HANSEN

ring af Kul til forbi-sejlende Skibe, hvortil snart knyttedes Havari-Agentur og senere ogsaa *Befragtning*. Naar C. K. Hansens engelske Venner kom ind til Kjøbenhavn med Skuden tom, blev det *ham*, der maatte gaa paa Børsen og skaffe dem en Bygladning eller en anden Last paa Kølen, — som det var ham, man tyede til i Havari-Tilfælde, eller naar man skulde købe Kul. Saa kom de ind paa

Venner, og derfor blev i lange Tider dette Navn uudslettelig præget ind i engelsk Søfarts-Bevidsthed — skulde man have noget med Copenhagen at gøre, saa skulde man bare henvende sig til C. K. Hansen dér strax til høire indenfor Toldbodporten, saa fik man sine Ting klarede.

Det mest smigrende Udslag, som dette har givet sig, turde vel være den Forbindelse, hvori Firmaet stedse har staaet til selve den britiske Marine. Samtlige her anløbende engelske Krigs-Skibe, for ikke at tale om selve Konge-Yachterne, er i Aarenes Løb stadig blevne forsynede med Kul og Proviant gennem C. K. Hansen. Og da Verdensrigets berømmelige Premierminister, selve Gladstone, *the grand old*

KONTORET SET FRA TOLDBODVEIEN

man, i 1883 og 1894 gæstede Kjøbenhavn sammen med Donald Currie, første Gang paa »Pembroke Castle« og anden Gang paa »Tantallon Castle«, gjaldt hans Besøg ej alene Kejserhofferne paa Fredensborg og Kielerkanalens Aabning, men ogsaa det englandskendte Kjøbenhavner-Firma. Som Tak for Gæstfrihed sendte han da ogsaa Firmaet sit Billede med egenhændig Underskrift.

Det er dog ikke alene Ære, som Firmaet har høstet i sine britiske Alliancer, men ogsaa Fordel, god solid Købmandsfordel. Da de store, engelske Rederier begyndte at aabne *regelmæssige Farter* paa og over Kjøbenhavn, saa blev det ganske naturligt C. K. Hansen, som fik Agenturet for dem, og denne nye Virksomhed, som hastig og stadig steg i Omfang og Betydning, kom selvfølgelig efterhaanden til i voxende Grad at lægge Beslag paa Firmaets Tid og Arbejde. Godt var det derfor, at der var traadt en yngre energisk Kraft til — idet Sønnen, nuværende Senior,

østerrig-ungarsk Generalkonsul *Johan Hansen*, var bleven optagen i Firmaet allerede 1857 — thi de nye Former krævede selvforstaaeligt unge Aars Initiativ og lykkelige Afpasnings-Evne.

Blandt de mange regulære Linier paa Kjøbenhavn, for hvilke C. K. Hansen fik Agenturet, skal særlig nævnes de store Rederi-Firmaer Thos. Wilson, Sons & Co. Limited, Hull, og James Currie & Co., Leith, som begge ned igennem de vxlende Tider har spillet en Hovedrolle i dansk Exporthandels Historie (Ruterne Kjøbenhavn—Hull og Kjøbenhavn—Leith). D. F. D. S. og C. K. Hansen, det har lige op til vore Dage været Stormagterne i dansk Søfartspolitik eller dog i Koffardifarten paa

KONTORET SET FRA HAVEN

de danske Farvande, fredelig samlevende Stormagter af Temperament og Tilbøjelighed — og ikke blot fordi det ene Sværd har holdt det andet i Skeden.

Oprindelig var det *Kreaturfarten*, som trak de store britiske Baade til Hovedstaden — i en Række af Aar gav Kvægudførslen altid sikker og rigelig Last til England. Allerede i 1865 og 1866 gik der en halv Snes Tusind Stkr. Kreaturer derover, dog først efter 1870—71 tog denne Export-Handel rigtig Opsving, men var da til Tider ogsaa ganske overordentlig lønnende, saa at man rolig kunde overlade D. F. D. S. Newcastle-Ruten. Hvad der yderligere hjalp Danmark, var de Vanskeligheder, der just i disse Aaringer blev lagt i Vejen for de fleste andre Landes Kvæg-Indførsel til England paa Grund af Frygten for Kvægsygdomme. 1878 fæstnedes yderligere Danmarks begunstigede Stilling, idet vi sammen med nogle ganske faa andre Lande beholdt vort Privilegium paa fri Indførsel, og Landets samlede Kvægudførsel

kulminerede derpaa i Aarene 1880—83. For Københavns Vedkommende var imidlertid denne Forretning væsentligst en Transithandel med svensk Kvæg eller en Videreafsætning af magre svenske Stude, som først nogen Tid var blevne staldfedede paa Sjælland — da blev i Slutningen af 1880 Ovens ondartede Lungesygge indslæbt her ved nogle af disse svenske Kreaturer, og den 16. Marts 1881 standsedes ved et Magtbud al Indførsel fra Sverige og Udførsel fra Sjælland og Amager. Hermed blev saaledes de københavnske Interesser fuldstændig ofrede — først den 11. August s. A. blev Udførselsforbudet hævet, og denne Tid havde været tilstrækkelig til at lade Kreaturforretningen paa Sverige glide ud af vore Mellemandhænder.

EXPEDITIONSKONTORET

Den 11. December 1882 ophævedes endelig Indførselsforbudet overfor Sverige, men da var det for sent — fra nu af svandt Kreaturudførslen mer og mer ind for endelig at standse helt ved Englands bekendte Indførselsforbud af 1892.

Forholdenes Udvikling har imidlertid givet rig Erstatning i Stedet; først og fremmest har vort gode, danske Smør i stigende Omfang kunnet fylde Skibsrum, dernæst den Produktion af Sengsvin (*Bacon*), som det tyske Indførselsforbud mod Svin og raa Svineprodukter af 29. November 1887 bragte os ind paa.

Dog, hele denne Omkalfatring af Lastens Sammensætning har atter maattet influere paa Forretningens og Baadens Karakter: Smør, Flæsk og Æg er sensible Varer, som selvfølgelig kræver anden Behandling og Skibsudstyr end Kreaturer, og nu er Typen paa de C. K. Hansenske Skibe derfor ganske naturligt bleven den hurtige Paketbaad.

Da D. F. D. S. paa sine Englandsfarter har gennemgaaet den samme Udvikling, og de gensidige Interesse-Sfærer i det hele taget er faldne mer og mer sammen, er nu tilsidst det tidligere *entente cordiale* mellem de engelske Selskaber og det danske bleven afløst af et fuldstændigt og fastsluttet Forbund.

Men C. K. Hansens Gerning ligger ikke alene paa Rutefartens Omraade — Firmaet har ogsaa med Held arbejdet i den *fri Fragtfart* Verden over som korresponderende Reder for ikke mindre end 3 danske Dampskibs-Selskaber, der er blevne stiftede under dets Auspicier — 1883 Dampskibs-Selskabet »Dannebrog« med 3 Skibe, i 1896 »Dampskibs-Selskabet af 1896« og i 1901 »Neptun«. Disse Selskaber er efterhaanden blevne udvidede saaledes, at de tilsammen ejer 23 Skibe — alle opkaldte efter danske Borge, nuværende eller forhenværende — af Størrelse fra 1800 til 5700 Tons. De mindre Baade gaar i Østersø- og Nordsø-Fart, de store overalt paa Kloden, hvor der er noget at tjene. De førstnævnte Selskaber har, trods de aller-sidste Aaringers noksom bekendte Deroute paa Fragtmarkedet, indtjent et Udbytte til Aktionærerne, som i aarligt Gennemsnit svarer til $7\frac{1}{2}$ pCt.

Firmaets Stifter afgik ved Døden i 1868, og kort efter indtraadte amerikansk Vicekonsul Oluf Hansen som Kompagnon. Efter dennes Død i 1897 optoges øster-rigsk Vicekonsul Johan Hansen, der siden 1879 har været ansat i Firmaet, og Grosserer Robert Hansen, ansat siden 1880 i Firmaet, begge som Deltagere i samme.

DAMPSKIBS-SELSKABET „NORDEN“

PETER BROWN, SKIBSREDER

BLANDT Foregangsmændene og Banebryderne i den storslaaede Udvikling af vort Fædrelands Erhvervsliv, som tager sin Begyndelse faa Aar efter den ulykkelige Krig i Fireogtres, fortjener ogsaa Mads Holm at nævnes.

Tilfældige Omstændigheder lod ham i hans Samtids offentlige Bevidsthed staa som en Modstander af eller dog i et Slags Modsætnings-Forhold til C. F. Tietgen. Hans til Overmaal selvstændige, uslebne Natur med de haarde Kanter kom da ogsaa let til af en Berøring, hvor en saadan var uundgaaelig, at gøre et ligefremt Sammenstød, — Mads Holm havde i sin lange Udlændigheds Trængsels- og Kamp-Aar lært mangt og meget, men ikke at bøje af eller vige til Side, og da han i Helsingørs Skibsværft havde skabt en direkte Konkurrent til det Tietgenske Foretagende, Burmeister & Wain, hørte der lidet til, at hans brede Arbejdshaand rent uvilkaarlig knyttede sig til pansret Næveslag imod Tietgens Magt. Men til Trods for, at disse to haarde Halse saaledes sjælden undte hinanden vel, saa vil de dog, forunderlig nok, komme til for Eftertidens Syn og Dom at staa som *samhörige* Mænd, som Mænd, der arbejdede i samme Retning og i samme Plan — begge med den ledende Tanke, at hvad det gjaldt om herhjemme, var at skabe ny Virksomhed og erstatte Landetabet ved at udvide Grænserne for vort *Marked*. Om end selvfølgelig i langt mindre Maal end Tietgen har Mads Holm med Held og Hæder virket for ganske det samme som denne: at gøre dansk Foretagsomhed verdenskendt og verdenssøgt.

Og Ligheden rækker endnu videre — kun at man just derved ogsaa ser *Begrænsningen* for Mads Holms Vedkommende: begges Livsgerning er knyttet til *Havet*, for Mads Holms Vedkommende udelukkende, medens Tietgens Virksomhed vel spænder over saa at sige alle vort Erhvervslivs Felter, men dog saaledes, at blandt disse, hvad Søens er, indtager en Førsterangsplads. For Tietgen var det kun en af de mange Veje »til Ros og Magt«, men at det blev en af de fornemste, som det for den ensidigere begavede Mads Holm blev den eneste, er saa vist ingen Tilfældighed. Hvad vi mistede i Fireogtres, var nemlig ej alene Sønderjylland, ej alene dyrebare Landsmænd og historisk Grund — vi mistede ogsaa i Holsten Udkigsruden ud til Evropa og Forbindelsen med *den store Verden*. En i Aarhundreder farbar Kultur- og Velstands-Vej blev nu med Et brutalt stænget, og dermed var vi som Nation ligesom stængt ude fra Evropa, fra internationalt Samkvem, var ej alene blevne et lille Folk, men et isoleret Land. Herpaa maatte der først og fremmest raades Bod — og i Modsætning til vor nye »lukkede« Landegrænse mod Syd blev nu netop *Havet* den eneste Grænse, som »skilte ej«, men, om vi selv vilde, kunde blive os en »gyngende Landevej« — til den store Verden udenfor! Og til Held for os *var* der Mænd iblandt os, som *vilde*, Mænd netop som Tietgen og Mads Holm. Tietgen

saa og gjorde meget mere end dette, men til at faa hin Landevej aabnet og befaret var ogsaa Mads Holm sit Land behjælpelig.

Mads Holm blev født som fattigt Barn i Nykjøbing paa Mors den 20. Oktober 1827. Efter sin Konfirmation kom han i Skibstømmerlære, og siden da tilhører hans Liv Søen. Som Tømmermand tager han med et større Sejlskib til San Francisco, hvor der just i de Aar, han kom derover, de californiske Guldaar, var stolte Penge at tjene for en dygtig Arbejder; snart fik han sit eget Skibsværft, og som fyrretyveaarig Mand havde han allerede skabt sig en pæn lille Formue. Nu stundede hans

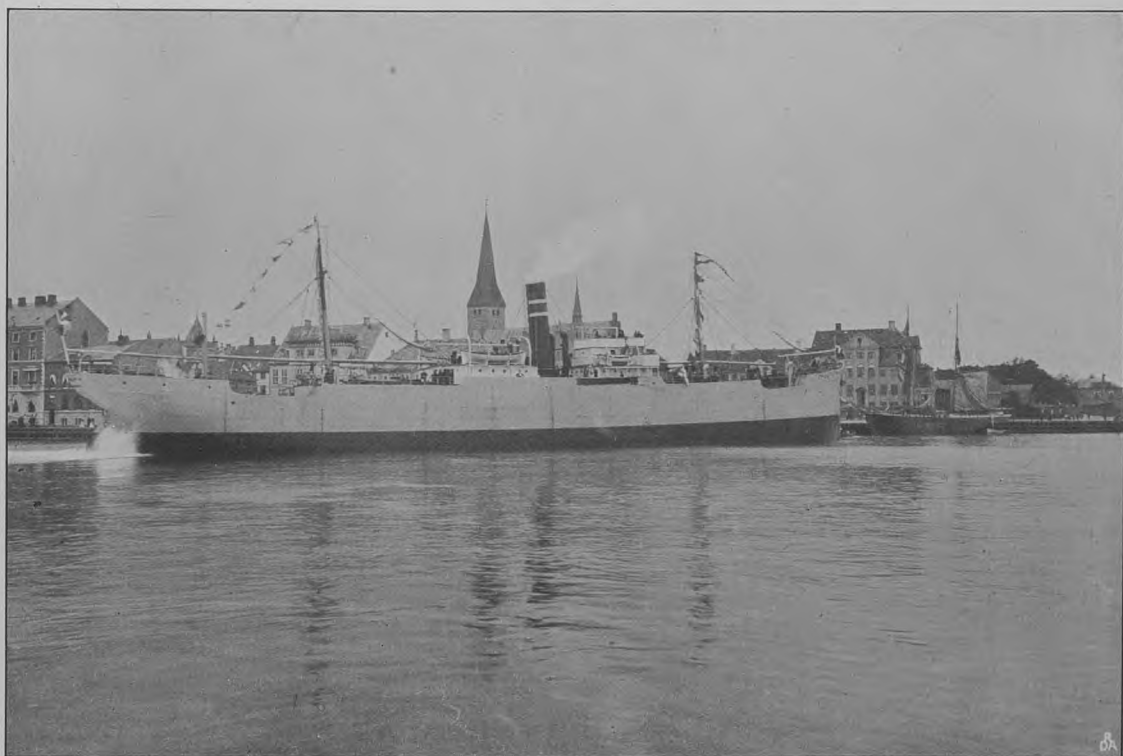
D/S „NORDBOEN“ I ANTWERPENS HAVN

Hu til Hjemmet — ikke for at nyde sin Kapital, men for at virke med den i sit Fædreland: han elskede sin lille Fødeby, og til den drog han da ogsaa trofast tilbage. Men hans Virkelyst, som var bleven vænnet til at tumle med store Forhold, tillod ham dog ikke at slaa sig til Ro i hans Barndoms beskedne Omgivelser — først købte han et stort Skibsbyggeri i Aabenraa, saa blev ej heller *det* stort nok for ham, og 1870 flyttede han til Kjøbenhavn og tog Borgerskab som Grosserer.

1870 betegner et Vendepunkt i Fragtfartens Historie: Slutningen af 60erne havde været magre Aar, Stilstands-Aar, og udenfor England og Holland stod det i det øvrige Evropa hen som et endnu ikke helt afgjort Spørgsmaal, om Udviklingen skulde ensidig fortsættes i Retning af at bygge Dampskibe fremfor Sejlskibe. Saa kommer den fransk-tyske Krig og i Følge med den en Fragtkonjunktur saa glimrende, som Verden ikke længe havde set, og som vel at mærke blev Indledningen til en forholdsvis lang Periode af gode Aar for Skibsfarten. Under disse

Forhold var Holms Beslutning snart fattet: det gjaldt om saa hastigt som muligt at komme med til at udnytte det gunstige Moment, og alene derfor skulde den nu gaa med *Damp* — det var Dampen, indsaar han, som havde Fremtiden for sig!

Da Holm vendte tilbage fra Californien, bestod den danske Handelsflaade af lidt over 3000 Skibe, men deraf var kun de Firs Dampskibe, og deres samlede Tonsantal var kun ca. 10,000. Ti Aar senere var Tallet paa danske Dampere førøget med hele 100 og Drægtigheden stegen til mellem det 4- og 5-dobbelte. I denne Opgangs-Periode var M. C. Holm en af Førerne og Førstemændene — allerede den 11. Fe-

DS „NORDSTJERNEN“ I HELSINGØRS HAVN

bruar 1871, mens Krigen endnu rasede, og Fragterne var svimmelhøje, stiftede han Dampskibs-Selskabet »Norden«.*) Selskabet ejede til at begynde med kun en eneste Damper, »Norden« paa ca. 1400 Tons Dødvægt, og Aktiekapitalen var beskedne 160,000 Rdlr. Men allerede Aaret efter var der blevet Raad til flere Skibe, og Kapitalen udvidedes — Fortjenesten var da ogsaa i hine første Aar enorm, helt op til 26 pCt.!

Og under M. C. Holms dygtige Ledelse blev ogsaa de følgende Aar fede og gode, i Aarene 1876—79 kunde Selskabet give sine Aktionærer 10 pCt. i aarligt Udbytte, i 80ernes vanskelige Førsteaar fra 5 til 15 pCt., 1888—89: 20 pCt., 1890—91: 8 pCt. Ved Holms Død i 1892 ejede Selskabet allerede 5 Skibe fra 1400 til 2400 Tons Dødvægt paa en Aktiekapital af 1,011,000 Kr.

*) Samme Aar stiftedes Dampskibsselskabet »Kjøbenhavn«, 1872 »Carl« — »Danmark« var allerede dannet i 1869.

Efter at den nuværende Leder af Selskabets Drift, Direktør Peter Brown, var bleven valgt til korresponderende Reder, blev det gamle Materiel, som under de da stærkt forandrede Forhold paa Fragtmarkedet havde vist sig mindre tidssvarende, erstattet med større og mere moderne Baade, efterhaanden som man ved Salg til Udlandet kunde faa de ældre Typer fordelagtig afsatte. Selskabet ejer nu 11 store Fragtdampere paa indtil 6,200 Tons Dødvægt med en samlet Brutto-Tonnage af 29,251 Tons. De enkelte Baades Netto-Register-Tonnage er følgende:

»Nordpol«	890	Netto-Reg.-Tons.	
»Nordvest«	1105	—	—
»M. C. Holm«	1572	—	—
»Nordhvalen«	2121	—	—
»Norden«	1590	—	—
»Nordboen«	1547	—	—
»Nordkap«	2294	—	—
»Nordfarer«	2397	—	—
»Nordhavet«	2159	—	—
»Nordstjernen«	1338	—	—
»Nordamerika«	1680	—	—

Skibene repræsenterer en samlet Kapital af ca. 5½ Mill. Kr. Aktiekapitalen er samtidig stegen til 3,800,000 Kr., medens Obligationsgælden ved Udgangen af 1904 var 610,000 Kr.

Bestyrelsen (Kontrollkomiteen) bestaar af d'Hrr. Overretssagf. H. Paludan, Formand, Grossererne Vald. Poulsen og N. H. Plum.

Den administrerende Direktør, Peter Brown, har faaet sin kommercielle Uddannelse ved fleraarige Ophold i Tyskland, England og Frankrig, vendte derefter hjem og indtraadte i 1878 som Deltager i Faderens Firma, P. Brown jun. & Co., der drev en omfattende Forretning i Befragtnings- og Skibs-Agentur, Køb og Salg af Skibe m. m.

Efter Peter Browns Tiltrædelse som Leder af »Norden« i 1892 er Selskabets gode Traditioner blevne sejrrikt hævdede: Udbyttet var saaledes i 1893 5 pCt., i 1895—97 10 pCt. og 1898—1900 12 pCt. De allersidste Aars enestaaende ugunstige Fragtkonjunkturer har heller ikke ladet dette gamle, grundmurede Selskab helt uberørt, til Trods herfor staar dog Kursen paa dets Aktier — som i Aarenes Løb har været oppe paa 180 og nede i 75 — f. T. tæt ved Pari, men Gennemsnits-Udbyttet af de sidste 30 Aar har da ogsaa været 9,4 pCt., hvorhos der i Aarenes Løb er blevet opsparat en Reserve- og Fornyelsesfond paa ca. 1½ Mill. Kr.

»Norden«s Dampere gaar i fri Fragtfart hele Verden over, i Østasien, paa Sydamerika, i Middelhavet osv. Selv da Mads Holm var krøget af Aarenes Vægt, var han altid rede til med faa Minutters Varsel at pakke en lille Kuffert og fare af til fjerne Lande for at kapre en god Fragt. Og denne Hastighed i Vendingen, naar det gælder om at sikre Selskabet en Fordel, er siden da bleven pietetsfuldt bevaret.

AKTIESELSKABET EM. Z. SVITZER'S BJERGNINGS-ENTREPRISE

MEDENS Skibsfarten stadig udvikler sig, Skibene skifter Form, Kysterne forandres, Havne voxer frem, Fyrtaarne rejses, Sømærkernes Antal forøges, Semaforer og Telegrafer stilles til Søfolkenes Raadighed, det ene Middel efter det andet udtænkes for at skaffe Sikkerhed paa Havet, gaar dette selv med sine Uvejr, Strømme, Taager, Snestorme og Is sin aartusindaarige Gang* — og endnu bestandig er det kun alt for ofte Menneskers Snille og Kraft, der maa bukke under for disse »Søens Farer«. Som Vederlag for Menneskets formastelige Færden paa Verdenshavets vaade Veje kræver Vandenes store Grav sit aarlige Bytte.

Dog ligesom Lægekunsten frelser Liv, selv hvor Sot og Syge allerede drager Legemet mod Døden, saaledes giver Mennesket ej heller tabt, selv hvor Skibet paa sin Sejlads er stedt i Nød og trues af en Ødelæggelse, som dets Besætning ikke længer ved egne Midler formaar at afværge: i saa Fald gælder det *udefra* at bringe Hjælp, hastig og virksom Hjælp, for i det mindste at faa reddet og bjerget saa meget af Menneskeliv og Gods, som overhovedet frelses kan.

Lige op til vor Tid var det kun forbisejlende Skibe eller ved Strandinger Kystbeboerne, hvorpaa der i saa Henseende maatte lides, — men nuomstunder *organiserer* man Hjælpen og holder den til stadig Rede for paakommende Tilfældes Skyld. Saaledes opstaar da *Bjergnings-Entreprisen*.

Til Ære for Danmark er et af de første og største af de faa bestaaende Verdensforetagender af denne Art et *dansk* Selskab: Em. Z. Svitzer's Bjergnings-Entreprise, saaledes just kaldet efter den Mand, der tog Initiativet til Entreprisens Stiftelse og selv ledede den i treoghalvtredsindstyve Aar, Emil Zeuthen Svitzer, født den 9. Juli 1805 i Reersted Præstegaard ved Roskilde.

Allerede i 1833 tog Svitzer fat, altsaa paa et Tidspunkt, da vi herhjemme kun ejede et Par Smaadampere, og der ialt til danske Havne indkom fra Udlandet Aaret rundt 4400 Skibe med en Bestuvning af ca. 150,000 Tons (nu 33,200 Skibe med $2\frac{1}{3}$ Million Tons). I Overensstemmelse hermed maatte Begyndelsen selvfølgelig blive særdeles beskeden, og i det hele havde han ganske naturlig den Gang kun vore nærmeste Farvande for Øje. Disse frembød saa vist ogsaa i sig selv Farer nok for Skibsfarten, baade Fyr- og Redningsvæsenet stod endnu langt tilbage, og hvert Aar slugte derfor Havet ved indtrædende Forlis langs vore og de svenske Kyster store

* Jfr. her og i det følg. Illustreret Tidende Nr. 1222 for 1883.

Værdier, ej alene blev kun altfor tit *Skibet* ved Grundstødninger og Strandinger helt Vrag, men selv hvor Hjælp kunde bringes fra Land, blev *Lasten* om oftest kun hjerget delvis og i stærkt havareret Stand.

Svitzer selv havde al Anledning til at beskæftige sig med disse Forhold, thi han var just Tømmerhandler — 1829 havde han som lige fyldt 24 Aar nedsat sig som saadan — og det var ikke mindst Træladningerne, som det stadig gik ud over. Og netop ved at sysle med Tanken om, hvorledes han bedst kunde bøde paa den alt for store Risiko ved sine Tømmerafskibninger, kom han overhovedet ind paa den

BJERGNING AF DAMPSKIBET »HYPATHIA«, SUNKET DEN 26. DECEMBER 1896 VED MARSTRAND

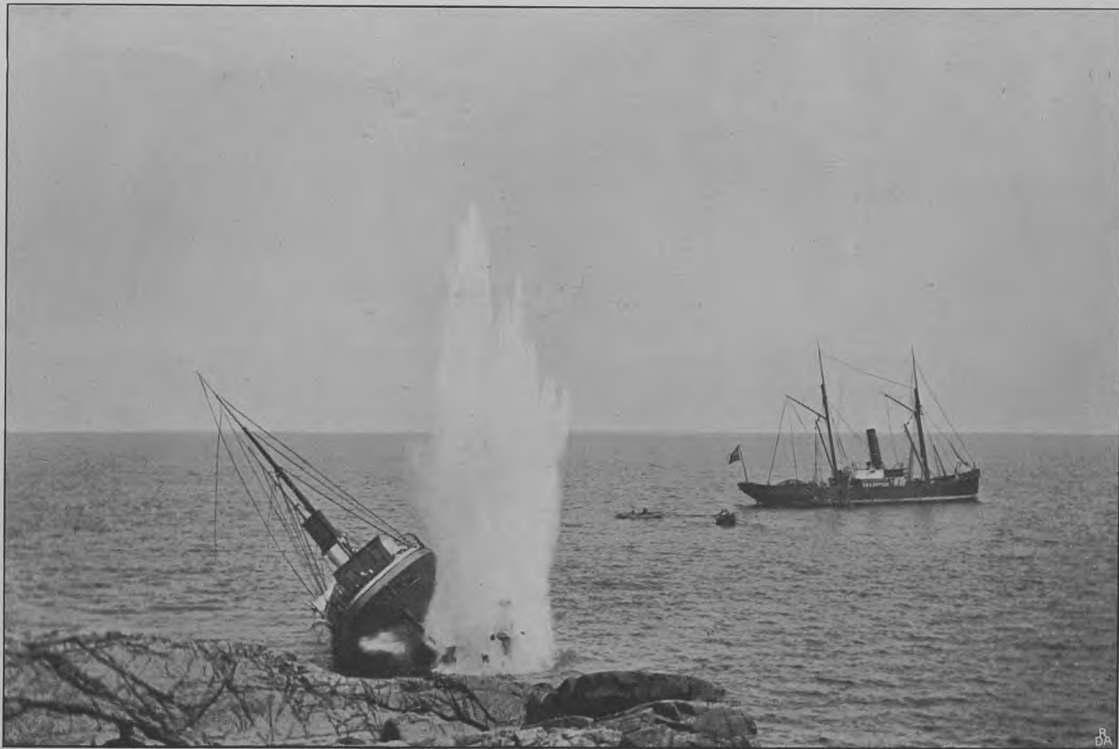
Plan: at udruste særlige Fartøjer med den Opgave at yde Bistand i saadanne Tilfælde, hvor et Skib i Nød ikke kunde klare sig selv.

Den 3. Marts 1833 købte han da sammen med Styrmand Larsen en af Holmens gamle, saakaldte Nordbaade, »Gammelholm«, samt en Kragjolle: »Tre Brødre« og en lang Gig til 12 Aarer, — og disse Fartøjer blev derpaa stationerede ved Kastrup for at være ved Haanden, naar noget forefaldt i Drogden og de nærmeste Farvande. Kom et Skib i Nød, løb Giggen ud for at spørge, om der ønskedes Hjælp, Kragjollen førte svære Ankere derud, og Kutteren havde Løfte-Gier, kraftige Spil og fremfor alt store Haandpumper og Dykkere!

Med disse forholdsvis tarvelige Midler, fortælles det, gjorde Svitzer strax i samme Maaned sin første Forretning: et af Marinens Transportskibe sad fast ude i Sundet, og Svitzer tilbød at tage det af Grunden. Man smilede først i Admiralitetet ad den

unge Mands formentlige Naivitet, men da han resolut lagde en god Anvisning paa hele Skibets Værdi paa Bordet, forstod den gamle Departements-Direktør, der maatte være Alvor i Sagen — og ganske rigtig fik Svitser ogsaa Skibet flot.

I de nærmest følgende Aar anskaffede Svitser hele 3 nye Kuttere, »Ida«, »Camilla« og »Nancy«, hver paa 80 Tons og alle fuldt udrustede med Bjergning for Øje. Men det hele var dog i sin Barndom endnu — først med Dampskibsfartens Opkomst aabner sig den egentlige Æra for det nye Foretagende. Naturligt nok — thi med Overgangen fra Sejl til Damp steg efterhaanden Skibenes og dermed

ANVENDELSE AF DYNAMITSPRÆNGNING VED BJERGNING AF DAMPSKIBET »M. DAVIDSEN«,
GRUNDSTØDT VED BORNHOLM DEN 24. OKTOBER 1901

ogsaa Ladningernes Størrelse og Værdi saa vældigt, at det i hvert enkelt Tilfælde, hvor der var Tale om Bjergning af Skib og Gods, kom til at dreje sig om den mulige Frelse af større og større, tilsidst svimlende store Kapitaler i Sammenligning med tidligere Tidens Ladninger. Og parallelt hermed stillede ogsaa Dampens Indførelse *Bjergnings-Virksomheden* ganske andre Vaaben og Midler til Raadighed end hidtil. Dette indsaa Svitser øjeblikkelig og gik resolut over til Brugen af Dampskibe som Bjergnings-Fartøjer — og siden har det overhovedet været den ufravigelige Grundsætning for Entreprisens Drift: altid at disponere over et Materiel, som stod paa Højde med, hvad Tidens tekniske Udvikling kan præstere. Og lad os forøvrigt her tilføje, at Entreprisens anden store og ledende Grundsætning er denne: altid at disponere over et første Klasses *Personel*, hvorpaa det i slig vovelig og vanskelig en Forretning kommer mindst ligesaa meget an!

Den første Damper, som Svitzer fik, løftede betegnende nok hans egne Mænd op af Venern. »Hvad der var forlist og, som det den Gang antoges, helt tabt, blev altsaa netop taget op igen for at bruges til at forhindre Forlis.« Det var Dampskibet »Skandinavien«, som endnu den Dag i Dag, ganske vist efter en hel Række fornyende Reparationer, gør Tjeneste for Selskabet. Uagtet den var gaaet til Bunds paa flere Favne Vands Dybde og tilmed sunken videre en 10—11 Fod ned i Venerns lerede Mudder, hævede Svitzers Folk den nok saa nydeligt op igen. Derefter købtes Bugserbaaden »Hertha« af Staten, og nu gik det siden med Anskaffelser Slag i

DAMPSKIBET »CHERITON« TAGES AF GRUNDEN PAA AFRIKAS NORDKYST

Slag. Men Virksomhedens Væxt tvang da ogsaa ligefrem dertil: ej alene i danske Farvande, men vidt omkring fra hele Evropa kom der Bud paa Bud efter de Svitzerske Bjergningsdampere, saa vidt udbredt var Foretagendets Ry efterhaanden blevet.

I 1872 gik Entreprisen over til et Aktieselskab med selveste C. F. Tietgen i Spidsen, men Svitzer vedblev at forestaa Driften og bevarede endog i sin høje Alderdom nominelt Overledelsen til sin Død den 10. April 1886.

Svitzer var en helstøbt Personlighed: hans Livsvilkaar gennem Barndommen og Ungdommen havde modnet ham dertil. I en tidlig Alder maatte han sørge for sig selv, og det varede ikke længe, før han ogsaa maatte støtte andre. Han skaanede aldrig sig selv, tog personlig Del i Arbejdet under strenge Vejrforhold baade tidlig og silde: just herved hærdede han sine Muskler og staalsatte sin Vilje. Flittig og

ihærdig som han var, fordrede han meget af sig selv og stillede derfor ogsaa store Krav til sine Medhjælpere, men han var altid rede til Anerkendelse og Belønning af vel udført Daad. Trods den haarde Skole, som han havde gennemgaaet, var hans Sind blødt, og han var altid gavmild og hjælpsom. Ved sin fremragende Dygtighed erhvervede han sig en Plads blandt vort Forretningslivs betydeligste Mænd, og ved sin trofaste Tænkemaade vandt han sine Medarbejders og Kollegers Hengivenhed og Venskab.

I Løbet af sin lange Virketid havde Svitzer knyttet en hel Række dygtige Mænd

SKOLESKIBET »GEORG STAGE« INDBRINGES TIL REFSHALEØEN
EFTER AT VÆRE OPTAGET PAA 56 FOD VAND I HOLLÆNDERDYBET DEN 26. JULI 1905.

til Foretagendet, og alt kunde saaledes efter hans Død fortsættes i den en Gang skabte gode Gænge. Stillingen som Forretningsfører overgik ved Svitzers Død til hans Svigersøn, Etatsraad H. P. J. Lyngbye, som alt i en lang Aarrække forinden havde staaet hjælpende ved hans Side. I Sommeren 1898 trak denne sig imidlertid tilbage og afløstes af Kaptajn Rasmussen, der dog allerede døde Aaret efter, hvorpaa Kaptajn H. O. C. Hecksher indtraadte som Direktør og Forretningsfører.

Kaptajn Hecksher har været ansat i Selskabets Tjeneste lige fra 1881 og har som Skibschef ude i det praktiske Bjergningsarbejde haft rig Lejlighed til at udvikle de Egenskaber, som det der i saa høj Grad kommer an paa: hastigt Overblik, paa-lidelig Dømmekraft, Hurtighed i Vendingen, Snarraadighed og træfsikker Dispositionsevne. Det siger sig selv, at disse Egenskaber ikke er mindre værd i selve Ledelsen, og nægtes kan det da heller ej, at der under Heckshers Styre er kommet

ny Fart og Friskhed i Udviklingen. Selskabet har paa Hjørnet af Kvæsthusgade og Nyhavn faaet bygget sig et stateligt og fordelagtigt beliggende Hjem, hvorfra Entreprisen bogstavelig talt »ser sig ud« over Havnen og Havet, og paa samme Tid har en Række Nyanskaffelser af Skibe og Materiel forøget Selskabets Ydeevne ganske betydeligt. Selskabets Flaade omfatter nu 13 Skruedampere:

»Protector«	paa	576	G. T.,	1100	H. K. og	Damppumper,	som	kan	tage	6000	Tons	i	Tm.
»Viking«	»	378	—	1000	—	»	—	»	»	»	3000	—	—
»Danmark«	»	362	—	800	—	»	—	»	»	»	4760	—	—
»Em. Z. Svitzer«	»	299	—	700	—	»	—	»	»	»	3460	—	—
»Kattegat«	»	273	—	600	—	»	—	»	»	»	3060	—	—
»Helsingør«	»	214	—	350	—	»	—	»	»	»	1720	—	—
»Frederikshavn«	»	214	—	375	—	»	—	»	»	»	1720	—	—
»Øresund«	»	196	—	419	—	»	—	»	»	»	1720	—	—
»Ægir«	»	156	—	450	—	»	—	»	»	»	400	—	—
»Skandinavien«	»	139	—	245	—	»	—	»	»	»	400	—	—
»Hertha«	»	98	—	240	—	»	—	»	»	»	400	—	—
»Rügen«	»	140	—	260	—	»	—	»	»	»	610	—	—
»Expres«	»	41	—	100	—								

Endelig ejer Selskabet to af dets Direktør særlig konstruerede Ponton'er, »Odin« og »Thor«, til Løftning af sunkne Vrag, hver især i Stand til at hæve 890 Tons, en Del søgaaende Lægtene og en stor Mængde forskellige Redningsapparater af alle Slags.

Men Em. Z. Svitzer's Bjergnings-Entreprise er nu ogsaa blevet et Verdens-Foretagende. Ej alene har det til Stadighed Bjergnings-Dampere stationerede i Kjøbenhavn, Helsingør, Gjedser, Korsør, Frederikshavn, Warnemünde, Marstrand og Christiansund (eller Narvik), men ogsaa i Middelhavet: ved Marseille, Gibraltar eller Messina — og fornylig har Selskabet endog udstrakt sin Virksomhed til det fjerne Østen og lagt Station ud ved Shanghai (henholdsvis Hongkong).

Der ligger saa disse stærktbyggede Dampere med deres vældige Maskinstyrke paa Vagt Aar ud og Aar ind, Sommer og Vinter, Dag og Nat, altid klar til at sejle med Fyr under Kedelen, — kalder Telegrafene, øjeblikkelig vælter Kulrøgen ud af Skorstenen, og afsted gaar det til Fare og Frelse.

En stolt og storartet Virksomhed, til Velsignelse for Skibsfarten, Ære og Fordel for Fædrelandet!

SKIBSMÆGLER-FIRMAET HOLM & WONSILD

DET er interessant at se, hvor *Typerne* skifter ned igennem Tiderne. For et Aarhundrede siden var det *Groshandleren*, som var Skibsreder — ja, Ingen kunde overhovedet blive »indskreven« som Medlem af Grosserer-Societetet, naar han ikke ejede »Skibe eller Skibsparter«. Og Mægleren, Skibsmægleren, med sine Kravestøvler og Pisk i Nakken, var i Sammenligning dermed en ganske subaltern Person, der paa Børsen ikkun turde møde med blottet Hoved, medens Købmanden som en anden Grande af Spanien ostentativt beholdt sin Hat paa i Mercurii Nærværelse *alias* i selve Børssalen — en Skik, der endnu er bevaret paa de fleste Børser Verden rundt som symbolsk Tegn paa Selvstændighed og optaget Travlhed!

Og naar saa Mæglerne, der den Gang kun daarlig tjente til Brødet ved deres »Mægling«, forsøgte sig paa egen Haand — saaledes i 1790, da de solgte flere Ladninger Kul og Sild for egen Regning — var Magistraten strax over dem, eller Grossisterne straffede dem med ligefrem Boycotting.

Forordningen af 22. December 1808 gav Skibsmægleren Monopol paa Klareringen og fæstnede for saa vidt hans Stilling. Men først i vor Tid er selve *Typen* bleven en anden, vidt og væsens-forskellig fra den fjerne Fortids: den storstilede *Befragter*, *Forretningsføreren* i det moderne Fragtdamper-Selskab.

Mægler-Firmaet Holm & Wonsild er just et glimrende Exempel herpaa.

1878 startedes det af Ulrik Holm og Wonsild som rent Skibsmægler-foretagende, dog at man ej alene paatog sig alskens Klarering af Skibe, men navnlig ogsaa fra første Færd søgte at oparbejde en *Befragtnings*-Forretning. Som Specialitet i saa Henseende valgte man Trælast, og saa energisk blev Sagen greben an, at man i den første halve Snes Aar saa at sige beherskede denne *Trade* helt og holdent. Det var især de i Sverige og Finland hjemmehørende Sejlskibe, Skonnerter, Brigger og Barker, som Firmaet fragtede fra Botten til Østersøhavne — og den Dag i Dag er endnu i største Omfang disse Befragtninger paa Holm & Wonsilds Hænder og danner ligefrem et Departement for sig i den udstrakte Forretning.

Men efterhaanden som Aarene gik, blev det mer og mer klart, at skulde der for Alvor følges med Tiden, blev den tidligere Ramme for snæver — Udviklingen krævede Optagelsen af nye Felter, *direkte* Deltagelse i den voxende Dampskibsfart! Firmaet maatte selv have moderne Skibs-Materiel paa sin Haand — og Vejen, der

MÆGLERAFDELINGEN

var at gaa, Maaden, hvorpaa det var muligt at forene denne nye til Rederi grænsende Virksomhed med den gamle Klarerings- og Mæglerforretning, var Dannelsen af *Aktieselskaber*, hvis *Forretningsfører* Firmaet saa blev.

Efter at Wonsild i 1887 havde trukket sig tilbage, bestemte Holm

sig i 1891 til at gøre Førsteforsøget, og det lykkedes ham ved Bistand fra Handelsverdenen at starte Dampskibsselskabet »Myren«.

Den oprindelige Aktiekapital var beskeden nok: 115,000 Kr., som imidlertid efterhaanden er bleven udvidet til over det tredobbelte (353,000 Kr.). Selskabet ejer Skibene »Anna« (1800 Tons D. W.), »Kai« (1700 Tons D. W.) og »Clara« (1400 Tons D. W.).

Allerede det andet Aar blev der til Aktionærene 4 % at fordele, 1895/96 10 % og i de glimrende Fragtaar omkring Aarhundredskiftet 10 à 12 % aarlig, foruden at Reserve- og Fornyelsesfonden steg anseligt. Naturligvis gav saa højt et Driftsudbytte Blod paa Tandem, og i August 1899 tog Firmaet, hvori Chr. Sass to Aar før var indtraadt som aktiv Deltager, Initiativet til Dannelsen af et nyt Dampskibsselskab: »Ægir«. Den oprindelige Aktiekapital var 120,000 Kr., der successivt er udvidet til 280,000 Kr. Allerede i de første 4 Maaneder blev der indtjent et Netto-Overskud af 25,600 Kr. (4 % til Aktionærene), og i 1900 var Udbyttet 12 %.

Under Indtrykket af de gode Tider overtoges dernæst videre i 1891 Dampskibsselskabet »Skjalm Hvide«. Det ejer nu Damperen »Skjalm Hvide« (650 Tons D. W.) og det i 1902 anskaffede »Asger Ryg« (1300 Tons D. W.). Samtidig (1902) emitteredes 128,000 Kr. nye Aktier, hvorefter Aktiekapitalen blev 281,000 Kr.

Aaret 1901 var endnu et taalelig godt Aar for dansk Skibsrederi: »Skjalm Hvide« gav da ogsaa i Udbytte 6 %, »Myren« og »Ægir« hver 5 %. Men da om Efteraaret de sædvanlige store Majsafskibninger fra de amerikanske Havne saa at sige helt udeblev paa Grund af ligefrem Misvæxt i de Forenede Stater, slog Fragtkonjunkturen fuldstændig om, og de følgende tre Aar blev nogle af de sletteste Søfartsaar i Mands Minde. I stort Omfang søgte paa Grund af de usle Fragtforhold Skibe, byg-

gede til Fart paa Atlanterhavet og Indien, Beskæftigelse i Østersøen og paa de korte Farter, og Konkurrencen for de i disse Farvande hjemmehørende Dampere som Holm & Wonsilds blev derfor ligefrem overvældende. Det er under disse Omstændigheder et godt Vidnesbyrd om de her omhandlede Selskabers omhyggelige og dygtige økonomiske Ledelse, at »Skjalm Hvide« i disse Aar har kunnet give 3 % i aarligt Udbytte, hvorhos Reservefonden er stegen til henved 70,000 Kr., medens samtidig baade »Myren« og »Ægir« stadig som Driftsresultat har givet smaa Overskud i Stedet for Minus i Kassen, og den store Depressionsperiode, der har været saa skæbnesvanger for mange tyske og engelske Rederier, tør saaledes nu for disse Foretagenders Vedkommende betragtes som lykkelig overstaaet — saa vist som Verden upaatvivlsomt i dette Øjeblik gaar lysere Fragtaar i Møde! For 1905 giver da ogsaa »Myren« og »Ægir« paany Udbytte (2 %), »Skjalm Hvide« endog 5 %.

Forøvrigt vil de to førstnævnte Selskaber nu blive sammensluttede til et Selskab under »Myrens« Navn og faa tilført to nybyggede Dampere paa 3500 og 2300 Tons D. W., hvorved Aktiekapitalen i dette Selskab vil blive omkring Kr. 1.000.000.

Men ikke alene har Firmaet altsaa i disse Aar formaaet at afbøde de truende Tab, men det har tillige virksomt udnyttet den af Fragtmarkedets aarelange Flovhed skabte Situation. Under Trykket af den almindelige Elendighed paa Skibsfartens Omraade blev det nemlig under denne *billigere* at bygge *nye* Skibe, da de fleste Rederier ganske naturlig følte sig lidet oplagte til at tænke paa at skulle skaffe *flere* Baade Beskæftigelse: det var vanskeligt nok med dem, de alt *havde!* Den berømte Købmands-Regel: at købe, naar Varen er billig, bliver jo overhovedet sjælden fulgt her i Verden — nej, netop naar Fragtkonjunkturerne begynder at stige, og den vinkende Fortjeneste faar Skibsværfterne til skyndsomst at sætte deres Fordringer i

Vejret, saa faar pludselig alle

Folk travlt med at faa bygget sig nye Skibe saa hurtigt, som det ske kan! Holm

& Wonsild har baaret sig omvendt ad:

benyttet de daarlige Tider til at udvide sin Flaade og skaffe sig nyt og moderne Materiel.

I 1904 og 1905 er der saaledes paa Firmaets Ini-

REDERAFDELINGEN

CHR. SASS' PRIVATKONTOR

tiativ blevet dannet ikke mindre end to nye Dampskibsselskaber med nye Skibe: »Progress« og »Gefion«. Det sidstnævnte Selskabs Skibe er endda i dette Øjeblik endnu under Bygning — og under Bygning paa Basis af særdeles fordelagtige Leveringskontrakter med udenlandske Værfter.

»Progress« raader over 4 nybyggede Baade: »Ulrik Holm« og »Wilh. Colding« paa hver 2250 Tons D. W. samt »Jørgen Jensen« og »Chr. Gylstorff« paa hver 1100 Tons D. W. Aktiekapitalen er 700,000 Kr., hvoraf de 200,000 Kr. alt er udbudte til Pari-Kurs. Loyene indeholder den saare fornuftige Bestemmelse, at naar Aktionærene har faaet indtil 6 %, henlægges derefter af det eventuelle Overskud 2 % til en Udbytte-Regulerings-Fond, for at der herigennem kan skaffes mere Stabilitet i den aarlige Dividende: det er, som bekendt, en almindelig Klage i det aktiekøbende Publikum, at Dampskibs-Papirer giver for springende et Udbytte og derfor ogsaa svinger for stærkt op og ned i Kursen.

»Gefion« vil ligeledes komme til at raade over 4 Skibe, 2 paa hver 1900 Tons D. W., 2 paa hver 2000 Tons D. W.

I 1904 blev Firmaet endvidere Forretningsførere for Dampskibsselskabet »Atlantida« som ejer Dampskibet »H. V. Fisker« (2400 Tons D. W.), der er sat i Drift fra 1. Januar f. A. Aktiekapitalen er 130,000 Kr.; i det første Driftsaar (1905) har dette Skib allerede indtjent saa meget, at Udbyttet for dette Aar bliver 7 %.

Firmaet er iøvrigt undergaaet den Forandring, at Holm er udtraadt efter venkabelig Overenskomst fra 1. Marts 1903, hvorefter M. H. Nielsen, som har været knyttet til Forretningen fra 1893, er indtraadt som Deltager i 1904. Firmaet indehaves saaledes for Tiden af Chr. Sass og M. H. Nielsen, af hvilke den førstnævnte har været knyttet til Forretningens Ledelse lige fra 1892 og beskæftiget i Firmaet fra 1882.

De nævnte Selskabers Skibe gaar i fri Fragtfart paa Nord-Østersøen og i Middelhavet: med Træ fra Botten, eller Korn, Tømmer og Hør fra Rusland til holland-ske, belgiske eller engelske Havne, med Kul og Jern til nordtyske eller andre Øster-

søhavne osv. osv. Stadig skal der paa disse forholdsvis korte Farter findes nye Fragter, anstilles nye Beregninger, gøres omhyggelige Sammenligninger, skønnes og disponeres sikkert og hastigt. Ikke mindst under saa vanskelige Forhold som dem, vi har haft i de sidste Aar, hvor

M. H. NIELSENS PRIVATKONTOR

der overhovedet kun kan skaffes Fortjeneste eller undgaas Tab ved den paapasseligste Afvejning og smarteste Iagttagelse af alle mulige Omstændigheder, kræver denne Virksomhed i ganske særlig Grad Aarvaagenhed og Snille, lægger helt og holdent Beslag paa sin Mands Hjerne og Nerver.

Men til Gengæld er det at være daglig med i sligt et Brikkespil — som Hilde siger i *Bygmester Solness*: »forfærdeligt spændende«. I ingen anden Branche fornemmes den skiftende Verdens-Konjunkturs store, stærke Pulsslag saa direkte og umiddelbart som her — saa jagende rapt, saa fortryllende tydeligt.

JOHNSEN & JESPERSEN

(DAMPSKIBSSELSKABET »STEAM«)
AKTIESELSKAB

SKIBSREDERFIRMAET Johnsen & Jespersen dannedes først i 1902 og konstitueredes i Marts s. A. som Forretningsfører for det nystiftede Dampskibsselskab »Steam«.

Johnsen, som nu er Firmaets Ene-Indehaver, havde i Hamborg og England været ansat i større Rederi-Forretninger og vilde nu udnytte sine indvundne Erfaringer paa dansk Grund. Begyndelsen var stiltfærdig og beskeden: hos Venner og Bekendte lykkedes det at faa afsat Aktier til et Beløb af 110,500 Kroner — »Steam«s Aktiekapital sattes nominelt til 125,000 Kroner — og ved Hjælp af Bankkredit og Optagelse af et Obligations-Laan (50,000 Kroner) lykkedes det at faa anskaffet »Broholm«, en Damper paa 1800 Tons D. W.

Det første Regnskabsaar — fra 11. Marts til 31. December 1902 — gav et i Forhold til de knebne Fragtkonjunkturer ganske pænt Driftsoverskud paa noget over 9000 Kroner, hvad der noget nær svarede til 5 pCt. Forrentning af den i Selskabet anbragte Kapital. Heraf henlagdes strax de 3600 Kroner til en Reserve- og Fornyelsesfond.

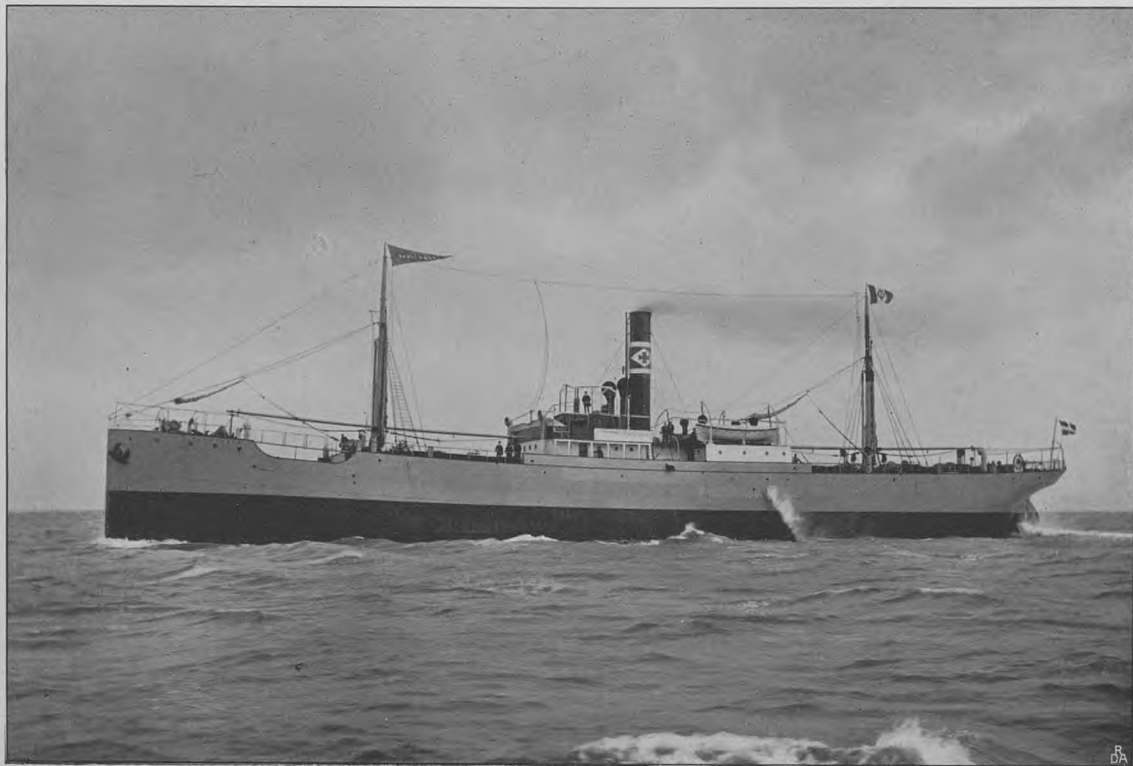
Under Indtrykket af den forestaaende Deroute i Fragtmarkedet begyndte nu Byggepriserne for Dampskibe at trykkes stærkt: Tiden var med andre Ord inde for Nyanskaffelser. Allerede i 1903 skred man derfor med Støtte fra Vexellererfirmaet Rubin & Bing til Bestilling af 2 nye 2000 Tons Baade »Egholm« og »Katholm«. Driften i det nævnte Aar gav da ogsaa et opmuntrende Resultat, idet Overskudet blev næsten 25,600 Kroner, saa at der kunde udbetales Aktionærerne et Udbytte paa 4 pCt., hvorhos der henlagdes 10,000 Kroner til Reserve- og Fornyelsesfonden.

I 1904 blev »Egholm« og »Katholm« afleverede fra Værftet, saa at førstnævnte Skib var i Drift Aarets 4 sidste Maaneder, »Katholm« Aarets sidste Maaned. For at skaffe de til Udvidelsen fornødne Midler forøgedes Aktiekapitalen til 500,000 Kroner, og optoges der et nyt Obligations-Laan paa 320,000 Kroner. Drifts-Overskudet var dette Aar ca. 30,000 Kr., der foruden til sædvanlig Dækning af Administrations-Omkostninger og Forrentning af Gæld anvendtes til en klækkelig Henlæggelse til Reservefonden. Da saaledes alt tegnede godt, besluttede man, stadig med liberal og tilidsfuld Støtte fra Rubin & Bing, henholdsvis Laane- og Diskontobanken, at gaa videre paa Nyanskaffelsernes Bane — og i 1905 er derefter Selskabets Flaade yderligere bleven forøget med 3 Søsterskibe: »Hjortholm«, »Svanholm« og »Taarnholm« paa hver 2,750 Tons D. W. Samtidig er Aktiekapitalen bleven fordoblet til 1 Mill. Kr., og et nyt Obligations-Laan er optaget paa 646,453 Kr.

I 1905 har *Hjortholm* været 4 Maaneder i Drift, *Svanholm* 2½ Maaned og *Taarnholm* 1½ Maaned. Driftsoverskudet er mod det forudgaaende Aar tredoblet — det var i 1905 ca. 93,500 Kr., og Reservefonden er derved bragt op paa 40,000 Kr., hvorhos 14,200 Kr. er overført til indeværende Aars Regnskab.

Først efter disse sidste Nybygningers Afslutning, altsaa fra i Aar af, kan egentlig »Steam« siges at være kommet helt og holdent ud over Startnings-Vanskelighederne og Forberedelsernes Aar. Nu staar endelig Selskabet fuldt ud rustet til at tage »Kampen for Tilværelsen« sejrrig op.

I saa Henseende er det af allerstørste Betydning, at dets Materiel er saa ypperligt. Med »Hjortholm« (og dens Søsterbaade) er det lykkedes Forretningsfører Johnsen at finde og fastslaa en højst fordelagtig ny *Dampskibs-Type*, som allerede nu kan siges glimrende at have bestaaet sin Prøve. Den forener paa en højst sindrig Maade Fordelene ved en »Dødvægts-Baad« og en »Cubic-Baad« og maaler ved en D. W. Capacity paa 2,750 Tons kun — 840 Reg.-Tons (i Stedet for normalt ca. 1150 Reg.-Tons), hvad der jo i en Mængde Tilfælde, særlig ved alle Afgiftsberegninger, spiller den største Rolle.

S/S »HJORTHOLM«

Medens de fleste af de nyere danske Rederi-Foretagender i større eller mindre Grad er anlagte med Nord- og Østersø-Farten for Øje, hvad der under de senere Aaringers fuldkomne Demoralisation af dette Fragtmarked just ikke kan siges at have været ubetinget heldigt, sender Lederen i »Steam« sine Skibe paa Langvejsfart Verden over.

Johnsen & Jespersens Dampere viser det danske Flag ved Chinas Kyst og i Sydafrika, løber med Kvæg fra Venezuela til Cuba og Golfhavne i U. S. — gaar kort sagt paa »de lange Rejser«, hvorom den danske Sømandsviser taler.

Bestyrelsen i »Steam« bestaar foruden af Selskabets korresponderende Reder, Firmaet Johnsen & Jespersen, af d'Herrer Højesteretssagfører C. B. Henriques, Kaptajn Chr. Poulsen, Kaptajn S. Laub og Direktør A. J. Andersen.

SVENDSEN & CHRISTENSEN

(DAMPSKIBS-SELSKABERNE „CIMBRIA“, „VENDILA“ m. fl.)

S/S »N. F. HØFFDING« KLAR TIL AFGANG
FRA FINLAND

I September 1897 startede Hans Christensen og Kaptajn J. T. Svendsen ovennævnte Firma for at drive Rederi-Forretning.

Man var netop da under Indtrykket af Sommerens ret gode Træfragter i Østersøen og Ruslands vældige Kornexport, Konjunkturerne var i det hele opadgaende og Priserne for Nybygninger samtidig rimelige paa de skotske Skibsværfter. Firmaet skred derfor strax til Dannelsen af Dampskibs-Selskabet »Cimbria« med en Aktiekapital paa 700,000 Kr. og bestilte hertil 3 Skibe: *E. M. Dalgas* og *Lars Kruse*, hver paa ca. 2400 samt *St. St. Blicher* paa ca. 1700 Tons D. W. Da Fragtmarkedet i Løbet af Efteraaret tegnede endnu mer lovende,

stiftedes derpaa i December s. A. Dampskibs-Selskabet »Vendila« med en Aktiekapital paa 200,000 Kr., og hertil bestiltes ligeledes i Skotland en ca. 2100 Tons Baad *N. G. Petersen*.

De tre første Skibe afleveredes fra Værfterne i Løbet af 1898, det sidste i Slutningen af Oktober s. A.

Disse Skibe saavel som de, Firmaet senere har anskaffet, er alle særlig byggede og indrettede med Trælastfarten for Øje og er saaledes hovedsagelig beskæftigede i denne Fart.

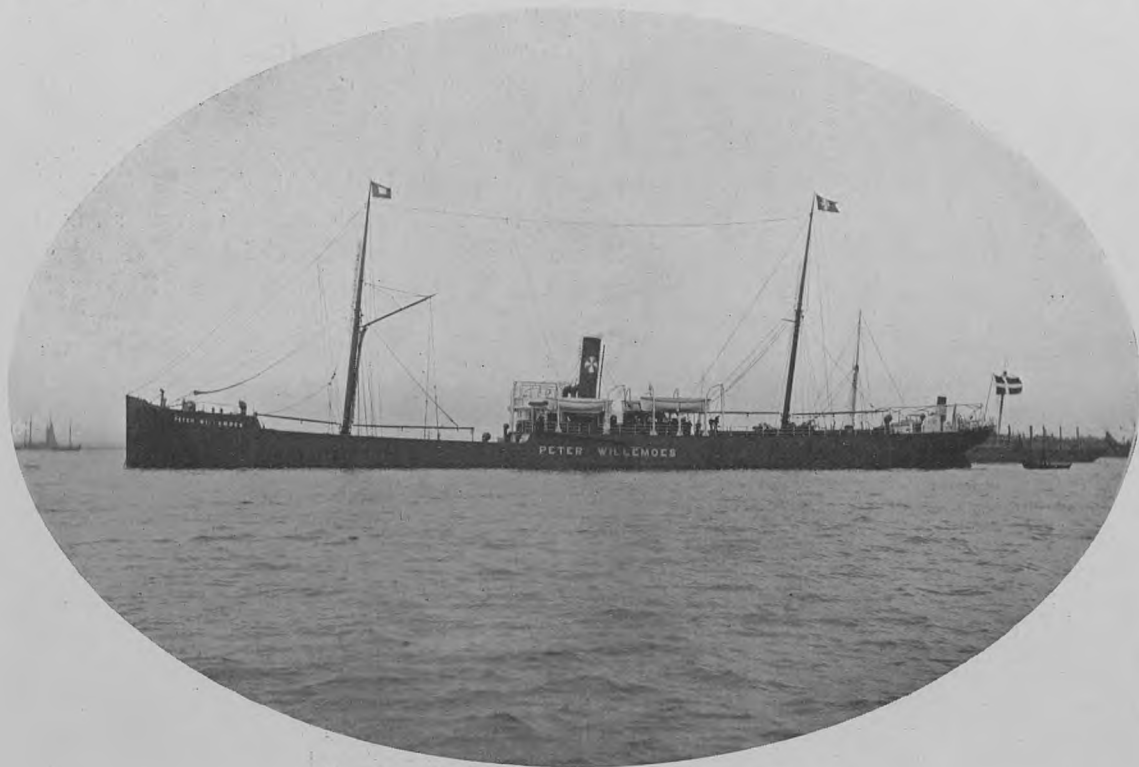
I Vintertiden, naar Østersøen er lukket, sendes Baadene i andre Farter, Middelhavet, Sortehavet, Vestkysten af Afrika, Nord- og Sydamerika, kort sagt der hen, hvor der er Udsigt til at tjene noget. Vi bringer paa efterfølgende Blade Billeder fra nogle af Skibenes Færden ude og hjemme.

Allerede det første Regnskabsaar, 1898, hvor for »Cimbria«s Vedkommende Baadene havde været i Fart ca. et halvt Aar og for »Vendila«s kun ca. 2 Maaneder, gav saa godt et Overskud, at »Cimbria« kunde uddele 6 pCt. i Udbytte og henlægge 4,6 pCt. til Reservefonden, »Vendila« give 3 pCt. i Udbytte og henlægge 3 pCt. til Reservefonden. Dette var jo en glimrende Begyndelse, der fristede til yderligere Tonnage-Anskaffelse, men Priserne paa Skibe var imidlertid stegne uforholdsmæssig stærkt — og man holdt sig derfor klogelig tilbage.

Aarene 1899 og 1900 var fortræffelige Fragtaar! Transvaal-Krigen lagde Beslag paa en Mængde Skibsrums til Troppetransport, og i sidstnævnte Aar kom ovenikøbet hertil Urolighederne i Østen, som netop krævede ekstraordinært store Befragtninger til Overførelse af Tropper, Materiel og Varer, paa et Tidspunkt, da de fleste ledende Fragtmarkeder hver for sig behøvede en ret stor Tonnage — og disse blev saaledes

alle paavirkede af hine fjerne Begivenheder. I 1901 var det imidlertid forbi med Konjunktoren, Nordamerikas Majs-Høst mislykkedes, Indførelsen af en Exporttold paa Kul i England forvirrede hele Kultrafikken, Verdensomsætningen var mindre og Verdenstonnagen vældigt forøget.

Under disse Forhold var det et overmaade smukt Resultat, at baade »Cimbria« og »Vendila«, foruden et 10 pCt.s Udbytte i de to fede Aar 1899 og 1900, kunde give hele 8 pCt. i Omslagsaaret 1901. Hermed havde det første Selskab med 3½ Aars Drift ialt indtjent ca. 72 pCt., hvoraf 34 pCt. udbetaltes som Udbytte, og ca. 38 pCt.

S/S »PETER WILLEMoes« PAA KJØBENHAVNS RED

henlagdes til Reservefonden, »Vendila« efter 3⅙ Aars Drift ligeledes ca. 72 pCt., hvoraf 31 pCt. udbetaltes i Udbytte, og 41 pCt. henlagdes til Reservefonden.

I Marts 1902 udtraadte Kaptajn J. T. Svendsen af Firmaet, som derpaa ene indehaves af Hans Christensen.

Det er noksom bekendt, hvor exempelløs slette de følgende Aar 1902, 1903 og 1904 har været for Skibsfarten, i hvert Fald for den frie Fragtfart. Men netop under slige Forhold er Værfterne til at faa i Tale, Priserne bliver rimelige — og i Sommeren 1902 genoptog derfor Firmaet Tanken om en Udvidelse af Flaaden. Det førte til Bestillingen af *H. Pontoppidan* paa 3000 Tons D. W. til »Cimbria« og af *N. F. Höfding* og *Chr. Christensen* paa hver 2350 Tons til »Vendila«. Endvidere stiftedes s. A. Dampskibs-Selskabet »Fiona« med en Aktiekapital paa 600,000 Kr., og hertil indkøbtes 4 brugte engelske Baade: *H. C. Andersen* paa

1850, *Hans Tausen* paa 2400, *G. Kock* paa 2500 og *Peter Willemoes* paa 2650 Tons D. W.

De til »Cimbria« og »Vendila« bestilte 3 Nybygninger leveredes i Sommeren 1903. Da Priserne stadig holdt sig forholdsvis lave, fandt man det fordelagtigt i Tide at sikre sig endnu nogle billige Baade og afsluttede derfor Kontrakt om 3 nye 2400 Tons Baade til »Vendila«: *J. D.*

S. Adolph, Alfred Hage og T. M. Werner. Aktiekapitalen for »Vendila« er derved kommen op paa 1,275,000 Kr.

Medens Skibene i »Cimbria« og »Fiona« bærer berømte danske Mænds Navne,

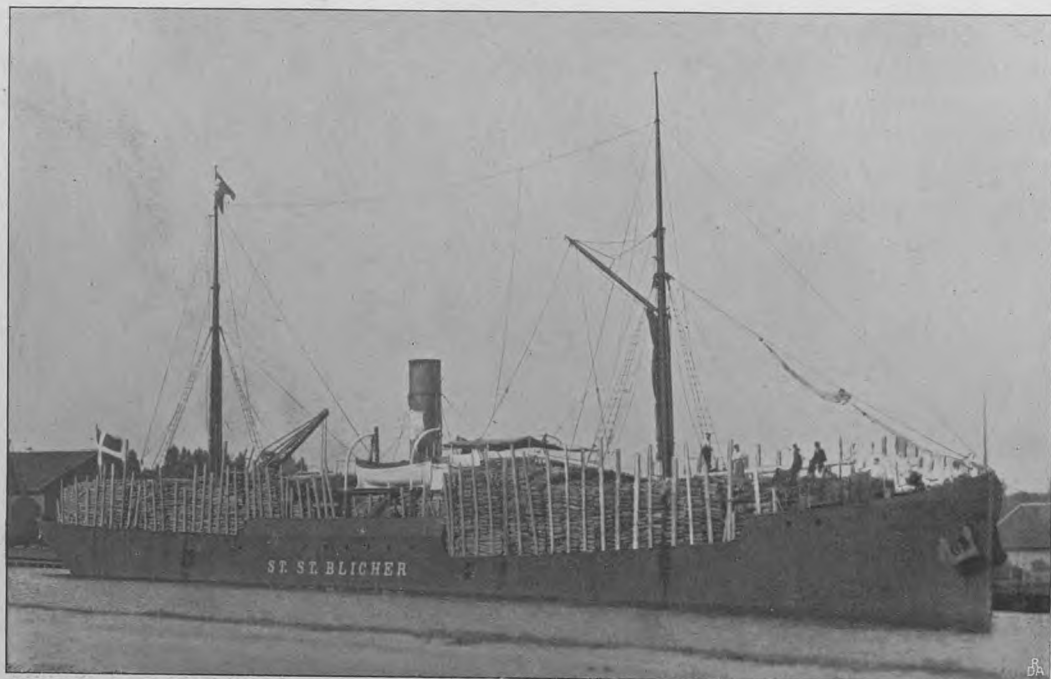
er, som det vil ses, Skibene i »Vendila« alle opkaldte efter fremragende danske *Købmænd*. Der turde heri være noget symbolsk — nægtes kan det i hvert Fald ikke, at de af Svendsen & Christensen styrede Selskaber, gennem de Aar, hvori de har bestaaet, er blevne ledede paa virkelig *købmandsmæssig* Vis — ikke mindst har Resultaterne i de for Fragtfarten saa vanskelige Aar, vi

S/S »CHR. CHRISTENSEN« UNDER LASTNING PAA SALOUM FLODEN

S/S »T. M. WERNER« UNDER LASTNING PAA GAMBIA FLODEN

S/S »ST. ST. BLICHER« I GHENT

S/S »N. G. PETERSEN« VED INDSEJLINGEN TIL TERNEUZEN

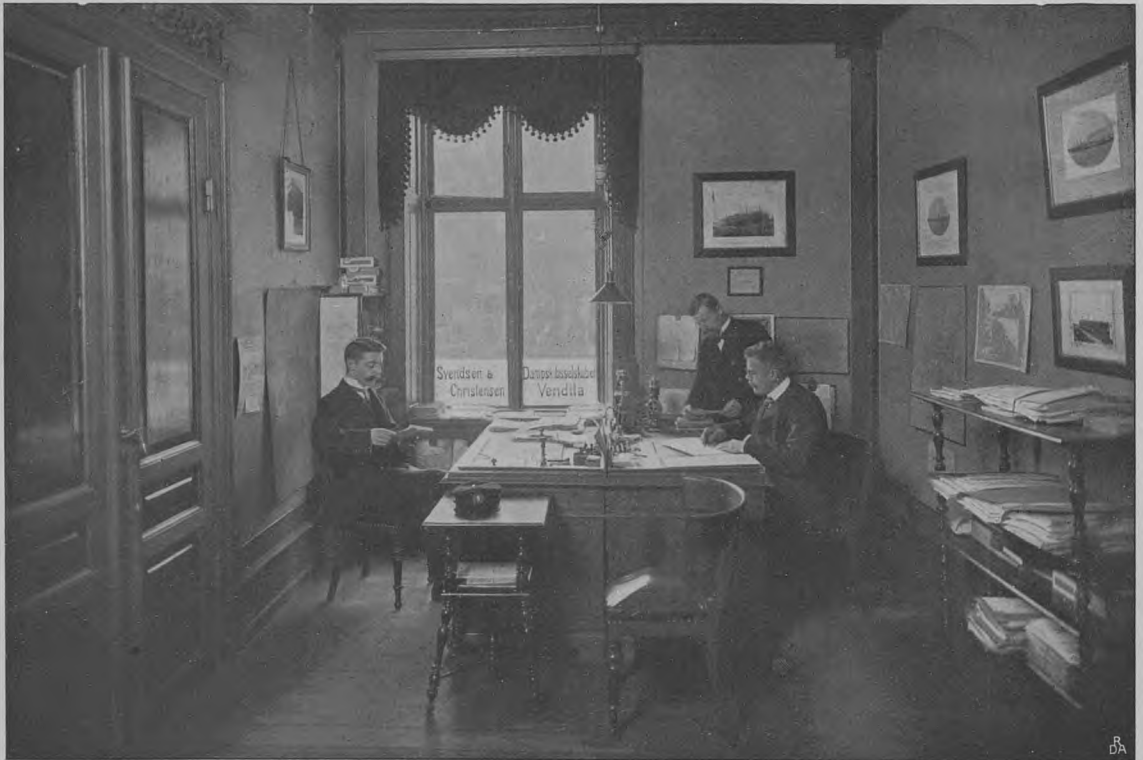
S/S »H. PONTOPPIDAN« UNDER LOSNING I LONDON

S/S »N. F. HØFFDING« UNDER LOSNING I BOULOGNE

KONTORLOKALE

KONTORLOKALE

fornylig har overstaet, været al Ære værd. — De Principer, der har været fulgte, har været forretningsmæssig sunde: store *Henlæggelser* til Reservefonden og de *billigst* mulige Nyanskaffelser. — De samlede Driftsresultater har været følgende:

Oversigt over „Cimbrias“ Virksomhed.

	Udbetalt Udbytte		Henlagt til Reservefond		Ialt	
1898 — 1/2 Aar	6 pCt.	Kr. 42,000	4, ₅₇ pCt.	Kr. 32,047	10, ₅₇ pCt.	Kr. 74,047
1899	10 —	— 70,000	10, ₄₁ —	— 72,874	20, ₄₁ —	— 142,874
1900	10 —	— 70,000	18, ₈₇ —	— 128,589	28, ₈₇ —	— 198,589
1901	8 —	— 56,000	5 —	— 35,000	13 —	— 91,000
1902	4 —	— 28,000	5 —	— 35,000	9 —	— 63,000
1903	4 —	— 28,000	5 —	— 35,000	9 —	— 63,000
1904	2 1/2 —	— 17,500	5 —	— 35,000	7, ₅₀ —	— 52,500
1905	5 —	— 35,000	6 —	— 42,000	11 —	— 77,000
I 7 1/2 Aar	49 1/2 pCt.	Kr. 346,500	59, ₈₅ pCt.	Kr. 415,510	108, ₈₅ pCt.	Kr. 762,010
Gennemsnit pr. Aar	6, ₆₀ pCt.	Kr. 46,200	7, ₉₁ pCt.	Kr. 55,401	14, ₅₁ pCt.	Kr. 101,601

Reservefonden pr. 31. December 1905 Kr. 415,510

fragaar for Tab paa Havarier, Afskrivning paa Reserveinventar, Surveys etc. i 7 1/2 Aar — 81,188

Kr. 334,322 = 47,₇₆ pCt.

KONTORLOKALE

Oversigt over „Vendilas“ Virksomhed.

Aar	Udbetalt Udbytte	Henlagt til Reservefond	Ialt	Henlagt til Reservefond, efter at Tab paa Havarier, Afskrivning paa Reserveinventar etc. er fradragne.
1898 — 1/6 Aar . . .	3 pCt.	3 pCt.	6 pCt.	3,00 pCt.
1899	10 —	7,87 —	17,87 —	6,82 —
1900	10 —	24,05 —	34,05 —	21,19 —
1901	8 —	5,96 —	13,96 —	5,82 —
1902	5 —	5,00 —	10,00 —	3,90 —
1903	4 —	5,00 —	9,00 —	3,59 —
1904	0 —	5,00 —	5,00 —	4,15 —
1905	5 —	5,00 —	10,00 —	4,72 —
Ialt	45 pCt.	60,88 pCt.	105,88 pCt.	52,79 pCt.
Gennemsnit	6,27 pCt.	8,49 pCt.	14,76 pCt.	7,86 pCt.

I April 1906 er Firmaet valgt til korresponderende Reder for Dampskibet »Ajax« af Helsingør (ca. 1450 Tons D. W.).

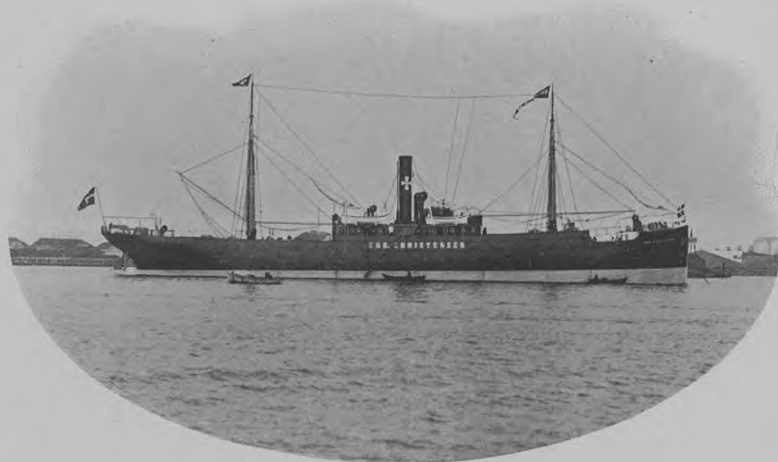
Bestyrelserne i de 4 Selskaber bestaar f. T. af:

»Cimbria«: Grossererne Victor Høffding, R. & D. M., Theodor Lund, R., P. Madsen og Vilh. Christensen.

»Vendila«: Grossererne P. Madsen, Carl B. Thøgersen og Kaptajn S. N. Pii.

»Fiona«: Grossererne P. Madsen, Carl B. Thøgersen, Ignatz Breum af Odense og Kaptajn S. N. Pii.

»Ajax«: Direktør S. C. W. Bindsbøll, Konsul Amund Jensen og Havnemester Mortensen, Helsingør, samt i alle Selskaber: Firmaet Svendsen & Christensen.

L. H. CARL

DAMPSKIBSSELSKABERNE »SKJOLD«, »CARL« OG »GORM«

L. H. CARL blev født 1813 paa Romø og hørte fra Barnsben Søen til — de To kunde, som der staar i Kæmpevisen: »saa vel med hinanden.« Han elskede Havet, og Havet bragte ham til Gengæld altid Held. Som Skibskaptajn blev han derfor en søgt Mand, som trygt indlod sig paa vovelige Ting. Nu lyder det som et Æventyr, at han med et Sejlskib paa knapt et Par Hundrede Tons (Briggen »Rota«) i Fyrerne gik regelmæssig i Fart paa Java for at hjembringe Kaffe til Handelshuset C. A. Broberg & Co.: i vore Dage er *Dimensionerne* unægtelig adskillig større, men omvendt *Risiko*en for de moderne Brasildamperes Kaffesejlads i tilsvarende Grad mindre.

At Dampen i sit

ETATSRAAD L. H. CARL

Kapløb med Vinden vilde gaa af med Sejren og Profiten, saa L. H. Carl allerede klart i Femti-aarene af forrige Aarhundrede og satte sig derfor rettidig ind i det nye. Da C. P. A. Koch i 1856 stiftede »Det almindelige danske Dampskibs-Selskab«, blev det Carl, som kom til at forestaa Bygningen af dettes første Damp: »L. N. Hvidt.« I ti Aar for han derpaa

som Kaptajn med dette Selskabs Skibe, der i Begyndelsen af 60erne efter Scheldetoldens Afløsning indarbejdede Farten Østersøen—Antwerpen. I 1866 gik Foretagendet med sine 3 Skibe »L. N. Hvidt«, »Odin« og »Phønix« (som i 1858 var kommet i Stedet for »Thor«) op i »Det forenede Dampskibs-Selskab«, — og Carl fulgte med som Skibsfører. Det huede ham imidlertid ikke ret længe, hans Lyst stod til, som fra først af, baade at være *Reder* og Skipper, — og i 1867 lod han sammen med et Par Venner bygge Dampskibet »Danmark« (nuværende »Swarland«, 491 Reg-Tons) hos Firmaet Henderson Coulbourn i Renfrew (senere Löbnitz & Co.). »Danmark« blev bygget i en heldig Stund: paa sin første Rejse til Kronstadt fik det strax, da der just var Hungersnød i Norrlandene, og der endelig skulde bringes Proviant derop i en Fart, en god Melfragt fra Sct. Petersborg til Stockholm paa 550 £,

ADOLF CARL

kom tilbage og gjorde nok en Rejse op i Botten for 750 £, endelig til Trods for de ud paa Aaret vanskeligere og vanskeligere Is-Forhold endnu en tredie paa 1250 £ — og klarede det hele stolt!

I Grunden tog den derefter følgende Dannelsen af en hel Række Dampskibsrederier, saaledes først »Danmark« i 1869, derpaa »Freja«, »Kjøbenhavn« osv., sit Udgangspunkt herfra. Selv gik L. H. Carl imid-

POUL CARL

lertid sine egne Veje og stiftede i 1871 Rederierne »Gorm«, »Knud«, »Svend« og »Erik«, der i hine glimrende Fragtaar først i Halvfjerdserne indsejlede svimlende høje Fragter. Da man den Gang brugte, i Modsætning til senere, glatvæk at fordele det meste af Udbyttet til Aktionærerne, fik disse saa tophøje Dividender, at moderne Indehavere af Dampskibs-Aktier simpelthen vilde blegne af Misundelse ved at høre det. I 1875 dannede han endvidere det Dampskibsselskab, der endnu bærer hans Navn, med Skibene »Olaf«, »Volmer« og »Harald«.

Som vi alle ved, er jo Forholdene siden hine udmærkede Fragtaar i Begyndelsen af 70erne blevne ganske anderledes vanskelige og derved atter Fortjenesten ringere og ringere. Saaledes har vel »Carl« siden Startens store Fragtaar gennemgaaende givet respektabelt Udbytte, som endog har kunnet stige til $7\frac{1}{2}$ % (1880) og 8 % (1889), men i det hele og store er for dette som for alle andre Dampskibs-Foretagender Indtægts-Niveauet dalet og dalet, saa at naar »Carl« i Aarene 1897—1900 regelmæssig gav en Dividende af 5 % og dets Søsterselskaber paa lignende Maade i gode Aar $7\frac{1}{2}$ og op til 10 %, maa dette efter Omstændighederne kaldes for særdeles tilfredsstillende. Hertil kommer, at man nu er kommen ind paa at gaa rationellere til Værks med passende Henlæggelse og Afskrivninger, hvad der giver større Stabilitet og Sikkerhed.

De af L. H. Carl først byggede fem Skibe, »Gorm«, »Knud«, »Svend«, »Erik« og »Skjold«, blev i 1890 fra at være enkelte Rederier sammensmeltede til et Selskab under Navn af Dampskibsselskabet »Skjold«.

I 1889 dannedes endelig »Dampskibsselskabet »Gorm« med Dampskibet »Gorm«. Dette Selskab ejer nu 8 Skibe, og Firmaet L. H. Carls samlede Flaade bestaar derefter f. T. af følgende Selskaber og Skibe:

Dampskibsselskabet »Skjold« med Skibene:

»Skjold«,	ca. 2200 Tons D. W.
»Danmark«,	- 3000 —
»Ragnar«,	- 3000 —

»Knud«, ca. 3000 Tons D. W.
 Nybygning »Halfdan«, - 2200 —
 tilsammen 13,400 Tons med en Aktiekapital paa 1,500,000 Kr. og en Reservefond paa 50,000 Kr.

Dampskibsselskabet »Carl« med Skibene:

»Olaf«, ca. 3000 Tons D. W. »Harald«, ca. 3000 Tons D. W.
 »Magnus«, - 2200 — »Svend«, - 3500 —
 tilsammen 11,500 Tons D. W. med 970,000 Kr. Aktiekapital og 100,000 Kr. Reservefond.

DAMPSKIBET »DAN«

Dampskibsselskabet »Gorm« med Skibene:

»Gorm«, ca. 2200 Tons D. W.
 »Frode«, - 3000 —
 »Sigurd«, - 3000 —
 »L. H. Carl«, - 3000 —
 »Erik«, - 3000 —
 »Volmer«, - 2200 —
 »Uffe«, - 3000 —
 »Dan«, - 3000 —

ialt 22,400 Tons D. W. med en Aktiekapital paa 1,500,000 Kr. og en Reservefond paa 270,000 Kr. samt en Afskrivning paa Skibene af 683,647.56 Kr.

L. H. Carl blev foruden R. af Dbg. i 1892 udnævnt til Etatsraad. Han døde i 1893. Allerede i 1876 blev hans Søn Adolf Carl, der havde været medvirkende ved Dannelsen af de første Rederier, optagen i Firmaet og fra 1888 tillige dets egentlige Leder og Chef. I 1904 optog han atter sin Søn Poul Carl, født 1879, i Firmaet.

Foruden sin Virksomhed som Skibsreder har Adolf Carl i høj Grad interesseret sig for alt vedrørende Skibsfart. Han var saaledes medvirkende ved Dannelsen af »Nordisk Skibsrederforening« i 1892 og har været Medlem af Bestyrelsen for den danske Afdeling siden Stiftelsen. Ved hans Initiativ dannedes »Dansk Dampskibsrederiforening« i 1884. Heri var han Viceformand i Bestyrelsen indtil 1894 og derefter Formand. I »Fællesrepræsentationen for dansk Skibsfart« i Kjøbenhavn har han været Viceformand siden Dannelsen. I 1897 medvirkede han til Dannelsen af »Kjøbenhavns Flydedok og Skibsværft«, hvis Formand han har været siden Stiftelsen. Desuden er han Kommitteret hos »De private Assurandører« siden 1903.

I 1905 virkede han som Formand i Dampskibsrederiforeningen ved Dannelsen af »The Baltic & White Sea Conference«, til hvis Præsident han valgtes paa Conferencen i 1905.

I 1897 blev han dekoreret med Dannebrog-Ordenens Ridderkors og i 1903 med St. Olafs Ordenens.

De saakaldte »Carl«'ske Baade gaar navnlig i Østersøfart, men gør dog ofte ogsaa lange Rejser, saaledes til La Plata Staterne, Mexico osv.

KJØBENHAVNS MEKANISKE NET- OG GARNFABRIK, N. P. UTZON

FORRETNINGENS Stifter, M. L. Utzon, er Jyde, af de rigtig gode gamle jydsk Familier, som gennem Generationer har tilhørt Halvøens solide, velhavende Handels- og Haandværkerstand. Faderen var Farver i *Ribe*, hvor M. L. Utzon fødtes i 1838. Beboerne i de nuværende Grænsebyer lod gerne deres Sønner uddanne sydpaa, — det er først efter Krigen, at Vejen gaar over Kjøbenhavn eller til andre større jydsk Provinsbyer. De, som den Gang vilde have deres Sønner til at studere, sendte dem til Haderslev, og hvem der skulde gaa den praktiske Vej, blev anbragt i Pladser i Flensborg, Kiel eller Aabenraa, — undertiden i Altona og Hamborg.

Det var da ikke noget usædvanligt, at Utzon kom i en Forretning i Altona. Han havde valgt Manufakturaget. I Forretningen handledes der foruden med Manufaktur ogsaa med maskinbundne Fiskegarn, og denne Del af Virksomheden tiltalte i høj Grad Utzons praktiske Sans; han saa med ét, at her var en Vare, som havde Fremtiden for sig, som naturnødvendigt maatte slaa igennem.

Efter Krigen Fireogtres kom han til Sønderborg paa Als, hvor han bosatte sig, og som han trofast har hængt ved indtil nu. Han realiserede ikke lige paa én Gang sin Tanke om at begynde en Netfabrik paa egen Haand, men han havde stadig Planen i Hovedet, og ved Ophold i Udlandet satte han sig nøje ind i hele Fabrikationen og den tekniske Side af Sagen. Først i 1879 aabnede han en Fiske-net-Fabrik i Sønderborg, til Dels baseret paa Danmark.

Det var nu ingenlunde nogen let Opgave at introducere den nye Vare hos Fiskerne.

Saa langt Næringslivets Historie vidste at berette, havde de selv været vant til at lave deres Garn, og af Naturen er den danske Fiskerace i høj Grad konservativ, næsten stædig, — det gammeldags Ord for Gødning, med tre Bogstaver, falder dem let paa Tungen, naar de vil udtrykke deres Hjertensmening om noget nyt paa Fiskerivæsenets Omraade.

Og én Ting var de i hvert Fald fuldt overbeviste om: at de maskinbundne Garn ikke i Holdbarhed kunde staa Maal med dem, som de selv møjsommeligt knyttede Maske for Maske i de lange Vinteraftner.

Det stod nu til Utzon at overbevise dem om det modsatte. Han var paa det rene med, at Udsalg, Reklame og almindelig Agenturen vilde gælde til Wandsbeck, og

N. P. Utzon

han tog derfor det fornuftige Parti selv at forklare dem Nyttens og Fordelens ved det maskinbundne Garn. Fra Fiskerleje til Fiskerleje, agende i en almindelig Bondevogn, rejste han omkring og samlede Fiskerne om sig ved Møder i de stedlige Kroer eller Skoler, eller i et hvilket som helst Lokale, han kunde faa fat i. Han havde en egen Façon at tage dem paa, saadan som Fiskerne vil have det: ikke stortalende eller strøende om sig med gyldne Løfter, men jævnt og ligetil gjorde han Regnestykket op for dem, at de ved at bruge maskinbundne Garn kunde være paa Havet næsten hele Aaret rundt, at de var i Stand til at faa Garn af tilstrækkelige Dimensioner til at drive Fiskeriet rationelt, at de kunde mangedoble deres Udbytte og forbedre deres Kaar.

Lykkedes det ham saa endelig at vinde dem, saa kom den pekuniære Side af Sagen, som ogsaa skulde klares. Der gik for en fem Hundrede Kroner Garn til et Udstyr, som skulde gøre virkelig Gavn, og hvor tæt

end Fiskeren vilde skrabe Kistebunden, var det ham dog, i de ni af ti Tilfælde, umuligt at samle et saa stort Beløb; men saa gav Utzon villig Kredit, baade et halvt og helt Aar. Han vidste vel, at var det vanskeligt at vinde Fiskerbefolkningen for det nye, saa kom den rodfæstede Tillid til det Gammeldags ham for saa vidt til Gode, som den altid gik Haand i Haand med en udpræget Hæderlighedsfølelse, det andet Hovedelement i vor udmærkede Fiskerbefolknings Karakter.

Det var en besværlig Maade at gøre Propaganda for sine Varer paa; men det gik, og da Brodden først var brudt, ophørte Agitationsarbejdet vel ikke, men blev efterhaanden lettere, da der kom flere og flere positive Resultater at vise tilbage paa. Navnlig kunde Indvendingen om Holdbarheden slaas til Jorden med Fakta, idet alle, som havde gjort praktiske Erfaringer med Utzons Garn og Net, maatte indrømme, at de langt overgik de hjemmelavede i denne som i alle andre Henseender.

Og saa var der endelig det Argument, som Fiskerne frem for alle andre ikke kunde modstaa: at deres Kammerater, som resolut havde opgivet Hjemmeindustrien, ej alene i Løbet af kort Tid fik tilbagebetalt Utzon men endog lagt sig selv noget til Bedste.

* * *

Fabriken i Sønderborg, indrettet med de bedste Maskiner, fik saaledes efterhaanden øget Omsætning. Baseret, som den var, paa en af de fattigste Samfundsklasser i Befolkningen, gik Utzons Tanker stadig ud paa at fremstille Varerne saa billigt som muligt, uden at det gik ud over deres Soliditet.

N. P. Utzon

Toldloven satte her Skranker, som ikke kunde overskrides, idet den belastede de fra Sønderborg indførte Garn med en klækkelig Sats. Utzon gik stadig i Haabet om, at en Revision af Toldloven skulde blive sat paa Dagsordenen, og at hans Varer, som i saa høj Grad var Nødvendighedsartikler, skulde nyde godt af en Reduktion.

Til sidst mistede han endelig Taalmodigheden, og i 1892 overdrog han sin Søn, N. P. Utzon, at grundlægge en Fabrik i Kjøbenhavn.

N. P. Utzon var bleven omhyggelig uddannet til at lede en saadan Virksomhed.

NETFABRIKEN, MARIENDALSVEJ NR. 55

Gaaende ud fra, at Sønner lærer mindst, naar de sidder hjemme i Fædrenes Forretninger, sendte Faderen ham til Udlandet, hvor han arbejdede i flere Netfabriker og en Tid lang i Fiskeforretninger, navnlig paa Fiskeauktionerne i Hamborg, for ogsaa at være inde i denne med hans fremtidige Virksomhed beslægtede Handel.

Under meget beskedne Forhold paabegyndtes Fabriken i en Bagbygning i Vesterbrogade 70, Kjøbenhavn V.

Ligesom Faderen rejste Utzon rundt og agiterede hos Fiskerne ved Foredrag, hvori han ofte indflettede gode Raad og nyttige Vink om, hvorledes de nemmest og bedst skulde finde Afsætning for deres Fisk.

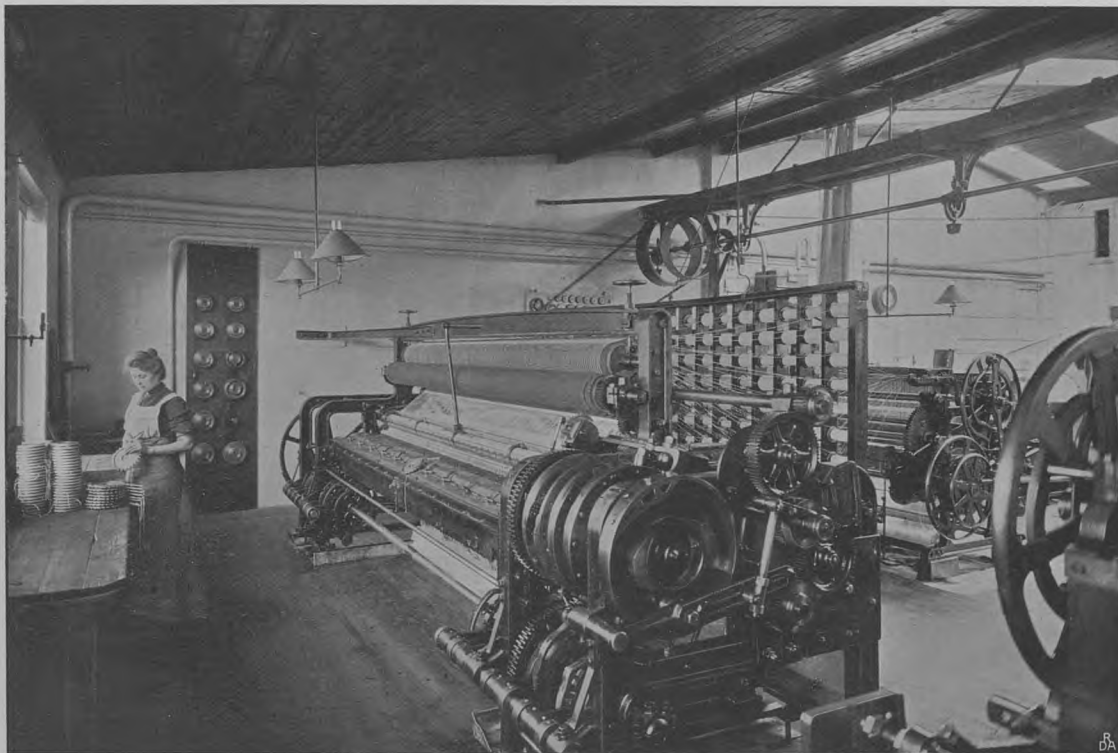
Nettene kunde nu sælges betydelig billigere, da der jo ikke mere var Told paa dem, og Omsætningen tog snart en rivende Udvikling.

I 1897 købte Utzon Grund i det nye Fabrikskvarter af Mariendals Jorder paa

Frederiksberg og lod bygge en fuldt moderne Garn- og Netfabrik, større og flottere end det var strengt nødvendigt, i den sikre Følelse, at Virksomheden nu havde strygende Medbør.

* * *

Det første Sted, en dansk Fisker søger til, naar han kommer til Hovedstaden, er Fabriken paa Mariendalsvej Nr. 55. Thorvaldsens Museum, Tivoli og Rundetaarn er for ham kun Attraktioner af anden Rang; nej! herude, hvor det, som betinger hele

FILÉRMASKINE

hans Existens, bliver til, hvor han kan følge Netfabrikationen fra først til sidst, her opholder han sig i Timevis, ja hele Dagen, uden at trættes, aldrig blivende ked af at spørge og fuldt forstaaende, naar han atter gaar sin Vej.

Over 10,000 Fiskere er gaaet ind og ud af Fabriken i de Aar, der er forløbne, siden den flyttedes ud paa Mariendalsvej.

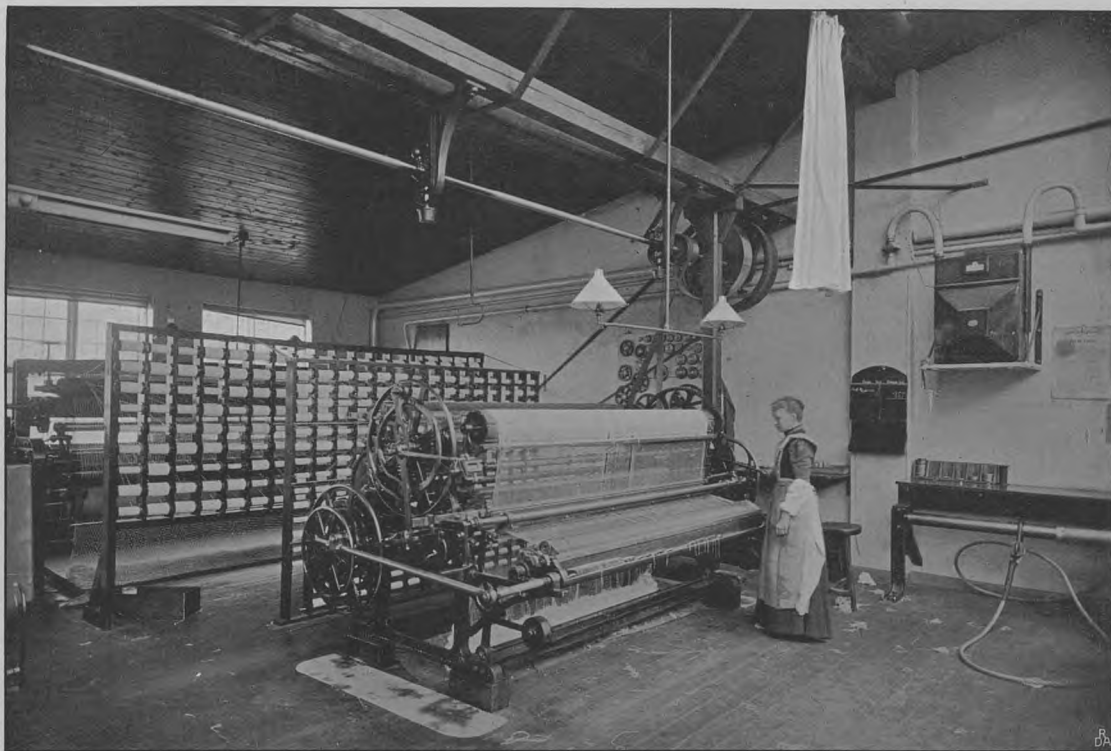
Svært er det tilsyneladende ikke at fatte Fiskenet-Fabrikationen, skønt den foregaar ved Hjælp af Maskiner i Størrelse med et almindeligt Værelse og af en Vægt paa 10—20,000 Pund. Disse binder Knuder af Garn som fineste Sytraad med beundringsværdig Akkuratesse.

Af $\frac{1}{3}$ ægyptisk Bomuld og $\frac{2}{3}$ amerikansk Bomuld vindes Traadene paa Maskiner og over Spoler. Disse anbringes med det omvundne Garn i Bindemaskinerne, en Række bag Maskinen og en Række foran. Traaden føres nu fra den bageste

Række i lodret Retning ind over Maskinen, hvor den mødes med Traaden fra den forreste Række, som føres ind i vandret Retning, og Bindingen foregaar da ad mekanisk Vej, saaledes at Traaden kommer ud som fuldfærdigt Net fra Maskinens Underdel.

Der bruges over Hundrede forskellige Garnsorter og bindes med et lige saa stort Antal forskellige Masker, alt efter det Brug, hvortil Garnet er bestemt.

Saa godt er Fiskerne nu komne med, at de ved at stille deres Fordringer og Krav. Hver enkelt Kunde vil ved Bestillingen gøre sit Syn gældende, Garnet skal

MASKINE, DER KNYTTER FISKENET

laves i Overensstemmelse med de Erfaringer, som han har gjort, og dem kan ingen afdisputere ham. Fabriken behøver det heller ikke, den er i Stand til at opfylde næsten en hvilken som helst Fordring.

Hovedprinciperne er dog altid de samme, det er kun i Traadfinhed og Maskevidde, at det private Initiativ griber ind.

Modellerne er Varianter enten af Bundgarn eller Sættegarn, Ruser eller Vaad. Af det førstnævnte har Fabriken selv konstrueret et særligt Patentbundgarn, som paa Udstillingen 1888 udstilledes og prisbelønnedes. Det er indrettet med dobbelt Fangstgaard, medens den tidligere brugte Type kun havde enkelt Fangstgaard. Resultatet viser, at Fangsten næsten fordobles ved Brugen af de af Utzon indførte Patentbundgarn.

Senere har Fabriken faaet Guldmedailler paa de internationale Fiskeriudstillinger i Antwerpen 1894, Stockholm 1897, Bergen 1898, St. Petersborg 1902.

Som Fabrikationen i Hovedtrækkene synes enkel, saaledes præges Livet i Fabriken af en velgørende Orden, Ro og Sikkerhed. I disse store, renlige Lokaler paa ca. 6000 □ Alen Gulvflade, hvortil det fulde Dagslys har Adgang gennem en Glasoverbygning, som udgør Størsteparten af Taget, hersker der en Renhed og Pillenhed, som maa gøre en Fabriksinspektørs Inspektion til en blot og bar Formalitet.

Det fine rene Arbejdsmateriale efterlader intet Smuds og intet Affald; fra den isolerede Bygning, hvori Drivkraften findes, trænger ingen Maskinlugt ind i Salene.

Det er Idealet af en Arbejdsplads, og intet Under da, at Arbejderne forbliver her som Embedsmænd i deres Embede. Hver Maskine passes af en ung Pige. Hun staar roligt og iagttager Maskinens Gang og griber kun ind, naar Traaden skal fornyes paa en af Spolerne, eller naar Maskinmestrene gør Omstillinger.

Hun er kommen ind i Forretningen som halvvejs et Barn, uden at kende det mindste til Virksomheden — saaledes vil man netop helst have det — og er bleven gradvis uddannet til en dygtig og paalidelig Arbejderske, der ikke gerne siger Netfabrikationen Farvel.

Fabriken beskæftiger i Bygningerne paa Mariendalsvej over 100 Personer, desuden 2—300 Straffefanger, særlig tyske Forbrydere. Der er truffet Arrangement med det danske og tyske Fængselsvæsen, og baade disse Institutioner og Fabriken er veltilfreds med Samarbejdet.

Vil man ret maale, hvilken Betydning denne Fiske-net-Fabrikation har haft for Fiskeriets Udvikling her i Landet, ses det bedst af, at Fangstværdien i Fabrikens Tid er stegen fra 5 Millioner Kroner til 15 Millioner Kroner, siden de maskinbundne Garn vandt Indpas.

Samtidig har den aarlige Indtægts Forøgelse gjort den enkelte Fiskerfamilie betydelig mere velstillet.

*

*

*

»De Danske Byerhverv« gaar i sin historiske Del tilbage til hin fjerne Tid for omtrent 1000 Aar siden, da de store Sildemarkeder i Sundet var Udgangspunktet for Kjøbenhavns videre Udvikling.

Ikke sjældent stævnede den Gang til Tider over 300,000 fremmede Fiskere og Købmænd sammen omkring den By, som nu er Danmarks Hovedstad, og fra denne Sildeperiode stammer i Virkeligheden for en væsentlig Del Kjøbenhavns Tilblivelse.

Disse store »Sildestimer« og »Sildestævner« er vel nu en »saga blott«, — og dog netop nu, 1000 Aar senere, begynder just *Maskinteknikens* Udvikling atter at gøre Fiskerispørgsmaalet aktuelt.

Det var da at haabe, at der i Tidens Løb paany maatte komme »Sildestævner« i Sundet, til Held for Kjøbenhavns forhaabentlig blomstrende Fremtid.

H. HAASTRUP & C. ANDERSEN

PARAPLY- OG PARASOLFABRIK

FOR et Halvthundrede Aar siden eller mere var en Paraply et stort, opsvulmet Monstrum, en Tøjbyldt, hvorudaf der strittede en kluntet Stok og nogle klodsede Stiver. Selv de Paraplyer, som den spæde lille Ole Lukøje har under Armen paa de gamle Vilh. Pedersenske Illustrationer til H. C. Andersens Eventyr, er ikke stort finere end »Anders Tikjøb«s vældige *Bomuldspeter* eller Søren Kierkegaards historiske dito i »Korsaren«s Afbildninger. For Datiden stod det som selvfølgelig, at en Regn- eller Solskærm maatte være slig en stor, grim, opdunset Tingest.

Men just for femogtyve Aar siden begyndte en af de Hovedstads-Forretninger, som paa dette Felt har været opdragende for Smagen og efterhaanden faaet Paraplyen omformet fra en blot og bar Nyttegenstand til en Spadsere-Pryd og Øjens-Lyst. Netop i Aar for femogtyve Aar siden — den 19. Oktober — aabnede H. Hastrup og C. Andersen en lille Butik med selvtilvirkede Regn- og Solskærme i Kælderen, Kjøbmagergade 9.

Haastrup døde allerede et halvt Aar derefter, saa Andersen maatte tage dobbelt fat for at trække det paabegyndte Forehavende igennem. Oprindeligt havde han væ-

ret Mekaniker, saa det var i Grunden noget helt nyt, han saaledes var kommen ind i; men han havde den gode danske Haandværkers Snille og sikre Smag — og tilmed havde han i sin Hustru en fortræffelig Medhjælp, en født *Boutiquière*, som skabt til at passe et Udsalg, til paa den ene Side at betjene og vejlede Kunderne, paa den anden Side sætte sig ind i deres Ønsker og fornemme, i hvad Retning

FRU ANDERSEN

C. ANDERSEN

VIGGO MEYER

deres Krav vilde gaa. Fru Andersen stod da ogsaa selv personlig i Butiken til sin Død i Efteraaret 1900, efter saaledes i fulde tyve Aar at have ydet Forretningen uvurderlig Gavn.

Thi netop det, at Andersen saa fuldstændig trygt kunde overlade alt, hvad der vedrørte Butiken, til sin Hustru, frigjorde hans Evner og Arbejdslyst, saa at han kunde samle sin Virksomhed paa Forretningens Udvidelse til den anden Side og vie sine Kræfter helt til selve Fabrikationen og til *Engros-Salget*. Allerede 1882 begyndte han saa smaat at sælge i større Partier til Købmænd og Detaillister, og da det lykkedes ham mere og mere gennem gode Forbindelser i Udlandet og ved selv at uddanne fixe Arbejdersker at fremstille Varer, der paa en Gang var elegante og prishillige, vandt han efterhaanden større og større Terrain, ikke mindst ude i Provinserne. Da den første Snes Aar var gaaet, havde Andersen derfor oparbejdet sig en blomstrende Forretning og kunde trække sig tilbage for i Ro og Mag at nyde Frugterne af sit Arbejde. I 1902 overtog *Viggo Meyer* Firmaet, hvis Fabriklokaler i Foraaret 1898 var flyttede til Kjøbmagergade 22, hvor der kunde virkes under bedre og bekvemmere Plads- og Lysforhold i alle Henseender.

INTERIØR FRA BUTIKEN

EN AF SYSTUERNE

PARTI AF LAGERET

I Februar 1904 overtog Hr. Meyer ligeledes Firmaet: Kgl. Hof-Paraplyfabrikant M. Polack jun.s Efterfølger, Kjøbmagergade 4, hvorefter de to Forretninger drives sammen.

Hr. Viggo Meyer havde i Aarene 1890—1902 været Deltager i Harry Dessau & Co.s Væverier i Odense, men traadte ud af Firmaet, da det i sidstnævnte Aar skulde til at omdannes til et Aktieselskab. I Haastrup & Andersens Fabrik har han derefter fundet et nyt og selvstændigt Virkefelt, og i de faa Aar, han har ledet Forretningen, har han da ogsaa med Dygtighed og Held ført det vundne videre. Der beskæftiges nu et Arbejdspersonale paa 40 à 50 Personer, et Butikspersonale paa 12, fire faste Rejsende besøger Foraar og Efteraar Provinserne og Sverige, endog i Dansk-Vestindien har Firmaet nu en fast Repræsentant.

Men hvor *er* ogsaa i Tidens Løb, under Fabrikens kyndige Behandling, en Paraply bleven til en smækker og lækker Ting — for nu slet ikke at tale om en moderne Dame-Parasol, der jo kan være et helt Digt i bløde, lyse Farve-Strofer, kniplings-let og silke-fint! Selv en mægtig stor Have-Solskærm syner nuomstunder ganske anderledes elegant end en Herreparaply fordum — de kluntede »Peteres« Tid er for evig forbi. En spinkel Stok, et endnu spinklere Stativ, fine Fjedre, et elegant Haandtag, hvis Form og Materiale Modens gratiøse Luner sindrig varierer fra Saison til Saison — og saa et let og lækkert Stof i faste Folder svøbt om Stokken tæt og lunt, eller dristigt spilende sig stramt og skærmende ud mod den triste Regnvejrshimmel eller den straalende Sommersol — saaledes er en moderne Regn- eller Solskærm fra Haastrup & Andersen.

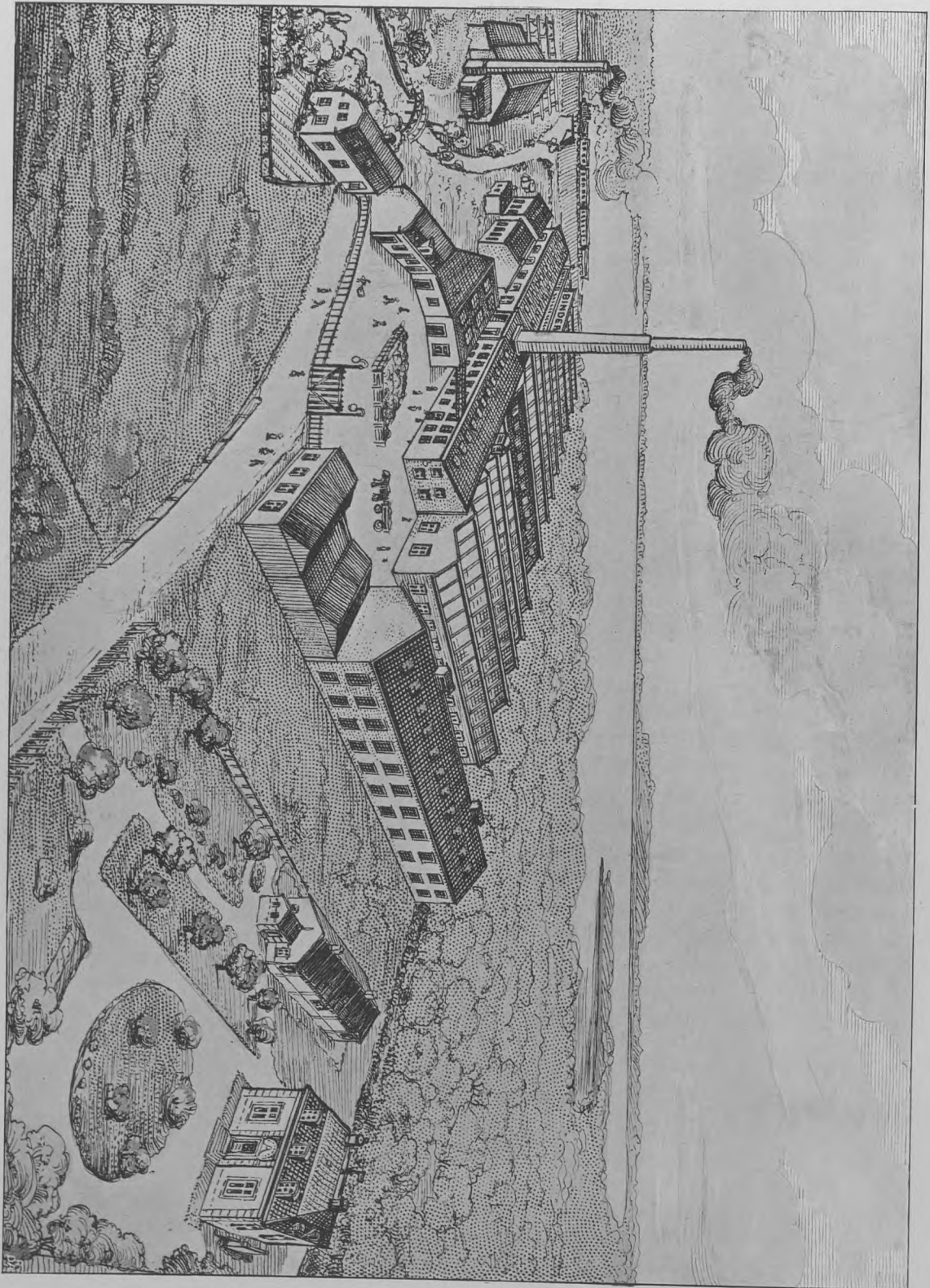
J. L. BINDER & CO. ULDVARE- OG TÆPPEFABRIK

MELLEM Hørsholm og Lyngby, Caroline Mathildes sagnrige Slotsby og »Kongens«, Klopstocks og Christian Winthers Lyngby, ligger hele J. L. Binders Liv. I Hørsholm fødtes han som fattigt Barn, i Lyngby døde han som en velstaaende og anset 72aarig Gubbe. Men iøvrigt gik hans Livsførelse saa langt fra i nogen lige Linje fra den ene til den anden af disse to hinanden nærliggende Skovdyller, at den tvertimod slog en stor Bugt det halve Europa rundt. Før Binder slog Rod og satte eget Bo ved Bredden af den skønne Lyngby Sø, havde han været »farende Svend« og i Andenmands Tjeneste indtil op imod de Halvhundrede Aar.

J. L. Binder kom til Verden i 1835 og blev som Dreng sat i Lære hos sin »rige« Slægtning C. Nybølle, der var Tøjfabrikør, som det den Gang hed, og ejede en saakaldet *Tøjfabrik* (nuværende Nr. 36 i Bredgade).

I hine Aar laa Uldvarefabrikationen helt anderledes her i Landet end nuomstunder. Valkning af uldne Tøjer var saaledes en selvstændig Industri, og Landet var fuldt af »Stampe- og Valkeværker«. I Modsætning hertil dannede »Tøjmagerne« et særligt Laug (Fabriks-Laug) — med Laugsartikler fra 1741 —, hvis Hovedvirksomhed var at væve den lange, glatte eller kun uregelmæssige krusede Uld, som i Stedet for at kartes forarbejdedes til Spinding ved at trækkes igennem opvarmede Staaltænder. Det heraf vævede Tøj blev netop *ikke* valket og var betydeligt tyndere og lettere end de valkede Uldvarer, hvis Forfærdigelse tilkom de saakaldte »Dugmagere« (Tuchmacher). Ganske naturligt gik efterhaanden »Tøjmageri« og Klædefabrikation sammen og udi Et, men oprindelig tilvirkede Tøjmagerne ikke egentlig Klæde, men saadanne uldne Stoffer som Vadmél, Flonel, Multum osv.

Det var i denne Profession, Binder altsaa blev oplært, blev Svend paa Lauget — og gik saa med sit Svendebrev efter Datidens Skik »paa Vandring« i det Fremmede. Hele Tyskland gik han rundt paa sin Fod, tog Arbejde saa et Sted, saa et andet, lærte baade nye Mennesker og Arbejdsmaader at kende — og kom saa hjem som dygtig og kyndig Fagmand. Intet Under, han straks igen fik Ansættelse paa Nybølles Fabrik, det var nu blevet nye Tider, Maskinvæsenet havde faaet en uanet Udvikling, og det gjaldt i høj Grad om at »følge med«. I 70erne blev der utvivlsomt ogsaa fortjent store Penge herhjemme i dette Fag, og under den raske Fremgang avancerede Binder, som mer og mer voksede sig sammen med Bredgade-Fa-

PERSPEKTIV AF FABRIKEN

briken, efterhaanden op til »Mester« og Fabrikbestyrer: paa hans Skuldre hvilede tilsidst næsten helt og holdent den store Forretnings tekniske Ledelse.

Binder var imidlertid bleven en 48aarig Mand og havde vel tænkt sig at skulle ende sine Dage paa den Post, han røgtede saa vel. En heldig Skæbne vilde det imidlertid anderledes: han blev en skønne Dag funden for »gammel i Gaarde«, og da hans Selvfølelse derved efter *hans* Mening blev traadt for nær, brød han resolut af — og valgte sin egen Vej.

I 1883 tog han til Lyngby, lejede lidt Dampkraft for nogle Aar hos Pritzel, fik

FABRIKSEKSPEDITIONEN

opstillet et Par Væve — og begyndte saa ganske smaat paa egen Regning. Og det viste sig hurtigt, han ikke var groet fast paa sit gamle Sted, men først ret kunde udfolde sine Evners Frodighed, da han blev omplantet i egen Jordbund. Hvad han havde grundlagt trivedes mellem hans Hænder, 1891 kunde han paa en Husmandslod nede ved Lyngby Sø, Øst for Jærnbandedæmningen, bygge sig en lille selvstændig Fabrik, sit Speciale havde han hurtigt uddannet: Uldtæpper, Svanebay, Flonel — det var Kram, *han* som ingen anden forstod sig paa at lave! Og nu kom der Fart i Tingene, Aar for Aar blev Omsætningen større og større.

Imidlertid voksede Sønnen, Georg, op. Han er født 1873, kom i Lære paa Faderens Fabrik 1888, og efter endt Soldatertjeneste i 1892 rejste han til Udlandet for som Faderen i hans Tid at erhverve sig en grundig Faguddannelse ved selv at tage praktisk fat ved Spol og Væv. Og kuriøst nok, nu gentog Faderens Liv sig i Sønnens, om end selvfølgelig i helt andre Former: Georg Binder drog den samme Vej

som sin Fader fordom, dog nu naturligvis pr. Jærnbane, besøgte de samme Fabrik-egne og traf adskillige Steder de Mænd, med hvem J. L. Binder som farende Svend havde »delt Bord og Seng«, den Gang Sønnerne af Fyrrernes Haandværkere, men nu Fabrikanter som J. L. Binder selv! Og som den gamle Binder havde »verkehr't« med *sine* Jævnaldrende i hine gamle, gemytlige Dage, hvor Fatter og Mutter, første og anden Svend delte deres Maaltider sammen i Hjemmet, saaledes knyttede nu unge Binder venskabelige Forbindelser med Sønnerne af Faderens gamle Kammerater.

I Slutningen af 1895 blev J. L. Binder syg, og Georg blev pludselig kaldt hjem.

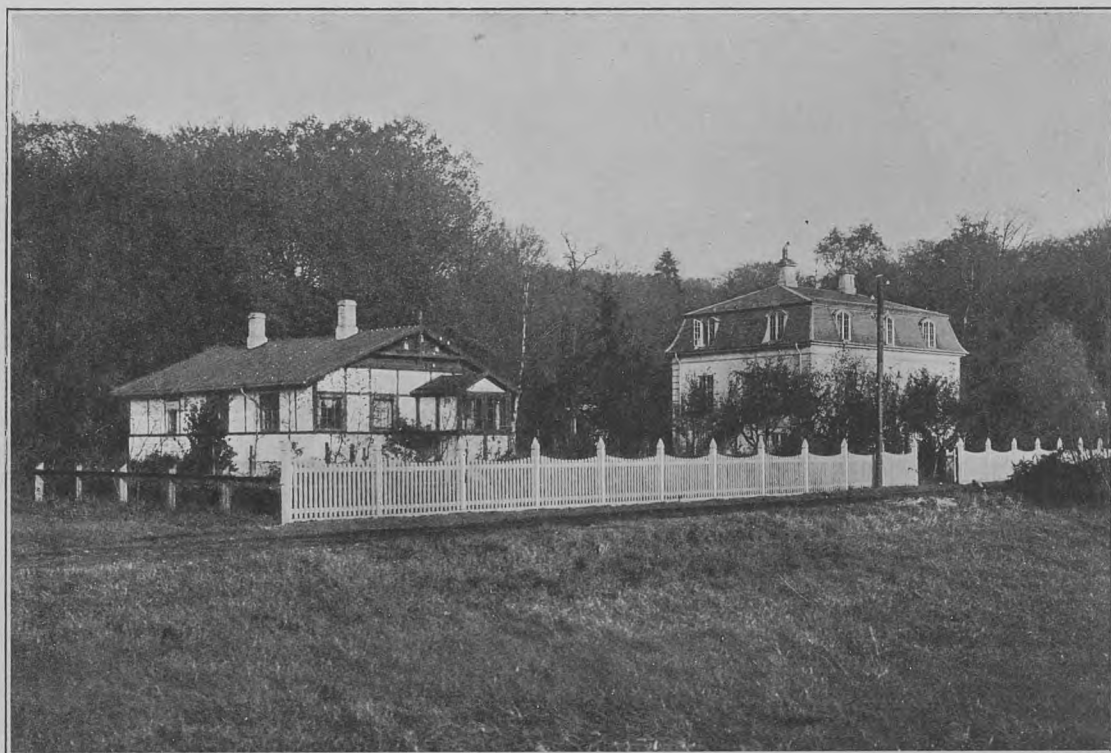
EN AF VÆVESALENE

Nu var det *hans* Tur udenlandsfra at hjembringe ny Kundskab og ny Vovemod, med fast og dristig Haand greb han Styret, fik hurtigt indført nye Maskiner og i det hele forbedret Driften efter Nutidens Fordringer: baade i 1897 og i 1900 gennemførtes der store Udvidelser, nye Bygninger føjedes til de gamle og nede paa Engen voksede der saaledes efterhaanden op et helt sammenhængende Fabrik-Kompleks i moderne Stil.

Det er først og fremmest *Uldtæpper*, der er Lyngby-Fabrikens Hovedproduktions-Genstand — Uldtæpper i Ordets videste Forstand: lige fra Hestedækkener og op til Rejseplaidier. Efter at Ulden er kartet, spindes den, væves, til Dels i Jacquard-Mønstre for Borter og Bræmmers Vedkommende, farves, vaskes, krympes osv. — alt paa de nyeste Maskiner. Interessant er det særligt at se, hvor blød og »dyb« Farvetonen kan »staa« i sligt et Uldtæppe, som lækkert og indbydende skal pynte en Seng og smyge sig tæt og varmt, paa en Gang let og lunt om Menneskelegemet.

Intet Under, at ej alene Forsynerne af »de tusind Hjem«, men ogsaa Hoteller og Skibe, alle Slags offentlige Anstalter, saasom Hospitaler og Sygehuse osv. osv. er Storkunder hos Binder. — Forøvrigt tilvirker Fabriken ogsaa Portierestoffer, Flonel, Svanebay, Vadmel osv. og hari de seneste Aar optaget Klædefabrikaterne i betydeligt Omfang.

I 1902 trak J. L. Binder sig ud af Forretningen, som derpaa overtoges af Sønnen i Forening med Etatsraad Haurowitz, — derfra Firmanavnet J. L. Binder & Co. Kompagniskabet varede dog kun henimod 3 Aar, saa blev Georg Binder Enemand

KONTOR OG BEBOESESBYGNING

paa Skansen, og under hans Ledelse er endelig den sidste Udvidelse foretaget ifjor. Fabriken beskæftiger nu ialt ca. 100 Mennesker.

Paa den store skovomgivne Enggrund mellem Jærnbanedæmningen ved Lyngby Sø og Landevejen, som gaar forbi Sorgenfri Park, frembyder Anlægget med sine høje Skorstene, de mange Shed-Tage, Villaen og Kontorbygningen bagved et overordentlig malerisk Skue. I Haven op imod Kongevejen staar endnu Christian Winthers bekendte Lysthus, det samme, hvori han efter Sagnet digtede: »Flyv Fugl, flyv over Furesøens Vover«. Digterne tager det nu engang ikke saa nøje med Topografien — og ganske vist kan ej heller Lyngby Søen i Romantik tage det op med Skovsøen nordpaa, selv om ogsaa Klopstock for meget over halvandet Aarhundrede siden løb paa Skøjter der om Vinteren, mens Tankerne fløj mod Syd til hans elskede Meta.

Men til Gengæld rører der sig ved Lyngby Søs Bredder et nyt moderne Liv — paa den søndre Side ligger Stationen for Poulsens traadløse Telegraf, mod Øst J. L. Binder & Co.s statelige Fabrikskompleks, rigtig et smukt og ægte Stykke dansk Erhvervsliv i dettes mest tiltalende Skikkelse! Og Livet, Arbejdets Liv, har altid sin egen Skønhed!

DEN KGL. PORCELAINSFABRIK OG ALUMINIA

HVAD Alverden skyr, er jo nævnet efter et Sammenstød af 3 Veje: *Tri-vialitet* — men forhaabentlig er det ikke blevet en Trivialitet at nævne de Ting, som enhver moderne Dansk er stolt af, og som ret egentlig kun er tvende: det gode, danske Smør — det skønne *danske Porcelain*.

Flygtig set skulde disse to Ting synes at være lidt af det samme: noget lækkert, udsøgt, delikat, kort sagt: *Kræs*. Og dog er Modsætningen mellem dem adskillig større end Ligheden.

Det gode, danske Smør er en Slags storindustriell Triumf. Dets fredelige Erbring af de nordengelske og skotske Markeder, er nemlig ingenlunde, som det saa ofte troes, sket i Kraft af nogen *fancy*-Kvalitet, men fordi det, takket være Centrifugen og Andelsmejerierne, har haft en Fabrikvares *Egalitet*. En *ensartet* Masse-Produktion af en god Gennemsnitskvalitet, saa at Køberen af *danish butter* paa Forhaand ved, hvad han faar, — det er den Opgave, et helt Land har løst. Og løst ved netop at tage Smørtilvirkningen ud af det enkelte Landbrugs Hænder og omdanne den til en egentlig Fabrikation.

Med vort Porcelain er vi derimod vandrede den stik modsatte Vej: vi har hævet Fabrikationen til *Kunst* og netop skaffet den Enkeltes Fagdygtighed og dekorative Særevner Raaderum og Tumbleplads.

* * *

»Den gamle Fabrik« — d. e. den gamle *kongelige* Porcelains-Fabrik — kender den nuværende Slægt fra Vilh. Bergsøes fantasifulde Roman af dette Navn. Men alle Ældre ville tillige kunne erindre at have *set* selve den Bygning, som i over 100 Aar rummede den gamle Stats-Fabrik. Den var beliggende paa St. Købmagergade lige for Skindergade og havde oprindeligt været Postgaard — »ud til Gaden laa den gamle, statelige, røde Bygning, fornem at se til med sine slanke Pilastre, med Kroner og kongeligt Navnetræk tronende over den brede Altan, som øverst oppe afsluttede Façaden«*). »Den strakte sig med fire lange Gaarde og ti overflødige Bygninger lige fra Købmagergade til Springgade, og som Symbol havde den over Porten faaet to Overflødhedshorn, hvoraf der udvældede Pærer.«**)

Fabriken var dog ikke begyndt som kongelig — men vel, om vi saa maa sige: som dronninglig. Den var oprindeligt, som den er det nu: et Aktieselskab, et »Par-

*) Karl Madsen: Den kgl. Porcellænsfabrik i forrige Aarh. Tidsskr. f. Kunstindustri 1893. Paa denne fortrinlige og oplysende Afhandling og dens Kilder (navnlig Nyrops Skrifter) er en stor Del af den følgende Fremstilling væsentlig bygget.

***) Vilh. Bergsøe: Fra den gamle Fabrik. 1869.

tipantskab«, men vel at mærke: et Aktieselskab, som blev til under Enkedronning Juliane Maries allerhøjeste Auspicier og Protektion.

Hendes afdøde Gemal, Frederik V, havde ligefrem været passioneret i Porcelain, hvad der just paa hin Tid ogsaa var højeste Mode Evropa rundt. I det 17. Aarhundrede havde de forskellige Landes »Asiatiske« Handels-Kompagnier bragt chinesiske Porcelain i stigende Mængder til Evropa, og det havde ved alle Hoffer gjort voxende Lykke — saavel Stoffet selv, saa hvidt og skært og blankt og haardt og gennemsigtig tyndt det var, som ogsaa de sære og brogede Dekorationer. Man tiltroede desuden Porcelainet særlige Gaver: alle Vædske kunde det uden Skade taale at rumme, men gødes der Gift deri, da brast det sønder. Intet Under, at Efterlignelses-Lysten vaagnede rundt om, og ved Aar 1700 lykkedes det da ogsaa i Frankrig at fremstille en skuffende Efterligning, det saakaldte »bløde Porcelain« (*pâte tendre*), hvoraf især Sèvres-Fabriken skabte en Række indtagende Sager, i hvilke Farver og Glasur smeltede fint og yndefuldt sammen. Men først 1709 fandt Böttger (1682—1719), Kong August af Sachsens bestalter Alchymist, ved et Tilfælde den egentlige Porcelains-Jord (Kaolin), og efter først at have forsøgt sig med — i Stedet for Guld — at fremstille et ejendommeligt *rødt Porcelain**), saa han sig nu med ét i Stand til virkelig at skabe *ægte* Porcelain, altsaa Porcelain, der ganske var som det chinesiske.

Den paa Grundlag af denne Opdagelse oprettede Fabrik i Meissen, hvis Porcelains-Fabrikation snart viste sig at blive en virkelig Guldgrube, vakte naturligvis de andre Herskeres og Hoffers heftigste Misundelse, og ved Hjælp af Bestikkelse søgte man fra alle Sider at lokke Arbejdere fra Meissner-Fabriken til sig for at faa lært den nye Kunst. 1718 kunde man ad denne Vej grundlægge en Fabrik i Wien, herfra blev Fabrikations-Hemmeligheden stjaalen til Berlin, i Sèvres fandt man ved et Tilfælde Kaolin, og saaledes bredte Porcelains-Tilvirkningen sig lidt efter lidt.

Alt dette skærpede ogsaa de danske Kongers Mode-Appetit. Efter at man var bleven narret af forskellige tyske Humbugmagere, blev der 1755 fundet Porcelainsjord paa Bornholm, og Frederik V gjorde nu energiske Forsøg paa at faa anlagt en egentlig Fabrik. Tvende Sachsere, v. Lühe og Mehlhorn, tumlede paa kongelig Regning i Aarene 1754—62 forgæves med Sagen, den sidste i en Fabrik ved Blaataarn, men de vundne Resultater faldt ganske utilfredsstillende ud. Fabriken ved Blaataarn blev saa i 1760 overladt en Franskmand, Louis Fournier, og *ham* lykkedes det at fremstille forskellige smukke Porcelains-Genstande, men vel at mærke af *pâte tendre*, altsaa i Sèvres-Stilen — Kaolinen kom først 1769 i Brug ved Sèvres-Fabriken —, Smaastykker af en egen blød og zart Ynde, delikate i Farve og Form, nydelige i Dekorationen, der ligesom forener Meissens Manér og Sèvres Façon**).

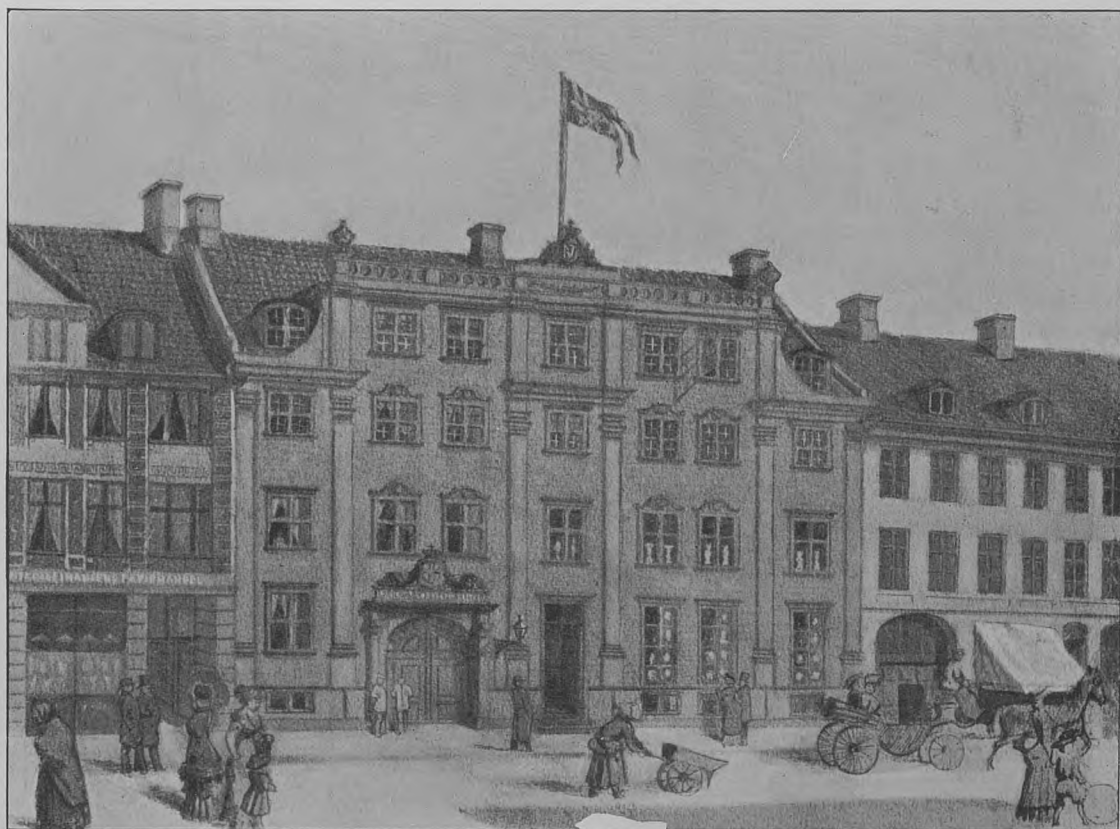
Faa Dage før Frederik V.s Død maatte imidlertid Fabriken standses paa Grund af sin overdrevne Bekostelighed, og en kgl. Resolution paabød samtidig baade Fournier og Mehlhorn at aabenbare Alt, hvad de maatte vide om Porcelains-Tilvirkning, til Kemikeren H. F. Müller.

*) En lille Samling heraf kan ses paa Rosenborg.

***) Her er navnlig tænkt paa de ganske vist faa, men meget karakterfulde Stykker, der findes paa Rosenborg.

Efter Christian VII.s korte *Knock-about*-Regering 1766—69, og efter at den Struensee'ske Kehraus var brust hen over Landet, begynder Müller igen at spinde videre paa den Traad, der var bleven brudt saa brat af i 1765.

I December 1772 indsender daværende Apotheker Frantz Heinrich Müller en Prøve af ægte Porcelain til *Commerce-Deputationen* med Bøn om at faa Understøttelse til at indrette sig nogle brugbare Ovne. Han henvises til Fourniers Ovne, men disse var jo kun indrettede til »blødt Porcelain«. Ved Arveprinsens Hjælp fik

DEN GAMLE FABRIK

han imidlertid tilsidst sit Ønske opfyldt, hans nye Forsøg faldt godt ud, og 1774 udsteder han derfor en *Indbydelse til Participantskab i en Dansk Porcelain-Fabrique* — 50,000 Rdl. i Aktier paa 100 Rdl. Stk. Men dette var dog for dristigt — der tegnede sig, bogstavelig talt, kun 1, siger og skriver, een Aktionær! — Da var det, at Enkedronning Juliane Maries Kabinetssekretær, Theodor Holm*), fik den høje Dame til at interessere sig for Sagen og gennem hende endvidere Arveprinsen, og dermed kom endelig Sagen i Gang.

Den 1. Maj holdt Aktionærene det første Møde i Ejendommen paa Købmandergade. Og her vedtoges det: »at Fabrikens Stempel eller Mærke paa forarbejdede Vare skulle være 3de bølgeformige Streger, forestillende 3de Strømme, nemlig Øre-

*) Senere adlet under Navn af Holmskjold.

sund og begge Bælterne, det store imellem Sjælland og Fyen, og det lille imellem Fyen og Jylland«.

*

*

*

Fabriken kom først i Gang Nytaar 1776. Oprindeligt toges alle Materialierne til Porcelains-Massens Tilberedning, baade Kaolin, Sand og Feldspath, fra Bornholm, til Glasur brugtes Kridt fra Faxe og Flusspath fra Gislöv (Skaane). Dette gav da ogsaa til en Begyndelse »blaagraat« og uigennemsigtigt Porcelain, indtil man bekvemmede sig til at indføre Kaolinen fra Limoges — betegnende nok, bruges nu omstunder den bornholmske Porcelainsjord, hvis Fund i sin Tid gav Stødet til Fabrikenes Oprettelse, udelukkende til de Hylstre, der omslutter Porcelainet under Brændingen i Ovnen.

Men det var ikke alene Materialet, det til Begyndelse kneb med, Fabriken led ogsaa under Mangel paa Arbejdere — i Juli 1775 havde Müller saaledes kun 2 Drejere og 2 Formere. Sidst paa Aaret 1776 lykkedes det imidlertid at faa en Modellerer Luplau hertil fra den højt ansete Porcelains-Fabrik Fürstenberg i Brunsvig, — og i samfulde 19 Aar virkede denne Mand som Modelmester og kunstnerisk Leder paa yderst fortjenstfuld Vis. Ham skyldes væsentlig de mange smukke Former paa den kjøbenhavnske Fabriks gamle Vaser og Bordstel, og hans personlige Dygtighed som Plastiker har givet sig et uforgængeligt Udtryk i den pompøse Buste af Juliane Marie. Ogsaa en Række yndefulde Biscuit-Figurer stammer antagelig fra hans Haand.

Imidlertid havde den uundgaelige A. Hennings paa sin sædvanlige pretentiose Manér været ude for at fiske i rørt Vande: der var just en Slags Strike i Meissen. Han fik os da ogsaa prakket nogle Sachsere paa Halsen, men med *dem* blev det ikke til andet end Spektakler, og allerede i Januar 1777 blev de bogstavelig talt sat paa Porten.

Værre end disse Genvordigheder var det imidlertid, at Fabriken — Intet *solgte!* Driften var dyr, i Aarene 1775–79 slugte den ikke mindre end henved 124,000 Rdl. C., og samtidig havde man, bogstavelig taget, ikke solgt saa meget som ét eneste Stykke. Saare meget maatte kasseres eller blev kun Middelgods, hvad der derimod lykkedes, blev afleveret til Interessenterne eller til Hoffet og endte saaledes gerne ad den ene eller anden Vej hos »de høje Herskaber«. Det var derfor i Grunden kun ganske naturligt, at man i 1779, da man stod og var i den yderste Forlegenhed for nye Midler til Driftens Fortsættelse, fik det lykkelige Indfald at tilbyde Kongehuset at overtage Fabriken. Saa reddede Aktionærerne deres Penge, og den danske Konge fik ligesom andre Potentater sin egen Porcelains-Manufaktur! Ideen slog an, en kongelig Resolution af 21. April accepterede Tilbudet, og den 29. Juni 1779 blev Fabriken »den Kongelige Danske Porcelains-Fabrik«. Den 12. Januar udstedtes der saa Forbud mod Indførsel af alle Arter af fremmed Porcelain med Undtagelse af det chinesiske. Og da Fabrikenes Udsalg endelig den 1. Marts s. A. blev aabnet for Almenheden, blev denne for Datidens Bevidsthed ligefrem ophøjede nationale Begivenhed i et af Datidens Blade — som det hedder i Visen: — »rost paa Latin«.

I 1780 blev der endnu indforskrevet 3 tyske Porcelains-Malere (fra Berlin), som kunde »tilfredsstille i Figurer, Børn, Landskaber, Blomster og i ethvert forefaldende Fag« — iblandt disse den særdeles dygtige Lehmann. Ogsaa danske og norske Ar-

bejdere var imidlertid komne til, og Fabriken stod saaledes nu fuldt rustet til virkelig at kunne præstere Noget. Det er da ogsaa en særdeles smuk og karakteristisk Periode i dansk Porcelains Historie, som fra Grundlæggelsen i 1779 strækker sig op til det 19. Aarhundrede. I »den gamle Fabrik« skriver Bergsøe om den halvt alvorligt, halvt ironisk: »Fabriken gjorde Vidunder paa Vidunder. Smaa Hyrdinder med højhælede Sko, smalle om Livet og brede om Barmen, blev i deres Kniplingskørter trukne ned mellem Kornax af højst letsindige Hyrder i guldrødede Jakker og violette Benklæder. Martialske Soldater med den trekantede Hat paa Snur og Haanden hvilende paa Kaardefæstet snoede deres Knebelsbart, medens de skottede ned til den lille Marketenderske, som paa Knæ hældte noget ud af et Anker, der næsten var ligesaa stort som hun selv. Vaser, hvis Hanke og Halse vred sig i den usaligste Rococofortvivelse, bare Hans Majestæts høje Billede og Navne-ciffer omslynget af Porcelains-Blomster saa fine, at de gik itu, naar man blot aandede paa dem.«

Ja, hin Tid havde *sin* Smag — en Smag, hvortil Porcelainets Stof og den da brugelige Dekorations-Maade passede rent ud fortrinligt — og den kgl. danske Porcelainsfabrik gav som oftest denne Smag Udtryk paa en smuk og karakteristisk Maade, aldrig overdrevent eller excentrisk, maaske heller ej nogensinde raffineret eller sublimt. Iblandt den Rigdom af plastiske Fremstillinger i Porcelain og Biscuit, som Bergsøe fornemmelig har haft for Øje — græske Guder, costumerede Cupidoer, Chinesere, Jægere, Amagere, Matroser, Bissekrammere, symbolske Figurer, Dyregrupper osv. — er ikke faa af de bevarede Stykker allerkæreste, fulde af Ynde og Smaaskælmeri, udførte med en tit rent ud beundringsværdig Formsikkerhed og fin Sans for Detaillen. Flere af dem præges af et vist dansk Lune — men Luner derimod, saadanne rigtig forfløjne Rococo-Luner, der er ret som fødte i kokette Kvinde-Hjerner — og derfor just hin kvindagtige Stils mest bedaaende Udslag — dem finder man kun sjældent i det gamle danske Porcelain.

Til Gengæld ydede den kjøbenhavnske Fabrik i sine Bordstel en saa sund og fornøjelig Blomster-Dekoration, at lidet udenlandsk Porcelain kan maale sig dermed i ægte Natursans og mandig Redelighed. Det gælder saaledes Strøbuketterne og Blaablomsterne — de samme Egenskaber muliggjorde endelig ogsaa det berømte Flora Danica-Stel*), paa hvilket særlig Bayer har givet en dekorativ Behandling af den hele danske Flora.

Flora Danica-Stellet var sin Tids Stolthed, selve Ideen storstilet og dristig — og mange af de bedste Stykker ere i deres Udførelse ogsaa al Ære værd. Noget andet er, at den rent *botaniske* Interesse, Maleren derved bragtes ind paa (hver Genstand er ligefrem mærket med Angivelser efter Linnés Skema) altfor let maatte tage Magten fra det dekorative og kunstneriske.

Fra samme Periode stammer endelig det berømte *Muschelmønster* i Blaåt under Glasuren, — en Stilisering af Blommetræets Blade og Blomster — om hvilket vi nu alle vide, at naar Porcelain har *det* Mønster, saa er det netop »*kjøbenhavnsk* Porcelain!«

Tilvirkningen af dette saavel som af det blaablomstrede blev efterhaanden mer og mer en Hovedsag for Fabriken: dels gik det efterhaanden op for Styrelsen, at

*) Det opbevares nu paa Rosenborg. Der blev arbejdet paa det uafbrudt lige til 1803, — saa standsede Kronprins Frederik det!

DET OPRINDELIGE MUSCHELMALEDE MØNSTER

risk Leder. Om Hetschs uomtvistelige Betydning for dansk Haandværk og Industri er alt en Gang talt i dette Værk (se »Severin & Andr. Jensen«), her skal det kun tilføjes, at Porcelain næppe var det Stof, som villigst føjede sig efter hans doktrinære Empire-Smag. Nogle af de Former, han indførte, er vel særdeles smagfulde, saaledes den bekendte Bægerform for Kopper, og adskillige af hans antike Ornamenter virker meget nydeligt. Men hele hin Tids Sværmeri for den græske Oldtids Kunst var dog i sit Væsen inderlig misforstaaende. Man følte sig tiltalt af dens lige Linie, der syntes En saa agtværdig, dens enkle Klarhed og Ro, som man transponerede til Tørhed og Kedsommelighed, dens noble Værdighed, som man omformede til stiv Anstand. Man forestillede sig med andre Ord Antiken mager og farveløs — uden at tænke sig dens Marmor tindre mod solblaa Luft, uden at vide, dens Templer og Guder straaede i Farver og Guld, uden at fatte dens Rigdoms ødsle Vælde, dens Højhed og Pragt, dens dristig dragne Liniers storstilede Leg.

Gennem Thorvaldsen kom man dog imidlertid Sagen tættere paa Livet. Den kgl. Porcelainsfabrik bragte fra 1836 af hans Værker viden om i gode Biscuit-Genivelser. Men bortset derfra kom det ikke til nogen virkelig Formæling, endsige noget lykkeligt Ægteskab, mellem selve Porcelainet og Antiken: de passer nu en Gang ikke sammen!

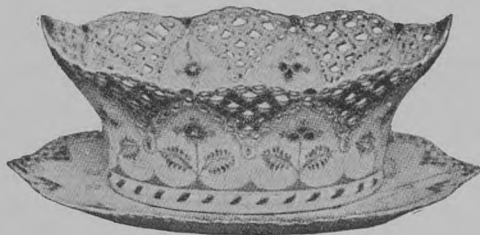
Overhovedet var med Rococoen den kongelige Fabriks »egentlige Guldalder« forbi. »Da Frederik VI. døde«, skriver Bergsøe ganske pudsigt, »var allerede noget af Forgyldningen borte — — men Katastrofen af Otte og Fyrre blev dens Dødsstød — hvad forstaaer ogsaa Bønder sig paa Assietter til Agurkesalat«.

»Dog — det stod skrevet i Skæbnens Bog, at den ikke skulde falde ved første Hug. »Den holder sgu nok, den er kongelig«, plejede den gamle Rasmus Portner at sige under Rigsdagens Debatter, og den holdt, thi den var nu bleven en parlamentarisk Fjerbold. Fra Folkethinget kastedes den ind i Landstinget, fra første Behandling fløj den til anden, fra det Særlige over i det Fælles — »den er jo ogsaa bygget for Holstenernes Penge«, sagde Rasmus. Selv da en ivrig Deputé-

Luxusporcelainet ikke betalte sig i vort »lille, fattige Land«, dels vendte Smagen sig ved Overgangen til det 19. Aarhundrede bort fra Rococo-Porcelainets brogede Pragt. Allerede i 1799 klager Müller over, at alle Fabrikens Former er »forældede!« 1801 frattraadte Müller sin Stilling som Administrator. Den gode, gamle Tid var forbi.

* * *

Efter en lang Dvale- og Nedgangstid, baade økonomisk og kunstnerisk, traadte i 1824 Hetsch til som kunstnerisk

MUSCHELMALET PORCELAIN

ret*) forlangte, at man skulde slaa dens Hyrdinder og Vaser til Vejskærver og forandre dens Bygninger til Lokale for 60 flinke Underofficerer, som saa med det samme kunde tage Overopsynet med Universitetsbibliotheket og i fornødent Fald flytte det fra Trinitatis Kirkeloft til Krystalgade*) — selv da holdt den. — Først 1868 skete det forfærdelige: Fabriken blev stillet til offentlig Auktion, og Prædikaten »kongelig« mistede sin oprindelige Betydning.«

Det er vel rigtigt, at Prædikaten mistede sin »oprindelige« Betydning, men det blev dog bestaaende — og Salget skete 1867, ikke 1868. Et Konsortium købte

DIREKTØR KROG

den, men det blev G. A. Falck, der overtog den paa egen Regning. Han bragte den paa god økonomisk Fod, men da der i 1882 blev Lejlighed til at skille sig fordelagtigt af med den store Ejendom inde i Stadens Midte, bestemte han sig til samtidig ogsaa at lade Fabriken gaa over i andre Hænder. Aktieselskabet »Alumina« købte dens Inventar, Modeller og Navn — og opførte paa sin store Grund ude bag Frederiksberg Have den nuværende Fabrik. Det blev saaledes Philip Schou, som nu blev dens Leder.

Og dermed begynder dens nye Æra, dens Verdens-Æra.

*) Der sigtes til Tscherning. — Man erindre overhovedet, dette er skrevet 1869.

VASE AF C. F. LIISBERG

lainsfabriks nyeste Historie given!

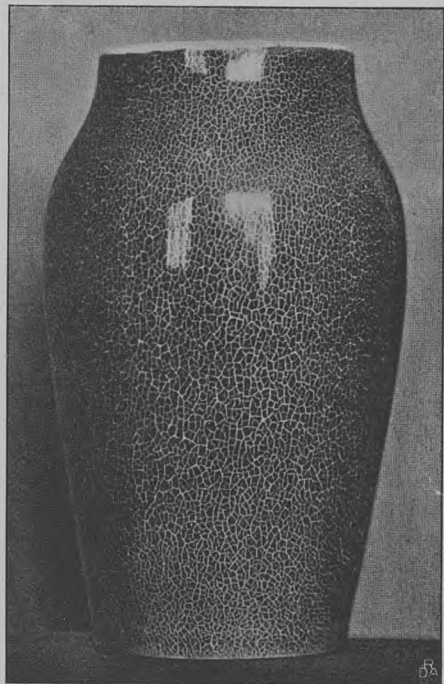
Schou begyndte med selv personlig at lede Fabrikens Bygning og Indretning. Særlig skænkede han Brænd-Ovnene sin Opmærksomhed: han gav dem en hel ny og sindrig Konstruktion, hvis Fortrinlighed nu Kendsgerningerne har glimrende godtgjort. Tekniken maatte først og fremmest være i Orden: den er nu en Gang i vor Tid Industriens Hovedhjørneste.

Med et lykkeligt Greb knyttede han saa Arnold Krog til Fabriken som dens artistiske Leder, og et bedre Valg kunde han ikke have truffet. Det er længst erkendt, at denne Mands Evner paa Porcelains-Dekorationens Felt kun kan betegnes med det ene Ord: *Genialitet*.

For det hjemlige Forbrug er det allerede en stor Ting, at han har ført det gamle Muschelmønster tilbage til dets oprindelige Skikkelse — som i Tidens Løb var bleven slemt afmagret og forkrøblet — og genskabt dets dekorative Kraft. Tilvirkningen af det »kjøbenhavnske« Porcelain i en Vrimmel af skønne Former

Det er højst betegnende for den Alvor og Energi, hvormed Philip Schou gik til sin nye Gerning, at han for at hellige sig den helt og udelt nedlagde sit nys vundne Rigsdags-Mandat. Ellers kan en Mand af Philip Schous Art herhjemme netop saa udmærket godt faa Tid til alt og være med i alt — og udretter netop derfor Intet! Philip Schou samlede derimod sin fulde Kraft om en enkelt og eneste Sag. Men det gjaldt da ogsaa for ham *praktisk* at vise en Theoris, et Programs Virkeliggørelse — han vilde skabe et *Mønster* for sit Lands kunstindustrielle Bevægelser.

Og *det er lykkedes ham* — i disse simple Ord er hele den kgl. danske Porce-

CRAQUELURE VASE AF V. ENGELHARDT

PLATTE AF V. TH. FISCHER

tet sit Motiv-Valg og sin Malemaade. Eller rettere: det er Japan-Studiet, som har aabnet hans Øje og befrugtet hans Fantasi — al aandløs Efterligning af de smaa, skævojede Gules exotisk-sære Kunst er selvfølgelig og lykkelig undgaaet. Der er tværtimod i de fleste af disse skønne Porcelains-Malerier noget hyggeligt, noget ægte hjemligt: danske Gæs og danske Blomster, dansk Foraarsfinhed i Farve og Sujet — ja, selve den blaa Hovedfarve er netop saa skær og blank, saa frisk og fin, saa let og lys, saa sagtelig glidende i Tone-Skalaen fra hvidt, der blaaner, til blaat, der sortner, at den synes kun at kunne være hentet et Steds fra: fra selve den danske Aften-Himmel i Høst og Vaar.

Af disse sjældne Sager udarbejdes der af Fabrikens Kunstnere signerede Unica, hvis høje kunstneriske Værdi bringer dem i svimlende Priser. Men ved Siden heraf har Direktionen indrettet en Afdeling, hvori Damer, som have opnaaet stor Færdighed i teknisk Henseende, anvende deres kunstneriske Evner paa Fremstillingen af forskellige skønne Sager, som de gentage i et større Antal Exemplarer — og disse Genstande giver til overkommelige Priser almindelige Hjem en god Mundsmag paa god Kunst. Ja, det er næppe for meget sagt, at de i deko-

giver da ogsaa Fabriken dens daglige Brød: der haves alene i det Mønster over 1500 Modeller!

Men Verdensryet skyldes selvfølgelig Luxus-Porcelainet: Vaser og Platter — det er i disses Dekorering, at Arnold Krog har dannet Skole. En hel Kunstner-Skare kappes nu paa Fabriken under hans Ledelse om at fremtrylle de bedaarende Kunstværker, som alle Danske kender og beundrer.

Arnold Krog har udfriet Porcelainet fra dets kolde Fornuft-Giftermaal med Empiren og atter indblæst det Østens Aande. Og dermed er det døde Ler vaagnet op til nyt og straalende Liv, aabenbarende en sjælden og uimodstaaelig Ynde. Det er fra Japans Dekorations-Maleri, han har hen-

PLATTE AF G. RODE

rativ Ynde og sikker Smag staar højt over de fleste »Lærreder«, der hænger paa selv det velhavende Bourgeoisi's Vægge. Det er i Sandhed *Kunst-Industri*, dette!

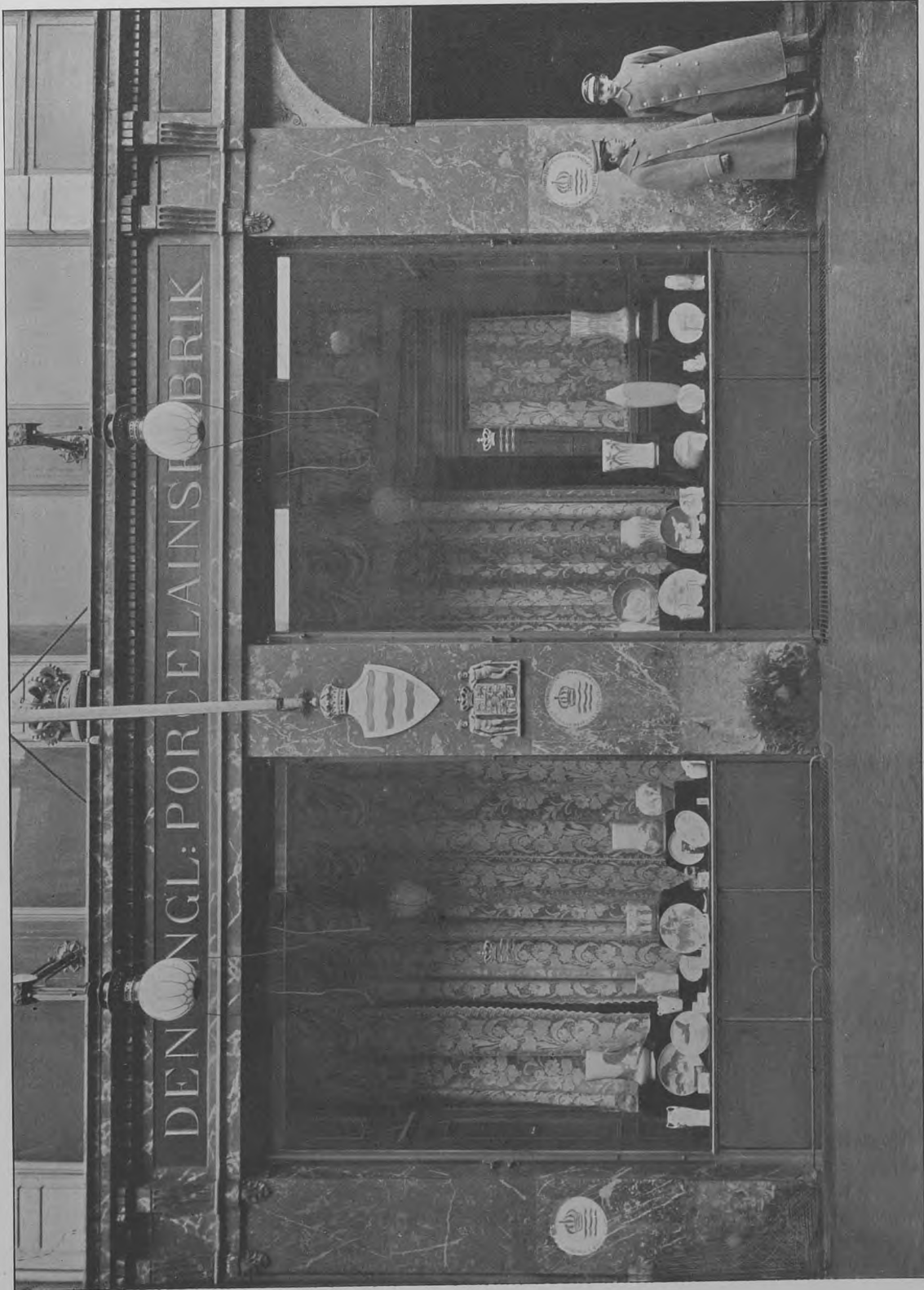
At de store Stykker nu er en Fryd for Samlere Verden over og finder Vej baade til Kejserpaladser og Kunstmuseer, ved jo Enhver. Vi bringer her bl. a. Gengivelse af 1 »Konge-Vase« og 2 »Konge-Platter«, 3 Pragtstykker, som er købte henholdsvis af Kejserne af Rusland, Indien og Tyskland.

Den kgl. Porcelainsfabriks Porcelain er klingende haardt og blændende hvidt, og den omhyggelig behandlede og fint slemmede Masse forbinder sig ved Brændin-

MODELLERERSKE FRK. A. PETERSEN

gen — der foregaar ved en ualmindelig høj Temperatur — indtil Fuldkommenhed med Farverne under Glasuren. Det er fornemmelig disse Under-Glasur-Farvers Anvendelse, der fra først af har givet det kgl. danske Porcelain dets særegne Karakter og dermed skabt dets Ry. Man virker derved strengt indenfor Porcelainets ejendommelige Stof-Natur, man opnaar den milde, fine, zart sammenstemte Harmoni i Farvetonerne, som giver det kgl. danske Porcelain dets Særpræg af nobel Ro og fornem Ynde. Netop den Omstændighed, at man ved Under-Glasur-Maleriet er afgørende begrænset, indskrænket til saa faa Farver som fire, er her i Overensstemmelse med Goethes Ord bleven saaledes udnyttet, at den har ført til Mesterskabet. Koboltblaa, den ældste Porcelainsfarve, er Hovedfarven, som varieres paa det mest

UDSALGET AMAGERTORV 10

henrivende gennem alle Nuancer. Saa er der en mild Grøn, der ligeledes fortønes i en lang Skala, og en mat Rød. Endelig vindes der, om man vil, en fjerde Farve ved Udsparring af den malede Grund — saaledes fremkommer Svanedun, Maagefjer, Snefog, Aakander osv.

Den kgl. Porcelainsfabrik har endelig genfundet den berømte *bleu royal*, som Sèvres-Fabriken skylder sin Berømmelse. Den har ligeledes opfundet krystallinske Glasurer af den særeste og sjældneste Charme, en Craquelure-Glasur saa teknisk fuldendt, at der næppe findes Mage dertil Verden over, — endelig Katteøje-Glasuren med en gylden Fosforglans, alt keramiske Vidundere, som vækker andre Porcelainsfabrikers dybeste Misundelse.

Endelig bør endnu i denne Sammenhæng nævnes Fabrikens udmærkede plastiske Fremstillinger — allerkæreste Hundehvalpe, hungrig hylende Isbjørne, kælnø Kaniner, pudsige Kattekillinger, tungsindige Sæler osv. osv.

* * *

Ved vor egen »nordisk Kunst- og Industri-Udstilling« i 1888, som jo forøvrigt netop var Philip Schous Værk, vandt det nye danske Porcelain sine gyldne Ridder-spører. Derfra drog det ud som en ny Holger Danske og erobrede Verden — i 1889 tog det *Grand Prix* paa Verdens-Udstillingen i Paris, 1893 højeste Udmærkelse i Chicago og paany i Paris 1900 to »*Grand Prix*«er og to Guldmedailler! Fabriken har nu sine egne Filialer i Paris, London og New York.

Dog dette er jo kun de ydre Sejrs-Tegn og Høfligheds-Beviser; vil man ret forstaa, hvor eminent Fabrikens Verdensry i Virkeligheden er, skal man forfølge, hvorledes der saa at sige *overalt* arbejdes i dens Fodspor og efter dens Mønster i de store Porcelains-Fabriker Verden over, lige fra de hidtil ypperste og navnkundigste som Sèvres og Meissen og nedefter, og lige fra Amerika mod Vest og — selveste China og Japan i Øst. Ja, endog i det konservative England kan man ikke længer staa imod, men giver sig fortryllet hen. Den kgl. danske Porcelains-Fabrik har saa at sige *revolutioneret* den moderne Porcelains-Tilvirkning — med skinsyge og lærelysten Opmærksomhed følges dens mindste Skridt fra alle Jordklodens Kanter, den danske Fabrik er *Fører* og *Leder* for den hele Verden.

* * *

Philip Schou trak sig tilbage 1. Marts 1902 og blev efterfulgt af sin Svigersøn, Frederik Dalgas. Under den nye Ledelse fortsættes der i det gamle Spor — det vil altsaa sige: der stræbes stadig videre, stadig fremad, der forberedes stadig nye Sejre. I den sidste Tid er det, ejendommelig nok, »den gamle Fabriks« Aand fra Guldaldertiden i det 18. Aarhundrede, som er begyndt at spøge — men i det fulde, klare Dagslys! Man forsøger sig atter med de gamle Overglasur-Farvers brogede Fylde, de friske, fyldige Blomster-Buketter, Rococo-Dekorationernes svejfede Elegance — ja, om det saa er hin Tids kokette Hyrdinder med deres kniplingslette Uskyld, saa kan Bergsøe risikere at se dem komme trippende ind i vore Hjem en skønne Dag med Eventyrets Skorstensfejer eller Pompadour-Dagenes sirlige Kavallerer i deres Følge. Hvilken Genoprejsning for den »gode, gamle Tid« — den *rigtige* »gode, gamle Tid«, vort Fædrelands Storheds-Periode, Bernstorffernes og Reventlow'ernes Tid!

Om hine Mænd nu kunde lukke deres Øjne op om føje Stunder — hvor forbav-

MALERINDE FRK. B. NATHANIELSEN

MODELLERERSKER FRKN. THIEDEMANN OG KLAMKE

sede vilde de ikke blive ved at se en af deres kæreste Drømme opfyldt: Meissner-Porcelainet overfløjet! Overvundet med sine egne Vaaben, paa sin egen Manér!

* * *

Det fortælles, at den første Gang, Statistiken bragte Meddelelse om, at Danmark fra at være et kornexporterende Land var traadt ind i de kornimporterende Landes Række, slog denne Kendsgerning Philip Schou som et nyt Tidens Tegn. Han forstod, *Byerhvervenes Tid var inde!*

Men Historien har god Tid og hinker kun langsomt efter sine Førere og Banebrydere. Da Philip Schou med sit kunstindustrielle Program havde blæst til Samling, givet Fane og Løsen og selv rejst sit bølgeliniede Mærke i Fronten, saa ilede han med stormende Ildhu saa hastig forud for Hæren, at han allerede havde plantet sit *bleu-royal*-Banner sejrrigt paa den første vundne Verdensskanse længe, længe forinden den Armé, han havde ladet langt bag sig, var kommen i Orden og Opstilling til Slagmarchen.

Nu først, saa mange Aar efter, begynder man at skimte Fortroppen i Fremtidens Støvskyer og at høre den taktfaste Larm af Hæren, som kommer.

Men forude vinker og vajer det danske Porcelains trestrømmede Sejrs-Mærke udad, opad og fremad!

MODELLØRERNE THOMSEN OG MADSEN

ALUMINIA.

Fajancefabriken »Alumina«, der nu leverer c. $\frac{2}{3}$ af den Fajance, som bruges i Kongeriget Danmark, havde en saare ringe og beskedne Begyndelse.

Den nærmere Anledning til dens Oprettelse var, at cand. polyt. August Schjøtt i Aaret 1862 traadte i Forbindelse med en vis Kjeldsen, der ved Hjælp af Fangerne i Forbedringshuset paa Christianshavn tilvirkede en Del ubrændte Pottemagervarer, saasom Mælkefade, Thepotter, Skaale etc., og afkøbte ham hans lille Beholdning.

Schjøtt havde til Hensigt at oprette en Fabrik, der i Begyndelsen skulde brænde disse Pottemagervarer og senere gaa over til at tilvirke Fajance, og i den Anledning købte han i 1862 paa Auktion en Del af den kongelige Porcelainsfabriks Oplagsplads paa Hjørnet af Baadsmadsstræde og Prinsessegade, Nr. 48, for 9000 Rbd. og engagerede en gammel Modellør.

Den 16. Februar 1863 lagdes Grundstenen, og Arbejdet gik nu rask fremad, saaledes at den første Brænding fandt Sted i Maj 1863.

Det var jo ingen stor Fabrik: der var en Raagodsovn og en Glatovn, Massen blev sigtet ovre i Fængslet i samme Stue, hvor andre Fanger pillede Blaar, blev saa igen baaret over paa Fabrikens Grund, hvor den blev slemmet ude i Haven under et stort Æbletræ, derpaa igen bragt over til Fængslet, efter at Vandet var presset fra, formet der, og gik saa atter tilbage til Fabriken for at blive lagret inden Brændingen, — som man ser, en temmelig omstændelig Fremgangsmaade!

Arbejdskraften ovre i Fængslet var imidlertid billig; men paa den anden Side var der mange Ulemper derved, at Fangerne var genstridige, uordentlige med deres Arbejde, saa at der maaske til syvende og sidst ikke var saa meget tjent ved hele denne Ordning.

Da Ovnene var færdige, begyndte man først med at brænde det Pottemagerarbejde, der havde paa Lager, men det viste sig strax, at dette slet ikke kunde betale sig. Hele den resterende Beholdning heraf blev derfor kastet bort, og man begyndte for Alvor paa Fajancen.

Saavel Massesammensætningen som Glasuren er tilnærmelsesvis den samme, som bruges den Dag i Dag til almindelig Masse, om den end selvfølgelig er bleven forbedret i den lange Tid, der er hengaaet siden da, hvad der særlig gælder Glasuren.

Det var den første Fabrik her i Landet, hvor der tilvirkedes engelsk Fajance (ude ved Svanemøllen var der nogle Aar i Forvejen bleven fabrikeret noget af den saakaldte bornholmske Fajance), men der fabrikeredes dog endnu kun almindelig Masse.

Af Dekorationsmaader kan nævnes Blaamaling (hvilket, saa vidt vides, ikke før er sket paa nogen anden Fajancefabrik), Kobbertryk, f. Ex. det bekendte Willoughstel, og lidt Dekorationsmaling og Dekoration med Glansguld.

Næppe var Fabriken imidlertid kommen i Gang, (December 1863) før Ejeren døde, og hans Fader, Justitsraad Schjøtt, maatte overtage Fabriken. Da ogsaa han fem Aar efter døde, traadte i Novb. 1867 hans Svingersøn, daværende Major, nu Oberst Bech i hans Sted til som Ejer af Fabriken. Major Bech satte sig strax efter i Forbindelse med cand. polyt. Philip Schou, der som Medejer og Direktør for Fabriken tiltraadte sin Stilling som saadan den 5. Marts 1868, og derved blev Stødet givet til den store Udvikling, Fabriken senere har faaet. Firmaets Navn blev nu Bech & Schou.

Schou havde strax Blikket oppe for, at Fabriken, hvis den skulde blive til noget, maatte flyttes og gøres større. Der var først Tale om at bygge paa Christiansholm, men da Schou saa traf sammen med Tobaksfabrikant Nobel, der havde sin

Tobaksfabrik paa »Alumina«s nuværende Grund, bestaaende af den nuværende Kontorbygning, Værkstedbygningen, hvortil dog er føjet en Etage, samt Direktørens første Bopæl, — afsluttedes i September Maaned 1868 et Mageskifte, hvorved erhvervedes Grunden paa Hjørnet af Smallegade 45 og Fasanvejen mod en Udbetaling fra »Alumina«s Side af 40,000 Rbd., at tiltræde April Flyttedag 1869.

Her paa den frie, store Grund rejste der sig under Philip Schous Ledelse et stort Bygningskomplex, og Fabriken tog et vældigt Opsving. I 1872 blev den omdannet til et Aktieselskab og fortsatte nu rolig, og uanfægtet sin Tilvirkning af alle mulige Nyttgenstande.

I 1872 blev der anlagt en Gasovn, i hvilken Brændingen sker ved en i egen Gasgenerator udviklet Gas.

I 1902 begyndte Fabriken under Indflydelse af Tidens Aand at tilvirke kun tnerisk dekorerede Fajancer, hvilke saavel i Udland som i Indland har tiltrukket sig en for Fabriken smigrende Opmærksomhed. Disse Fajancer er alle haandmalede under Glasuren og udmærker sig ved deres rige, livlige Farver, deres kunstneriske Ejendommelighed, der holder sig strengt indenfor Fajancens Enemærker og hverken gaar ind paa Porcelainets eller Lervarenes Omraade.

Fabriken har i de sidste Aaringer beskæftiget 250—300 Mennesker og forarbejdet aarlig 2—3 Mill. Stykker Fajance.

PORCELAINSFABRIKEN BING & GRØNDAHL

ning har staaet Fadder ved dets Vugge, ingen Statsmand eller Alkymist har vaaget over dets første Skæbne. En skønne Dag træder en ung Figurmager fra »den gamle Fabrik«, Grøndahl ved Navn, ind ad Døren til Brødrene Bing i det bekendte Etablissement paa Hjørnet af Pilestræde og Kronprinsensgade og spørger de to Købmænd: kan vi ikke slaa os sammen om at lave smaa Biscuitkopier af Thorvaldsenske Arbejder. Saa beskedent er det hele begyndt!

Grøndahl var en virksom, varmblodig Natur, med Hovedet fuldt af Ideer — først havde han tænkt sig at revolutionere selve »den Kgl.«, hvor han var ansat; men da man der lod haant om »Fabrikens spekulative Geni«, brød han ud og søgte sine egne Veje. Men hvor skulde han vel egentlig vende sig hen? Ja, meget var der ikke at betænke sig paa: han *maatte* ganske naturlig styre sin Kurs til Bings.

Den Bingske Forretning var bleven grundlagt i 1820 af H. J. Bing, en fattig, hollandsk Indvandrer af den mosaiske Tro. Som en særlig Naadesbevisning havde

ET *saa* lille Land — og *saa* dog *to* Porcelainsfabriker, endda de største og ærværdigste Stater plejer at nøjes med een. To Porcelainsfabriker, og ovenikøbet begge »første Rangs«, begge udmærkede og navnkundige viden om, ja Verden over! Jo, *saa* sandelig, om Danmark, H. C. Andersens Land, ikke er *Eventyrets* Land.

Begge udmærkede — og dog *saa* forskellige! Forskellige i Oprindelse, i Historie, i Udvikling, i Arbejdsmaade, i kunstnerisk Syn, i teknisk Formaaen! Den ene »bøjer sig« for den anden, »men enhver har sine Fortrin«.

Firmaet Bing & Grøndahl er kun lidt over halvhundrede Aar gammelt, altsaa i evropæisk Porcelainsfabrikations Historie et rent Barn, om dets Fødsel stod der ingen kongelig Glans, ingen Dron-

denne Mand, paa Grund af sine Fortjenester af den mosaiske Ungdoms Undervisning, opnaaet en kgl. Bevilling, der gav ham Tilladelse til at handle med Tegne- og Skrivematerialier, Landkort og Skolerekvisiter. Under en bitter og haardnakket Modstand fra Isenkræmmer- og Urtekræmmer-Lauget lykkedes det efterhaanden H. J. Bing og dels sammen med ham, dels efter ham hans to Sønner, M. H. og J. H. Bing, at oparbejde denne lille Papirhandel til en omfattende og rigt udstyret Kunst-

DAHL-JENSEN: FLYVENDE MAAGE

og Galanterihandel, hvis »Formaal« med relativ Ret kunde angives at være: »ved den lette Adgang til Indkøb af smagfulde Genstande at opmuntre Publikum til at smykke Huset med skønne og fra Kunstens Side fuldendte Genstande«. »Dette Formaal«, udvikler Firmaet videre i et Andragende til Kongen i Januar 1854 om Tilladelse til yderligere at handle med Bronze-, Staal-, Læderartikler o. lign., »dette Formaal bragte os ogsaa til at opmuntre vore Kunstnere til større Arbejder; vi foranstaltede Udstillinger af Malerier af danske Kunstnere ved at købe og betale disse, og vi veg ikke tilbage for betydelig Risiko i de Bestillinger, vi gjorde«, hvoriblandt saa nævnes de store historiske Billeder fra Krigen 1848—50, som N. Simonsen netop malede for Brødrene Bing, og som siden i Staalstik og lithografiske Gengivelser spredtes Landet over. Men det var ikke alene Malerier og Kunstsager, Publikum søgte hos »Bing«, som det hed den Gang kort og godt, det var en Vrimmel af nyttige Smaating, af Julenips og Konfirmationspresenter, det var ligesaa fuldt Staalpenne som Taffeluhre, ligesaa vel Klosetpapir som Skønliteratur. »Bing« var paa sit Omraade noget af et Nutidens Stormagasin i Kim — »det maa vistnok erkendes«, skriver Magistraten om Forretningen i Anledning af en af dens mange Kampe med det hæderværdige Isenkræmmerlaug, »at det ikke kan andet end være i det Offentliges og Publikums Interesse paa eet Sted at kunne finde og gøre Udvalg mellem en stor Mængde af saadanne Vareartikler, som ellers maatte søges hos forskellige Handlende«. Det var akkurat for 50 Aar siden, at vor velvise Øvrighed var kommen saa vidt i Erkendelse.

De to Sfærer, som hidtil i almen Bevidsthed stod som hellig adskilte, som him-

melvidt fjernede fra hinanden — Kunst og Købmandsskab — viste sig saaledes med Et at have faaet et Forenings-Felt i »Bing«s Butik. Brødrene Bing forstod instinktmæssig, hvad der først i vore Dage er gaaet op for den theoretiske Tænkning, — som oftere, end man tror det, hinker møjsommelig bag efter Praxis —, at Kunstværdi, naar alt kommer til alt, ikke er noget helt andet end økonomisk Værdi, men væsentlig det samme, at overhovedet Begrebet *Værdi* ikke er forskelligt paa Livets forskellige Omraader, men overalt Udtryk for, hvad der er »liebbar«, for Attraa og Efterspørgsel, Tilfredsstillelsen af en Trang, der er kommen til Bevidsthed. Brødrene Bing forstod, at en Kunstgenstand kunde blive en Vare som enhver anden, men for at dette kunde ske, maatte man først *opdrage* Publikum til at føle Lyst og Trang til god Kunst, til at efterspørge den, *vurdere* den — saa fik Kunst sin *Pris*, og saa kunde der ogsaa, rent forretningsmæssig set, *tjenes* paa at handle med Kunst, som der kan tjenes paa at handle med alle Varer, 3: Genstande, som Folk vil købe. *At skaffe Kunsten Købere* — det var just den Opgave, det »Formaal«, Brødrene Bing i Virkeligheden havde sat sig.

Se derfor var det ogsaa saa lige til, at da Grøndahl vilde noget Nyt, som paa én Gang skulde være Kunst og Forretning, — saa gik han til Bings.

* * *

Langt ude ad Vesterbro, hvor Vejen drejede af ned mod Rahbeks Bakkehus, rejstes Fabriken som det sidste Sted paa Byens Grund. Rammen blev strax gjort noget større, end Grøndahl havde tænkt: da de

J. PLOCKROSS: MANDOLINATA

to praktiske Forretningsfolk fik fat i hans Planer og regnede dem igennem, indsa de hurtigt, at for at faa det rette Forhold mellem Driftskapital og Udbytte maatte man hellere gøre Skridtet helt ud og lægge Bedriften an paa foruden Brændingen af Biscuitfigurer at omfatte Tilvirkningen af egentligt, glaseret Porcelain.

Til en Begyndelse gik alting galt, Porcelainet kom *sort* ud af Ovnene — fordi man fyrede med Stenkul, troede Datidens Jeronimus'er, »Vorherre taalte ikke saadant« —, Kapslerne revnede, Glasuren sprækkede, Brænding paa Brænding mislykkedes. Da endelig Børnesygdommene var saa nogenlunde overstaaede, gjaldt det om at faa afsat det nye Produkt, men her viste det sig just, at det var *Købmænd*, som havde taget Sagen i deres Haand. Hvad der skulde gøres, var nemlig *selv* at skabe Markedet, *vænne* det store Publikum til at have den Fornødenhed: at de skulde bruge Porcelain i deres Hjem, — medens det indtil da egentlig kun havde været velhavende Familier, som forsynede deres Hus med slig »Luxus«. Men Brødrene Bings Købmands-Egenskab var da netop ogsaa først og fremmest *Sælger-Snillet* — de forstod at finde Købere, at spille paa de rette Strenger overfor deres Kunder — og at bruge den offentlige Mening som Sangbund, hvortil den saa vist ogsaa var vel skikket: ildesindet, som Tiden i sin manchesterlige Doktrinarisme var det overfor alle Statsfabriker og paa Forhaand naadig stemt overfor al Privatdrift, maatte den da ikke smile huldsalig til den »ny« Fabrik som Konkurrent til »den gamle Fabrik«? Og desuden: Meyer Bing var jo selv blandt dem, som den Gang lavede »offentlig Mening« herhjemme — ikke for intet hed det spøgende, at naar en Opfordring eller Indbydelse til noget skulde slaa an, skulde Underskrivernes Liste begynde med: Adler, Bille, Bing, Brix.

I ethvert betydningsfuldt Foretagendes Liv kommer der imidlertid tidligere eller senere et dødt Punkt, hvor det hele synes med Et at skulle gaa i Staa — for Bing & Grøndahl kom det hurtigt, idet Grøndahl allerede i Sommeren 1856 bukkede fysisk under. Med hans Død syntes et Øjeblik Slaget tabt, *saa* mente i hvert Fald den ældste af Brødrene, M. H. Bing, en fyrig og hastmodig Natur, men den sindigere og taalsommere Broder, J. H. Bing, var sejgere i sit Forsæt, just derfor mere ufortrøden, — og blot det, at man rolig blev ved, som om Intet var sket, viste sig at være nok til at faa Strøm under Kølen og Vind i Sejlene.

I Virkeligheden var der jo heller ingen Læk i Skuden, hvad mere var: næppe havde man set sig om, før man strax fandt, at der allerede *var* ikke mindre end 2 helbefarne Styrmande om Bord: Landskabsmaler *A. Juuel* og Modellør *Schjeltved*. Juuel var en af de »brunette« Malere, som den Høyenske Kliques Forfølgelse drev ud af Kunstens Enemærker og over i Porcelains-Dekorationen — til Held for denne! *Han* skyldes bl. a. den Efterligning af skaarne Caméer med Thorvaldsenske Motiver, som med hvidt paa rød Grund paamaledes Kopper, Kander, Skaale osv., og som i en lang Aarrække udøvede saa stor en Tiltrækning paa alle Udlændinge, der besøgte Hovedstaden.

Det var da ogsaa dem, i Forbindelse med Biscuitfigurerne, — dels Kopier efter Thorvaldsen, dels *Bissens* Valkyrie og *Colbergs* yndefulde »Satyr paa en Panther« — som paa Londoner Udstillingen i 1862 bar Sejren hjem. Dog nu var det overhovedet ej alene Ære, som vandtes, men ogsaa Fordel: da det efter Grøndahls Død gjaldt om ogsaa at faa fjernet den pekuniære Grund til Mismodet, den store uafsatte og tilsyneladende uafsættelige Beholdning af sekunda Varer, som de første famlende

Forsøg havde hobet op, saa fik Meyer Bing den gode Idé, et virkeligt *Købmands-Indfald*, at indbyde Publikum til at indfinde sig i Ugen efter Flyttedag for i Fabrikens Lokaler selv at udsøge sig, hvad hver især maatte mene at have Brug for af det »udskudte« Porcelain. Ideen slog an over al Forventning, og disse halvaarlige Udsalg er jo senere blevne en hel københavnsk »Institution«, — »Damer, der som Børn fulgte deres Mødre, kommer nu med deres giftefærdige Døtre til Fabriken for at søge Udstyr paa samme Sted, hvor de som unge købte deres«. Og det er da overhovedet alle Dage blevet et Karaktertræk i den Bing & Grøndahlske Forretning, at

LAWN-TENNIS

den netop *er* og stedse er bleven ledet *som* en »Forretning«, at den ej alene har sat sig kunstneriske Maal, men arbejdet for det daglige Liv, for »de tusinde Hjem«, at den har skabt smagfulde Brugsgenstande til overkommelige Priser. Men den var jo ej heller bleven til med det Maal at kæle for kongelige Luner, den er, som den var, og bli'r, hvad den er: »kun« et Købmands-foretagende. Og et Købmands-foretagende skal *betale sig!* Som da ogsaa selve den kgl. Porcelainsfabrik fik lært, netop da den ligeledes blev *privat*, da ogsaa *den* blev — »kun« et Købmandsforetagende.

Men just *derfor* — og det er det, som skal siges og ses — har Bing & Grøndahl aldrig svigtet, aldrig sluppet sit en Gang vundne Tag i *Kunsten*, i den Kunst, som formaar at give Porcelainet, selv i dets Dagligdragt og Tjenerskikkelse, en særegen Ynde og Glans, give

det Skønhedens Form og Farvernes Liv. Som Ler og Lød i Glasuren smelter sammen under Brændingen til harmonisk Helhed, saaledes har stedse i Bing & Grøndahls Produktion Hensynene til Smag og Brug, Kunstens Skønheds-Krav og Købernes Nytte-Krav været uopløselig forenede: netop *Købmanden* har forstaaet, at paa *dette* Felt er det at højne Kunst- og Salgs-Værdi kun to Sider af den samme Sag.

Efter *Juuels* Død i 1868 blev det *Heinrich Hansen*, som førte Bing & Grøndahls Fabrik videre i kunstnerisk Retning. *Hans* Sværmeri var nu den hollandske Renaissance, »Frederiksborg Stilen«s djærve Pragt og Fynd laa hans eget saftfulde og dog formsikre Naturel nærmest. Til den skandinaviske Udstilling i Kjøbenhavn 1872 komponerede han det pompøse Rosenborg-Stel, saa kaldet, fordi dets Ledemotiver var hentede fra et Meissner-Service i Porcelains-Samlingen paa Rosenborg. Det Mesterstykke, som paa denne Udstilling skulde have været Firmaets »allersomdejlige Pryd«, var dog Thorvaldsens *Hebe* i Legemsstørrelse, brændt i Biscuit, men *den* var alt Aaret forud, højst smigrende, bleven indkøbt af det berømte *Kensington Museum*. I Æreshallen paa Verdensudstillingen i Wien udstilledes dernæst 1873 en kæmpestor Vase med paamaalet Prospekt af det Indre af Peterskirken i Rom, udført af *Heinr. Hansen* personlig, ligeledes et sandt keramisk Pragtværk.

Under alt dette gav Fabriken et større og større pekuniært Udbytte, hvad der — for stadig at indprente det samme — i lige Grad skyldtes de kunstneriske Sejre og den økonomiske Ledelse. Denne har jo ved et industrielt Foretagende tvende Sider: en kommerciel og en teknisk. Ogsaa den sidste skal stedse fuldt varetages og føres *up to date*, om alt skal gaa vel, og i de følgende Aar blev der da netop ogsaa gennemført en Række tekniske Forbedringer i Driften.

*

*

*

I 1880 optoges J. H. Bings to Sønner, *Ludvig* og *Harald Bing*, officielt i Firmaet, faa Aar efter (1883) døde Senior, og Broderen trak sig Aaret efter tilbage.

Da Firmaet H. J. Bing & Søn i Kronprinsensgade hævdedes det paafølgende Aar, og Fabriken saaledes mistede sit hidtidige Detailudsalg, maatte et nyt Lokale tilvejebringes. Dette fandtes i Sommeren s. A. (1885) paa Amagertorv Nr. 8, en Ejendom, der iøvrigt i mange Aar havde tilhørt M. H. & J. H. Bing. Her paa selve Byens mest befærdede Strøg indrettedes da det smagfulde Udstillingslokale, som — ikke mindst i sin nye Skikkelse, det fik i Aaret 1897 — vil være kendt af enhver Kjøbenhavnner.

Der var altsaa nu atter to *Brødre Bing*: i Forening skulde de nu føre det Vundne videre — om Fædrenes Gerninger siger jo Boda, den ærlige Mand, at ere de gode, man maa dem forny. Dog ogsaa om Slægternes »Historie« gælder det, at den gentager sig aldrig: det skulde da ej heller forundes den Bingske Familie, allerede i Oktober 1885 afgik *Ludvig* pludselig ved Døden — og *Harald* blev ene.

Et af de sidste Emner, som *Ludvig Bing* lige inden sin Bratdød havde beskæftiget sig med, var Planen om at formaa *Pietro Krohn* til at lede Fabrikens Kunstnere ind paa andre Spor end de gamle, som syntes ham udtraadte. Og med *Krohn* begyndte der da en ny Æra.

*

*

*

Underlig nok, denne ny Æra begyndte *oprindelig* ogsaa — for længe, længe siden, langt herfra og i et fremmed Land — med *to Brødre*.

Et Par Maaneder før Jules Goncourts Død, fortæller Edmond i Fortællingen til sin »Chérie«, da han slæbte sig af Sted ved Broderens Side i en af Boulogneskovens Alleer, brød han med Et den pinlige Tavshed, som beherskede dem begge ved den stadig nagende Tanke om, at nu den ene af dem skulde dø, dø uden at have vundet det Ry, hvorefter de i Forening tørstede, fordi de følte, at de *fortjente* det. Jules blev da med Et staaende og sagde: »Det gør ingenting, Du, lad dem vrage os, saa meget de vil vor Beskrivelse af en parisisk Salon, møbleret med japanesiske Sager, den vi havde i vor første Roman, der udkom i 1851 — ja, i 1851, lad Nogen vise os den Tids Japankendere . . . og saa vort Køb, Du, af japanesiske Bronzer og lakerede Møbler — — og de Blade, vi viede Japan i »*Manette Salomon*« og »*Idées et Sensations*« — — gjorde dette os ikke til de første Apostle for denne Kunst, som uden at man ret gør sig det klart, faktisk er i Færd med at revolutionere Occidentens kunstneriske Syn«.

Jules Goncourt døde i Sommeren 1870 — og kunde da allerede tale om »Japanismens Sejrstog«. Men først i Midten af 80erne naaede dette op til de danske Kyster, saa langt ligger vi nu en Gang »norden for« de store Kultur-Strømninger.

Det var iøvrigt anden Gang i den moderne Kunsts Historie, at Orienten fortryllede Evropa — i Rococo-Tiden var det »Chineseriet«, som bedaarede Kvinden og Kunsten, og betegnende nok skylder europæisk *Porcelains*fabrikation just dette Sværmeri sin Tilblivelse og første Blomstringsperiode. Det var da ej heller et Tilfælde, at Brødrene Goncourt omfattede det XVIII. Aarhundredes Kunst med samme Kærlighed som »Japaneseriet«: det er blot to Sider af den samme — *Smag!*

Hvad nu særlig Porcelainet angaar, saa er det ogsaa i denne sidste Orient-Fase først og fremmest *China*, der for Stoffets og Teknikens Vedkommende staar som Mønster- og Mester-Landet: i Henseende til Massens haarde hvide Glans, Be-

DAHL-JENSEN: »MACH SCHÖN«

nyttelsen af Underglasur-Farver, Craquelering, krystallinske og flammede Glasurer osv. For saa vidt kan man overfor saare meget af det ny danske Porcelain, som har vundet Verdensry, paa en vis Maade tale om en »chinesisk Renaissance«. Det meste Japan-*Porcelain* gør i Sammenligning med det bedste chinesiske et grelt, overdrevent broget, uroligt og ufint Indtryk, men hvad derimod Japan gennem *alle* sine forskellige kunstindustrielle Frembringelser har lært det moderne Evropa, er selve den saakaldte »lille Kunst« (*petit art*): ud af et Par simple Motiver fra Dyr- og Plantelevet at skabe dekorativ Stil og Ynde.

Under Paavirkning af hele denne nye Verden af Skønhedsindtryk, som Japan-Dyrkelsen saaledes havde aabnet, var det altsaa, at Pietro Krohn, ligesom samtidig Arnold Krog, gik til sin Opgave: at bryde nye Veje for dansk Porcelains-Tilvirkning. Han formede en Række karakteristiske Kopper over Blomstermotiver: Narcis, Tulipan, Valmue og Krokus, men den nye Retnings store Gennembrud i Fabrikens Produktion og Publikums Forstaaelse skete dog først i Udstillingsaaret 1888 med det navnkundige *Hejrestel*, der nu er spredt Verden over i Samlinger og Museer. Selve Valget af Hejren var et genialt dekorativt Greb: det er jo næsten, som om denne Fugl var et af selve Naturen stiliseret Dyr, paa én Gang gravitetisk og pudsigt, virkende ved en egen kejtet Gratie, baade i Form og Farve særlig egnet til at fremstilles i Porcelain. Dekorativ Fantasi og kunstnerisk Flugt var dette Værks værdifulde Hovedegenskaber.

I April Maaned 1895 blev Firmaet Bing & Grøndahl, som i denne Periode saa mange andre private Industri-Virksomheder, »paa Grund af Pengemarkedets Rigelighed og Toldforholdenes Usikkerhed« omdannet til *Aktieselskabet Bing & Grøndahls Porcelainsfabrik* med en Aktiekapital paa 400,000 Kr. Den tidligere Ejer, Harald Bing, blev Direktør, og Selskabets Bestyrelse kom til foruden ham at bestaa af Etatsraad *Ludvig Simonsen* (Formand), Prof., Museumsdirektør *Pietro Krohn*, Grosserer *Holger Petersen* og senere (Marts 1900) Bankdirektør, Konferensraad *Heide*.

Der skete nu en hel Reorganisation af Fabrikens Drift, nye Arbejdsmetoder indførtes, og Maskinkraft afløste i stort Omfang Haandkraft. Men Hovedformaålet for Forandringen var dog hverken »Pengemarkedets Rigelighed eller Toldforholdenes Usikkerhed«, men derimod at give den tidligere Ejer Frihed og Alburum til at føre Fabrikken energisk videre ad nye kunstneriske Baner, hvad der ifølge Sagens Natur krævede en bredere økonomisk Basis, en Udvidelse af Rammerne ud over, hvad Enkeltmands-Driften og Enkeltmandens finansielle Formaaen kunde magte. I Paris 1889 var man naaet frem til Verdensryets Tærskel, det gjaldt nu at træde indenfor med saa sikre Skridt, at det gav Genlyd i Hallen — selv om saa ogsaa alle Traditionens »Smaabilleder«, de »vendte sig omkring«.

At slaa helt og holdent ind paa den Retning, hvor den kgl. Porcelains-Fabrik saa sejrrigt havde vist Vejen, var fristende let, men det er kun Epigoner, der følger efter et Alexander-Togt. Mode-Strømningen og Publikum-Smagen paa den ene Side, Danmarks blaa Strande og hvide Fugle paa den anden Side lokkede og drog — Stockholmer Udstillingen 1897 aabenbarede det tilfulde. Men netop da brød man resolut af, og som saa ofte før fandt Viljen til det Nye Vejen til det Nye.

Det er den *Willumsen'ske* Æra, der nu aabnes: lige til Siden, bort fra de banede Veje, kastede man sig med Et, sled og huggede sig gennem Tjørnekrat, snublede, faldt og rejste sig forkradset igen, filtrede sig ind i Slyngplanter, men rev og sled

sig stadig løs paany for blot at haste videre — indtil endelig Lyset forude lovede sikkert Fodfæste og aaben Plads, Luft, Rum og *ny Jord* til Egen-eje i Overflod. Besværligt var det, men vel gik det!

Willumsens kunstneriske Forsøg som Maler paa de første »frie Udstillinger« havde — og vel at mærke, med kun altfor megen Ret — vakt en sand Storm af Munterhed og Forargelse. Her var vel Planer og Forsæt nok, men det var, som om Jatgejr Skjalds Ord »de ufødte Kvad er de skønneste« havde forledt ham til at give alt fra sig i embryonisk Form — og et Foster er nu altid hæsligt at skue i al sin mis-

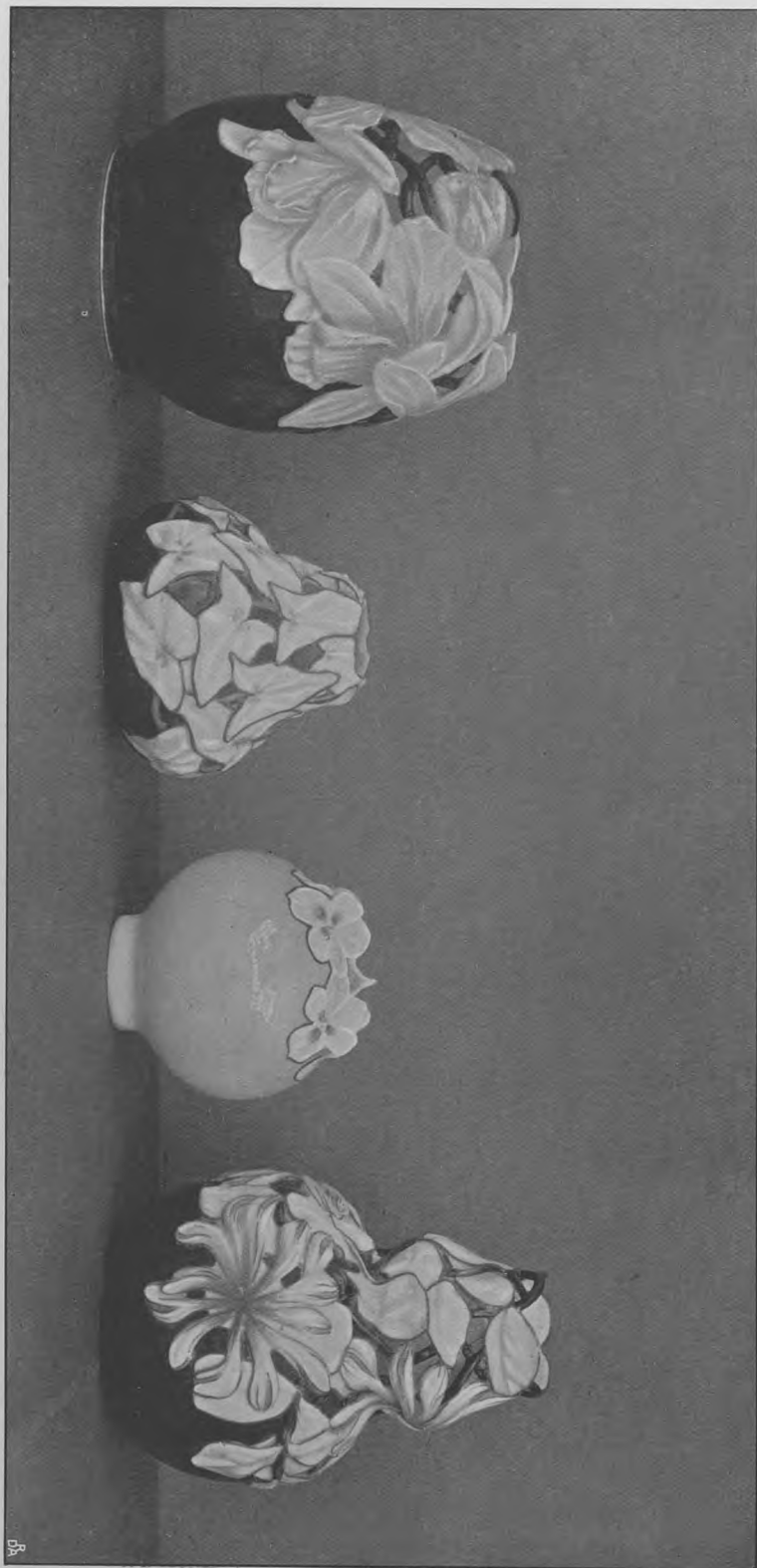
lykkede Menneske-Lighed. Der manglede vel ikke Aand, men det var ikke en Aand, der som Aladdins kunde bygge et Palads, hvor kun et *enkelt* Vindu var ladet ufuldført — og det endda blot som en Høflighed mod Tilskuerens skabende Fantasi: Willumsens Aand kunde kun stable op en uformelig Stenhob, og *det* skulde man holde for en menneskelig Pragt-Bolig, ja, for sine Længsles Maal, blot fordi han i Kataloget udførlig fortalte: dette skal være Troja. Intet Under, at man hverken vidste, om man skulde le eller græde.

Men i *Keramiken* fandt han endelig sit Felt: hans eksperimenterende Evner fik Raaderum og Tumleplads i Brændings-Tekniken, hans kunstneriske Frugtbarheds Ideer fik endelig Forløsning og kom fuldbaarne til Verden. Det vilde lidet nytte at nægte det: han har virkelig i Porcelains-Tilvirkningen skabt en ny, yderst original *Stil*. Motiverne er nærmest hentede fra den ægypto-assyriske Bygnings- og Monument-

J. PLOCKROSS: »FREM TIDSDRØM«

E. HEGERMANN-LINDENCRONE OG F. GARDE: KRUKKER MED BLOMSTERMOTIV

Kunst, hvor underlig det end kan lyde, thi dennes strenge og stejle, næsten skumle Karakter synes nødvendigvis at kræve vældige Flader, taarnhøje Mure, svimlende store Forhold, Massevirkningens knugende Tryk, — hvorledes skulde man vel kunne faa det udtrykt i en liden Vase, i Porcelains-Stoffets elegante Spinkelhed? Doch das unmögliche hier wird's gethan — og just *dette* viser Willehmsens dekorative Mesterskab.

Hvad Grækeraanden i sin Frigørelse fra Ægypten og Orienten vandt i ydre Klarhed og Anskuelighed, tabte den i Inderlighed og Dybde. Det høje, rolige Lys, den skarpe Linie og det faste Omrids — saaledes er Antikens Kunst og Liv. At lægge alt klart for Dagen er baade Tænkningens og Kunstens Maal. Man levede, var blot Overfladen smilende og glat, gladelig paa Tilværelsens Vulkan, kun af og til dæmrede der i Oldtidens Hellener en dunkel Rædsel for Underverdenen indenfor — en Gru for det Form-

løse dernede, thi hvad der ikke udtømte sig helt og klart i den ydre Form, var ham alle Dage vederstyggeligt. Han stod fremmed overfor det Urreligiøses Forstaaelse af, at Tingene i Verden egentlig kun er *Symboler*, udvortes Tilsyneladelser af en gaadefuld Verdens-Sjæl, af en hellig og himmelsk Mystik.

At give alt dette Dunkle, Ophøjede et plastisk Udtryk er da det, der synes at have foresvævet den ægypto-assyriske Kunst. Og med disse Bestræbelser har just Willumsen følt sine i Slægt.

Naturligvis er hele denne stolte og mørke, gaadegrublende Stil i de af Willumsen inspirerede Porcelains-Arbejder uendelig formildet, transponeret til myndig Alvor, — en djærv og dybsindig Mandighed, som helt har afløst det kgl. Porcelains-

E. HEGERMANN-LINDENCRONE OG F. GARDE: MODELLEREDE VASER

Maleris bløde og kælnede Ynde, det vege, myge, douce og drømmende i dets tyste Farvetoner og fintstemte Harmoni. Her hæver Overfladen sig modelleret eller kuperet fra den hvide Porcelains-Grund, selve Stoffet er oftest plastisk formet i Blomstens Lignelse eller menneskelig Skikkelse, og Vase-Væggene kunstig gennembrudte i sindrige Mønstre. Til Underglasur-Farvernes Palet har endelig Willumsen føjet en dyb Metal-Lød, som kan varieres fra Jernets mørke Glans til Bronzens milde, og som netop virker dystert og dekorativ stærkt. Ogsaa de blaa og grønne Farvetoner har han givet Fynd og Kraft — og saaledes er der da fremkommet en hel Række Arbejder, som paa Verdensudstillingen i Paris Aar 1900 gjorde ligefrem Furore, og som rimeligvis snart vil skabe Skole.

Dog denne »nye Retning« vandt ej alene *kunstnerisk Succès*: ogsaa i denne Fase hævdedes den Bingske Tradition, »det Slag, man slog ved Aarhundredskiftet,

PORCELAIN SARBEJDESKEN

blev ej heller i *merkantil* Henseende ført forgæves«. Bing & Grøndahls Porcelain er nu et Produkt, der finder varig Afsætning i Udlandet: i Petersborg og Moskva, Berlin og Wien, Frankfurt og Cöln, i Rom og London forhandles Fabrikens Arbejder til Stadighed, medens Paris og Karlsruhe er Hovedsæder for Exportvirksomheden.

Ved Firmaets nys afholdte 50-Aars Jubilæum skænkede Personalet *Harald Bing* et Sølvskjold, hvorpaa disse Runer er ristede:

Leret er dødt, men faar Liv
i det blanke, hærdende Baal,
Viljen, glødet af Aand,
fører os frem mod vort Maal.

Disse skønne, stærke Ord kan med Sandhed staa som denne Virksomheds Motto.

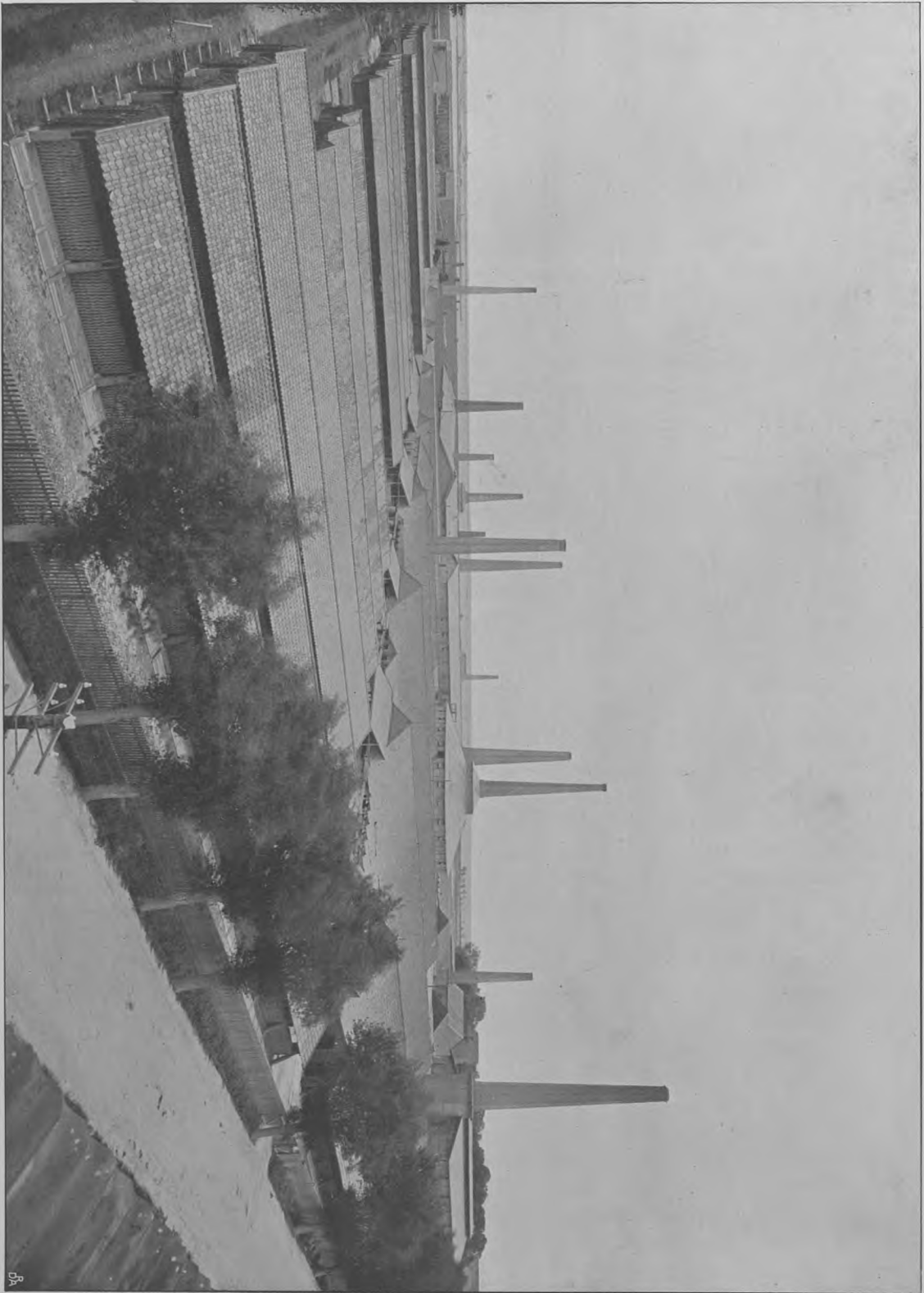
FREDERIKSHOLMS TEGL- OG KALKVÆRKER

TEGLBRÆNDINGEN er i Danmark ligesaa gammel som Valdemar den Stores Dannevirke. Disse Kong Volmers gamle Mure var byggede af brændte Sten, de saakaldte »Munkesten«, der var større, end man nu brænder dem, — paa Fodstykket af Absalons Ryttermonument kan man se en moderne Imitation. Forinden den Tid var, som vore ældre Kirker viser det, Bygningsmaterialet herhjemme hugne Sten af Granit eller Kalk og Kridt.*)

Det første egentlige Teglværk, vi med Bestemthed kender, knytter sig til den store Stats- og Finansmand Peder Oxes berømmelige Navn; det blev anlagt af ham ved Gisselfeldt. Allerede længe forinden havde dog Christjern II givet gode Love om Bygningen af Teglovne paa Landet, og i det 16. Aarhundrede berettes det, at der da brændtes saa mange Mursten paa Lolland, at man endog havde et Overskud til Udførsel. Dog over to Hundred Aar derefter var Forholdene i den Grad skiftet om, at en lollandsk Præst i 1772 kærede over, at »der ikke her i Mands Minde er brændt saa meget som en Sten; Folk fra Lolland ved ikke en Gang, hvorledes en Teglovn ser ud«! Det 17. og 18. Aarhundrede var de »usle Lerhytters« Tid, men med Landbrugets Opkomst ved Overgangen til det 19. Aarhundrede kom der ogsaa Forandring heri: Bønderne slog sig, særlig i Jylland, tre eller fire sammen om i udgravede Bakker eller paa anden simpel Vis at indrette sig smaa Ovne, hvori der efter Behov brændtes et Par Gange om Aaret. Helt op til Midten af forrige Aarhundrede blev saaledes Teglblænding væsentlig kun drevet i selve Kongeriget som en Slags Binæring til Landbruget, erhvervsmæssig Drift fandt derimod Sted i Flensborg, hvorfra det øvrige Danmark i stor Stil forsynedes. Vestjylland holdt dog længe fast ved sine Smaaovne, i 1837 fandtes der endnu 500 à 550 af den Slags dværgagtige »Teglblænderier«, hvoraf hver enkelt kun brændte en 12 à 18000 Sten aarlig — medens til Sammenligning det blot 10 Aar efter oprettede »Strandmosegaards« Teglværk alene producerede en hel Million.

Men nu begyndte jo ogsaa Byggeriet ganske anderledes end hidtil at brede sig baade i Højde og Fladerum. Fra Fyrerne og til Firserne kræver en i Tal og Velstand stærkt stigende Befolkning ny og bedre Husrum, Provinsbyerne bliver til hele Stæder, Kjøbenhavn til en Storstad. Fra 1840 til 1880 voxer Bybefolkningen til over

*) Jfr. her og i det følg. »Danmarks Statistik« II, S. 599 ff. og 635—40.

UDSIGT OVER VÆRKERNE SET FRA ENGHAVEVEJ

det dobbelte, en hel ny Kvartmillion og flere til fordrer Tag over Hovedet, den samlede Folkemængde stiger samtidig fra knap $1\frac{1}{3}$ Mill. til næsten 2 Mill., og alle disse nye Mennesker skal selvfølgelig have nye Boliger. Hele den vældige Efterspørgsel efter Byggematerialer, som der herved blev skabt, har naturlig nok fuldstændig revolutioneret *Teglbrændingen* herhjemme. Fra Binæring er den bleven en virkelig Industri med en stadig fremadskridende, nu højt udviklet Teknik. I Spidsen herfor gik Holmegaards Glasværk, der først indførte en egentlig fabriksmæssig Drift paa de med samme forbundne Teglværker, og Resultaterne heraf tildrog sig stor Op-

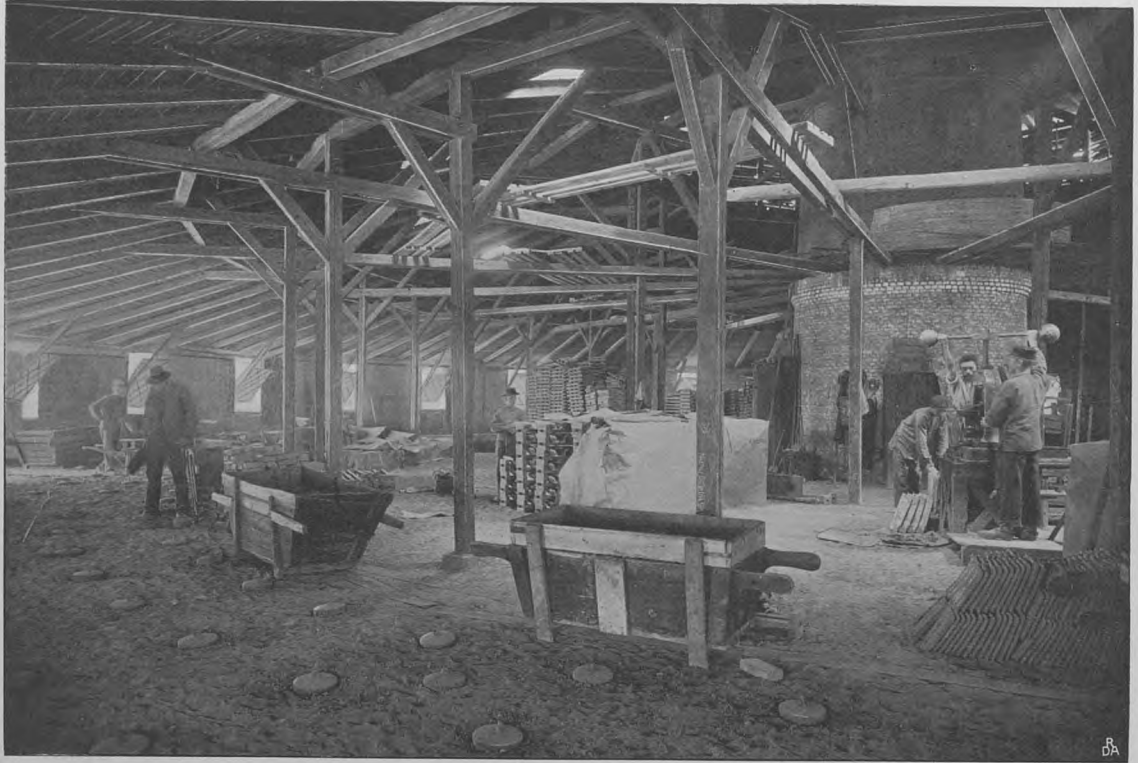

DEN GAMLE RINGOVN

mærksomhed ved Industri-Udstillingen 1852. Senere følger Indførslen af Ringovnen, Brugen af Dampmaskiner osv.

Det var just, som denne *Udvikling* stod i fuld Fart og Flor, at Murermester Vilh. Køhler gik med ind i den, — og efter *sin* Art blev han forholdsvis hurtig, fra blot Deltager deri, til en af dens Førere og Førstemænd.

I Aaret 1871 købte han sammen med J. G. Køhler den 123 Tønder Land store Ejendom »Frederiksholm«, idyllisk beliggende ved Kallebodstrand, paa én Gang landlig fjern fra Hovedstadens Færdsel og Liv og saa dog ganske nær — saa nær, at dens Jorder nu er indlemmede i selve Stadens Grund! Det var dog ikke Idyllen, der fristede Vilh. Køhler, ej heller den frugtbare Jord: hvad han her søgte og fandt, var hverken Givtighed eller Guld, men Ler — godt Ler, tjenlig til at brænde gode Mursten af!

OVENPAA RINGOVNEN

MASKINSTRYGNING

Han anlagde saa et Teglværk og kaldte det med Stedets Navn »Frederiksholm«, — først blot en aaben Ovn uden Skorsten, men strax efter en Ringovn (se Billedet), indrettet paa en aarlig Produktion af 6 Mill. Sten, altsaa det sexdobbelte af, hvad man en Menneskealder før havde anset for en Storproduktion for et Værk.

Det var gode Tider, flotte Tider, inde i Kjøbenhavn faldt just Voldene, hele nye Kvarterer skød op, Bygning rejste sig ved Bygning i Række og Geled. Det blev under disse Forhold hurtig klart, at den nære Beliggenhed ved Staden aabnede de rigeste Chancer for Værkets hastige Trivsel og frodige Udvikling, og der blev derfor

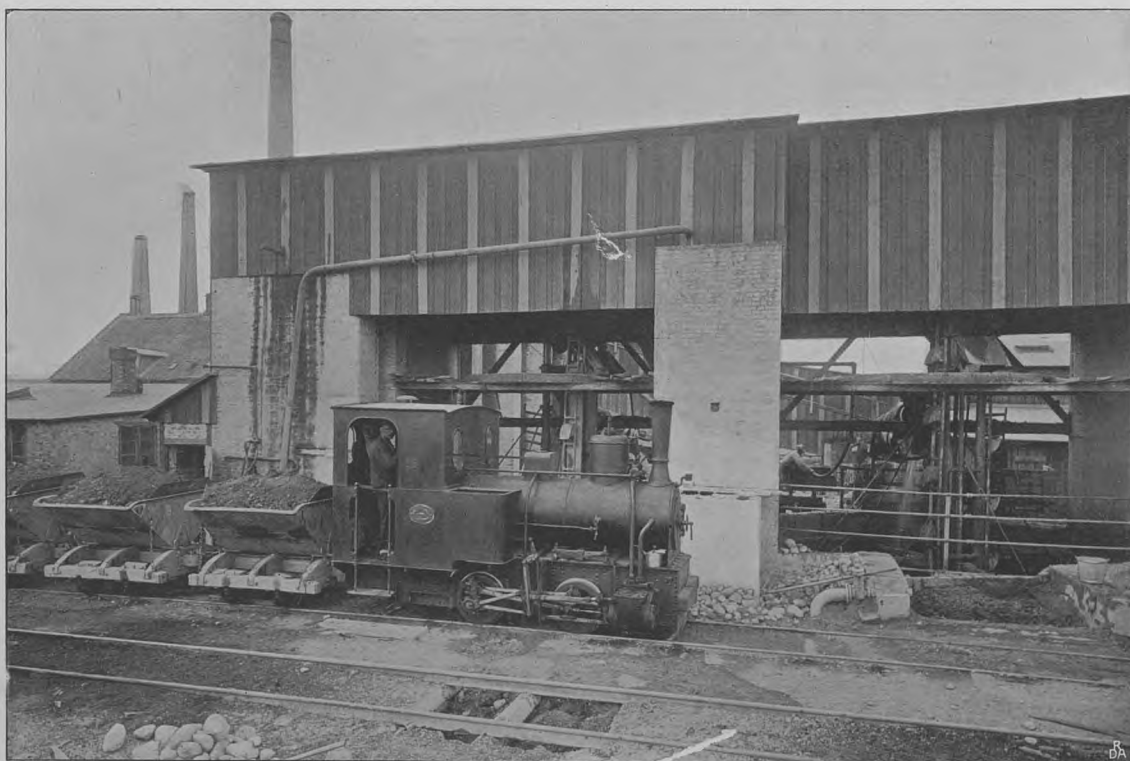
EN RÆKKE TØRRELADER

i 1873 anstillet de mest omfattende og nøjagtige Undersøgelser af Jorderne. Og disse gav da som Resultat, at der fandtes endog særdeles betydelige og fortrinlige Lerlag i Grunden — Ler, som vel maatte slemmes, men de herved indvundne Biprodukter vilde jo atter i det nære Kjøbenhavn let kunne sælges, hvad der da ogsaa har vist sig. Og under Leret fandt man saa ovenikøbet *Kalk*.

De i Naturen forekommende Kalksten bestaar hovedsagelig af kulsur Kalk. Ved Brænding uddrives Kulsyren, men den tilbageblivende Masse bestaar ej alene af Kalk, men ogsaa af forskellige andre Bestanddele, navnlig Kiselsyre, Lerjord og Jernilte, hvis større eller mindre Mængde viser et forskelligt Forhold ved Læskningen. De Kalksten, som kun indeholder nogle faa Procent Indblandinger, leverer efter Brændingen saakaldt »fed« Kalk, der ved Læskningen optager en stor Mængde Vand og med dette danner en plastisk Masse. Her i Danmark er det nu fornemme-

lig Saltholmskalkstenen, der saaledes giver fed Kalk. Den danner et helt Bælte, der begynder i det sydlige Skaane, gaar i nordvestlig Retning over Saltholmen og videre gennem Sjælland. Allerede i Midten af det 18. Aarhundrede er man begyndt at bryde denne Kalksten til Kalkbrænding paa selve Saltholmen. Nu fandt man paa Frederiksholms Jorder denne Saltholmskalk liggende under Leret, og hvad var da naturligere end at knytte et Kalkbrænderi til Teglværket?

Dog den Opgave, der saaledes nu stilledes, blev for stor til, at Enkeltmands Kapital ret vel kunde magte den, og Forretningen omdannedes derfor i det nys-

ET AF SLEMMERANLÆGENE

nævnte Aar, 1873, til et Aktieselskab, som dog først noget senere fik sit nuværende Navn: »Frederiksholms Tegl- og Kalkværker«. Aktiekapitalen blev sat til 900,000 Kr., men er nu 2,000,000 Kr. Herved sattes Etablisementet i Stand til aarlig at producere ca. 20 Mill. Mursten, hvorhos der byggedes en Kalkovn og en Fabrik for Tilvirkning af Mørtel.

Aktieselskabets første Bestyrelse blev: Tømmerhandler F. C. Trier som Formand og d'Herrer Murermestre S. P. Beckman og Prahl samt Fabrikant Hüttemeier og Overretsprokurator C. M. Winther som øvrige Medlemmer.

De tidligere Ejere, Brødrene Køhler, blev administrerende Direktører.

Allerede i 1875 fratraadte dog J. G. Køhler som Direktør, og det blev derefter Vilh. Køhler, som i Eet og Alt ledede Driften i alle Enkeltheder og førte den teknisk frem, lige fra den blotte Tilvirkning af almindelig haandstrøgne Sten paa

aaben Bane og disses Brænding i gammeldags aaben Ovn — og op til det overlegne Fabrikationsstandpunkt, der saavel paa Udstillingen i Kjøbenhavn 1888 som i Malmø 1896 og i Stockholm 1897 skaffede Teglværket højeste Udmærkelse for fortrinligt Fabrikat.

Under denne fortrinlige og agtpaagivende Ledelse gik Værket saaledes stadig frem og frem. Men efterhaanden steg ogsaa Fordringerne herhjemme.

Man fik fra Tyskland Smag for de forskelligfarvede, saavel glaserede som uglaserede Façadesten og Ornamentter, og Fabrikens Opgave og Virkefelt maatte derfor udvides.

Man gav sig derfor til omhyggelig at undersøge en Del Lersorter fra Bornholm, og tilsidst indkøbte da Værket en Ejendom derovre, hvorfra fortrinligt Ler hvert Aar brydes og pr. Sejler sendes direkte til Teglværkets egen Havn ved Kallebod-Strand. Ogsaa af sin Beliggenhed herudtil nyder Fabriken stor Gavn, idet ikke blot Leret, men ogsaa alt Sand og Grus til Mørtelfabrikationen samt alt Kul ad denne Vej kan tilføres bekvemt og billigt, ligesom omvendt de færdige Artikler herfra udskibes ved Hjælp af Damplosseapparater.

Nye Ovne byggedes nu til Brænding af finere

Façadesten, glaserede Sten og Ornamentter, og ret betydelige Bestillinger indgik strax. Et af de første Terracottaarbejder var Dekorationen til Tivolis Façadebygning, og siden har Fabriken i denne Branche med stigende Held konkurreret med tyske Værker baade i Norge og Sverige, til hvilke Lande der i de senere Aar fra Frederiksholms Værkerne aarlig er gaaet betydelige Kvanta af finere Façadesten. Og det samme gælder om mange af Danmarks Provins-Byer.

MONTRE PAA UDSTILLINGEN I STOCKHOLM 1897

Sidst er optaget en Fabrikation af ildfaste Sten og Konstruktionssten — det ildfaste Ler og Kaolin hentes ligeledes fra Bornholm.

Værket har nu til Brænding af almindelige Mursten ialt 5 Ovne, hvori daglig kan produceres indtil 100,000 Stk. Mursten, samt 1 Kalkovn, og til Brænding af finere Vare og glaserede Sten ialt 12 Ovne.

Dampkraften er ca. 700 Hestes Kraft, og Værket beskæftiger ca. 500 Arbejdere og har ca. 80 Heste.

LERGRAVNING

Efterhaanden har man inddæmmet Engarealet fra Stranden, ialt ca. 80 Tdr. Land, og her udgraves Leret.

I Aaret 1902 døde Direktør Villh. Køhler.

Den nuværende Bestyrelse er: Etatsraad, Folkethingsmand N. Andersen som Formand, Ingenieur N. C. Monberg, Højesteretssagfører C. Winther, Murermester N. Henning-Hansen samt Murermester C. Køhler.

Som administrerende Direktør fungerer: Murermester O. S. Køhler. —

— Paa Frederiksholms Areal er der allerede nu bygget flere Fabriker, f. Ex. en Asfaltfabrik og et Saltværk, og som naturlig Følge af den nære Beliggenhed ved Kjøbenhavn vil utvivlsomt flere Bygninger endnu efterhaanden rejse sig paa Værkets Grund.

KRYOLITH- MINE- OG HANDELS-SELSKABET

KRYOLITH er et græsk Ord, som betyder »Is-Sten«, og hermed betegnes et hvidt, halvklart, isagtigt udseende Mineral, som i større Mængde kun forekommer et eneste Sted paa Jorden, nemlig ved Ivigtut i Sydvestgrønland mellem Frederiks- og Julianehaab. Man har lige akkurat kunnet paaavise dets Tilstedeværelse ved Miask i Ural og Pikes Peak i Colorado, men paa det nævnte Sted i Grønland træder det frem for Dagen i en stor, uregelmæssig formet Masse af lidt over 400 Fods Længde, 100 Fods Bredde og, som det synes, udtømmelig Dybde. Kun her kan saaledes Kryolithen gøres til Genstand for Brydning og Fremdragelse i stor Stil, og man kan altsaa med en vis Ret kalde den et specifikt *grønlandsk* eller, om man vil, *dansk* Mineral. I hvert Fald skylder vi *det*, at ogsaa det bjergløse Sletteland, Danmark, har sit — Mineselskab.

Kryolithen var fra gammel Tid kendt af de Indfødte deroppe, der benyttede den knust som en Slags Snus. I Slutningen af det 18. Aarhundrede blev der tilfældigvis nedbragt nogle Stykker hertil, og i 1799 blev derved Mineralet for første Gang gjort til Genstand for videnskabelig Undersøgelse, foretagen af Peter Christian Abildgaard (1770—1801), den danske Veterinærskoles Stifter, en Broder til den berømte Kunstner af samme Navn. Af Abildgaards Afhandling, som fremkom i Videnskabernes Selskabs Skrifter for 1800, fremgaar det, at han maa have sendt nogle Prøver tilligemed sin Analyse til den fremragende portugisiske Mineralog, J. B. d'Andrada e Silva, som bestemte Mineralets Vægtfylde og Haardhed og gav det Navnet Kryolith. En fuldstændig Analyse, der i det rette Forhold bestemmer Mineralet som bestaaende af Fluor, Natrium og Aluminium fremkom dog først 1823 ved Berzelius.*)

Men allerede længe forinden havde Karl Ludvig Giesecke paa sin store Opdagelsesrejse langs den koloniserede Del af Grønlands Vestkyst fra Kap Farvel til Upernivik skaffet udførlige Oplysninger om Mineralets Findested og Forekomst. En mærkelig Mand, samme Giesecke — i sine unge Dage havde han været Skuespiller i Wien og skal være den egentlige Forfatter til »Tryllefløjten«s gyselige Text. Først som moden Mand finder han sit Livs Kald: Mineralogien, men opnaar saa ogsaa det ærefulde Hverv at blive udsendt af den kgl. grønlandske Handels Direktion paa en mineralogisk Undersøgelsesrejse fra Kjøbenhavn til Grønland. I samfulde syv og et halvt Aar varede Expeditionen, som Giesecke i Modsætning til sin »Tryllefløjte« skilte sig mesterlig ved, og paa sin Vej stødte han da bl. a. ogsaa paa Kryolith-Lejet ved Ivigtut, hvoraf han i 1822, altsaa lige Aaret før Berzelius' Analyse, gav en udførlig Beskrivelse.

*) Jfr. S. M. Jørgensen: Kryolithindustriens Historie. Nyt Tidsskrift for Fysik og Chemi. 1898.

JULIUS THOMSEN

Endnu blev Kryolithen dog længe kun betragtet som en Art Kuriositet. Da var det, at Julius Thomsen i 1853 paa Grundlag af nogle af de i sin Tid af Giesecke hjembragte Prøver paaviste, hvorledes den med Fordel kunde benyttes til Fremstilling af forskellige tekniske Produkter, saasom Alun, Soda, Lerjord og tvekulsurt Natron. Og hermed begynder da først Kryolithens egentlige Æra.

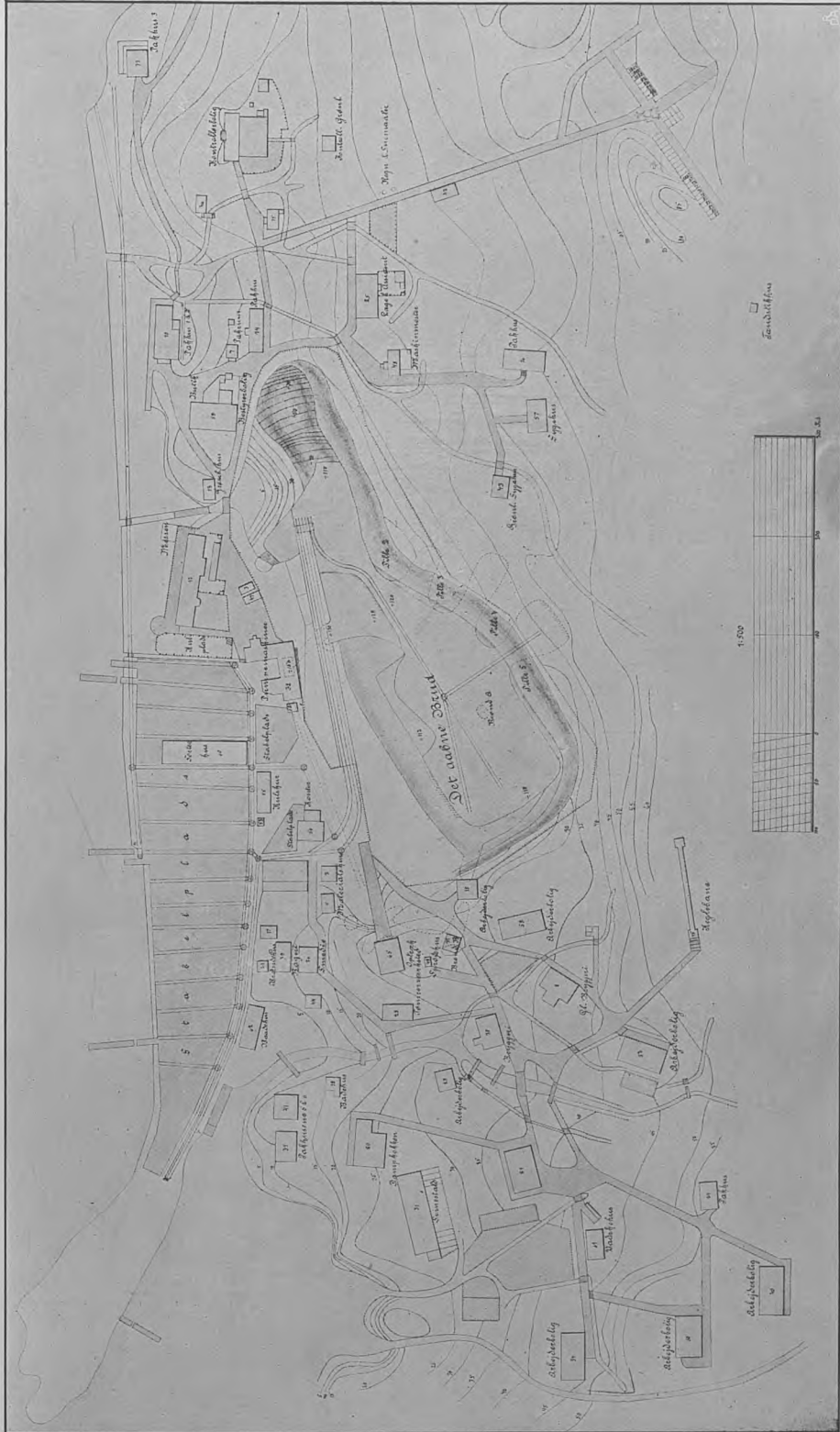
Det var nemlig ingenlunde Julius Thomsens Mening at blive staaende paa Erkendelsens platoniske Standpunkt overfor Kryolith — var vi virkelig for en Gang Skyld saa heldige indenfor vort Rige at finde og eje et saa værdifuldt Emne, saa skulde vi da selvfølgelig ogsaa udnytte det praktisk: han, Videnskabsmanden, havde gennemtænkt Tingen og paavist dens Gørlighed, nuvel, saa skulde den da ogsaa gøres! Allerede 23. Januar 1853 erhverver han sig Eneret paa sin Fremgangsmaade til Fremstillingen af Soda og svovlsur Lerjord af Kryolith: Soda og Lerjordspræparater vidste han, var værdifulde Produkter,

og Kryolith, vidste han jo ligeledes, var i Grønland til Stede i rigelig Mængde. Men det var nu alligevel ikke saadan at løbe til at faa Fingre i den Kryolith — Grønland laa ej alene, ligesom Amerika, »langt herfra«, men var jo desuden et lukket Land, over hvilket kun den kgl. grønlandske Handel raadede, for ej at sige: enevældig skaltede og valtede, og den daværende højt bedagede og i Kancelliomsvøbs Edderkoppevæv højtidelig indspundne Institution kunde virkelig ikke saadan mir nichts dir nichts give sig til at bryde Kryolith: »sligt var ej forekommet i dens Praxis før«, *det* var den rigtignok aldeles ikke belavet paa!

I 1854 naaede den at faa sendt siger og skriver: 50 Tønder herved! Hvad skulde *det* blive til — i hvert Fald ikke til at grunde en industriel Virksomhed paa.

Men Julius Thomsens Energi var utrættelig. Kunde han ikke magte Sagen alene, maatte han have Hjælpere: først slog han sig derfor sammen med daværende Vandværksassistent, senere Gasværksbestyrer Howitz, som yderligere opdagede, at Kryolithen ogsaa kunde bruges til Emaillering af Jernvarer, — dernæst med C. F. Tietgen.

I hine Aar befandt Tietgen sig just i sin Sturm- und Drang-Periode. Han havde i 1855 nedsat sig som selvstændig Købmand, men da den af ham valgte Branche (Korn) just ikke var »særlig indbringende«, da Konjunkturerne nu og da gik ham »imod«, laa han ivrig paa Udkig efter *Chancer* og spejdede utaalmodig Evropa over; alt, hvad der den Gang var nyt, gryende, spirende, som f. Ex. Telegraf-Anlæg, fangede hans Opmærksomhed: skulde der monstro her være bærende Fremtid for

PLAN AF IVIGTUTS KRYOLITHBRUD

I 1904

ham? Saa fik han tilfældig at høre om det ny Metal, »Sølv af Ler«, som paa Parisrudstillingen i 1855 havde vakt saa megen Opsigt: *Aluminium*. Dette forekommer, som bekendt, ikke i Naturen som Metal; men efter at det 1807 var lykkedes Davy ad elektrolytisk Vej at fremstille Alkaliernes og de alkaliske Jordarters Metaller, forsøgte det Verden over af Kemikerne at fremstille Aluminium. I 1827 løste Wöhler endelig Opgaven ved Benyttelsen af det af Ørsted opdagede Aluminiumklorid, men først i 1854 lykkedes det St. Claire Deville at finde en egentlig Fabrikationsmethode. En af de første Brugsgenstande, der blev fabrikeret af Aluminium, var en Rangle, som Deville forærede Kejserprinsen Loulou.

Under disse Omstændigheder fik pludselig Kryolith, der jo er en Fluorforbindelse af Aluminium, en ny og uanet Betydning som Raastof for den ny Aluminiumsindustri. En Skolekammerat af Tietgen i Rouen gav ham et Vink om, at der her maatte være en Forretning at gøre — *han* øjeblikkelig ned paa den grønlandske Handels Kontor for at købe Kryolith! Og herved kom han altsaa ganske af sig selv i Forbindelse med Jul. Thomsen og Howitz — alle tre mødtes i at ville have Kryolith og det i Massevis. Det var jo godt nok, men hvorledes? At den grønlandske Handel ikke skaffede dem det, var egentlig det eneste visse ved Sagen.

Saa maatte de altsaa selv til det. Thomsen og Howitz fik skaffet Tilladelse af Regeringen til at lade bryde Kryolith i Ivigtut og føre en enkelt Skibsladning hertil, Tietgen fik ved 5 Venners Hjælp skaffet Penge til at købe og udruste Skonnerten »Sønderjylland« — og i Begyndelsen af Maj 1856 sejlede da ogsaa ganske rigtig Skibet lykkelig og vel af Sted under Kaptajn Brockdorff. Han var heldig, fandt strax Stedet og kom hjem med en Ladning paa 103 Tons (343 Tønder) Kryolith.

Af denne, som altsaa blev Tietgens Ejendom, blev en Del solgt til en fransk Aluminiums-Fabrik, men langtfra saa meget som paaregnet. Imidlertid havde Jul. Thomsen udarbejdet *sin* Methode til Fremstilling af Soda og Alun indtil de mindste Enkeltheder, og i 1857 traadte han og Howitz i Forbindelse med Handelshuset *Thbd. Weber & Co.*, som derpaa indrettede en lille Prøvefabrik sammen med en Spejlglass-fabrik, Firmaet var i Færd med at anlægge paa Christiansdal ved Haderslev, og hvortil det just gjaldt om at skaffe ren Soda. Man overtog først Tietgens Restladning — Tietgen blev, som bekendt, i Sommeren 1857 Direktør i Privatbanken —, men skulde man for Alvor gaa videre, maatte der naturligvis, indsa man, skaffes Sikkerhed for større, regelmæssige Tilførsler i Fremtiden. Altsaa maatte man igen henvende sig til Regeringen, og i Foraaret 1857 opnaede da ogsaa Thomsen og Howitz paany Bevilling til i 2 Aar, 1857 og 1858, at bryde 3 à 4 Ladninger Kryolith mod en Afgift af 12% af den brudte Kryolith. Herved var man da endelig sat i Stand til at begynde en virkelig Fabrikation af Kryolith-Soda, man skred hurtigst muligt til Opførelsen af en passende Bygning paa Sibberns Vej — og den 16. Februar 1859 aabnedes Driften paa Fabriken »Øresund«, som den ny Virksomhed blev kaldt.

Allerede en Maaned efter, den 24. Marts 1859, fik Konsortiet en ny Bevilling til at bryde Kryolith i *ubegrænset* Omfang, men kun for 5 Aar (1859—63).

For at sikre den ny Fabriks Fremtid maatte der atter søges om en Forlængelse af Koncessionen, og den 24. April 1861 blev denne da ogsaa ved kgl. Resolution forlænget med 10 Aar, 1864—1873 incl., dog kun mod en Forhøjelse af den tidligere Afgift (12%) til 20 Procent af den brudte Kryolith, leveret i Kjøbenhavn, hvorhos

det fastsattes, at Brydningen ikke maatte overskride 60,000 Centner aarlig. Endvidere forbeholdt Regeringen sig Ret til ogsaa at meddele *Andre* Ret til samtidig Brydning af Kryolith paa samme Sted, samt til selv eventuelt at lade foretage Brydning af Mineralet. Ukendt med de lokale Forhold, som Regeringen var, gav den vir-

ET PARTI AF BRUDET

kelig ogsaa snart efter tvende andre Interessentskaber Ret til Brydning af Kryolith, men da det hurtig viste sig, at Kryolithlagets ringe Udstrækning, ca. 9000 □ Alen, umuliggjorde et saadant samtidigt Brydnings- og Sprængningsarbejde, opgav det ene af disse Interessentskaber at benytte sin Ret, medens det andet vel gjorde nogle Forsøg paa at indrette en Drift, men derpaa opgav denne og overdrog sin Ret til det oprindelige Interessentskab mod et klækkeligt Vederlag.

Kryolith-Brydningen og -Afhentningen, som nu efterhaanden antog større Di-

mensioner, blev i en Aarrække økonomisk støttet af Firmaet J. P. Suhr & Søn; men for at give den hele Forretning en mere stabil Form besluttede man i Aaret 1864, efter Samraad med Tietgen, at danne et Aktieselskab, som kunde overtage Driften af Kryolithminerne og Afsætningen af Produktet — medens den tekniske Benyttelse af Mineralet overlodes Fabriken »Øresund«, som imidlertid var bleven købt af d'Hrr. Vilh. Jørgensen og G. Hagemann. Regeringen billigede Koncessionens Overdragelse til et Aktieselskab og forlængede dens Varighed indtil 1884 incl. Senere er Koncessionen til udelukkende Ret til Brydning af Kryolith ved Ivgitut bleven

KRYOLITHBRUDET

fornyet 2 Gange, hver Gang paa 20 Aar, og er altsaa gyldig indtil Aaret 1924 incl.

Kryolith- Mine- og Handels-Selskabet blev saa stiftet den 7. Aug. 1865 med en Aktiekapital af 1 Million Kroner. Til dets Direktører valgtes Professor Julius Thomsen og Grosserer W. Isberg, af hvilke den sidstnævnte blev erstattet af Julius Holmblad i Aaret 1893 og ved dennes Død i Aaret 1896 af E. Fogh.

Uagtet Driften af Kryolith-Minerne allerede ved Selskabets Dannelse havde et ikke ringe Omfang, ønskede Selskabet dog at udvide samme og afsluttede derfor i Aaret 1866 en Kontrakt med »Pensylvania Salt Manufacturing Company« om Køb af et betydeligt aarligt Kvantum, hvorved Produktionen af Kryolith steg til ca. 160,000 Centner aarlig.

Der dannede sig efterhaanden en lille By omkring Kryolithbrudet, som nu er voxet op til at bestaa af ca. 65 Bygninger, dels Boliger for Bestyrer, Assistent,

Læge, de øvrige Funktionærer samt Arbejdere, hvis Antal om Sommeren steg til ca. 120 à 150, dels Bygninger til Smedier, Tømmerværksteder, Bageri, Bryggeri, Dampkøkken, Vaskeri o. s. v., dels endelig Pakhuse, Stalde for Svin og Køer o. s. v.; hvortil kommer Bygninger for Dampmaskiner, Pumpeværker, lukkede Arbejdsskure o. s. v. Det hele grupperer sig malerisk paa Højderne omkring det aabne Brud, imellem Fjeldene mod Syd og Arsukfjorden paa Nordsiden.

Bearbejdelsen af Kryolithlaget er bleven besværligere i Aarenes Løb; i Aaret 1856 laa dets Overflade omtrent i samme Højde som Omgivelserne, nu derimod,

IVIGTUTS RHED

efter at der ialt er bortsprængt c. 25,500 Kubikfavne af Mineralet, foruden omtrent et dobbelt saa stort Rumfang af den omgivende Fjeldmasse, ligger dets Overflade ca. 120 Fod under det omgivende Terrain. Bearbejdelsen sker ved Sprængning og Brydning, hvorefter Materialet, efter at have undergaaet en Rensning fra Fjeldmasse og andre fremmede Stoffer, paa Skraabaner føres op af Brudet i Vogne, trukne med Dampkraft.

Den ved Brudet arbejdende Dampkraft produceres af 7 Maskiner med 130 Hestes Kraft foruden mindre Maskiner i Værkstederne, og derhos er Skraabanernes og Sporvejenes samlede Længde nu ca. 4000 Fod.

Den opkørte Kryolith opstables paa et, ved Opfyldning i Fjorden indvundet Terrain, hvorfra det ad Ladebroer kan føres direkte ud til de ventende Skibe. Dette er dog kun en mindre Del af det med Driften forbundne Arbejde; thi Kryolithlaget

skyder sig ind under de det mod Syd og Vest omgivende Fjelde, og efterhaanden som man trænger dybere ned i Laget, maa det overhængende Fjeld bortsprænges; dette er Vinterarbejdet i Brudet.

Naar Vinteren nærmer sig, maa alt Materiel optages fra Brudet, Skraabaner, Sporvogne, Drejeskiver, Pumperør o. s. v., hvorefter Brudet til Dels fyldes med Vand fra Fjorden gennem en Sluse i Fjeldmassen for at lette Rensningen af Brudet, naar Foraaret kommer. Dels fra det saaledes i Brudet dannede Islag, dels hængende i en Baadsmadsstol maa Arbejderne saa bortsprænge den overhængende Fjeldmasse, som efter Løsningen styrter ned i Brudet. Efter Foraarets Komme bliver saa Brudet lænset for Vand ved kraftige Dampumper, hvorved Islaget brydes og samles paa Brudets Bund, og hvorfra det, tilligemed det afsprængte Fjeld, maa løftes paa Skraabaner ud af Brudet for at kastes i Havet. Dette Arbejdes Omfang er meget stort, men det maa hvert Aar udføres, forinden en ny Brydning af Kryolith kan finde Sted i den korte Sommertid. Af Arbejdsstyrken forbliver kun Halvdelen Vinteren over i Ivigtut, og det er deres Hverv i Vinterens Løb dels at foretage alle Reparationer paa Bygninger og Materiel, dels at drage Omsorg for, at selve Brudet er renset for Fjeld og Is, naar det nye Mandskab kommer med det første Skib, saa at Brydningen af Kryolith strax kan begynde.

Paa Grund af den Afgift til Staten, som selv fra dens første ringe Begyndelse har været paalagt Kryolithbrydningen, har denne været en god Indtægtskilde for Staten. Fra Aar 1856, da den første Ladning Kryolith blev udskibet fra Grønland, indtil Aaret 1863 incl. har Afgiften udgjort 125,265 Kr., og i de 40 Aar, i hvilke K. M. H. S. har bestaaet, er der af samme betalt ikke mindre end 4,174,313 Kr. i Afgift til Staten.

Hvad Kryolithens *Anvendelse* angaar, da har denne, som det alt fremgaar af den voxende Afgift, i Aarenes Løb været stærkt og stadig stigende til Trods for de synkende Konjunkturer for Produkter som Soda, Alun, Natron og Lerjord. Strax blev der vel efter »Øresund«s Mønster oprettet en hel Række Kryolithsoda-Fabriker Verden over, men af disse er der egentlig kun den ovennævnte amerikanske Fabrik, som endnu fabrikerer tvekulsurt Natron og Lerjord af Kryolith — i Evropa er denne Fremstilling forlængst ophørt. Til Gengæld har Kryolithen imidlertid fundet nok saa lønnende Afsætning til andre Øjemed, nemlig til Fabrikationen af Mælkeglas, emaillede Jernvarer — og endelig til Aluminium: Tietgens gamle Tanke er siden med Held bleven realiseret! Alle disse Anvendelser kræver imidlertid en fuldstændig ren Kryolith, og Rensningen af det fra Grønland afskibede Mineral foregaar nu paa »Øresunds chemiske Fabriker«. Af den der fremstillede rene Kryolith anvendes ca. 40% til Glas, 40% til Emaille og ca. 20% til Aluminium.

Paa mange Maader har saaledes det grønlandske Mineral siden Jul. Thomsens Opdagelse i 1854 i Tidernes Løb skaffet Danmark Ære og Fordel.

N. L. DEHNS DAMPVASKERI

DEN, som har fartet langvejs om, vil vide at fortælle om et besynderligt Syn, der møder ham, naar han, staaende paa en Paketdampers Dæk, tager et Overblik over Omgivelserne, idet hans Skib løber ind i en asiatisk Tropehavn.

Det nytter ikke, at han vil hengive sig til æstetiske Nydelser, indsuge den besynderlige krydrede Duft af Kanel og Salve, som Brisen bærer med sig inde fra Land, lade Øjet svælge i svajende Palmeskove, Glimmerfugles Flugt og Menneskenes gnistrende brogede Dragter — der er andet, som, enten han vil eller ej, paaatrænger sig hans Opmærksomhed.

Op ad Skibets Sider entrer brune Mænd, kun iført et kulørt Skørt. De styrter ned ad Trapperne og forsvinder i Dybet, for faa Minutter efter at komme til Syne, belæssede med store Byldter.

Lidt senere, naar man kommer i Land, kan man se dem staa i Floder og Bække og banke Linned mod Sten, og inden Skibet atter forlader Havnen, maaske kun faa Timer efter, har de afleveret de Rejsendes Undertøj og Manchetlinned, fint og skinnende, men frygtelig medtaget af den kraftige Behandling.

Det er den foragtede Topekaste, Vaskemændene, man her har gjort et flygtigt Bekendtskab med.

*

*

*

Heller ikke herhjemme har de, som drev Haandteringen *Vask*, alle Dage siddet højt paa den sociale Rangstige. Det var et Hverv, som Koner af det bredeste Lag slog sig paa, for at tjene lidt til Hjælp eller endog for at ernære sig og Familie. Lidt senere bliver ogsaa det til Bedrift, hvor flere arbejder under en Arbejdsgiver, gerne omme i en Sidegade, helst i en Kælder eller højt til Vejrs i kedsommelige graa Mellembygninger.

Men at »Vask« skulde blive Industri i stor Stil, en enorm Virksomhed, gennem hvilken der passerede store Værdier — det er atter et af disse tekniske Fremskridt, som vilde faa Fyrrernes Generation til at spile Øjnene op og være fuldstændig Magi for den sølle Tope dernede omkring de Nul Breddegrader.

I den Maalestok, som her er antydnet, drives »Vask« mange Steder i Europas Storbyer, men endnu er det kun *N. L. Dehns Dampvaskeri*, som herhjemme har antaget saa grandiose Former.

Det har taget sin Tid, Vaskeriet har allerede 50 Aar paa Bagen, idet det oprettedes 1854. Det har saaledes sin Fortid og sin Historie.

Det var et rent Tilfælde, der gav Anledning til Vaskeriets Oprettelse. Dehn var en for sin Tid kendt Herreekviperingshandler og havde Forretning paa Østergade. Mellem de Specialiteter, han tog hjem fra Paris, var ogsaa Manchetskjorter, som den Gang var ganske ukendte her i Kjøbenhavn, og som det følgelig var ganske umuligt at faa stivede. Dehn besørgede det da for sine Kunder, til en Begyndelse i et Lokale, der stod i Forbindelse med Herreekviperingsforretningen; men Stivning af Manchetskjorter blev snart saa almindelig, at Dehn maatte udsondre det fra sin egen Forretning, og saaledes blev i 1858 Vaskeriet i Sølvgade 32 til.

Det fik en for sin Tid betydelig Omsætning, og det var en god rentabel Forretning, som Dehn ved sin Død kunde efterlade sin Svigersøn, Hr. Julius Heckscher, der efter Dehns udtrykkelige Ønske skulde lede den. Det var den 31. Marts 1872.

Dehns Søn, Gustav Dehn, var i 9 Aar Kompagnon med Heckscher, men udraadte 1881.

Den 1. Januar 1888 indtraadte derpaa Heckschers Søn, Leopold Heckscher, i Firmaet.

HECKSCHER SEN.

N. L. DEHN

HECKSCHER JUN.

Det var omtrent samtidig, at den tekniske Behandling af Vasketøj med et Spring fløj fra en langsommelig Haandens Gerning til systematisk mekanisk Drift og gjorde det afgørende Brud med svundne Aarhundreders Vane. En Mængde nye Maskiner blev konstruerede og tagne i Brug i de store evropæiske Vaskerier, og Julius Heckscher, der formodentlig følte, at det maatte til, men samtidig at det maatte blive den næste Generations Arbejde at foretage Revolutionen, overdrog Omforandringen til sin Søn.

Det var en klog Handling af en klog Mand at lade Ungdommen og den nye Tids Teknik gaa i Spænd sammen, i Stedet for at vende det døve Øre til og holde stridigt paa det gamle.

Saaledes gik det til, at Vaskeriets nuværende Ejer, Leopold Heckscher, efter at have underkastet sig polyteknisk Examen kom til at rejse til Udlandet. Her begyndte han at arbejde rationelt i de store Dampvaskerier, for at lære det fra Grunden. Det var ikke nogen rar Skole at gaa igennem, men den gav et solidt Udbytte af Erfaringer, som den unge Mand ikke var længe om at gøre frugtbringende, da han var kommen hjem i 1885.

I 1886 blev der knyttet en kemisk Afdeling til Vaskeriet, der samtidig fuldstændig

moderniseredes; i 1891 var dette allerede for smaat, og Forretningen blev flyttet ud til Østerfarimagsgade 16 B, hvor en Bygning, dobbelt saa stor som den hidtil benyttede, var bleven rejst. 8 Aar efter var Rumforholdene atter for smaa, og et Extra-Lokale ude paa Østerbro maatte lejes til Besørgelse af Husholdningsvasken. Denne ubekvemme Deling af Vaskeriets forskellige Afdelinger blev hævet i 1902, da det lykkedes at købe en stor Grund, som stødte op til Vaskeriet. Her blev der rejst en mægtig moderne Fabriksbygning, der staar i umiddelbar Forbindelse med den gamle, og som sikrer gode Pladsforhold i Fremtiden. Herinde i det store Komplex bag de høje Mure ligger en lille

ET AF VASKELOKALERNE

Del af adskillige Tusinde Københavneres Effekter, og maaske der slet ikke er noget Firmanavn, som saa ofte løber Folk over Tungen i Forbindelser f. Ex. som: Er mit Tøj ikke kommet fra Dehn? Har Dehn hentet mit Tøj? og Varianter af det samme, der alt gaar ud paa at demonstrere, at vi har en Andel af Interesse derude.

System og Orden skal der da til paa det Sted, hvor saa mange Menneskers omtrent ens udseende Andele gennemgaar en Proces, under hvilken al Individualitet ophæves i den Lighedsstat, der kaldes Vaskemaskinen.

Enhver, der faar vasket hos Dehn, erholder, foruden sit eget Navn, et Vaskenavn, som kun de Indviede kan finde ud af. Han kan f. Ex. hedde Kryds med to Prikker og Streg, og disse Tegn i Forbindelse med enkelte Bogstaver kombineres i et Utal af Variationer, som Funktionærerne læser med Lethed, men som vilde volde en anden

adskilligt mere Besvær, end det i sin Tid kostede at lære at skrive korrekt med alpha, beta og gamma.

Saaledes præpareret paa atter at komme kendeligt ud efter en langsom Vandring gennem Maskiner, gaar Tøjet igennem en af de 6 Vaskemaskiner, hvor det saa at sige vasker sig selv rent i kogende Sæbe; derfra til Skyllmaskiner og Centrifugerne, der erstatter de tidligere Vridemaskiner, der tog temmelig ublidt paa Tøjet — alt uden Anvendelse af Klor, der i et rationelt drevet Vaskeri er et fuldstændig overvundet Standpunkt — hvorefter det sendes op til Tørring.

ET AF TØRRERUMMENE

Dette vil ikke sige, at det hænges op paa en Snor, men ind paa forskydelige Trævægge, »Ryttere«, der ligger Side om Side paa Tørrestuerne, som Tænderne i en Kam. »Rytteren«, der gaar paa Ruller, trækkes frem, behænges med Tøj og skydes atter ind i Tørrerummet, hvor Tøjet tørres ved Hjælp af Luft, der pumpes ind, passerer et System af Varmerør og derefter mættet med Fugtighed atter pumpes ud fra den modsatte Ende af Lokalet. Saa gaar Processen videre gennem Ruller eller Strygemaskiner, eventuelt Stivemaskiner, kun i enkelte Tilfælde, hvor særlige Finesser gøres Behov, ved Haandkraft.

Sluttelig naas Sorterings- og Indpakningsrummene, der bedst sammenlignes med et middelstort Brevpostkontor. Byen og Omegn er her inddelt i Distrikter og disse atter i Underdistrikter. Kurvene og Pakkerne sorteres efter disse, saa efter Gader og endelig efter Husnumre, saa udfærdiges der Sedler til Kuskene og Regninger til Publikum, der

kun finder det ganske naturligt, at der ikke er foregaaet nogen Forvexling med Andenmands Tøj.

Der vaskes daglig bl. a. ca. 3000 Flipper og Manchetter, 300 Manchetskjorter og 2000 Stk. Husholdningstøj, foruden Gardiner, Uldtøj etc. etc. Hertil anvendes bl. a. aarlig ca. 20,000 Pd. Sæbe, ca. 150,000 Tdr. Vand, og beskæftiges daglig ca. 100

EN AF STRYGESALENE

Mennesker. Værdien af det Linned, som i Løbet af et Aar passerer Vaskeriet, er ca. 4 Millioner Kroner. 5 Heste og 5 Vogne er i uafbrudt Virksomhed hele Dagen med at fordele Tøjet til Kunderne i Kjøbenhavn og Omegn.

Siger ikke disse Tal En andet, saa siger de, at Vasken, der under andre Himmelsstrøg, hvor svidende Sol paa Græs er Tørrestuen og Sten og Floder Vaskemaskinen, er et kummerligt Allemandserhverv, under nordligere solfattige fugtige Egne, ved Teknikens Hjælp er bleven til en Storindustri, som man maa regne med, og som ingenlunde kan forbigaaes under en Omtale af danske Byerhverv.

AKTIESELSKABET DE DANSKE DAMPMØLLER

EFTER at Møllenæringen ved Midten af det 19. Aarhundrede var bleven fri, tog den i de følgende Aar efterhaanden et godt Opsving. Dette daterer sig navnlig fra 1859, da »Christianshavns Dampmølle« blev anlagt af et større kjøbenhavnsk Handelsfirma: fra nu af begynder Landets regelmæssige Export af Hvede- og Rugmel og er gennem 60erne og helt langt op i 70erne i stor og stadig Stigning. I 1876 og 1877 kulminerede denne for Danmark saa indbringende Udførsels-Virksomhed med et Salg til Udlandet af 150 Mill. Pd. i hvert af Aarene — blot ti Aar før havde det kun udgjort 41 Mill. Det danske Mel gik den Gang til Sverige og Norge, Island og Færøerne, ligesom det fandt stor Afsætning paa det engelske Marked — senere vandt det endogsaa Indgang i Spanien.

Det var imidlertid umuligt for det lille Lands Industri ret længe at bevare denne glimrende Position. Først svigtede Englands-Markedet, hvor vi mødtes af Amerikanernes overlegne Konkurrence — de danske Møller har ikke som de amerikanske Raastoffet umiddelbart til Disposition, men maa, da den danske Hvede er for lidt glutenholdig, netop for en stor Del hente de kraftige Hvedesorter, der behøves, fra selve Amerika. Værre var det dog, at Sverige i Februar 1881 indførte Told paa Mel for at ophjælpe Landets eget Mølleri og i 1895 efter en forbigaaende Nedsættelse yderligere gav denne Told prohibitiv Højde, saa at vor svenske Afsætning gik saa at sige helt og holdent tabt. Samtidig havde Toldforholdene i Tyskland skabt en indirekte Exportpræmie for dette Riges Møllefabrikater, saa at dansk Mel ej alene kunde undersælges i Norge, men endog maatte tage Kampen om Afsætningen op paa vort eget Marked. I 1896, altsaa kun 20 Aar efter vor Exports Kulmination, blev det samlede Kvantum, som ved Nedgangen i vor Udførsel og den tiltagende Import af udenlandsk Mel var bleven unddraget dansk Mølleindustri, opgjort til 150 Mill. Pd., — altsaa netop *ligesaa meget*, som hele vor stolte Udenlands-Export beløb sig til i Aarene 1876 og 1877!

Man skulde synes, at under saa ekstraordinære Forhold vilde det have været paa sin Plads, at den danske Stat ved Toldbeskyttelse (henholdsvis Toldlettelser) eller paa andre Maader var kommen en saa betydningsfuld Erhvervsgren til Værn og Hjælp mod Udlandets Overgreb. Dette er imidlertid ikke sket, og vor Melindustri har saaledes ene maattet kæmpe mod Tidens Ugunst. Naar dette da ogsaa saa nogenlunde er lykkedes, skyldes det udelukkende den Energi og Omsigt, hvormed vort

DIREKTØR H. DE FINE OLIVARIUS

Exportmølleri har valgt den under slige Omstændigheder eneste rette Vej: stadig at forbedre sin Drift og fuldkommengøre sin Teknik.

Dette gælder da ikke mindst den store Virksomhed, hvorom der her er Tale: »De danske Dampmøller«, hvad allerede selve dette Selskabs Dannelse noksom viste. I 1897, da Planerne herom opstod, saa det netop ud, som der var i Færd med at indtræde en Vending i den hidtidige Udvikling. Efter en hel lang Aarrækkes trevne Afsætning og trykkede Priser benyttede Amerikanerne en uheldig Høst i Evropa, navnlig i Ungarn, Sydrusland og Frankrig, til at gennemføre en kraftig Hausse, og hertil kom for vort Vedkommende, at Tyskland ved sin slette Høst var afskaaret fra paa sædvanlig Maade at oversvømme Norge. Det kan forøvrigt allerede her strax bemærkes, at der dermed ogsaa ganske rigtig blev indledet en ret god Periode for vor Mølleindustri. I 1898 steg Priserne til en uanet

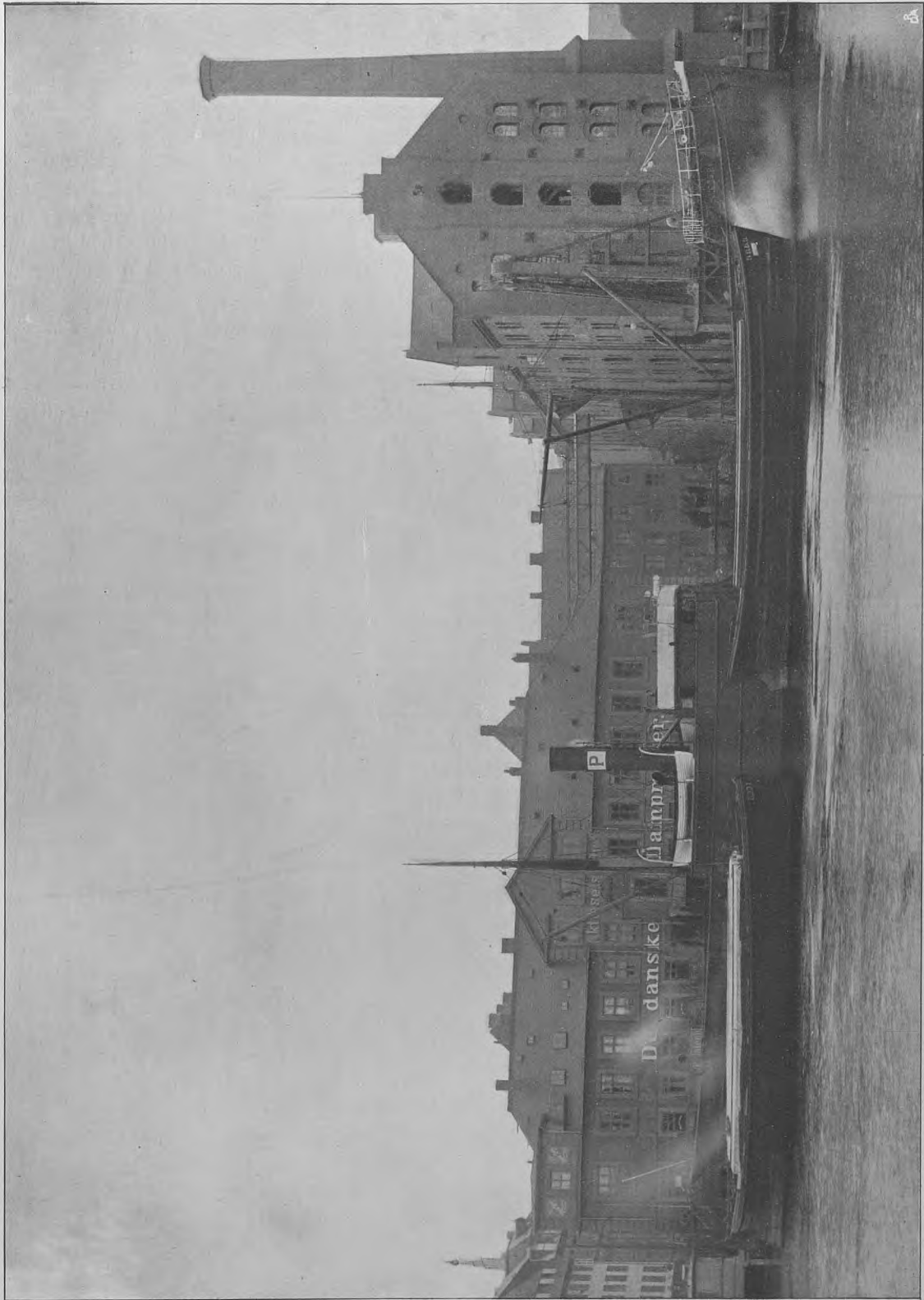
Højde, og Beholdningerne blev udspiste i en Grad som aldrig før, og da i 1900 Høsten af den fine Sommerhvede mislykkedes i Nordamerika, indtraadte der mellem de til Blandingsmel i Bageribrug benyttede finere, amerikanske Sorter og de danske Møllers tilsvarende Kvaliteter en Prisforskel til Fordel for disse sidste, som strax blev udnyttet paa behørig Vis.

Som man nu i 1897 stod overfor disse Udsigter til i hvert Fald noget bedre Tider, gjaldt det om paa Basis af bestaaende Virksomheder at skabe en *ny* med større Konkurrence-Evne end hver enkelt af de gamle — altsaa var det naturligt, man kom ind paa *Koncentrations-Tanken*. »De danske Dampmøller« dannedes derefter ved Sammenslutning af Aktieselskaberne »De forenede Dampmøller« og »Bredgades Dampmølle« samt af »Langebros Dampmølle«, »Sortedams Dampmølle« og »Lille Mølle«. Og i Overensstemmelse med Programmet skred man strax efter Sammenslutningens Fuldbgyrdelse til snarest at nedlægge Driften paa Bredgades, Sortedams og Langebros Dampmølle, medens man omvendt udvidede den Aktieselskabet »De forenede Dampmøller« tidligere tilhørende »Christianshavns Dampmølle«s Produktionsevne og fuldkommengjorde dens tekniske Indretning, saa den kom paa Højde med Tidens Fordringer. »Lille Mølle« omdannedes omtrent paa samme Tid til en moderne Byggryns-Mølle.

Selskabets Hovedvirksomhed er altsaa endnu knyttet til »Christianshavns Mølle«, den største og i sin Slags, som alt ovenfor nævnt, ældste i Landet. Den

DIREKTØR A. V. DREYER

er fordelagtigt beliggende: umiddelbart ved Havnens Bolværk tæt ved Knippels Bro, som forbinder den egentlige By med Forstaden »Christianshavn« paa Amager. Møllens Formalingsevne er i Døgnet ca. 100,000 Kilogram Hvede og ca. 40,000 Kilogram Rug; den er forsynet med Skibselevator, automatiske Vejeapparater, hvori Kornet vejes, inden det ad et Transportbaand føres ind til Silopakhuset, hvor det fordeles i 12 Siloer, hver rummende gennemsnitlig ca. 120,000 Kg. Sæd.

»Christianshavns Dampmølle« har i sin lange Levetid gennemgaaet alle Mølleindustriens Udviklingstrin fra Fortidens Stenmølleri og ottekantede Sigter til Nutidens Valsemølleri og moderne Sigtesystemer. I sidste Efteraar blev den paany fuldstændig ombygget og indrettet til automatisk Drift. Det har overhovedet altid været Principet at holde Produkternes Renommé oppe, og som Følge heraf har Møllen da ogsaa stedse hævdet sig en Førsterangs-Stilling indenfor vort Lands Mølle-Virksomhed. Som Forholdene siden 80ernes Slutning har udviklet sig, er nu den gamle Exportmølle henvist til at søge sin Afsætning indenfor Landets Grænser, hvor dens Produkter nu forhandles over hele Danmark — selv i den fjerneste Afkrog er dens Fabrikations-Mærker vel kendte og højt skattede.

Selskabets Bestyrelse udgøres af Konferensraad, Bankdirektør A. Heide (Formand), Grossererne H. Klitgaard og H. de Fine Olivarius.

Den sidste leder sammen med A. V. Dreyer som Direktører Selskabets Drift.

AKTIESELSKABET
DE DANSKE CICHORIEFABRIKER
C. F. RICH & SØNNER

Den berømmelige Kontinentalspærring under Napoleon I gav ikke alene Stødet til Roesukkerindustriens Opkomst, men ogsaa til den planmæssige Dyrkning af Cichorierødder.

I Aarhundreder havde Cichorieplanten voxet vildt langs Mellem- og Nordevropas Vejgrøfter, og Ingen havde agtet derpaa. I den graa Oldtid havde dog de gamle Ægyptere holdt af den for dens blaa Blomsters Skyld og derfor dyrket den til Havebrug, hvori siden ogsaa Grækere og Romere synes at have fulgt dem. Atter senere freddede man den i Middelhavslandene, fordi man fandt Bladene brugelige til Salat, men først efter at Kaffen i det 16. Aarhundrede havde holdt sit Sejrsindtog i Evropa, fandt man et Par Sekler efter i visse Egne af Tyskland paa at tørre og brænde Rødderne og benytte dem som Surrogat for den da saa dyre Bøn-

C. F. RICH

nedrik. Og som alt nævnt, var det først, da Kontinentalspærringen saa at sige rent forhindrede de engelske Tilførsler af Kaffe, at den almindelige Opmærksomhed blev henvendt paa Sagen, saa at den blev sat ordentlig i System.

En bestemt Art af Cichorie, *Cichorium intybus*, udvikler i sit første Væxtaar fra Maj til Oktober en lang, kraftig, mælkesaftholdig *Pælerod* af forskellig Størrelse

og Drøjde efter Jordens Bonitet. Det er den, der gør Planten værdifuld. Naar den nemlig tørres og ristes paa rationel Maade, omdannes dens 20 Procents Indhold af Stivelse og Sukker til Caramel og forskellige andre lignende Stoffer af bitter Smag og stor Farvekraft, og det er især disse Stoffer, der betinger Cichoriens Anvendelse, idet en meget ringe Tilsætning deraf til Kaffe gør denne kraftigere baade i Smag og Lød. I sig selv har Cichorien ogsaa til en vis Grad noget af Kaffens kendte stimulerende Egenskaber.

Til Cichorie-Familien hører ogsaa Løvetand — populært kaldet »Fandens Mælkebøtter« — hvis Rod ligeledes lader sig anvende som Kaffetilsætning.

EM. KLEIN,
SELSKABETS ADM. DIREKTØR

I Danmark var i Slutningen af det 18. Aarhundrede og Begyndelsen af det 19. Konsumenten af Kaffe i Forhold til den daværende Velstand og Forbruget i de os omgivende Lande ret stor, — Kjøbenhavn var da ogsaa under Datidens Søkrige en fuldstændig Stabelplads for Kaffe. Saa kom Tabet af vor Flaade, Englands Kaperierne, Statsbankerotten og Landbrugskrisen — og derefter følger gennem Tyverne og helt langt op i Trediverne en Række trange Aar for den danske Befolkning. At der i denne Spare- og Spinke-Tid kun blev daarligt Raad til Kaffe, siger sig selv, men man havde nu en Gang vænnet sig til den brune liflige Drik og vilde derfor gerne have noget, der i hvert Fald smagte derefter.

Under disse Forhold fik en Urtekræmmer i en Kælder i St. Pederstræde, C. F. Rich ved Navn, i 1835 den gode Idé at lave et Surrogat, hvorved der baade kunde spares paa de dyre Bønner og gives det Maal, man tog deraf, større Drøjde og Styrke.

Rundt om paa Kjøbenhavns Vold voxede der jo nok af Løvetand, man behøvede blot at give nogle fattige Koner lidt Smaaskillinger for at grave Rødder op til sig — og havde dermed Raastof i Bunkevis! Saa vadskede han Rødderne selv, brændte dem paa en almindelig Jernpande, malede dem paa en Kaffemølle, — og Produktet var færdigt!

Det slog forbavsende godt an, og da Rich var en snild Mand, indsaa han snart, at her var der en stor Forretning at gøre: Sagen skulde nu blot bringes ordentlig i System, gribes rationelt an. Han skaffede sig da nærmere Kundskab om, hvorledes Cichorietilvirkningen foregik nede i Tyskland og startede derpaa en fabrikmæssig dreven Virksomhed ved Vestervold, som snart fik saa stor Afsætning, at han kunde lukke sin Urtebod. Sammen med sine to Sønner, Georg og Adolph, skred han saa igen et Par Aar senere til Anlægget af den store Fabrik i Mølle-gade, hvorfra i en Aarrække C. F. Rich & Sønners noksom bekendte »Løvetand« \circ : Kaffetilsætning gik ud over hele Landet.

I den Menneskealder, der hengik efter C. F. Richs første Forsøg, voxede der, til Dels netop opmuntret af hans Held, adskillige Cichoriefabriker op omkring i Landet — ved Midten af 70erne importerede Landet saaledes, til Trods for den forholdsvis høje Told: $1\frac{1}{2}$ Sk. pr. Pd., 3 à $3\frac{1}{2}$ Mill. Pd. Cichorierødder aarlig, navnlig fra Holland og Belgien. I Virkeligheden blev da ogsaa Forbruget herhjemme saa stort, at selve Kaffekonsumenten i disse Aaringer holdt sig næsten helt uforandret. C. F. Rich & Sønner var samtidig alene

JOHS. LAURIDSEN,
SELSK. TEK. DIREKTØR

for deres Vedkommende naaet op paa en aarlig Produktion af 362—400,000 Pund.

I Sommeren 1878 traadte Em. Klein i Firmaet Rich's Tjeneste. Ung og energisk som han var, gik han strax helt op i sin nye Gerning — han havde tidligere været ved Handelen — og Virkningen deraf sporedes snart. Afsætningen steg til

- c. 440,000 Pd. i 1880
- c. 452,000 Pd. i 1882
- c. 491,000 Pd. i 1884
- c. 520,000 Pd. i 1885.

Den 1. November s. A. traadte Georg Rich ud af Firmaet, og i hans Sted blev Firmaet Sthyr & Kjær Parthavere i Forretningen. Samtidig blev Klein Prokurist og fik derved hele Ledelsen i sin Haand. De følgende Aar fortsattes Fremgangen med rivende Hast.

- Afsætningen var c. 560,000 Pd. i 1886
- c. 644,000 Pd. i 1887
- c. 720,000 Pd. i 1888.

I 1889 udsendtes for første Gang den bekendte gule Pakning, der senere har fristet til saa mange Efterligninger — saa fortrinligt var det Produkt, som gemte sig bag den gule Kardus, og som det altsaa efterhaanden var lykkedes Firmaet at fremstille: i Stedet for den klægede Masse, hvortil Publikum tidligere havde været vant, naar det købte Kaffesurrogater, fik det her et væsentlig af Cichorierødder sammensat, løst Pulver, som lige er til at blande i den malede Kaffe. Den nye Pakning, som jo nu er kendt af saa godt som ethvert Barn i Landet, slog da ogsaa strax vældigt an. Afsætningen steg i et Spring fra, som ovenfor nævnt, 720,000 Pd. i 1888 til

- c. 840,000 Pd. i 1890
- c. 1,000,000 Pd. i 1891

og naaede endelig i 1895 op til 1¼ Million Pd.

Medens C. F. Rich & Sønners »Kaffetilsætning« saaledes gik sin Sejrs gang, havde de, navnlig i Tiden omkring 1840, her i Landet anlagte Cichoriefabriker en svær Konkurrence-Kamp at bestaa, saavel indbyrdes som med de to holstenske Fabriker, hvorfra Kongeriget Danmark oprindeligt havde faaet hele sit Forbrug. Til Trods for den ved Toldloven af 1863 indførte anstændige Beskyttelse lykkedes det end ikke efter Adskillelsen fra Holsten at faa skabt sunde Forhold i Industrien, og de i 70erne foretagne Forsøg paa at regulere Produktionen og Priserne gennem Overenskomster og Aftaler ændrede heller intet heri. Det var umuligt for de danske Fabriker at naa til en rimelig Forrentning af Anlægget, og kun i saadanne Aar, hvor det kunde lykkes en enkelt Fabrik at gøre et særlig heldigt Indkøb af Raastoffer, kunde der paaregnes et mindre Udbytte. Men Fabrikerne sad paa stærke Hænder, og Ingen vilde give tabt.

Der krigedes saa videre, indtil endelig samtlige Fabriker i 1872, paa Grundlag af langstrakte Forhandlinger gennem hele Sommeren det nævnte Aar, i September indgik i et stort Aktieselskab med Domicil i Kjøbenhavn og under Firma-Navnet

Aktieselskabet De danske Cichoriefabriker.

REPRÆSENTANTSKABS-VÆRELSE

DEN ADM. DIREKTØRS VÆRELSE

Dette Selskab begyndte sin Virksomhed 1. Januar 1873 med en Aktiekapital paa 1,100,000 Kr., og i Selskabet rummedes følgende Fabriker:

Adolphs Cichoriefabrik,	Kjøbenhavn
Fabriken Union,	do
Stelfeldts Cichoriefabrik,	Aarhus
Randers	do Randers
Svendborg	do Svendborg
Kracker's	do Fredericia.

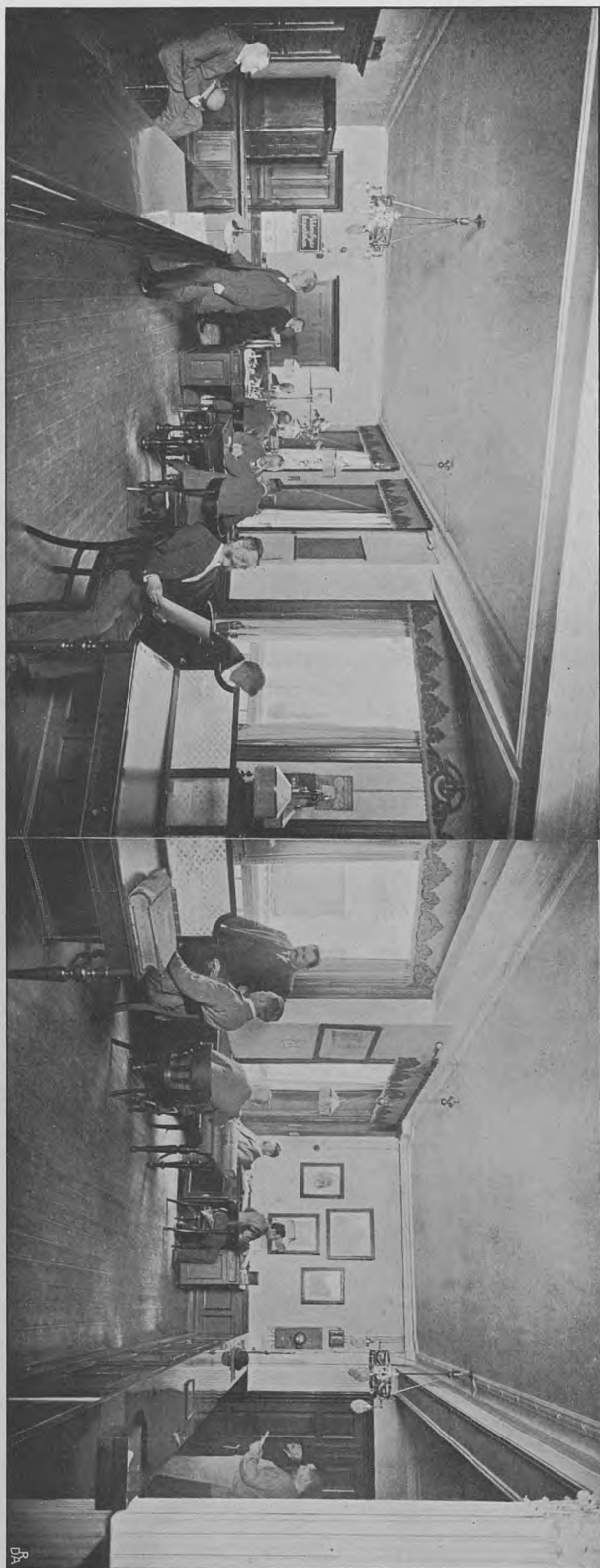

BOGHOLDERI

Derimod udelod man en mindre Fabrik, installeret paa »Taffelbay« paa Strandvejen, Firmaet Søllings Eftfg., hvis Indehaver var cand. pharm. Ludvig Gjerulff.

Ledelsen af Aktieselskabet overdroges til en Direktion samt et Repræsentantskab, bestaaende af 9 Medlemmer, og som adm. Direktør ansattes Grosserer Fr. Otten, tidligere Bestyrer af Adolphs Cichoriefabrik, medens Konsul Mørch i Aarhus valgtes til Formand for Repræsentantskabet.

Den ved Sammenslutningen opnaaede Ro varede imidlertid ikke længe, idet først Ludv. Gjerulff i 1875 flyttede sin føromtalte Fabrik fra »Taffelbay« til »Tagenshus«, Tagensvej paa Nørrebro, og i 1876 anlagdes derpaa en ny Cichoriefabrik ved G. F. Thune i Ribe. Hermed brød Konkurrence-Krigen atter ud i hele sin Styrke, og Priserne blev paany slaaet stærkt ned. For at reducere Udgifterne og for at spare

HOVEDKONTORET

Penge besluttede Aktieselskabet sig da til at nedlægge sine Provincesfabriker og samle Fabrikationen paa de 2 kjøbenhavnske Fabriker, der ogsaa var tilstrækkelig store til alene at besørge Forbruget.

I December 1877 lykkedes det Aktieselskabet at faa sluttet en Overenskomst under Direktør Ottens Forsæde med de udenforstaaende 2 Fabriker om fælles Priser. Kort Tid efter opsagde Direktør Otten sin Stilling ved Aktieselskabet, for at forlade Landet, og afløstes af Fabrikant Th. Hüttemeier. Den ovennævnte Overenskomst var underskrevet 1. Januar 1878, men Freden varede end ikke Aaret ud: der traadte en ny Fabrik, Cichoriefabriken »Sønderjylland« (ved A. C. Nissen i Ribe), ind paa Arenaen, og da denne strax debuterede med lavere Priser, kunde Overenskomsten ikke holdes, men opsagdes til Ophør til 1. Januar 1879. — Situationen var i Øjeblikket saa ugunstig, at Selskabets Aktier endog gik ned til Kurs 25 %.

I November 1878 overtog Otto H. Schousboe Direktørposten og arbejdede med stor Energi videre under disse fortvivlede Forhold, indtil man endelig paany fik en Overenskomst oprettet, hvilken traadte i Kraft 1. Januar 1883. Nu oprandt der endelig en Række af gode Aar, i hvilke samtlige Fabriker arbejdede med et smukt Overskud, og hvori Aktieselskabet ikke alene kunde give

sine Aktionærer et passende Udbytte, men ogsaa kunde amortisere betydeligt paa Aktiekapitalen.

Men i Slutningen af 1888 var Freden atter forbi, idet der startedes ikke mindre end 2 nye Fabriker: Fabriken »Nørrejylland« i Vejen ved Johannes Lauridsen og Ejby Cichoriefabrik ved Odense. Konkurrencen blev dermed ganske »vild«, indtil man endelig langt om længe fik arrangeret sig med Ejby om dennes Nedlæggelse som Fabrik, hvorimod den bibeholdt sin Tørrerivirksomhed, hvorhos det samtidig lykkedes at faa sluttet en Overenskomst med Fabriken »Nørrejylland« om Priserne. —

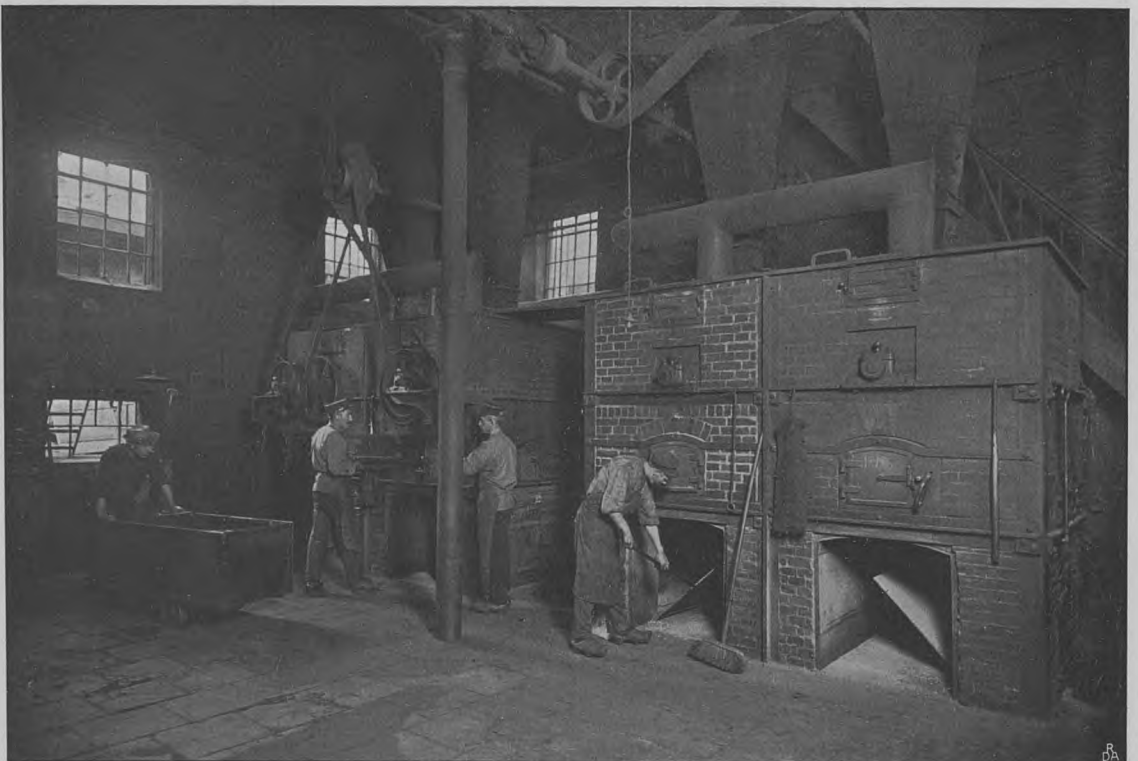

LAGERET, KRYSTALGADE 15

Medens alle disse Priskampe havde drejet sig om *Cichorien*, fik man nu endelig Tid og Ro til at henvende sin Opmærksomhed paa *Kaffesurrogaterne*, og allerede samme Aar lykkedes det at faa oprettet en Overenskomst med C. F. Rich & Sønner, samt med en mindre ny Fabrik, »De danske Kaffesurrogatfabriker«, om Priserne, hvorpaa alle Fabriker arbejdede videre med godt Resultat. I 1892 aabnedes en ny Konkurrence af en paa Amager nyanlagt Fabrik »Activ«, med hvilken man dog i Løbet af et Aarstid arrangerede sig om dens Nedlæggelse; men allerede i 1894 startedes atter 2 nye Surrogatfabriker, nemlig Urtekræmmernes Fabrik »Kjøbenhavn« og Fabriken »Atlas«, begge her i Byen, og i Provinserne endvidere hele 3 nye Fabriker for Cichorie, nemlig Cichoriefabriken »Østjylland« i Boulstrup, »Ringkjøbing Ci-

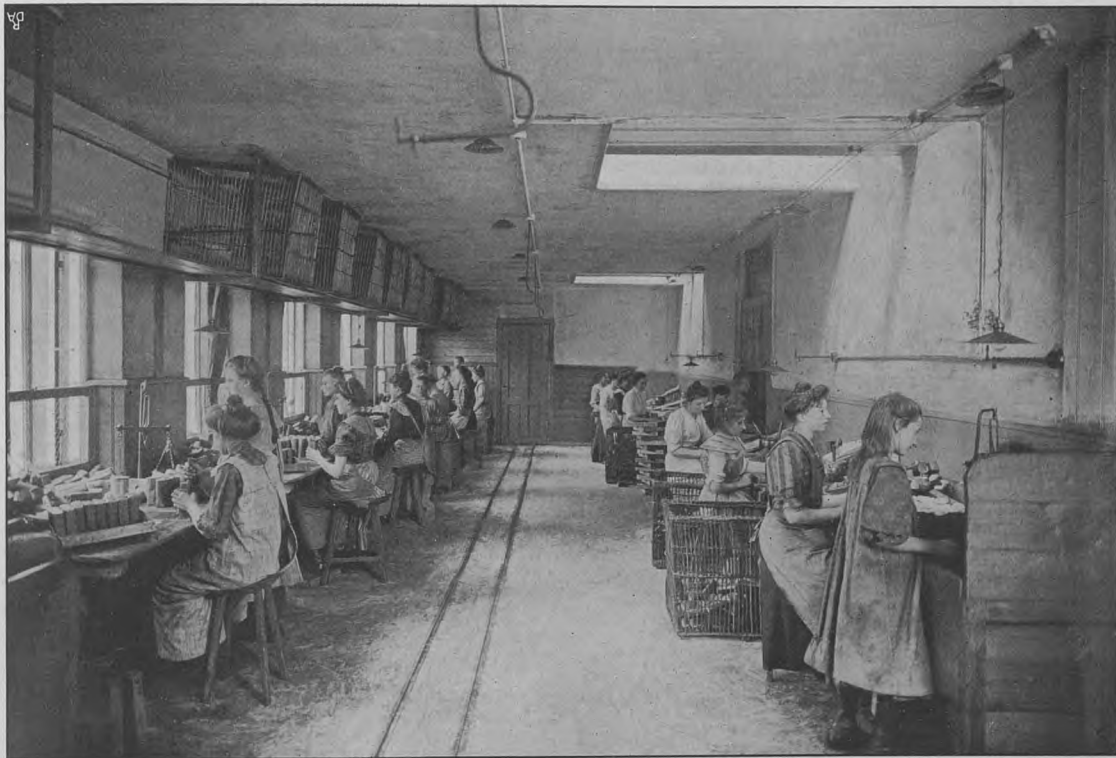
FABRIKERNE, VESTERFÆLLEDVEJ 58-66

ET BRÆNDERI

choriefabrik« og »Svendborg Cichoriefabrik« — og Prisforholdene blev derefter paa Grund af denne nye, vældige Konkurrence rent elendige.

Under disse Forhold fæstede Opmærksomheden sig ganske naturligt paa C. F. Rich & Sønner som den Virksomhed, der uanfægtet af alle Fagets Konkurrence-Storme stod roligt og sikkert paa det en Gang vundne, urokkelige Ry. I den maatte der kunne findes et solidt Rygstød, et klippefast Udgangspunkt for en ny Æra. Dette gjaldt det da for »De danske Cichoriefabriker« om at erhverve sig. I 1896 aabnedes der Forhandlinger om Købet af Firmaet C. F. Rich & Sønner, og 15. Maj s. A.

EN PAKKESTUE

gik det i Orden mod en klækkelig Sum af ikke mindre end 700,000 Kroner, som udelukkende betaltes for, hvad Englænderne kalder »the goodwill«.

Indtil 1. April 1897 forblev C. F. Rich & Sønner som en selvstændig Afdeling under »De danske Cichoriefabriker« med Em. Klein som Bestyrer. Fra den nævnte Dato fratraadte Direktør Schousboe, og Em. Klein blev derefter administrerende Direktør for den samlede Virksomhed eller rettere Komplex af Virksomheder.

Det blev nu Kleins første Opgave at faa reguleret Konkurrencen i Faget ved atter at faa bindende, fælles Aftaler om passende Priser og Salgsbetingelser i Stand mellem Landets forskellige Fabriker, hvad der ogsaa lykkedes ham først i 1898. Men han nøjedes ikke med at faa Fabrikerne med, han sørgede ogsaa for, at den nye »Ring« kom til at omfatte Landets forskellige *Tørrerier*.

Efterhaanden som man i sin Tid havde set Indførslen af Cichorierødder udenlandsfra stige og stige, var lidt efter lidt Landmændene i forskellige Egne komne

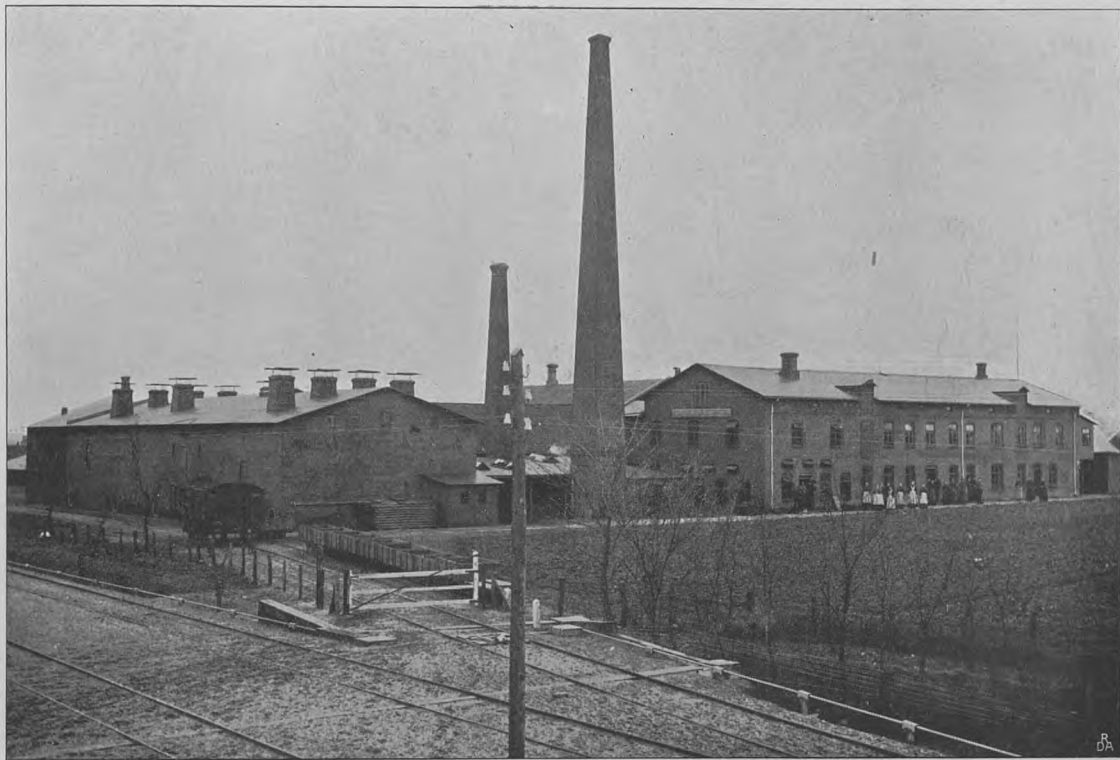
ETIKETTERINGS-SAL

VOGNENE KØRER UD

ind paa at overveje, om dog ikke Dyrkningen af disse hidtil upaaagtede Planter kunde betale sig ligesaa godt her i Danmark som i Holland og Belgien. I 1860 blev der gjort Forsøg ved Fredericia og nogle Aar senere ved Søndersøgaard tæt udenfor Kjøbenhavn, paa hvilket Sted der samtidig blev anlagt et egentligt Tørreri. Resultatet svarede dog ikke til Forventningerne, Fabrikerne syntes ikke om Produktet, og Sagen døde hen.

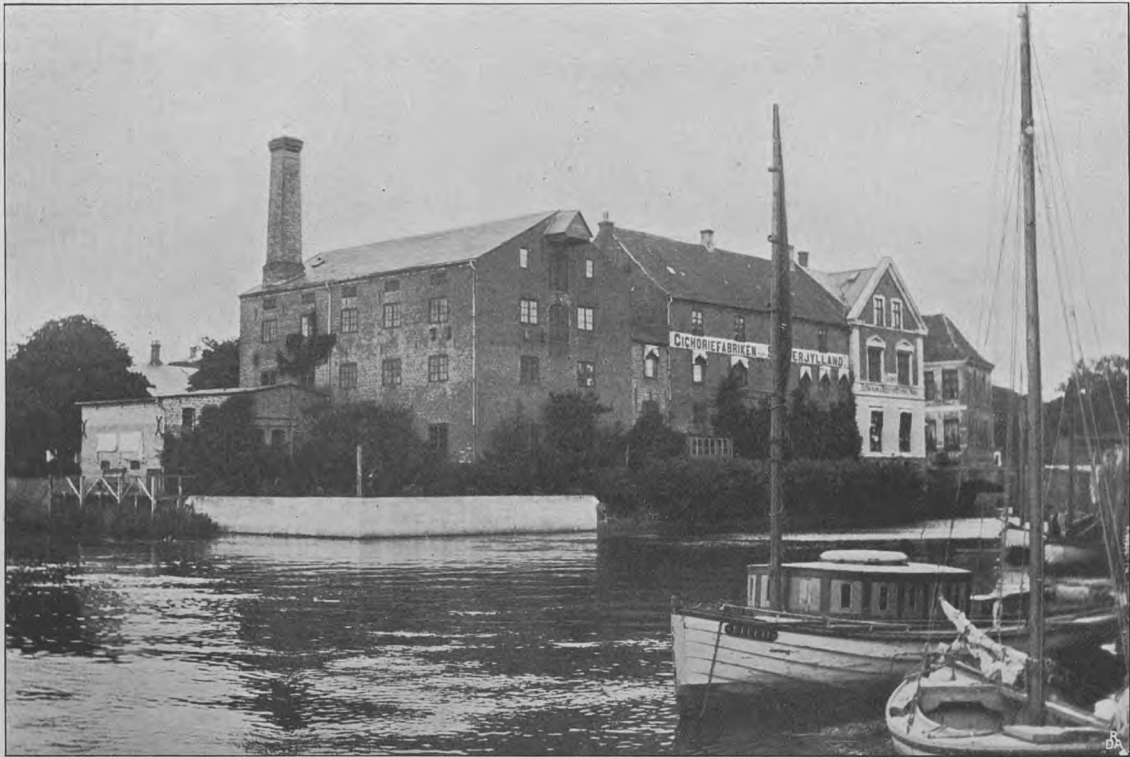
Da Aktieselskabet »De danske Cichoriefabriker« var bleven startet, tog imidlertid dets Direktør, Otten, der selv var født i Friesland, Ideen op paany. Han fik

CICHORIEFABRIKEN »NØRREJYLLAND«, VEJEN

bygget tidssvarende Tørrerier paa Fabrikerne ved Vesterfælledvej, fik atter Landmændene til at gøre Forsøg med Dyrkningen af Cichorierødder — og det viste sig da snart, at der herhjemme kunde fremstilles tørrede Rødder, som fuldt ud stod paa Højde med Udlandets i Kvalitet.

Dermed var Banen brudt, og rundt om paa forskellige Egne i Fyen og Jylland lagde man sig efter Cichoriedyrkning. Den kræver middelfed Jord, som maa være dyb og omhyggelig behandlet samt velgødet, men til Gengæld er Cichorie en saakaldet »sikker Afgrøde«, som er temmelig uafhængig af Vejrforhold og ikke særlig udsat for Insektangreb. Da Told paa Cichorierødder er $1\frac{1}{2}$ Skilling pr. Pund, er der saaledes en anstændig Beskyttelse paa denne Produktion, men for at den kan betale sig, kræver den naturligvis, at der i ikke for fjern Afstand fra Markerne er godt indrettede Tørrerier, der kan modtage de grønne Rødder, efterhaanden som de fremkommer, til rationel Behandling. Saadan blev der nu efterhaanden anlagt

CICHORIEFABRIKEN »SØNDERJYLLAND«, RIBE

SVENDBORG CICHORIEFABRIK

SLAGELSE CICHORIETØRRERI

CICHORIETØRRERIET ØSTJYLLAND, BOULSTRUP

trindt om i Landet, saaledes ved Vejen, Hejlsminde, Hjallesø, Ejby, Klintebjerg og Solvang, i Nyborg, Horsens, Odder og Ringkjøbing.

Disse af forskellige Privatmænd oprettede Tørrerier fik nu Direktør Klein med i Overenskomsten, saa at der derved blev sikret Fabrikerne en ensartet Pris paa Raaproduktet, de tørrede Rødder.

Der faldt nu atter for en Tid Ro over Forholdene. »De danske Cichoriefabriker«s Salg af Cichorie steg fra 1,9 Million i 1898 til 2,4 Millioner i 1901, og samtidig gik Afsætningen af Richs Kaffetilsætning op fra 1,459,000 i 1897 til 2,138,000 i

EIBY CICHORIETØRRERI, FYEN

1901. Det gik imidlertid den 1898 sluttede Ring som saa mange andre lignende »Karteller«, en skønne Dag kom der Brud paa et enkelt Led, og dermed var Ringen brusten: det er som Perler paa en Halsnor, siger Daniel Heire i Henrik Ibsens »De unges Forbund«, falder en, saa dratter de allesammen.

Imidlertid havde man dog denne Gang fra alle Sider en tydelig Fornemmelse af, at Sammenhold alligevel var det eneste rette og forsvarlige, — men hvorledes skaffe det til Veje? Da løste Klein Knuden ved at fremsætte Tanken om *Sammenslutning* som den eneste virkelige og egentlig bindende Form for Sammenhold. Og til Trods for de uhyre Vanskeligheder, der selvsagt altid er at overvinde ved en saadan Lejlighed, lykkedes det ham virkelig i Løbet af 1901 at faa alle de urolige Hoveder samlede under een Hat. Og Hatten var »De danske Cichoriefabriker«, i hvilket Selskab de andre gik op fra 1. Januar 1902.

Denne store Sammenslutning kom, foruden »De danske Cichoriefabriker« og

C. F. Rich og Sønner, til at omfatte: Cichoriefabrikerne »Nørrejylland«, »Sønderjylland«, Fabrikerne ved Tagensvej og i Ribe, Svendborg og Ringkjøbing. Dernæst Kaffesurrogatfabrikerne »Kjøbenhavn«, »Norden« og »Fiducia«.

For at bringe Købet i Stand udvidedes »De danske Cichoriefabriker«s Aktiekapital fra 630,000 Kroner til 1,850,000 Kroner, deres Prioritetsgæld fra 635,000 Kroner til 1,135,000 Kroner.

Af de nævnte Fabriker blev kun holdt i Virksomhed Cichoriefabrikerne »Nørrejylland«, »Sønderjylland« og Svendborg og Kaffesurrogatfabriken »Kjøbenhavn«,

CICHORIETØRRERIET »JYLLAND«, KOLDING

hvor en Del af Richs Kaffetilsætnings-Fabrikation blev lagt ud. De øvrige Fabriker nedlagdes.

Med de private Tørrerier (Hjallese, Klintebjerg, Nyborg, Horsens, Odder, Solvang, Ringkjøbing, Hejlsminde og Vamdrup) fornyedes Overenskomsten, endskønt Selskabet er i Stand til paa sine egne Tørrerier — hvoraf det nu ejer det i sin Tid ved Vejen anlagte, et ved Slagelse, et ved Boulstrup, et ved Ørting, et ved Eiby, et ved Brørup, et ved Fensten og et ved Kolding — at kunne producere alle de Rødder, det kan bruge.

Betegnende for den danske Cichoriedyrknings Fremgang og Opkomst under Selskabets Auspicier er det da ogsaa, at medens der for en Menneskealder siden kun dyrkedes Cichorierødder her i Landet paa en 3 à 400 Tdr. Land, omfatter denne Avl i 1896: 846 Tdr. Land, i 1901: 1551 Tdr. Land. Samtidig er Indførslen af udenlandske Cichorierødder gaaet ned paa følgende Maade:

1873 c. $3\frac{3}{5}$ Mill. Pd.

1876 c. 3 „ „

1893 c. $1\frac{1}{3}$ „ „ ,

og nu udgør den kun mellem 3 og 400,000 Pd. om Aaret. »De danske Cichoriefabriker« bruger for deres Vedkommende kun danske Rødder.

Efter Sammenslutningen er da ogsaa Selskabets Produktion af Cichorie stegen stærkt — i 1904 kulminerede den med 4,4 Mill. Pd. mod 2,5 Mill. Aaret før Sammenslutningen. Afsætningen af Richs Kaffetilsætning var 1901 2,1 Mill. Pd., 1902 2,8 Mill. Pd. og kulminerede i 1904 med $3\frac{1}{3}$ Mill. Pd.

Selskabet har i de 2 sidste Aar givet henholdsvis 8 og 6 % i Udbytte til sine Aktionærer. Netto-Udbyttet var 1905 c. 335,600 Kr. paa en samlet Anlægs- og Driftskapital paa 3,38 Mill. Kr. Reservefonden er paa $\frac{1}{4}$ Mill.

Medio December f. A. flyttede Selskabet Kontorerne og Lageret fra Studiestræde 5 hen i sine nuværende, rummelige og elegant udstyrede Lokaler Krystalgade 15.

Den nuværende Bestyrelse bestaar af følgende Herrer:

Departementschef, Statsgældsdirektør P. O. A. Andersen, Formand,

Vexellerer N. Thomsen, Næstformand,

Vexellerer Ejnar Frimodt,

Vexelmægler Camillo Boëtius,

Grosserer A. C. Nissen,

„ Carl Bertelsen (Aarhus),

„ Just Abildgaard (Randers),

„ I. P. Justesen do

Urtekræmmer Gerhard P. Christensen.

Selskabets administrerende Direktør er Em. Klein, dets tekniske Direktør Johs. Lauridsen.

BRØDRENE CLOËTTAS CHOCOLADE-FABRIK

DA Callisto efter sin totusindaarige Hvile i Graven besøgte Pierre Louÿs for om muligt at blive indviet i den moderne Civilisations »ny Slags Vellyst«^{*)}, burde han ikke blot have budt den nydelsessyge Dame en Cigaret, men ogsaa — en Kop *Chocolade!* Det vilde sikkert ej alene have smagt hendes klassiske Kender-Tunge, men styrket hendes Livslyst og beroliget hendes Nerver.

Det er »den nye Verden«, der har givet os den nye Nydelse — som den har givet os Tobakken. Da Spanierne under Fernando Cortez kom til Mexico i Aaret 1519, lærte de af de Indfødte en helt ny Drik at kende, som var kogt paa Bønnerne af et helt nyt Træ, Cacaotræets Frugter, og som blev kaldt *Chocolatl*. Træet var

KONSUL CHRISTOPH CLOËTTA

højt og løvrigt med lange, hjerteformige Blade, yppigt grønne som fuldt udviklede, rosarøde som spæde Skud, og paa selve Stammen og de allertykkeste af Grenene prangede store gule eller orangefarvede Frugter. Dette Træ var Genstand for en udbredt Kultur, og Bønnerne i Frugten blev i tørret Tilstand paa Grund af deres Attraaværdighed (altsaa Værdi) og deres

store Holdbarhed anvendt som Mønter i den daglige Omsætning og til Betaling af de offentlige Afgifter i Montezumas Kejser-Rige.

Den Chocolate, der oprindeligt fremstilledes af Cacaobønner i Mexico, blandedes med stødt Majs, hvortil der sattes rigeligt Cardemomme, Nelliker og spansk Peber, derimod aldrig Sukker, sjældent lidt Honning. At denne Chocolate, kogt i Vand og som oftest nydt kold, blot hidsede Spaniernes Blod, uden at tilfredsstille deres Smag, er let forstaaeligt, og først da de selv fandt paa at spare paa Krydderierne og tilsætte Sukker i et passende Forhold, fandt de Behag i Drikken, ja forelskede sig nu saa stærkt i den, at den maatte holde for baade Morgen, Middag og Aften. Cortez

^{*)} Jfr. 1. Hæfte, Indledningen til A. M. Hirschsprung & Sønner.

og hans Følge paastod gerne selv senere, at det var Chocoladens styrkende og nærende Egenskaber, der havde sat dem i Stand til at erobre Mexico, og siden hin Tid er da ogsaa Drikken saaledes gaaet ind i den creolske Befolknings Levevis, at Damerne endog nyder den under Gudstjenesten.

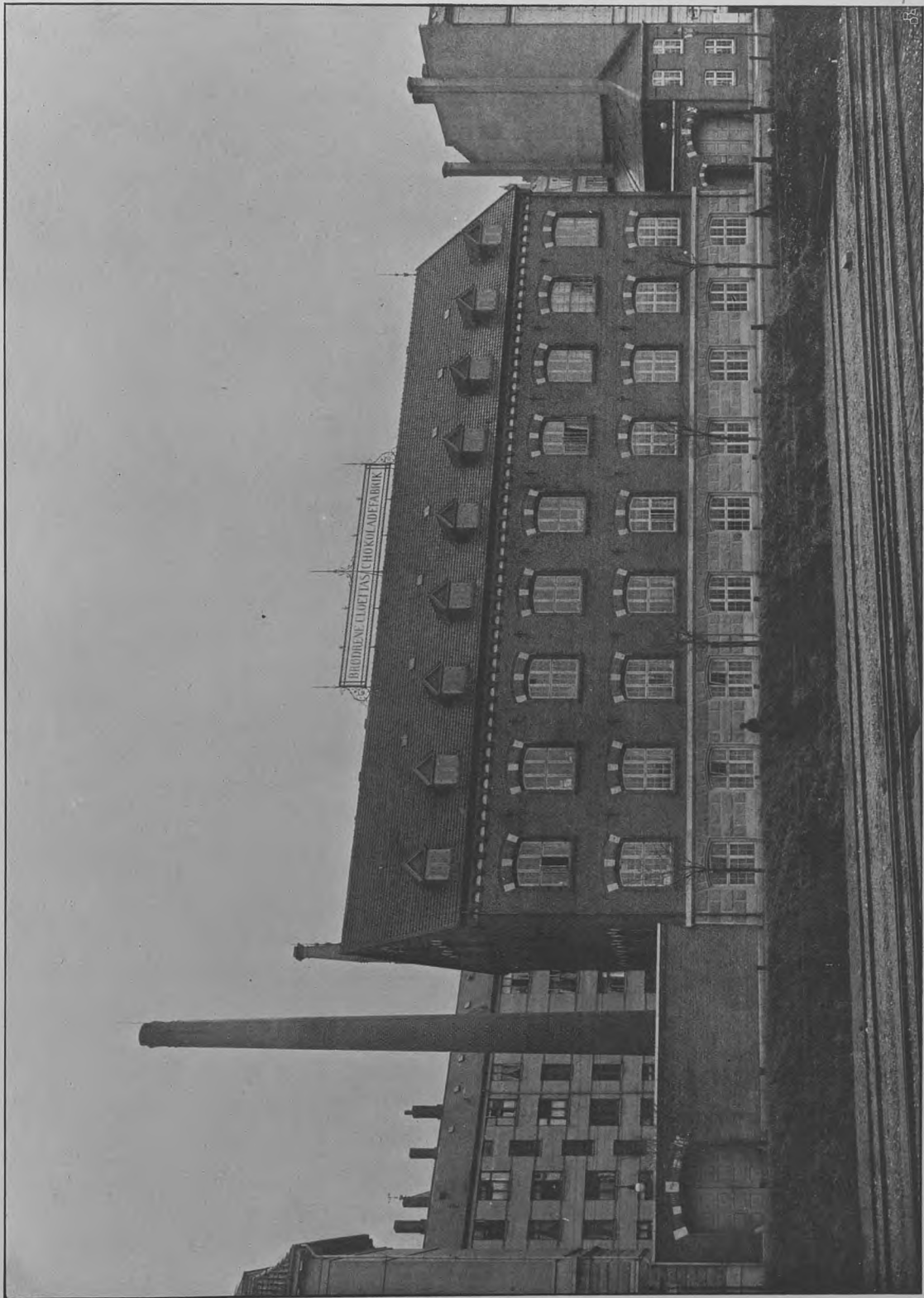
Allerede 1520 indførte Spanierne Brugen af Chocolate i Evropa, men skønt den slog forholdsvis hurtigt og stærkt an i Moderlandet — i vore Dage er Choco-

DEN TIDLIGERE FABRIK I NIELS HEMMINGSENSGADE 32

lade jo bleven Spaniernes Nationaldrik — saa varede det dog længe, inden den kom ud over den pyrenæiske Halvøs Grænser.

Først i Aaret 1606 naaede Fabrikationen til Italien. Den blev her indført af Antonio Carletti, der havde lært Cacaos Bearbejdelse at kende under et Ophold i Vestindien. I Frankrig paastaas Anna af Østerrig, Louis XIII.s Dronning, først at have indført Drikken, men der synes her at foreligge en Forvexling med Therese af Østerrig, som i 1661 ægtede Louis XIV. Om hende vides det med Sikkerhed, at hun ej alene drak Chocolate selv — dog maaske kun i Smug, efter hvad det synes — men ogsaa skaffede en af sine Yndlinge, Chailou ved Navn, Eneret paa at

DEN NYOPFØRTE FABRIKSBYGNING, HØRSHOLMSGADE 20

sælge Chocolate i Paris, og han tjente sig en Formue herpaa, *just fordi Drikken havde Nyhedens Charme*. Endnu den Gang synes Tilsætning med hidsende Krydderier at have været Reglen i Fabrikationen, thi den bekendte Marquise de Sévigné beskylder i hvert Fald i et Brev til sin Datter af April 1671 Chokoladen for at volde Feber og Hjertebanken — »*ce n'est pas une mode de belair*«. Men en halv Snes Aar efter slog selve den store Ludvig Moden fast som souverain, og nu er, som bekendt, Chocolate en almindelig Morgendrik i hele Frankrig.

Til England kom Chokoladen i Midten af det 17. Aarhundrede, medens den i

AFDELING AF CHOKOLADE-FABRIKEN

Tyskland 1679 fandt en begejstret Apostel i den store Kurfyrste Friedrich Wilhelm af Brandenburgs berømte Livlæge, von Bontekoe, der udgav et helt »Vækkelses-Skrift« om den ny Driks Velsignelser. Dette var dog endnu i hine Tider en Undtagelse, iøvrigt havde Chocolate netop i det 17. Aarhundrede en slem Modstand at overvinde. Jesuiterne forfulgte den en Tid lang, i Wien drog Rauch, i Spanien Caldera til Felts imod den, og Mænd som Cardinal Brancatio i Rom og Lægen Buchot i Paris maatte forsvare den nye »Nektar og Ambrosia« med Fynd og Klem. Desto større blev da ogsaa Sejren til sidst.

*

*

*

De af Cacaobønnerne fremstillede Drikke er ej alene velmagende, men sunde og styrkende. Cacaoen er med andre Ord ej alene som Kaffe og The et Nydelsesmiddel, men *tillige* et *Næringsmiddel*, ovenikøbet et *Næringsmiddel* af høj Rang. Heri ligger dens store Fortrin.

Cacaoens store Værdi som *Næringsmiddel* skyldes hovedsagelig dens betydelige Indhold (14-21 %) af *Æggehvidestoffer*: Kulstof, Ilt, Brint, Kvælstof og undertiden ogsaa Svovl og Fosfor. Populært sagt indeholder Cacaoen de samme nærende Bestanddele som *Mel* og desuden en stor Mængde Fedtstof, saa at den i Sammensæt-

UDENBYS EKSPEDITION

ning og *Næringsværdi* er saa at sige det eneste *Næringsmiddel*, der taaler Sammenligning med *Mælken*, ovenikøbet *Mælken* i dens *condenserede Form*. Hertil kommer endnu et bittert, nervepirrende Stof, det saakaldte *Theobromin*, der nærmest ligner (og svarer til) *Coffein* i Kaffe, endelig en flygtig Forbindelse, som Cacaoen skylder sin søde Duft, som den i alt Fald delvis skylder *Theobrominen* sin Aroma. Det sidstnævnte Alkaloid er iøvrigt til Stede i saa ringe et Forhold, at dets Tilstedeværelse er uskadelig.

At Cacaoen med disse sjældne og udmærkede Egenskaber har kunnet drage ud fra sin *mexicanske Hjemstavn* og erobre saa store Dele af Verden, er ikke vanskeligt at sætte sig ind i; snarere maatte man undres over, at dens *Udbredelse* ikke er

bleven langt større, navnlig i de nordlige Lande, hvor man skulde tro, at den paa en Gang oplivende, varmeskabende og nærende Chocolate havde en hel Mission at udrette. Den er imidlertid kommen bagefter Alkohol, The og Kaffe, og disse »Varmekilder«, saa forræderske de i mange Maader er, har Befolkningen nu en Gang vænnet sig til.

Herhjemme i Danmark er da saaledes ogsaa Chokoladen først sent kommen almindelig i Brug. Endnu i H. C. Andersens Eventyr drikker hans smaa Venner næsten aldrig Chocolate, hvor godt han end under dem det — vor store Digter

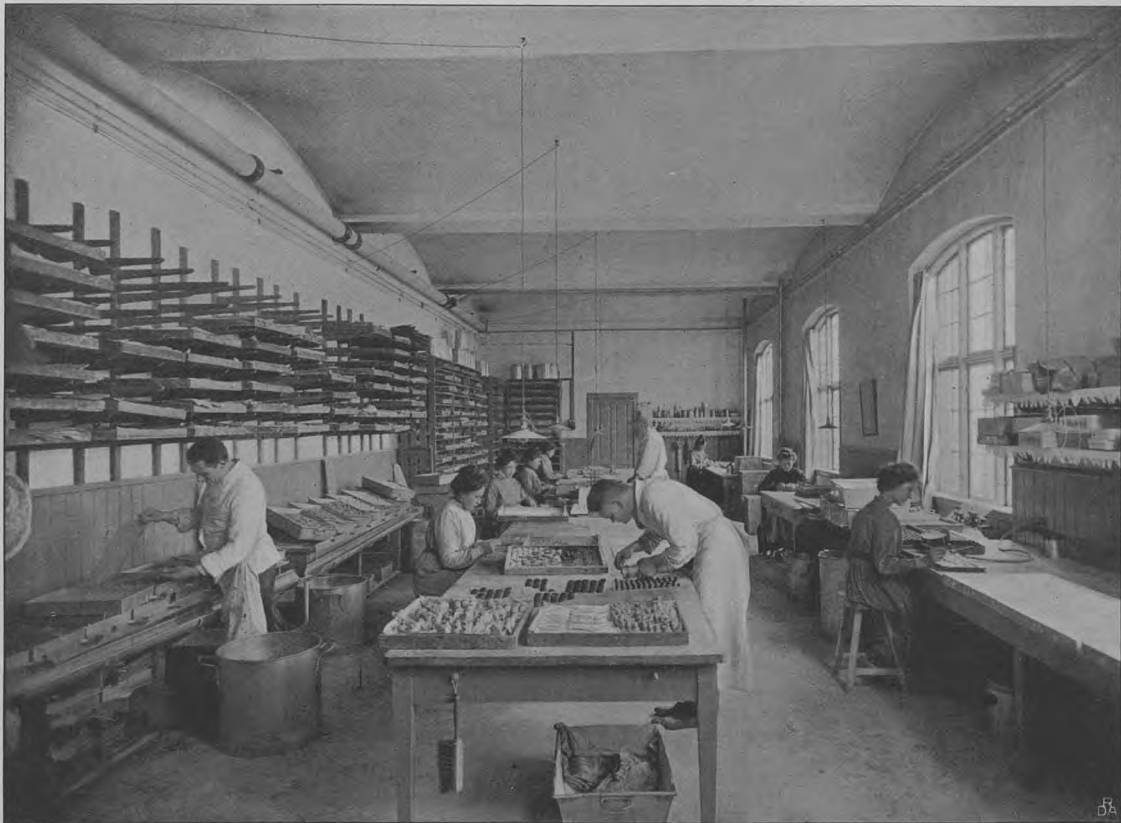
INDPAKNINGSLOKALE

naar sjælden højere paa Nydelsernes Skala end til Pebernødder og Boller, »Boller med Rosiner i«! Først da den Slægt, som nu er voxen, var Børn, begyndte Chocolate at blive den staaende »Geburtsdags«-Drik, og Navnet har herigennem endnu for de fleste Søndags-Lyd og festlig Klang, vækker Forestillinger om en vis Hjemmets Sødme og troskyldige Glæder. Men de Børn, der nu voxer op, nyder den ogsaa ofte til Hverdags, faar maaske endog Cacao til Morgendrik, spiser i hvert Fald mangan Dag lidt Chocolate-Slik paa Hjemvejen fra Skolen — Kammeraterne skiftes til at købe! Endnu for en Snes Aar siden havde Urtekræmmeren i sin Skuffe Chocolate i store Kager, som han brækkede en »Strimmel« af til den lille Dreng, der kom med sin »Skilling« — nu er den gammeldags Strimmel pakket sirligt ind i

»Sølvpapir« (Staniol) med fin Etikette uden paa, naar den høflig overrækkes den unge *Petit-måttre* for hans Fem-Øre!

Denne Udvikling falder sammen med *Brødrene Cloëtta's* Livsgerning herhjemme, og disse Mænd har deres store Andel deri. Just ved forrige Aarhundredes Midte, i det »mærkværdige« Aar, 1848, kom Bernhard hertil, et Par Aar senere Christoph og Nuttin.

De kom fra Schweiz, *Isjomfruens* Gletscher-Land, med de stejle Klippevægge, de pudrede Bjergtoppe, de blændende Snemarker og de dybe blaagrønne Søer,

AFDELING AF KONFEKT-FABRIKEN

Gemsernes og Alperosernes Land — »hvis Flag som Danskens har det hvide Kors i den røde Dug«. Mon det er derfor, der har været en hemmelig Sympathi hos saa Mange dernede i det lille Bjergland for det lille Sletteland deroppe mod Nord? Nok er det, naar den frisindede Dansker i hin Tid, den fri Forfatnings Morgengry, skulde beværtet godt, maatte en Schweizer, en Italiener-Type fra den lille Fristat, staa bag Disken og sørge for Serveringen.

Christoph Cloëtta kom til sin Landsmand, den gamle Gianelli paa Kongens Nytorv, men skabte selv hurtig sit eget »Schweizer-Conditori«, saa i »Dyvekes Gaard«, saa i Skindergade, hvor han aabnede den første store Billard-Salon. Men det var dog ikke Beværter, han følte Kaldet til — han vilde være den virkelige *fine Con-*

ditor, der ikke som Drengen i Historien vilde »spise sine Kager selv«, men *lave sin Chocolate selv*.

I 1862 vovede han saa Forsøget, vovede det sammen med Brødrene, men var selv Sjælen i det, Initiativet og den fremadrivende Kraft. Til en Begyndelse var det smaat nok: han fik kun et Par Maskiner stillet op, iøvrigt maatte han omkring og faa sine Bønner velvilligst maalede af Andre. Men Produktet slog an, og efter tre Aars Forløb var allerede Lokaliteterne paa det første Sted — Sortedams-Møllen — blevne for smaa, og der opstod nu en egentlig Fabrik i Niels Hemmingsensgade 32 (jfr.

BOGHOLDERI-KONTOR

Billedet). »Brødrene Cloëtta«s Forretningsprincip var at byde Kunderne: *ren uforfalsket Chocolate*, et virkeligt Cacao-Produkt, og aldrig af nogen Slags teknisk »Finesse« lade sig lokke ind paa Surrogaternes farlige Vej — og herved holdes der endnu stedse urokkelig fast. Under denne Form er der Aar for Aar bleven erobret en stigende Afsætning, en stadig voxende Kundekreds, ej alene her i Landet, men i hele Skandinavien. I 1873 anlagde Firmaet da ogsaa en særlig Fabrik for Sverige i Malmö — samme Aar som Brødrene Cloëtta blev udnævnte til kgl. Hof-Chocolate-Fabrikanten i Danmark —, i 1885 udvidedes den, i 1896 kom en Søsterfabrik til, denne Gang i Christiania. Aaret efter døde *Christoph Cloëtta*, og Firmaets Drift fortsattes af Enken og Sønnen, Fritz Cloëtta, der siden Moderens Død i 1901 er Forretningens

eneste Indehaver. Lejligheden var imidlertid bleven for trang og knap inde i Niels Hemmingsensgade, og Aar 1901 opførtes derfor den nuværende store og smukke Fabrik i Hørsholmsgade, som alle Skovgæster kender fra deres Jernbanefart ad Klampenborgbanen.

Der beskæftiges her et Personale paa 125 Personer med at fabrikere, indpakke,

FABRIKANT F. CLOËTTA

expedere og forsende dels Koge- og Spise-Chocolade, dels det nu saa moderne *Cacao-Pulver*, dels forskellige Slags Confekt og Conditori-Artikleri.

Enhver, der har set sligt et nymodens Fabrik anlæg, fuldt ud svarende til Tidens Fordringer i Henseende til Teknik og Hygiejne, vil vide, hvor *lækkert* et Indtryk det i Grunden gør. Rummene er høje og lyse, Maskinerne straalende blanke, Luften frisk og let. Men i en Fabrik som *Brødrene Cloëtta's* er Luften tillige behagelig krydret af Produktets pikante Duft, ligesom gennemtrængt af en egen fin, sød Aroma — og om det nu skyldes den, eller den livlige Udsigt til alle Sider fra de store

Vinduer, eller de højloftede Sales hyggelige Præg, nok er det, at alle Arbejdere og Funktionærer synes at se sundere og mere tilfredse ud end Folk flest, og især glæder de mange unge Piger sig ved det fornøjeligste Huld. Men hvor er de ikke ogsaa omgivne af lette, lyse, livlige Farver — Crêmens glansfulde Hvidt, Ananas'ens sprøde, saftige Gult, Valnøddens lysebrune Lød, smaa Likørflaskers Rosa og Char treuse-Grønt, Marcipanens blonde Flødefarve og Chocoladens brunette Solbrændthed.

Hvorledes Chocolate bliver til? Jo, de raa Cacaobønner renses og sorteres først, saa ristes eller »brændes« de som Kaffe, hvorpaa de sønderdeles og afskalles — i en pudsig Maskine, der ligefrem *blæser* Skaller, Støv og Snavs bort, som var et sandt Stormvejr sluppet ind i Mekanismen! Bønnerne selv, som er for solide til saaledes at lade sig puste bort, løber derpaa i Tragt sindigt ned til Malemaskinerne, hvor de paa Grund af deres Fedtholdighed uden Vædske-Tilsætning forvandles til en tyktflydende Masse, som det er af stor Vigtighed at male saa fint som muligt. Cacaomassen blandes derpaa med Sukker og Vanille i dertil indrettede store Maskiner, kaldet »Melangeurer«, bliver derefter valset over en Suite Granitvalser, det ene Par finere end det andet, og formes endelig som Kager, Kattetunger, Medailloner etc. etc., afkøles og er færdig til Indpakning.

Cacaopulveret fremkommer ved, at den rensede og knuste Cacao sammenpreses under et voldsomt hydraulisk Tryk til Kager, som saa siden pulveriseres. Ved den voldsomme Sammenpresning udflyder der et Fedtstof, det saakaldte Cacaosmør.

En Specialitet for Brødrene Cloëtta er de plastiske Figurer, der støbes af Chocolate i kunstnerisk udførte Forme, saaledes Thorvaldsen'ske Basrelieffer og hele Statuetter.

*

*

*

Til den ene Side er Chocoladen efterhaanden trængt *ned* i de bredere Befolkningslags Forbrug — hvad der ikke mindst under Trykket af den indenlandske Konkurrence har gjort en stigende Prisbillighed for de simplere Sorter nødvendig, saa at vi i den Henseende er naaet til rent utrolig lave Priser, og *dog* faar Cloëttas Kunder virkelig *Chocolate!* Til den anden Side har Chocoladen netop samtidig ogsaa vundet saa vældig en Fremgang paa *Luxus-Forbrugets* Omraade, at man for en Menneskealder siden ikke en Gang har kunnet blot drømme det! Den fine Spise-Chocolate, elegant formet, eller som Confekt sat sammen med alle Slags Frugter eller fyldt med alle Slags Frugtsafter eller Likører, er i de bedrestillede Lag bleven almindelig Dessert og er ved Juletider og lignende Højtider i mange Huse nær ved at være Hverdagskost. Og skønt der netop her, som vi Alle ser og ved, er en stor, stigende og farlig Konkurrence fra Udlandet, fra Cadbury og fra Fabrikanterne i de gamle Brødre Cloëttas Fødeland, saa er det dog ikke mindst paa dette Felt, at Firmaet har fundet en saa sikker og voxende Afsætning for sine Produkter, at den nye, store Bygning allerede saa smaat føles som for lille paa de rigtigt travle Aars-tider.

Det er særlig denne Fabrikation, at *der hører Kvinder til* — thi her udfordres nemlig trende af de Egenskaber, som er typisk kvindelige: Taalmod, Fingernemhed og sikker Sans for Petitessen.

Og desuden drejer det sig jo ogsaa her om *Lækkerier*, om at *forsøde* Tilværelsen for Andre!

DE DANSKE CONSERVESFABRIKER

NAAR man en Gang imellem faar en Rejsebeskrivelse af en eller anden Udlænding særlig en Franskmand i Hænde og læser om hans Oplevelser og Hændelser i Danmark, vil man stadig, ved Siden af hyppige Udtalelser om Landets Velstand og Skønhed, Befolkningens Venlighed og Kvindernes klare Lød og smukke Øjne, finde Udbrud af en med Rædsel blandet Forbavselse over det danske Køkken. Om end ikke den franske Konge Henrik IV.s Forhaabninger er gaaet fuldstændig i Opfyldelse, naar han ønskede sine kære Undersaatter det saa godt, at ingen fransk Bonde

maatte savne en Høne i Gryden til sin Søndagsmiddag, turde Ønsket alene dog være et Udtryk for den franske

Nations kulinariske Standpunkt. I den Retning stod Franskmændene højt over de nordiske Nationer.

Allerede tidligt har driftige Franskmænd gjort sig denne Overlegenhed, som de saa at sige var opdragne med, frugtbringende. Efter Re-

JEAN DESIRÉ BEAUVAIS
FABRIKENS STIFTER

som Haandværkere eller som Mestre i den ædle Kogekunst. Under Frederik III. finder vi i Kjøbenhavn og paa Steder, hvor Udlændinge paa Grund af Datidens Rejseforbindelser særlig færdedes, at Franskmænd har slaaet sig ned som Kroholdere eller Beværtere for at tilfredsstille de Fremmedes mere forvante Ganer. »Den franske Skrædder« i Korsør trak omkring 1680 alle Adelsfolk og velfornemme Borgere til sit Hus, medens den store Flok af Rejsende tog til Takke med den tilvante Kost i Færgegaarden. Og i Rungsted Kro, hvor de kongelige Herskaber altid plejede at bede paa deres stadige Rejser mellem Kjøbenhavn og de nordsjællandske Slotte, var der ligeledes under Frederik III. og senere et fransk Ægtepar som Krofolk.

Hele det XVIII. Aarhundrede igennem var saa godt som alle de mere bekendte Restauranter i Kjøbenhavn i Hænderne paa franske Kokke, der som oftest var komne

volutionen søgte en Mængde Bærere af de fornemste franske Adelsnavne, som under det store Opgør var blevne nødt til at forlade deres Fædreland og nedarvede Godser, at opholde Livet ude omkring i Evropa som Lærere i deres endnu alt beherskende Modersmaal eller i Dans og Vaabenbrug. Tidligere — omkring Midten af det XVII. Aarhundrede — var de særlig dragne ud

OSCAR BEAUVAIS
FABRIKENS NUVÆRENDE DIREKTØR

hertil i en eller anden Stormands Tjeneste og senere havde slaaet sig til Ro og var blevne Borgere i Byen. Jævne og gammeldags Folk søgte vel helst til de hjemlige Gryder, og Jean de France's Tjener finder, at man spiser baade bedre og billigere hos Meister Jakob end hos den franske Sieur Peche, men Jean de France selv og med ham sikkert de fleste af Byens Levemænd var af den Mening, at de ufejlbarlig maatte »svælte« ihjel, hvis der ingen fransøske Kokke var i Staden.

Det var saaledes ikke nogen ny Vej, som Mr. Beauvais slog ind paa, da han i 1846 forlod det skønne Frankrig og tog Ophold i Kjøbenhavn som *chef de cuisine*, men det nye var, at hans driftige og energiske Søn, Jean Desiré Beauvais, tog fat paa en Specialitet inden for sin Kunst:

den hermetiske Henkogning eller Konservering af Spisevarer.

Familien Beauvais havde i tidligere Tider hverken behøvet at koge for sig selv eller for andre, men havde kunnet lade koge for sig. Den staar indført mellem Frankrigs adelige Slægter, og dens Forfædre havde beklædt Embedet som *maitre de chasseur* ved det franske Hof. Men Tiderne havde forandret sig, og som praktiske og virksomme Folk havde de taget fat og ved deres Hænders Arbejde erhvervet sig det Udkomme, de før havde haft ved Adelskab og Privilegier.

Jean Desiré Beauvais, der var født i Paris, var 17 Aar gammel, da Krigen udbrød 1848. Han meldte sig til

Tjeneste om Bord i en Orlogsmand og gjorde Krigen med som Meesterkok i forskellige Skibe. Det gamle Ord, at uden Mad og

Drikke duer Helten ikke, har til alle Tider haft sin Gyldighed, men der er Grund til at antage, at den unge, livlige og elskværdige Franskmand har forstaaet at gøre

FABRIKEN I VANGEDE

sig afholdt og bemærket af de højere Officerer ved andet end sin Kunst. Thi umiddelbart efter Krigen bosatte han sig i Vangede, en Landsby tæt uden for Kjøbenhavn, og grundlagde der i 1850 en Fabrik, der væsentlig var beregnet paa at levere Proviant til Flaadens Skibe. Naar den unge, ikke 20-aarige Mand turde vove et saadant Skridt, var det i Fortrøstning til den Venlighed og Opmuntring, han alt havde gjort sig fortjent til fra hans forskellige Skibschefers Side.

Til en Begyndelse var alt saare smaat og tarveligt. Beauvais mente, at han ikke kunde undvære Hjælp, og mente med Rette, at den bedste Hjælp, han kunde

FABRIKEN PAA LYNGBYVEJEN 83

faa, var en god Hustru, og i Juni 1851 førte han Camilla Fjeldsted hjem som sin Kone i det lille Hus i Vangede. Og saa tog de unge Folk fat og bestred saa godt som alene alt, hvad der var at gøre. Og de tog fat med godt Mod og lod sig ikke kue af den Modstand, som strax mødte dem, og som maaske vilde have nedslaaet Humøret hos mangen anden. Thi der skete det Uheld, at den vigtige og betydningsfulde første Leverance til Flaaden mislykkedes. Men den Tillid, man havde til Beauvais, var stor nok, til at han kunde ride den Storm af. Han tog sine Varer tilbage og leverede en ny Sending, som viste sig fuldstændig at svare til Fordringerne, — Fabrikens Grundvold var lagt!

At der maatte hænges i og arbejdes, vil forstaas, naar man hører, at det hele

Kvantum, den unge Fabrikant formaaede at fremstille paa een Gang, var 8 Pund. Og lige som det var smaa Mængder, saaledes var det ogsaa kun faa Varer, man arbejdede med, — Oxekødssuppe med Kød og nogle Grøntsager. Men efterhaanden som Beauvais vandt frem i Indsigt og Kundskab, tog han mere og mere med. Støt og roligt gik Arbejdet fremad; i 1865 var den første Fabrik i Vangede bleven alt for lille til at besørge Efterspørgslen, og Beauvais flyttede nu sin Forretning til Kjøbenhavn. I Store Kongensgade Nr. 106 blomstrede der under hans kyndige Ledelse en stor og omfangsrig Virksomhed frem. Fabrikationen udvidedes betydeligt, og Beau-

INTERIØR FRA FABRIKEN

vais begyndte en storartet Import af fremmede Konserver som Hummer, Sardiner, Champignons etc. J. D. Beauvais kunde med Stolthed se tilbage paa den Virksomhed, han havde grundlagt væsentlig ved sit eget og sin Hustrus Arbejde, da han i 1896 lukkede sine Øjne. Midt i 80erne havde han alt overdraget Forretningen til sine to Sønner, af hvilke Oscar Beauvais endnu er dens Leder.

Den nye Ledelse arbejdede troligt i den gamles Spor. Man begyndte saa smaat paa Export, og Lokalerne i Fabriken i Store Kongensgade viste sig snart at være for smaa. Der maatte atter tænkes paa en Udvidelse, og midt i 90erne blev en ny og langt mere storartet Fabrik anlagt paa Lyngbyvejen. Den store Udvidelse og den nødvendige Nyanskaffelse af Maskiner og Materiel medførte, at Fabriken overgik til

et lille Aktieselskab for efter et Aars Forløb at blive omdannet til det nuværende store Aktieselskab *De danske Conservesfabriker*.

Som den hele Fabrikation oprindeligt var udgaaet af en enkelt Mands Forbindelse med Marinen, har denne i alle de svundne Aar været Fabriken en sikker Kunde. Flaadens Skibe blev stadig forsynede med Beauvais' Varer, og med den Erfaring, Marinens Officerer havde indhøstet om deres Fortrinlighed, søgte de altid til Fabriken, naar de skulde paa Langfarter, ogsaa uden for Marinens Tjeneste. Dette medførte atter det for Fabriken smukke og smigrende Resultat, at *alle Nordpolsfarere* har faaet deres Proviant fra J. D. Beauvais, — Nansen, Nordenskiöld, Sverdrup, Toll, Drygalski, Hertugen af Abruzzerne, Nathorst, Kaptajn Scott, Ziegler, André, Mylius Erichsen o. m. a., foruden vore egne Søofficerer, Hovgaard, Amdrup, Holm, Garde, Jensen, Ryder o. fl. Til alle disse har Beauvais, foruden den almindelige Proviant, leveret særlige, for Nordpols ekspeditioner beregnede, stærkt koncentrede Fødemidler, som med et ringe Rumfang forbandt meget stor Næringsværdi og specielt var beregnede paa at skulle benyttes paa Slæde- eller Baad ekspeditioner i hine Egne, hvor Dyre- og Plantelivet ikke kan yde Materiale til Fødemidler for Mennesket.

At de idylliske Tilstande, under hvilke Fabriken kom til Verden og levede sine første Aar, skulde vedvare, var umuligt. En saa blomstrende Industri kunde ikke bevares for en enkelt Fabrik alene, selv om den var gaaet i Spidsen og havde vist Vejen. Idyllernes Tid hørte jo i det hele op her i vort Fædreland, Kampen for Tilværelsen blev haardere og haardere paa alle Omraader. Ogsaa De danske Conservesfabriker fik en hvas Konkurrence at bestaa, men efter nogle Aars haard Strid gik denne den ældste Konservesfabrik i Danmark med Glans ud af Kampen, takket være en energisk og omsigtsfuld Ledelse.

Allerede strax efter at Fabriken var bleven flyttet ud paa Lyngbyvejen, blev Tilvirkningen udvidet til ogsaa at omfatte Syltetøjer og Safter. Med den saa betydeligt udvidede Produktion fulgte naturlig en tilsvarende Udvidelse af Exporten, og med den stadig stigende Omsætning og Export udføres der en stadig større og større Mængde Produkter for Fabriken's Hovedleverandør, det danske Landbrug, i konserveret Stand til Verdens forskellige Egne og bringer fremmed Valuta til Hjemlandet i Stedet.

De danske Conservesfabriker, der i deres første beskedne Begyndelse ude i Vangede kun beskæftigede to Mennesker med saa primitive Hjælpemidler, at de ikke formaaede at behandle mere end een Daase ad Gangen, — ca. 20 Daaser om Dagen — har haft en saa rivende Fremgang, at de nu sysselsætter 350 Mennesker, der kan tilvirke op til omtrent 40,000 Daaser om Dagen.

B. L.*)

*) De Artikler, der ikke som ovenstaaende, ere særligt signerede, ere forfattede af Kontorchef Jul. Schovelin.

161

A. SØEBORGS FABRIKER

Den gryende Sol blinkede i de forgyldte Spir paa Marquis'en af Evremonds pragtfulde Slot i det Herrens Aar 1789 en herlig Sommermorgen. Lidt efter lidt vaagner Beboerne i Udhusene, Husmænd, Bønder, Jægere, Hundepassere, Stald- og Rideknægte, og begynder paa deres daglige Dont.

Men inde i Slottet hviler Stilheden længe endnu. Kostbare Silkegardiner er trukne tæt for Vinduerne i Marquis'ens luxuriøst udstyrede Soveværelse, at Dagskæret ikke skal forstyrre den højfornemme Mands Søvn. Selv hviler han paa bløde Dun i en kniplingsbesat Skjorte, og da Tjeneren endelig vover at træde ind for at vække ham, er det for at bringe ham en duftende Kop Chocolate.

Saaledes begynder Dickens et af Kapitlerne i sin berømte Fortælling om »de to Byer«, hvori Dødens Rædsel og Armoden blandt Godsets Beboere skal stilles op som Skyggemodsætningen til et fransk Adelslots lyse Pragt hin skæbnesvangre Morgen, da dets Ejer og Herre findes død i sin Seng, ramt af Gengældelsens Morderhaand. Og for ret at skildre det Milieu, hvor den gamle, skurkagtige Marquis plejede at færdes, saa overdaadigt som muligt, saa kulminerer hele denne Beskrivelse af Velleved og Overflod i — Chokoladen paa Sengen.

Nu vel, denne Scene foregaar i 1789, og da Dickens i Fyrrerne gjorde Udkastet til sin berømte Bog, har han sikkert nok gjort indgaaende Studier af Tidens Kolorit, men samtidig har hans egen udtømmelige Fortællerfantasi spillet ind paa hver Side, og naar han laver Udgangen med Chokoladen, saa har det derfor ogsaa for Dickens staaet som et virkeligt Raffinement af Velleved. Det var endnu den Gang Drikken, som kun serveredes paa sjældne Fest- og Helligdage, af særlige tykmavede Kander og af buede Kopper, lidt i Familie med den Rokokokop, som Tjeneren bragte den dræbte Marquis af Evremond.

Man kan da nok sige, at den, som i de Tider begyndte at tage fat paa en ligefrem Chokoladefabrikation og da særlig i et lille Land som Danmark, hører til de banebrydende indenfor denne Virksomhed, og en saadan Mands Karakteristik giver sig egentlig af sig selv, i hvert Fald

A. SØEBORG, FABRIKENS GRUNDLÆGGER

F. SØEBORG

i de store Træk: han maa nødvendigvis have været dristig, forudseende og, naar det lykkes, udholdende.

Nu afdøde A. Søbørg drev den Gang Urtekramhandel i den gamle Bys Midte, og hvorledes han nu egentlig fik Lysten og Ideen til at begynde Chocolatefabrikation, hører til de Minder, som er gaaet i Graven med ham selv for 24 Aar siden.

I 1849 grundlægger han Fabriken i Sølvgade 34 og driver den langsomt, men sikkert i Vejret, gaaende helt op i sin Virksomhed og opdragende sin Søn, F. Søbørg, til nøjagtig at følge de anviste Baner.

Da han første Gang vovede sig frem ved et internationalt Industristævne i 1869 i Altona, naaede han strax Prisbelønning for sine Varer, og nu fulgte Anerkendelserne Slag i Slag, allerede Aaret efter fik han Guldmedaille i London, i 1872 i Paris, i 1873 i Wien.

I Kjøbenhavn, i 1888 fik Fabriken den højeste Udmærkelse for Chocolate, som blev uddelt. I 1896 fik den Prisbelønning i Malmø og i 1897 i Stockholm.

Gamle Søbørg eller vel rettere afdøde Søbørg, thi Sønnen er længst passeret de 3 Snese Aar og er udtraadt af Forretningen, var strengt konservativ i Livets fleste Forhold, og han har vel egentlig næppe nogensinde tænkt sig, at den Fabrik, han havde grundlagt, skulde flyttes fra det gamle Hus i Sølvgade. Først 12 Aar efter hans Død blev Forandringen foretaget af Sønnen, hvis Anskuelse for Resten i høj Grad lignede Faderens, og Fabriken blev indrettet paa Jagtvejen 63.

*

*

*

Efter i over 50 Aar at have været i den samme Families Eje gik Fabriken i 1903 over til cand. pharm. Herluf Rubow, af den kendte og ansete Rubowske Slægt.

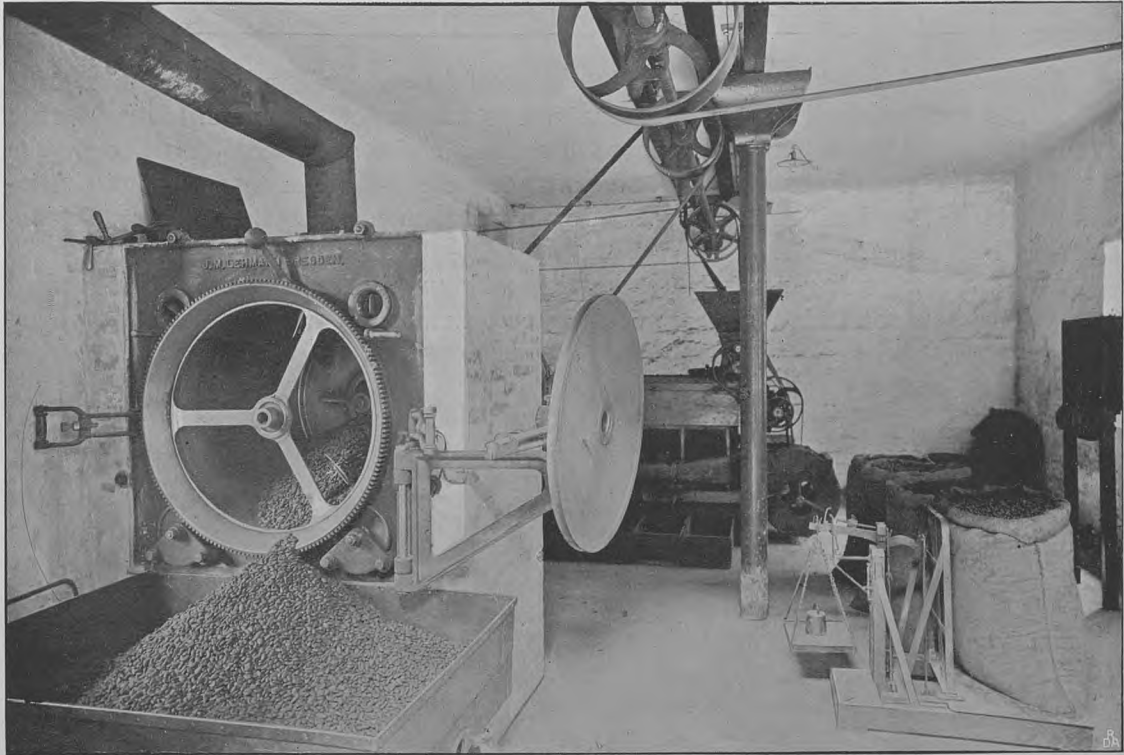
Rubow, som underkastede sig pharmaceutisk Examen i den bestemte Hensigt at benytte sine indvundne Kundskaber i en Fabriksvirksomhed, tog, efter at have tilendebragt sine theoretiske Studier, til Schweiz og satte sig praktisk ind i Chocladefabrikationen i dette Land, som rummer det største Procentantal af de verdensberømte Firmaer.

Saa var netop den gamle Fabrik at faa, og han tog fat med al den Lyst til Arbejde, som besjæler Manden først i Trediveerne.

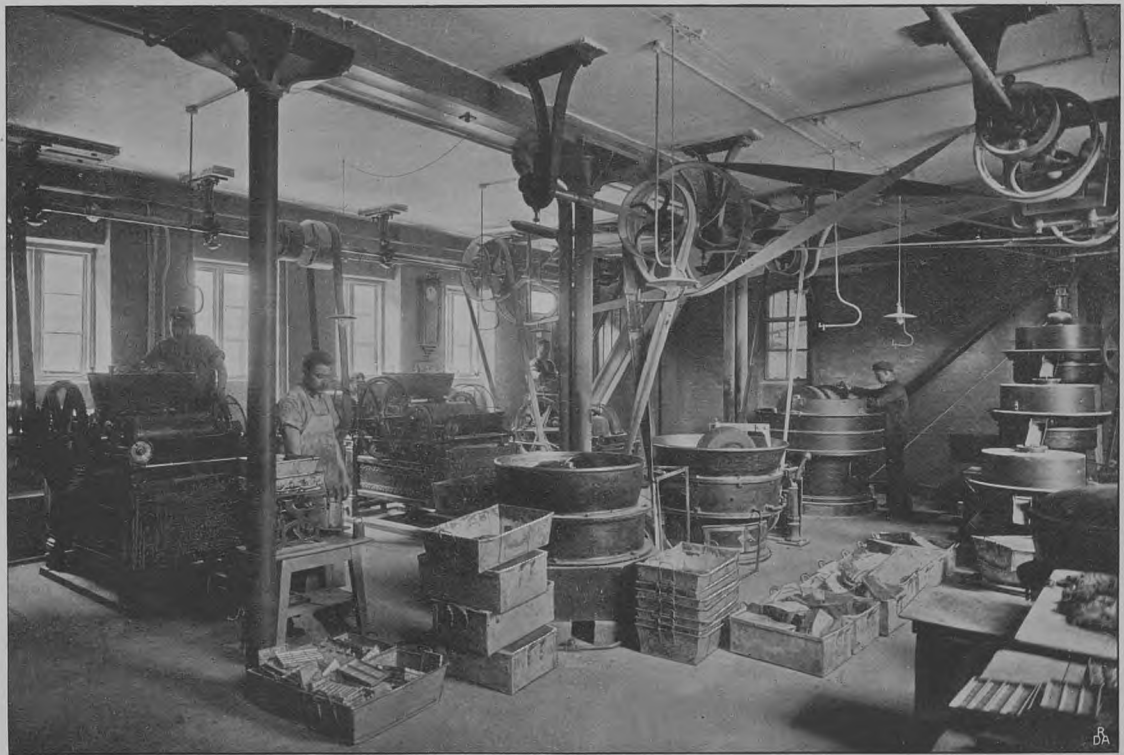
Nu føres nye Bygninger op derude paa Jagtvejen, nye Maskiner installeres, og gamle forbedres. Vægge brydes ned, og andre føres op, for at Kommunikationen kan blive saa let og praktisk som mulig, det er, som om der kommer frisk Blod i en gammel Slægt. Hvor Alderdommen herskede i Aartier, er det nu Ungdommen, som fører Sceptret.

CAND. PHARM. HERLUF RUBOW

AFDELING AF BRÆNDERIET

AFDELING AF FABRIKEN

Er dette nu klogt, kan ikke ogsaa dette være af det onde, vil Indvendingen maaske lyde. Vil den nye Mand saadan helt rive ned og kaste alle Traditionerne over Bord?

Intet ligger vistnok Rubow fjernere. Den blotte Fortsættelse af den Søborgske Tradition er i sig selv *Fremadskriden*. Søborg var saaledes den første, der bragte *Cacaopulver* i Handelen herhjemme, d. v. s. Cacaobønner, malede og befriede for Størstedelen af Fedtstoffet.

Men Rubow ønsker nu tillige et hurtigere *Tempo* i Fremskridtet. Først ved at følge hastig og resolut med i det rent tekniske og kemiske, dernæst ogsaa *forretnings-*

EXPEDITIONSLOKALE

mæssigt ved et mere energisk Arbejde for Afsætningen af sine Varer. Han har da alt ogsaa haft den Tilfredsstillelse, at han i de halvandet Aar, Fabriken har været hans, har set sin Omsætning betydelig forøget.

Men ellers lægges nu som altid Hovedvægten paa Fremstillingen af Cacaopulver og Kogechocolade, og hertil er i den sidste Tid kommen Schweizerchocolader. Men indenfor disse Rammer ligger ogsaa Virksomheden. Fabriken giver sig hverken af med Sukkervarer eller Confectures, den ledes rent fagmæssigt som Cacao- og Chocoladefabrik med Professor Steins Analyser som Basis for Produkternes Renhed.

Begrænsningen er tillige en Styrke. Ved kun at have disse faa Fabrikata at experimentere med, sættes Fabrikanten i Stand til at koncentrere al sin Kraft paa at fuldkommengøre dem, kan blive lydhør som en Hejmdal overfor det mindste nye, der kommer frem indenfor hans Virksomhed, kan blive »Expert«, ja Autoritet.

Firmaets gamle Forbindelser i Udlandet er beholdte; paa de store Sække med bitre Bønner, som staar opmarcherede paa Lageret, læses Navnene paa de samme ækvatoriale Stédnavne som i gamle Søborgs Dage.

Omfattende er den Proces, som Bønnerne undergaar paa Fabriken. Fra Pakhuset kommer de over i en Rensemaskine, hvor de befries fra det Støv, der selvsagt samler sig om dem. Videre til cylinderformede Ristere, hvor de ophedes, eller om man vil: brændes. Vanskeligheden bestaar her i at tage dem ud i det rette

BOGHOLDERKONTOR

Øjeblik, nemlig naar de gennem Varmen er blevne saa sprøde, at Skal og Kim let lader sig skille fra den olieholdige, aromatiske Kærne, hvilket ogsaa besørges i Maskiner. Gennem forskellige Kværne males Kærnerne nu, indtil de har naaet den størst mulige Finhed, og ganske interessant er det at iagttage, hvorledes det sandagtige ganske forsvinder paa Vej fra Kværn til Kværn, indtil det hele er en blød, delikat Masse.

Yderligere skal Chokoladen, som man allerede nu tør begynde at kalde den, passere gennem Melangeurer, for at Smagen kan blive fyldig og egal, og derfra gennem endnu et System af mekaniske Indretninger, Valseværker, Conchés og Luftsnegle. Saa først er Chokoladen præpareret til at komme paa Formstuen. Naar den føres herover, er den endnu mat og ligesom ru at se til, men ved et System af fortsatte Rystninger bliver den tilsidst blank og smuk.

Naar den har passeret den lange Vej gennem Støvrenser, Ristemaskine, Kværne og Melangeurer og atter kommer paa Lager som Chocolate eller Cacao, indpakket i skinnende Staniol og i blanke Bøsser, er den exotiske Frugt bleven et nationalt dansk Produkt, som med saa god Føje som noget gaar ud i Verden under Danmarks-figurens Mærke, der er indregistreret til Beskyttelse for Fabrikens Produkter.

„KJØBENHAVNS MÆLKEFORSYNING“

FOR en Menneskealder siden blev Kjøbenhavn forsynet med Mælk, dels fra Brændevinsbrænderierne, hvor Køerne stod i mørke Rum bag Smaagaderne og fodredes med Bærme, dels af »Mælkebønder«, som kom agende fra Omegnen med Mælken paa smaa Træbeholdere. Selv denne Mælk var sparsom nok, og Sundhedspolitiket betragtede Sagen som sig uvedkommende.

Det var under disse Forhold, at Selskabet »Kjøbenhavns Mælkeforsyning« traadte i Virksomhed den 1. April 1878.

Saavel Tanken som dens Iværksættelse og Gennemførelse skyldes Grosserer G. Busck, der stadig har ofret denne Sag sine bedste Kræfter. En meget værdifuld Støtte har han haft i sin Meddirektør, Advokat H. Halkier og i Selskabets Kontrolkomité, hvis første Medlemmer var Professor Panum (ved hvis Død Dr. med. Engelsted indtraadte), Dr. med. Borch og Amtmand Bille.

Selskabet blev stiftet med en Aktiekapital paa 10,000 Kr. og begyndte i en Kælder i Vesterbros Passage, men flyttede det følgende Aar over i Industriudstillings-Bygningen. Virksomheden blev fra første Færd baseret paa de samme Principer, som stadig siden har været de ledende: at købe Mælken efter faste Kontrakter hos Producenter, der fuldt underkastede sig de Forskrifter, som Selskabet fastsatte, og den Kontrol, som det udøvede, — og at sælge den direkte til Forbrugerne i saa sund og frisk Stand som muligt, hovedsagelig fra Selskabets egne Vogne, først Haandvogne, senere Hestevogne.

Som Mellemlid krævedes Jernbanernes Medvirken, hvad der til en Begyndelse ikke var let at opnaa.

I første Linie var det de *spæde Børn*, det kom an paa at hjælpe. I den Hensigt indførtes »Børnemælken«, for hvis Tilvejebringelse den største Omhu altid er udvist, og som leveres paa plomberede Glasflasker. For denne blev strax Dyrlægekontrol indført, men samme blev snart gennemført for al Mælk. Ved Siden heraf har Selskabet udøvet en virksom Kontrol ved stadig Udsendelse af sine egne Funktionærer, og Forskrifterne for Leverandørerne er Tid efter anden blevne udvidede og forbedrede — de blev siden Forbilledet for de herhen hørende Forskrifter i den kommunale Sundhedsvedtægt.

De andre Varesorter var Fløde, sød Mælk og »halvskummet« Mælk, den sidste til

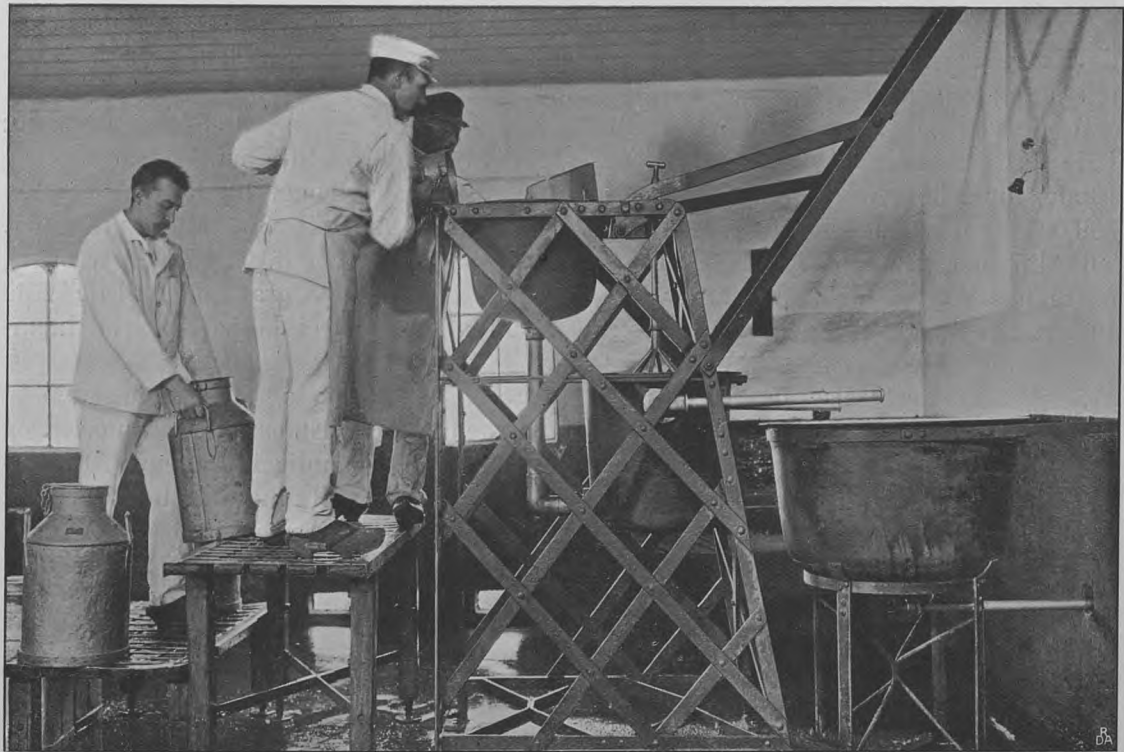

KJØBENHAVNS MÆLKEFORSYNING. KLOKKEN 6 MORGEN

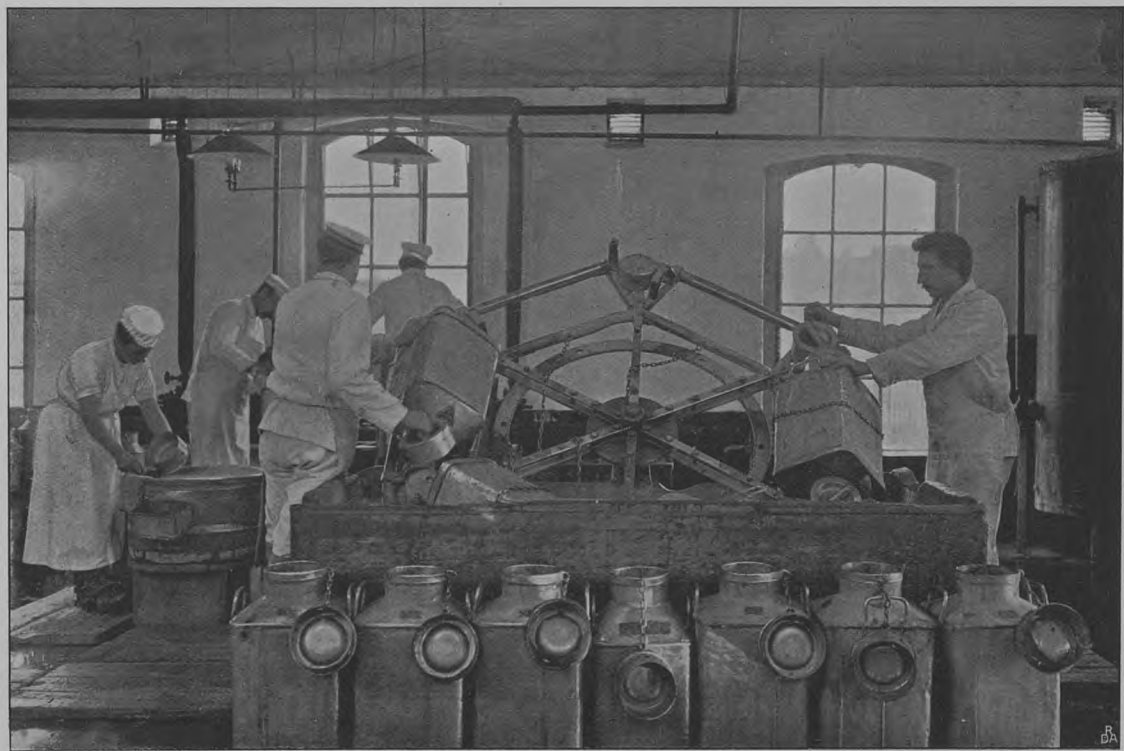
halv Pris af sød Mælk, for at møde Smaakaarsfolks Behov. Priserne er stadig de samme som fra først af.

Virksomheden fik hurtigt stærk Fremgang, og i Aaret 1884 erhvervede derfor Selskabet ved Frederiksberg Jernbanestation sin egen Ejendom »Solbjerg«, som siden er bleven forøget og omdannet efter Tidens Krav. Den omfatter nu et Areal af 28,720 □ Alen, og Bygningerne dækker et Fladerum af 13,196 □ Alen.

Selskabet har stadig arbejdet paa at forbedre Mælkens Kvalitet. Exempelvis nævnes *Filtrerapparaterne*: som hosstaaende Billede udviser, bliver Mælken fra neden presset op igennem forskellige Lag, dels af Smaasten og Grus, dels af Linned og Gaze, hvorved Forureningerne holdes tilbage. Dernæst et *Mølleværk*, der fører Transportspandene igennem et Bassin med saa stærkt Kalkvand, som Menneskehænder ikke taaler at arbejde i. Efter Lægernes Ønske har man indført Blandinger af »pasteuriseret« Børnemælk, blandet med Vand og Sukker, paa smaa Flasker for Pattebørn, men iøvrigt har Selskabet fastholdt det Princip, at Mælken skal leveres i saa frisk Tilstand som muligt, men da ogsaa i sin naturlige Sammensætning — altsaa uden Opvarmning. Til den Hensigt har Grosserer Busck konstrueret en Malkespand, i hvis Bund er anbragt en Beholder med Is og Salt, hvorved Mælken afkøles i samme Øjeblik, som den har forladt Yveret. Desuden malkes

GRUSFILTRET

KALKHJULET

de Køer, hvorfra denne »Mælk for spæde Børn« faas, ikke i Stalden, men i et veloplyst og velventileret Lokale ved Siden af Stalden.

Af de ved Selskabets Jubilæum i 1903 udregnede Talstørrelser meddeles følgende: I de da forløbne 25 Aar har Selskabet tilført Staden 275 Millioner Pund Mælk og Fløde, for hvilke Indkøbsprisen har været 14 Millioner Kroner og Jernbanefragten 800,000 Kroner, medens der i Arbejds løn er bleven udbetalt 3½ Million Kroner. Til Aktionærene er der udbetalt 5 % p. a. af Aktiekapitalen (f. T. 150,000 Kroner), og mange velgørende Institutioner har modtaget Mælk, enten gratis eller til nedsatte Priser. En Strike af Kuskene i Vinteren 1895—96 har dog i betydelig Grad hæmmet denne Side af Virksomheden.

Selskabets Bestyrelse bestaar nu af Grosserer G. Busck og Højesteretsadvokat Halkier, dets Kontrollkomité af Professor, Dr. med. Borch, Etatsraad Hammerich og Læge Fenger Just. Selskabet beskæftiger 400 Mennesker, nemlig 130 Mænd, 70 Kvinder og 200 Dreng. Der sælges nu fra 43 Hestevogne og 3 Butiker; desuden bringer 7 Transportvogne de daglige Forsyninger til Hospitaler og Asyler.

INGENIEUR-FIRMAET
F. L. SMIDTH & CO.

I et moderne Drama, siger en fransk Forfatter, er der to staaende Figurer: Ingénuen og Ingenieuren. I gamle Dage var i det mindste Stykkets Helt en Adelsmand, en Vicomte eller Marquis, sidenhen vovede man at gøre Raisonneuren til en Læge — nu er en ny Skikkelse trængt sejrrig frem i Forgrunden: Ingenieuren er bleven »*Deus machina favori de nos dramaturges*«.

Det er Stillingens *Uafhængighed*, som har givet den slig særegen Charme for den moderne Bevidsthed. Ingenieuren er en Verdensmand i Ordets egentlige Betydning, en international Type, som ikke er bunden til noget Land eller Folk, men hvis Evner og Arbejde har Kurs overalt. I alle Riger og Lande skal der bygges Broer og anlægges Fabriker og Jernbaner, alle Stæder skal have Sporveje, nye Gader, ny Brolægning, Vand, Gas og Elektricitet osv. osv. Den dygtige Ingenieur er derfor vel set alle Vegne, »aldrig der spørges om hvem eller hvad«, hans Anlægstegning og Overslag er hans Adgangs-Pas og Duelighedsbevis. Ingenieuren er noget nær den abstrakte *L'homme-machine*, som foresvævede de franske Encyclopædister om end i ny og den Gang uanet Forstand: det almene Menneske, det internationale Væsen, som »bevæger Verden«.

For et Land, der som Danmark er et »lille, fattigt Land«, fattigt paa Kul, Tømmer og Jern, aabner der sig her en naturlig Udvej til at »komme med« og gøre sig gældende ude i det store internationale Stævne, hvor alle Nationer kappes. Guld og Sølv har vi ikke, Mineralier ikke, end ikke jomfruelig Jord har vi mere, — behøves heller ej, har vi blot Snille og Forfarenhed, teknisk Indsigt til at lede og lære, anvise og lægge an. Til selv at producere paa hjemlig Grund hører der ej alene Hoved og Hænder, men ogsaa »naturlige Betingelser«, af Agrarerne har vi hørt indtil Mættelse, at vi ikke har andre Produkter at byde et »Verdensmarked« end Smør og Flæsk. Men kan vi ikke exportere Produkter, saa kan vi dog maa-ske exportere — *Arbejde*, Aands-Arbejde, *Ingenieur-Arbejde*, ikke Jordens, men den menneskelige Planlægnings »Frugter«.

Det er just *denne* Opgave, Firmaet F. L. Smidth & Co. har løst paa lykkelig og frugtbar Vis. Det sidder herhjemme med sine Folk paa Vestergade — og arbejder for Kunder hele Verden over. $\frac{9}{10}$ af dets omfangsrige og vidtfor-grenede Forretning — alene paa Hovedkontoret er der nu beskæftiget ca. 50 Ingenieurer, Tegnere og Assistenten — ligger paa Udlandet. Dets Hjælp til Anlæg af den Art indenfor Ingenieurfaget, som nu *dette* Firma har gjort til sin Specialitet: Anlægget af Cement- og Mørtelfabriker, Tegl- og Kalkværker — paakaldes alle Vegne fra, nu i Sverige, nu i Rusland, saa atter i China, i Canada, i Italien, samtidig i Ohio, i

INGENIEUR F. L. SMIDTH

England, i Tyskland, kort sagt, *som* sagt og ganske bogstavelig sagt: hele Verden over.

Firmaet blev grundlagt 1882 af Verner Frederik Læssøe Smidth, Søn af Byfoged Smidth i Kjerteminde*. Her fødtes han den 28. Maj 1850, blev 16 Aar gammel sat i Lære paa et mekanisk Værksted i Randers, kom efter endt Læretid til Hovedstaden, hvor han arbejdede som Svend, medens han samtidig studerede paa Polyteknisk Lærestanstalt. 1873 rejste han til Tyskland, hvor han bl. a. en længere Tid var Tegner paa en større Fabrik i Chemnitz. Efter 2 Aars Forløb vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han derpaa blev ansat som Konstruktor hos H. Rudolph Koefoed & Co. Men hans Hu stod til at skabe sig egen Virksomhed og selv føle den voxen under sine Hænders Værk. 32 Aar gammel etablerede han derfor sin selvstændige Ingenieur-Forretning, oprindeligt med Mølle-Anlæg som Specialitet, men Tidsforholdene førte ham hurtigt

ind paa Anlægget af *Teglværker*, hvormed hans Forretning allerede i 1884 var fuldt beskæftiget.

Har nemlig Danmark ikke anden Rigdom i sit Skød, saa har det dog *Ler*, og det kommer jo an paa at benytte det, som man har, og faa det mest mulige ud deraf. Hvad det i saa Henseende først og fremmest gjaldt om for af Leren at fabrikere gode Mur- og Façadesten, var i stor Stil af faa *slemmet* de mange urene Lersorter, saa der paa denne Vis kunde fremkomme en ren og plastisk Ler, som virkelig var egnet til Teglovns-Brændingen. Denne Opgave løste Smidth heldigt og tilfredsstillende, hvad der kom en hel Række Teglværks-Anlæg i Danmark — og Tyskland — til Gode. Selv var dog Firmaet ikke tilfreds endnu, men arbejdede videre i Sagen, og i den nyeste Tid er det da ogsaa lykkedes det at erstatte Slemningen med en indgribende Maskinbehandling, hvorved der foretages en gennemgribende Udskilning af de i Leren indeholdte Sten og tillige opnaas væsentlige Besparelser.

En anden Opgave, paa hvilken Lerforholdene i Danmark førte F. L. Smidth & Co. ind, var *Brænding* i Ringovnen af *renfarvede, gule Sten* af kalkholdig Ler. Dette var tidligere anset for simpelthen umuligt — men det Umulige blev muligt ved en ny, hensigtssvarende Konstruktion af Ringovnen.

Saaledes havde Firmaet sin Opmærksomhed henvendt snart paa det ene Felt af Lervareindustrien, snart paa det andet, for at gøre de Anlæg, der betroedes det, mer og mer teknisk fuldkomne. En Omtale af den Mangfoldighed af Arbejdsmaskiner, som Firmaet har konstrueret for og indført i Lervareindustrien, vilde imidlertid i denne Sammenhæng føre os for vidt. Det er ogsaa væsentligere at henlede Opmærksomheden paa Betydningen af det rigtige Samarbejde mellem de forskellige Arbejds-

* Jfr. her og i det følgende Prof. Nyrops Artikel i »Biografisk Lexikon.«

maskiner; thi ingen enkelt af F. L. Smidths Maskiner er en Universalsmaskine, der egner sig for alle Materialer eller under alle Forhold.

En særlig Opgave, som Klimatforholdene i Norden hurtig stillede Firmaet, var *Tørring* af de raa *Mursten i Vintertiden*. Der fandtes tidligere i Skandinavien intet Teglværk, der gennemførte sin Drift ud over Sommerkampagnen. Denne Opgave løstes først ved Hjælp af F. L. Smidth's Tørrekamre, der dels ved Benyttelsen af Spildevarmien fra Ringovnen, dels ved Anvendelsen af Ventilatorer gennem stadig forbedrede Konstruktioner nu har gjort det muligt at holde et Teglværk i Gang

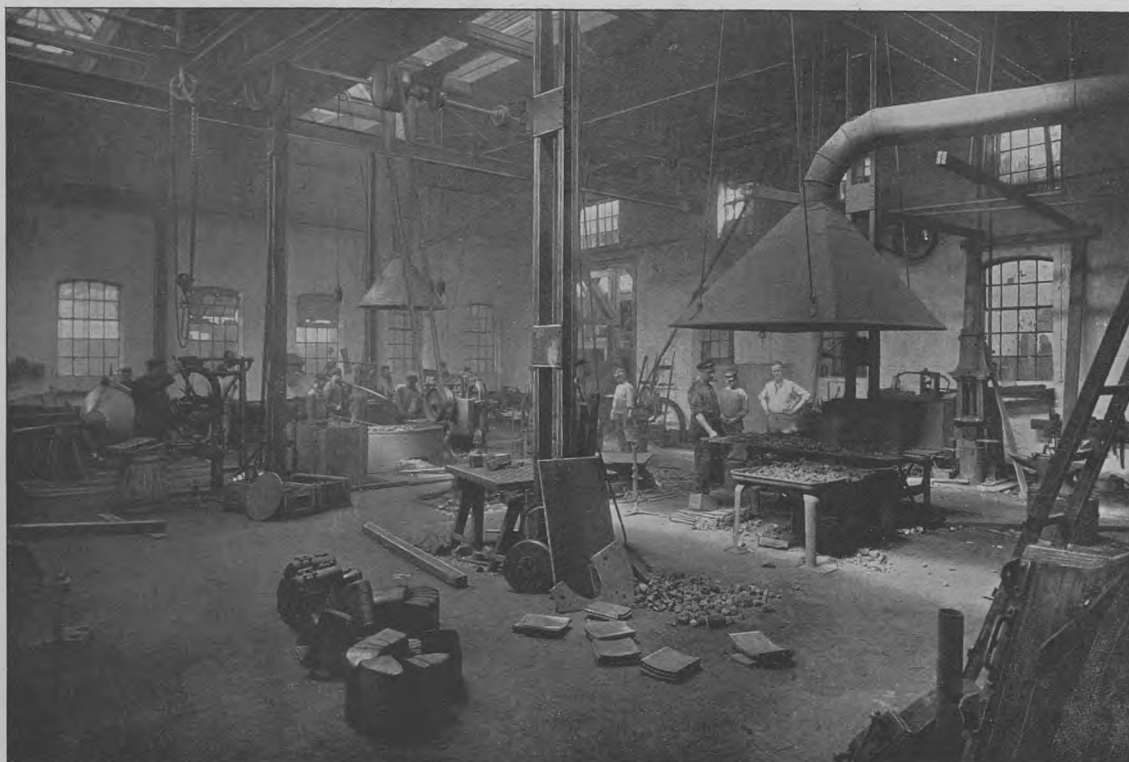

F. L. SMIDTH & CO.s MASKINFABRIK I VALBY — MASKINVÆRKSTED

Aaret rundt og saaledes beskæftige Arbejderne stadig samt udnytte Dampmaskinen og Arbejdsmaskinerne i langt højere Grad, end det tidligere var muligt. Det er ad denne Vej lykkedes væsentlig at bidrage til, at Teglværksindustrien er ført ind paa en rationel Fabriksdrift, medens den tidligere, da Tilvirkningen kun kunde drives i den korte Sommertid, nærmest var en Slags Haandværk, der stillede yderst store Fordringer til Arbejdernes fysiske Kræfter og Udholdenhed.

Virksomheden voxede allerede i de allerførste Aar med saa rivende en Hast, at den maatte voxe Enkeltmand over Hovedet, og allerede 1884 optoges derfor cand. polyt. Poul Larsen, i 1885 cand. polyt. Alexander Foss i Firmaet. Ved den Nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888 tog Firmaet Medaille af I. Klasse — den Gang havde det just Aaret i Forvejen føjet et nyt, betydningsfuldt Virkefelt til sine Teglværks-Anlæg: nemlig Anlægget af *Cementfabriker*.

Ved *Cement* forstaar man i al Almindelighed Stoffer af den Egenskab, at naar de udrøres med Vand, hærde de lidt efter lidt til en meget fast Masse, idet der foregaar en *kemisk* Binding af det tilsatte Vand. Da denne Hærdning kan foregaa og holde sig *under Vandet*, indser man strax alene heraf Cementens Betydning for alt Vandbygningsarbejde. Cement fremstilles hyppig ved Brænding af lerjord- og kalkholdige Silikater. Paa denne Maade tilvirkes der tvende Arter af Cement: *Roman-Cementen* og *Portland-Cementen*. Den førstnævnte Cement-Art fremstilles ved Brænding af lerholdige Kalksten ved en Temperatur, som holdes saa lav, at Massen

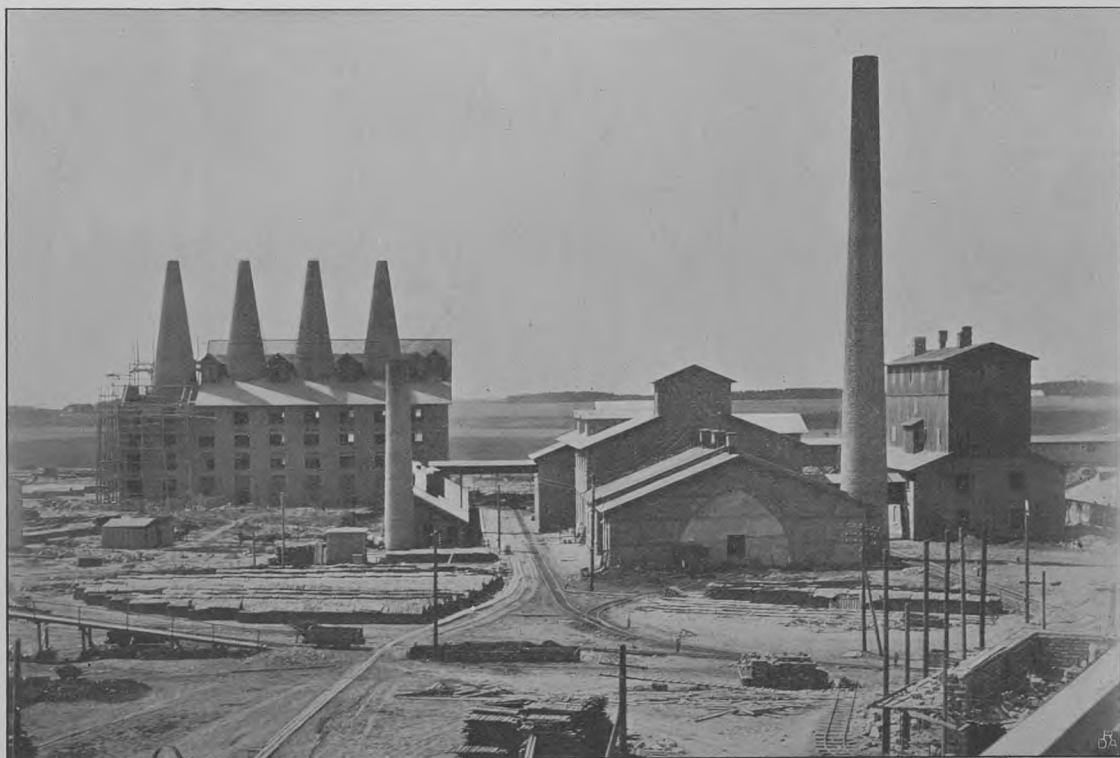
F. L. SMIDTH & CO.s MASKINFABRIK I VALBY — SMEDIE

ikke — som det hedder med et gammelt dansk Ord — *sintrer* sammen (o: smelter fuldstændig sammen til en haard, stenagtig Kage). Roman-Cementen er først fremstillet 1796 af Parker, der anvendte Kalkmergel, som forekom i Londonleren. Portland-Cementen er den vigtigste af alle Slags Cement. Det er et saa almindeligt Mørtel-Materiale, at der til Byggeforetagendernes Sikkerhed er opstillet saakaldte »Normer« for denne Cements Egenskaber. Ifølge de danske »Normer«, som næsten ordret stemmer med de tyske, skal der ved Portland-Cement forstaas »et Produkt, der er tilvirket ved Brænding indtil Sintring af en omhyggelig Blanding af Stoffer, hvis væsentligste Bestanddele er kalk- og lerholdige Materialer, og som derpaa er malet til Pulver«.

Et saadant Stof blev allerede fremstillet i 1824 af J. Apsdin i Leeds, som gav det Navn efter dets Lighed med den i England meget benyttede Portland-Sten.

Cements Hovedanvendelse er til Fremstilling af *Beton*. Ved *Beton* forstaaes en stenet Masse, hvis Bindemiddel netop er Portland-Cement, som blandes med Grus og Skærver, og som særlig finder Anvendelse til Bygningsfundamenter, Hvælvinger, Cisterner osv. Størst Betydning har dog dette Bygningsmateriale ubetinget ved Funderings-Arbejder.

I 1867 traadte dernæst en fransk Gartner, Joseph Monier, paa Pariser-Udstillingen frem for Offentligheden med en Vandbeholder, ved hvis Konstruktion Jern og Cement var bragt til at virke i Fællesskab. Herved fik man først Øjet op for denne

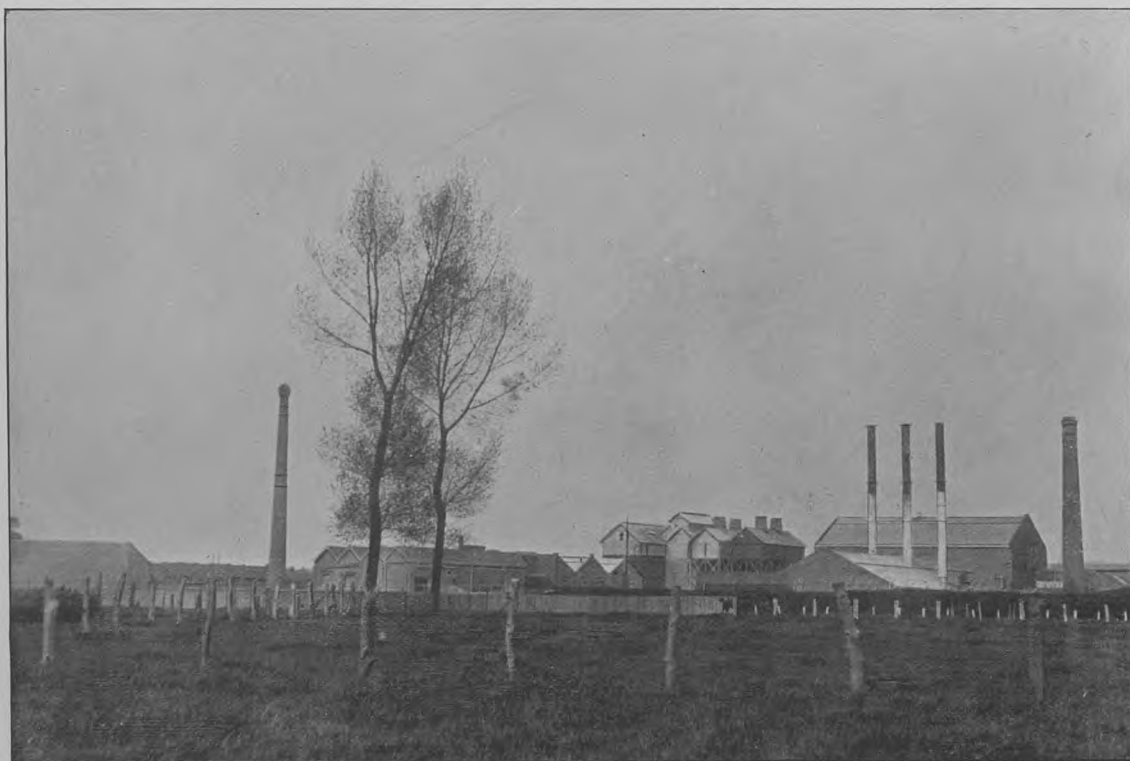
CEMENTFABRIK I KUNDA, RUSLAND, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

Kombinations uhyre Betydning, og siden da er Verden over en stadig voxende Mængde af Bygnings-Konstruktioner, Etageadskillelser, Vægge, Broer, Siloer, Rørledninger osv. osv. blevne udførte ved den Monier'ske Anvendelse af Jern i Forening med Cement, enten i Form af Mørtel eller Beton.

Efter disse faa orienterende Oplysninger vil sikkert Cementens overordentlige Betydning i Nutiden staa Enhver klar, ja, det er vel næppe for meget sagt, at næst Jern spiller Cementen en større Verdensrolle end noget andet Raamateriale — paa Jern og Cement er saa at sige den moderne Civilisation bygget op eller »funderet!»

Verdens-Brugen af Cement kan da ogsaa opvise en af de stejleste Stignings-Kurver 80erne og 90erne igennem, som maaske Historien nogensinde har set. Man forstaar da, at her virkelig var et vidt Felt at arbejde paa for de danske Ingenieurer F. L. Smidth & Co., som fra 1887 af paatog sig at vejlede hvemsomhelst, der Verden

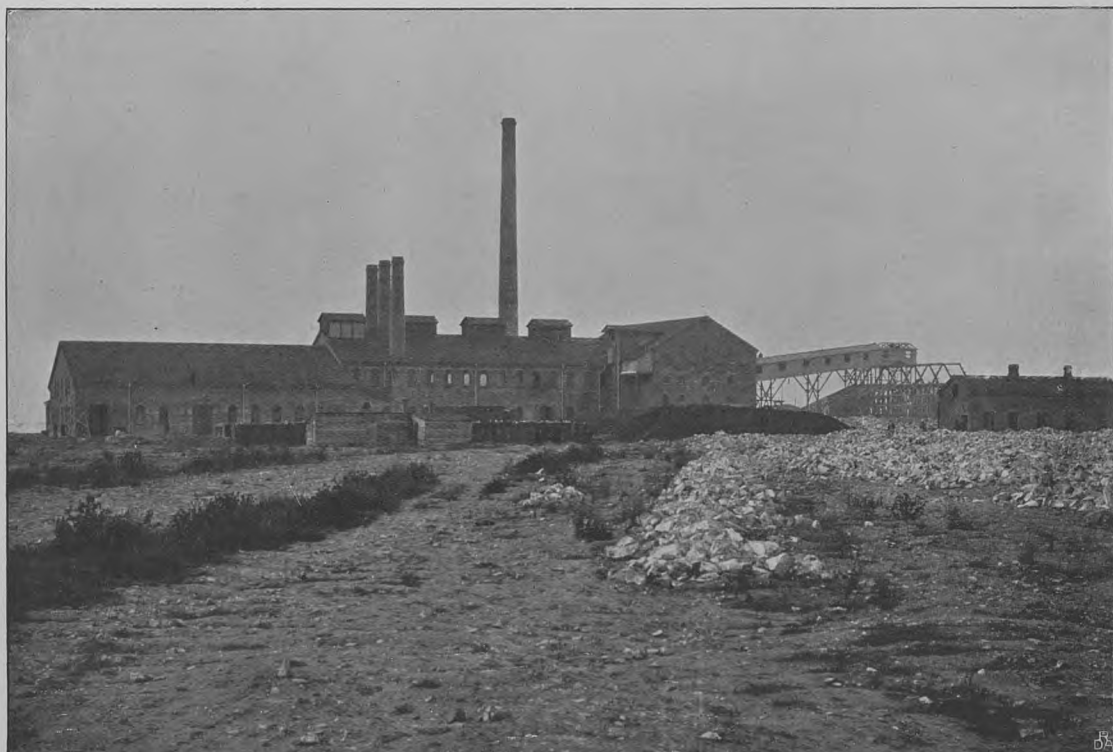
over ønskede at bygge sig en Cementfabrik — og gjorde det med overlegen Dygtighed, lige sikker i det Tekniske og det Økonomiske. Og vel at mærke: her var og er der jo ikke Tale om en Vejledning, der kun bestaar i at give et Par nyttige Vink. Den Opgave, Firmaet paatager sig, er hverken mer eller mindre end at planlægge en hel saadan Fabrik fra først til sidst, fra yderst til inderst, i alle dens enkelte Dele, arkitektoniske og maskinelle. Det vil let forstaas, at naar Planen til en saadan Fabrik ikke udarbejdes med det nøjeste Kendskab til samtlige medvirkende Faktorer: Raamaterialets kemiske Egenskaber, Transportmidlerne i Gruben og i Fabriken,

CEMENTFABRIK I HAUBOURDIN, FRANKRIG, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

Tørringsmidlerne, Maskin- og Motoranlægget, Ovnene og Arbejdsmaskinerne — og naar ikke disse enkelte Leds Virksomhed i det samlede Maskineri omhyggelig afvejes og gensidig afpasses, vil der umulig kunne opnaas saadanne tilfredsstillende Resultater, som sparer Ejeren for senere Bekostninger og Møje med Omændringer af Anlægget. Men skal sligt et Maal naas, saa maa altsaa et Firma som F. L. Smidth & Co. ogsaa forene paa en Gang Maskiningeniørens, Bygningsingeniørens, Arkitektens og Kemikerens Indsigt. Det er imidlertid ogsaa netop *dette*, Firmaet har gjort — derfor har det kunnet skabe Fabriksanlæg, som er af hel og fuldstændig Støbning, og som ikke lider under de Mangler, der kun altfor ofte forekommer, hvor Maskinfabrikant, Arkitekt og Kemiker hver har udført en Del af Arbejdet, uden at den forskelligartede Indsigt har været samlet paa én Haand. Og derfor er Firmaets Forretning bleven en Verdensforretning: fra alle Lande tyer man til dets kyndige Bistand, naar det

gælder om Anlægget af nye Cementfabriker — egentlig ydes der kun fra tyske Ingenieurers Side effektiv Konkurrence — og rundt om i de store Verdens-Stæder har derfor ogsaa Forretningen nu sine Filialer: i Paris under Ledelse af Ingenieur M. Davidsen, i London under Ledelse af Ingenieur Chr. Engelhart, i New York under Ledelse af Mr. Geo. M. Newcomer, i St. Petersburg under Ledelse af Ingenieur H. E. Sørensen, i Bielitz (Østerrig) Ingenieur A. Schröder, i Berlin Ingenieur N. M. Hansen. I 1898 byggede Firmaet sig desuden i Valby sin egen Fabrik for Fremstilling af Arbejdsmaskiner til Cementindustrien.

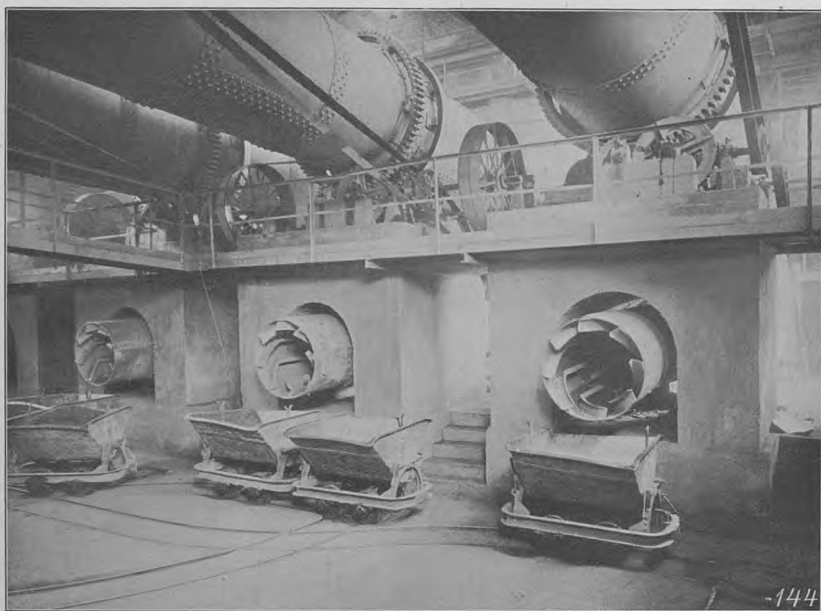

CEMENTFABRIK I KLAGSHAMN, SVERIGE, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

I den nævnte Industri markeres Firmaets Virksomhed væsentlig ved tvende betydningsfulde Reforme: Anvendelsen af den tørre Methode for Cement fremstillet af Kridt og Ler — og Indførelsen af Rørmøllen i Cementmølleriet.

Den *tørre Methode* var tidligere kun anset for hensigtsmæssig eller anvendelig for haard Kalksten. Ved Anlægget af Cementfabrikerne i Limhamn og Aalborg i Aarene 1888—1890 viste F. L. Smidth & Co. imidlertid, at Methoden ogsaa med stor Fordel kunde anvendes paa blød Kalksten og Kridt, efter at Firmaet i dette Øjemed havde indført en Række Specialkonstruktioner, der tillod at fremstille et lige-saa fortrinligt Produkt ad denne tørre Methode som tidligere kun ad den vaade.

Til disse Specialkonstruktioner hører eksempelvis Firmaets Tørretaarne til Tørring af Raamaterialer, Anvendelsen af sammenkoblede, automatiske Vægte til samtidig Afmaaling af de to Raastoffer etc. etc.

CEMENTFABRIK I RÜDERSDORF, TYSKLAND, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

Rørmøllens Indførelse i Cementmølleriet er, skønt den nyeste af de Reformer, som skyldes F. L. Smidth & Co., maaske ikke den mindst betydningsfulde, og det kan allerede nu med Sikkerhed siges, at Møllestenene overalt maa vige for den kontinuerlige Formaling ved Hjælp af Naturflintesten, saaledes som Rørmøllen udfører Arbejdet. Det Antal Rørmøller, der i Løbet af ca. 10 Aar

er kommet til Anvendelse i Cementindustrien, er alene nu tilstrækkeligt til at formale 60 Millioner Tønder Cement aarlig, altsaa en væsentlig Del af den samlede Verdensproduktion.

Paa Ovnkonstruktionernes Omraade var F. L. Smidth & Co. oprindelig udelukkende henvist til *Ringovnen*. Omendskønt Firmaet har bygget mange saadanne, der endnu den Dag i Dag fungerer fortræffeligt, saa det sig snart foranlediget til at gaa over til Konstruktionen af den kontinuerlige Skakt-Ovn. Paa hin Tid var Dietzsch-Ovnen ny, men denne Konstruktion tilfredsstillede ikke Firmaet, det stræbte efter at finde noget nyt og bedre, og det lykkedes det ved Fremstillingen af den saakaldte *Aalborg-Ovn*.

Saaledes som en Række omfangsrige Forsøg noksom har godtgjort det, frembyder denne Ovn den størst mulige Øko-

CEMENTFABRIK I OWEN SOUND, CANADA, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

nomi i Kulforbruget. Den er da ogsaa bleven almindelig udbredt, ej alene i hele Norden, men i de Forenede Stater og i Middelhavslandene.

Den i de Forenede Stater, oprindelig til Udnyttelsen af Petroleum, til Cement-Brænding konstruerede roterende Ovn synes i den nyeste Tid at ville føre Brændings-Methoden i Cementindustrien ind paa helt nye Baner. Gennem New York-Filialens omfangsrige Virksomhed har Firmaet F. L. Smidth & Co. i lang Tid været fortrolig med Udviklingen af hin roterende Ovn. Saalænge denne imidlertid kun kunde bruges med Stenolie til Brændselsmateriale, var denne Konstruktion af ringe Interesse for Evropa, men saasnart Indfyring med *Kulstøv* begyndte at vinde Indgang, fik den med ét uanet Betydning ogsaa for Industrien paa denne Side Atlanterhavet. Methoden stødte imidlertid paa stor Vanskelighed i Henseende til Formalingen — men netop Indførelsen af *Rørmøllen* hjalp her ud over Vanskeligheden.

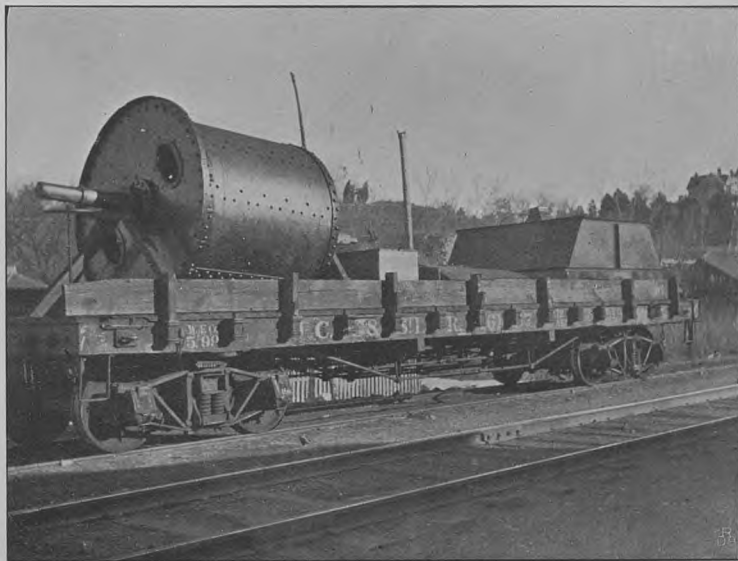
Firmaet indførte nu den roterende Ovn i Evropa og er stadig og ivrig sysselsat med dens Udvikling og Forbedring.

* * *

Med Hensyn til Firmaets *Organisation* maa det oplyses, at det foruden Tegnekontoret og Maskinfabrikken tillige har kemisk Laboratorium og Forsøgs-mølle. Det lægger stor Vægt paa Forundersøgelser og modtager derfor ogsaa Raamaterialer fra alle Kanter af Verden til Analyse, Undersøgelse, Prøvemaling og Prøvefabrikationer. Uden at have anstillet saadanne Forundersøgelser tilbyder og leverer Firmaet overhovedet meget nødig Maskiner. Det har kostet og koster den Dag i Dag megen Møje at faa Forbindelserne til at forstaa Betydningen heraf — de Fleste mener, at dette Led jo nok kan springes over, og at de dog kunne faa vidtgaaende Garantier. Men F. L. Smidth & Co. ønsker nu en Gang af Princip kun at gøre Forretninger, der virkelig forøger Firmaets Prestige, fremfor at løbe den mindste Fare for at sætte sit gode Navn paa Spil ved at jage efter den størst mulige For-tjeneste.

Som Exempel paa hele denne her skildrede Udvikling kan det endelig nævnes, at Firmaet for nylig har fuldendt Anlægget af en stor moderne Cementfabrik i Venedig og samtidig opstillet Maskiner for 11 andre italienske Cementfabriker, ved Florenz, Bergamo, Genua etc. Det har ogsaa for nylig konstrueret den første græske Cementfabrik i det berømte Eleusis ved Athen.

Umiddelbart før den russisk-japanske Krigs Udbrud afsendte det alle Maskinerne

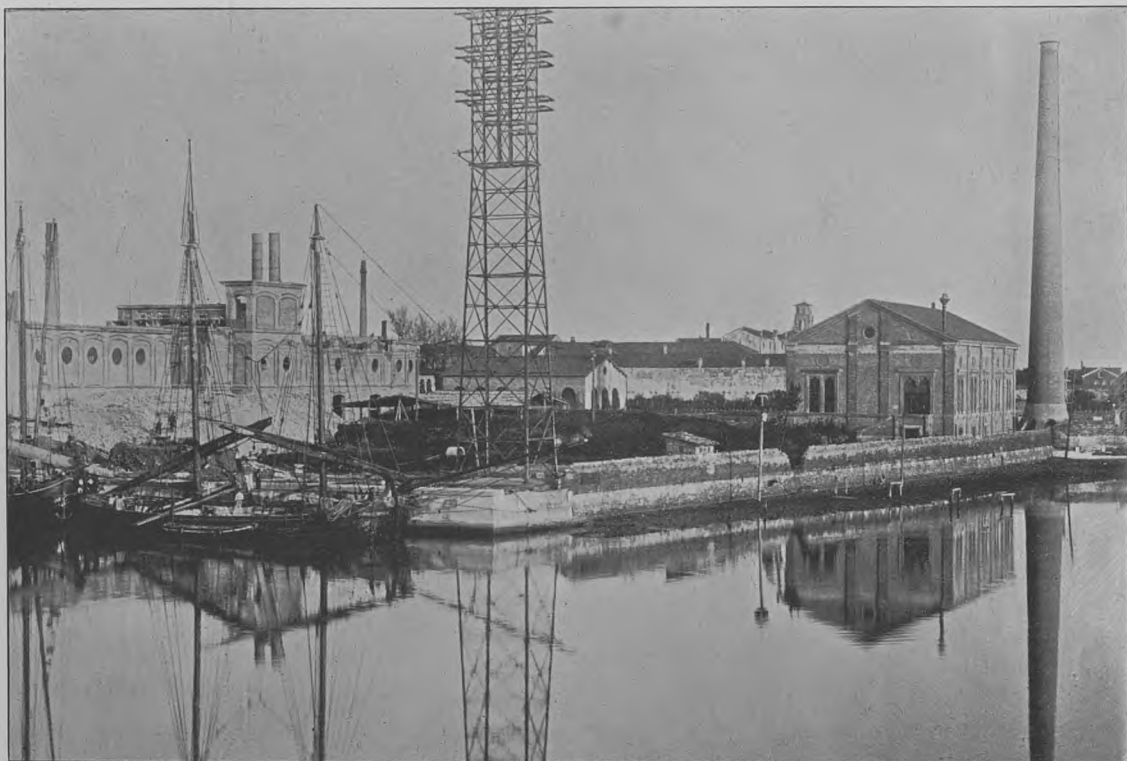

F. L. SMIDTH & CO.'S MASKINER AFSENDES FRA FABRIKEN I AMERIKA

til en Fabrik, der for russisk Regning skulde anlægges i Nærheden af Dalny; det er ikke F. L. Smidth & Co.s Skyld, at Maskinerne ikke naaede længere end til Hongkong.

Paa St. Louis Udstillingen har F. L. Smidth & Co. ikke udstillet, men da en af de største amerikanske Cementfabriker, St. Louis Portland Cement Co. er bygget efter F. L. S. & Co.s Planer og arbejder med dets Maskiner, vil Besøgende her kunne studere Toppunktet af den »amerikanske« Cementindustri.

Samtidig har F. L. S. & Co. sine Ingenieurer nede i Lothringen for at lede Op-

CEMENTFABRIK I VENEDIG, ITALIEN, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

stillingen og Igangsætningen af et Anlæg ved Metz etc. etc., — der kunde fortælles længe endnu.

Dog ikke nok hermed: Virksomheden breder sig ogsaa paa andre Felter. Saaledes har F. L. S. & Co. med Held optaget *Mineindustrien*, har leveret Anlæg baade til Schweiz og til Ungarn og har for Tiden en Række Maskiner under Udførelse til Guldminer paa Ny Zeeland.

*

*

*

Smidth døde i Juni 1899, men Firmaet er siden da fortsat i det en Gang be-
traadte Spor af hans efterlevende Kompagnoner med stadig og stigende Succes.

Om disse skal sluttelig tilføjes følgende biografiske Oplysninger:

Ingenieur Poul Harald Sehested Larsen er født den 31. Marts 1859 i Flens-

borg og er Søn af Kaptajn i Infanteriet, Harald Larsen, R. af Dbg., død den 18. Marts 1900, og Hustru Birgithe Sophie Elisabeth, f. Sehested, død den 21. Januar 1902. Efter at have forladt Slesvig ved Krigens Udbrud i 1863, levede han i Fredericia, hvor hans Fader laa i Garnison, indtil Efteraaret 1872 og frekventerede dér Fredericia lærde Skole. I 1872 blev Faderen forflyttet til Helsingør, og Larsen fortsatte da her sin Skoleundervisning, indtil han i Sommeren 1875 tog Præliminærexamen. Han blev dernæst Lærling paa C. F. Lunds Maskinfabrik i København, tog i Sommeren 1877 Adgangsexamen til Polyteknisk Lærestanstalt og afgik derfra i 1882 som polyteknisk Kandidat i Mekaniik med 1ste Karakter. Fra 1882 til 1883 arbejdede han som Maskintegner paa H. Rudolph Koefoed & Co.s Maskinfabrik i København, rejste derpaa i Begyndelsen af 1883 til Skotland, hvor han blev ansat som Maskinkonstruktør hos Miller & Co., Vulcan Foundry, Coatbridge, indtil Sommeren 1884, da han vendte tilbage til København og modtog da fra F. L. Smidth Tilbud om Samarbejde. I denne sin Stilling har han siden deltaget i talrige Anlæg af Fabriker i Tegl-, Kalk- og Cementindustrien i de fleste europæiske Lande og har haft den personlige Ledelse af Firmaets Forretninger i Nordamerika og Canada. I Aaret 1893 rejste han første Gang til Amerika og begyndte her en Filialforretning, som senere gik over til et særskilt Aktieselskab under samme Firmanavn som Hovedfirmaet, og som i nøje Tilknytning til dette arbejder i de samme Brancher i de Forenede Stater og Canada. For dette Selskab overtog han Præsidentskabet. Selskabet arbejder udelukkende med danske Ingenieurer, hvorimod de fleste af de af Selskabet fabrikerede Maskiner udføres i Amerika. Gennem dette amerikanske Søster-Firma har Larsen i de forløbne Aar deltaget i Anlægget af et meget stort Antal amerikanske og canadiske Cementfabriker.

INGENIEUR POUL LARSEN

INGENIEUR ALEX. FOSS

Ved Siden af sin Virksomhed i Firmaet F. L. Smidth & Co. har Larsen været Medlem af Bestyrelsen for følgende Foretagender: The International Sandcement Co., Aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabrik (Formand), The Silica Portland Cement Co. of New Jersey, U. S. A., The Standard Silica Cement Co. of New York, U. S. A., The Dominion Portland Cement Co., Canada, Hulta Tegelbruks Aktiebolag, ved Borås, Sverige, Aktiengesellschaft Herm. Löhner, Bromberg, Tyskland, Portland Cementfabriken »Norden«.

Ingenieur Einar Alexander Foss er Søn af Stiftslandinspektør V. C. D. Foss i Viborg, † 1862,

og Hustru Annie, f. Kornerup, og fødtes i Viborg den 1. Oktober 1858. Han blev Student fra Haderslev Læreres Skole 1876, cand. polyt. 1882, aftjente sin Værnepligt 1882—83, blev derpaa ansat ved Hakkemose Teglværk 1884-85. I Oktober 1885 indtraadte han i Firmaet F. L. Smidth & Co. Han er desuden Borgerrepræsentant, Formand for Dansk Ingenieurforening, Formand for »Jernindustriens Sammenslutning«, for Aktieselskabet Hedehus-Teglværket, Aktieselskabet Kagstrup Kalkværker, Aktieselskabet De forenede nordjydske Teglværker.

GLUD & MARSTRANDS FABRIKER

SOM saa mange andre gamle Haandværksfag, og maaske mere end de fleste, har Blikkenslagerfaget faaet den moderne Maskintekniks Indgriben at føle. For de fleste almindelige Husholdningsartiklers Vedkommende er den Tid forlængst forbi, da de udhamredes paa Værkstedet under den faglærte Blikkenslagers Haand; nu er det Maskinerne, som har paataget sig at forsyne det store Forbrug med alle disse Ting.

Der kan føres dybsindige Diskussioner om denne Maskindriften omsiggribende Indtrængen og dens Betydning — gavnlige eller skadelige — for henholdsvis Forbrugere og Arbejdere. Men i det praktiske Liv gælder det, at Maskinerne er et Faktum, der ikke kan bortdisputeres, og mod hvis Fremtrængen der forgæves vilde rejses Modstand. Held da det Land, hvis Haandværkere forstaar deres Tid — ikke spilder den med unyttige Klager over de forandrede Forhold, men med intelligent Energi *selv* griber Maskinen, tager den i deres Tjeneste og ved dens Hjælp bevarer for Land og Folk den Sysselsættelse og det Arbejdsudbytte, som ellers uundgaelig vilde være kommen andre Nationer til Gode, ja erobrer nye Arbejdsfelter for deres Folk. De er som Hedeopdyrkerne — de tilfører deres Nation ny Næring, de bærer Sten til deres Folks Fremtid som moderne Kulturnation.

Det kan siges til det danske Blikkenslagerfags Ære, at dets Udøvere har været Folk, som saaledes har forstaaet Tidens Udvikling. Thi ikke alene har Faget — paa det meget betydelige Omraade, hvor det stadig hævder sig som et livskraftigt Haandværksfag — selv taget en hel Række moderne Værktøjsmaskiner i sin Tjeneste, men naar der nu, foruden Blikkenslagerhaandværket, bestaar en meget betydelig *Blikvareindustri* her i Danmark, saa er det en Række Blikkenslagere, hvem dens Grundlæggelse skyldes. Blandt de allerførste af disse Pionerer var afdøde Blikkenslager P. C. Elfstrøm, der lagde Grunden til den ene af vore store, toneangivende Virksomheder paa dette Omraade (Carl Lunds Fabriker); tæt i hans Spor fulgte Stifteren af den store Bedrift, som her skal være Genstand for Behandling, nemlig Blikkenslager P. Glud.

* * *

Poul Glud er født i 1850 i Vejle, hvor han lærte Blikkenslageriet hos sin Fader. Efter at have arbejdet nogle Aar som Svend i Kjøbenhavn, løste den unge Glud i 1875 Borgerskab i Vejle, og klartskuende som han var med Hensyn til sit Fags Fremtidsudvikling, kastede han sig strax over en Specialfabrikation, nemlig af Petroleums-Kogeapparater, der den Gang nylig var fremkomne. Hurtigt følte han Trang til at virke under større Forhold, og allerede i 1876 flyttede han sin unge

Virksomhed til København, hvor han lejede sig Lokaler i Korsgade 16 paa Nørrebro. I Januar 1878 flyttede Virksomheden atter, denne Gang til Nordvestvej 22, idet den samtidig udvidedes til at omfatte Fabrikation af Husholdningsartikler i det hele taget.

Ejendommen Nordvestvej 22 blev Udgangspunktet for de fortsatte Udvidelser, der har gjort den af P. Glud skabte Virksomhed til en af vort Lands største Bedrifter. Den 1. Juli 1879 optoges Isenkræmmer T. Marstrand, født i København 1854, i Forretningen, som i de siden da forløbne 25 Aar er bleven vidt bekendt under Firmanavnet Glud & Marstrand. Dens Væxt foregik ustandseligt; i denne blev Marstrand den dygtige merkantile og administrative Leder. Hidtil havde Forretningen boet til Leje, nu købte den Ejendommen Nordvestvej 22 og kort efter en tilstødende Grund, hvorpaa opførtes Kontor- og Lagerbygningen ud til Kapelvej 46. Man tog fat paa nye Arbejdsomraader: Mejeriartikler, for hvilke Andelsmejeriernes Fremvæxt skabte en stor Efterspørgsel, og Legetøj — en Erobring fra Udlandet. Der maatte da mere Plads til, og i 1888 opførtes en stor 5-Etages Fabriksbygning, som strax blev saa godt som fuldt optaget. Og det blev ikke derved: hidtil var galvaniserede Vandspande o. lign. Varer blevne indførte fra England; for ogsaa at erobre Fabrikationen af denne store Artikel for dansk Arbejde og Kapital, erhvervedes der i 1892 en Grund ude i Utterslev (Frederiksborgvej 22), og her opførtes en ny, stor Fabrik til Spandefabrikationen.

I 1895 omdannedes Forretningen til *Aktieselskabet Glud & Marstrands Fabriker*, og nye store Byggeforetagender gennemførtes: I Forbindelse med Nordvestvej-Komplekset opførtes en mægtig Fabriksbygning paa en af Kommunen tidligere erhvervet Grund ud til Skolegade, og i Utterslev byggedes ligeledes en ny Fabriksbygning, nemlig til Fremstilling af emaillerede Varer; samtidig overflyttedes Fabrikationen af Mejeri-Artikler til Utterslev-Afdelingen. Endelig foretoges der i 1900 atter en Udvidelse af Nordvestvej-Komplekset, idet der paa en Grund ud til Skolegade og Skyttegade opførtes en stor Bygning til Fabrikation af Blik-Emballage. Hermed er den disponible Grund paa dette Sted optagen, og den gamle Fabriksbygning til Nordvestvej 22 staar som et uanseligt Husmandshus midt imellem den paafølgende Udviklings mægtige Bygningskolosser — en haandgribelig Maalestok for Virksomhedens imponerende Væxt!

Vi slutter denne korte Udsigt over en betydelig dansk Industris raske Udvikling med nogle Tal: Glud & Marstrands Fabriker ejer nu Arealer paa ialt 35,403 Kvadratalen, hvoraf 19,057 Kvadratalen er bebyggede. Aktiekapitalen, som i 1895 var 800,000 Kr.,

P. GLUD

T. MARSTRAND

blev i 1899 udvidet til 1 Million Kr., hvortil kommer 800,000 Kr. i Partialobligationslaan. Regnskabet balancerede i 1880 med 55,682 Kr. 28 Øre, i 1903 derimod med 3,138,881 Kr. 6 Øre.

Ikke mindre tydeligt tegnes Virksomhedens Væxt gennem Arbejdernes Antal og Salgets Størrelse:

	Antal Arbejdere.	Salgets Størrelse.
1880	40	110,000 Kr.
1885	90	233,000 —
1890	163	348,000 —
1895	260	689,000 —
1900	454	1,187,000 —
1903	525	1,732,000 —

* * *

For ret at faa et Indtryk af den moderne Teknik paa Blikvareindustriens Omraade vil vi følge en typisk Genstand — en almindelig emaillet Servantekande — gennem alle de Stadier, dens Udvikling gennemgaar, indtil vi køber den færdig i Detailudsalget. Intet vil klarere belære os om, hvilken Række Processer der behøves for at lade udføre ved Maskiner, hvad der forhen udførtes af den enkelte Arbejders Haand.

Vi aflægger da et Besøg i Fabrikerne paa Frederiksborgvej 22 og stifter her først Bekendtskab med det Raa-

FABRIKEN, FREDERIKSBORGVEJ

materiale, hvoraf vor Kande skal fremgaa. Det er en cirkelrund Staalplade af en ganske bestemt Diameter; i store Oplag finder vi disse Plader, der indføres fra Staalværkerne i Tyskland eller England, tilskaarne i over Hundrede forskellige Størrelser, hver beregnet for sin bestemte Genstand.

Den til vor Servantekande bestemte Staalplade (se vedføjede Figur Nr. 1) bringes ind mellem to Stempler paa en kraftig Trækpresse, der med uimodstaaelig Kraft presser den ud i Form af en flad Skaal (Fig. 2). Derefter passerer den Stempler af en noget anden Form, der gør Skaalen noget snævrere og dybere (Fig. 3) og ved tredje Træk bliver Skaalen igen mindre i Diameter og dybere (Fig. 4).

Vi forbauses over, at det haarde Staal saaledes lader sig presse og strække uden at briste, men vi erfarer ogsaa nu, at Grænsen er naaet for, hvad det uden Bristning vil udholde. Nu maa Skaalene af Form som Figur 4 ind i en Glødeovn for at blødgøres, inden yderligere Udpresning kan foretages. Men naar de er glødede, fortsættes Behandlingen som før, og gennem 3 andre Operationer bliver Karret gradvis smallere og højere — se Figur 5, 6 og 7 — indtil det til sidst ligner et kort Kakkelovnsrør med en Krave foroven — og med Bund, selvfølgelig, drevet uden Sammenføjninger ud af den oprindelige Staalplade Nr. 1.

Men nu formaar Presserne ikke at udrette mere for den vordende Servantekande — efter en fornyet Glødning afleveres den til Metaltrykkerne. Den fæstes i en Drejebænk, og under Trykket af Staalforme vides dens nederste Halvdelen ud, medens en Hals sammensnævres foroven. Dette sker paa 3 forskellige Bænke, under 3 Arbejderes Behandling, saaledes at den trinvis antager Formerne 8, 9 og 10 paa Billedet. Efter at Kanden har naaet ^{indst}vaseformen, Figur 10, kan de egentlige Maskiner ikke udrette mere for den — den gaar nu over i Haandarbejdernes Hænder.

Vi træffer den paa Blikkenslagerværkstedet, hvor Forvandlingen sker fra Figur 10 til Figur 11, men i Virkeligheden i flere Trin. Efter en Skablon »udsvejjes« eller udklippes Overdelen i den velkendte Form, og paa Amboltens Spærhorn udhamres Randen paa god, gammel Blikkenslagervis, indtil den har det rette Fald. Kanden »sikkes«, og Hanken sættes paa — Hanken, der i et særligt Værksted under Maskiners Behandling har gennemgaaet sin egen Udvikling, fra den var en smal Strimmel Staalblik.

Nu er Kanden færdig fra Metalarbejdernes Side og skal emalleres. Men sort ser

INTERIØR FRA MASKINHALLEN, FABRIKEN, FREDERIKSBORGVEJ

den ud, med en rødlig Skorpe af Glødeskæl. Alt dette maa bort; den lægges derfor i et Syrebåd, og fra dette gaar den i en Gryde med kogende Soda. Thi ethvert Spor af Syren, der har rensat Metallet, maa fjernes, hvis Emaillen skal holde fast. Naar den saaledes er rensat, har den Staalets graa Farve; den underkastes et sidste Eftersyn, under hvilket mulig modtagne Buler udhamres — saa er den endelig færdig for Emailléværkstedet.

Emaillen er en Glasmasse, som i et særligt Lokale sammensmeltes af forskellige mineralske Bestanddele, derpaa males i Jerncyindre, udforede med Porcellæn; Rullesten af Flint er de Redskaber, som under Cyndrenes Omdrejning maler Glasmassen til et støvfint Pulver og samtidig udrører det i Vand.

Kandens Overtrækning med Farve er Kvindearbejde. I lange Rækker staar Ar-

bejderskerne, hver i sin lille Baas med Farvebeholder, dykker Kanden deri, ryster den med øvet Haand, saa Massen udbreder sig jævnt over Inderfladen og Yderfladen. Saa gaar Vejen til Tørrestilladserne og, naar Tørringen er fuldstændig, ind i en glødende Ovn; fem Minutters Ophold her er tilstrækkelig til at smelte Glasmassen. Dette første »Grund«-Lag danner, naar Kanden er afkølet, et sortagtigt Lag over hele dens Overflade.

Saa overstryges Kanden atter med farvet Emaile — hvid indeni, blaa udenpaa, tørres paany og bringes igen 2½ Minut i Ovn. Paa ganske samme Maade underkastes den en tredie Behandling, og først efter disse gentagne Overtræk med

INTERIØR FRA EMAILLEAFDELINGEN, FABRIKEN, FREDERIKSBORGVEJ

tilhørende Ildprøver er den færdig til Lageret—hvis den da ikke skal dekoreres. Thi saa maa den, efter at have modtaget Udsmykningen, i Ovn for fjerde Gang.

Vort Billede, der gengav hele Rækken af den vordende Kandes Formforandringer under Maskinernes Tryk, er desværre ikke i Stand til at anskueliggøre for os alle de Udviklingstrin, der ligger mellem den sorte Kande Nr. 11 og den fuldt færdige, med flyvende Vildænder nydeligt dekorerede Kande, som afslutter Billedernes Række. Disse Udviklingstrin vilde kun Farver kunne illustrere. Men Kanden med den kunstneriske Dekoration repræsenterer Fabrikernes nyeste Fremskridt: et særligt Dekorationsværksted er oprettet, hvis Formaal er at stille de praktisk nyttige emailerede Frembringelser af Jernblik paa lige Fod med Keramikens Frembringelser, hvad smuk og tiltalende Udstyrelse angaar.

*

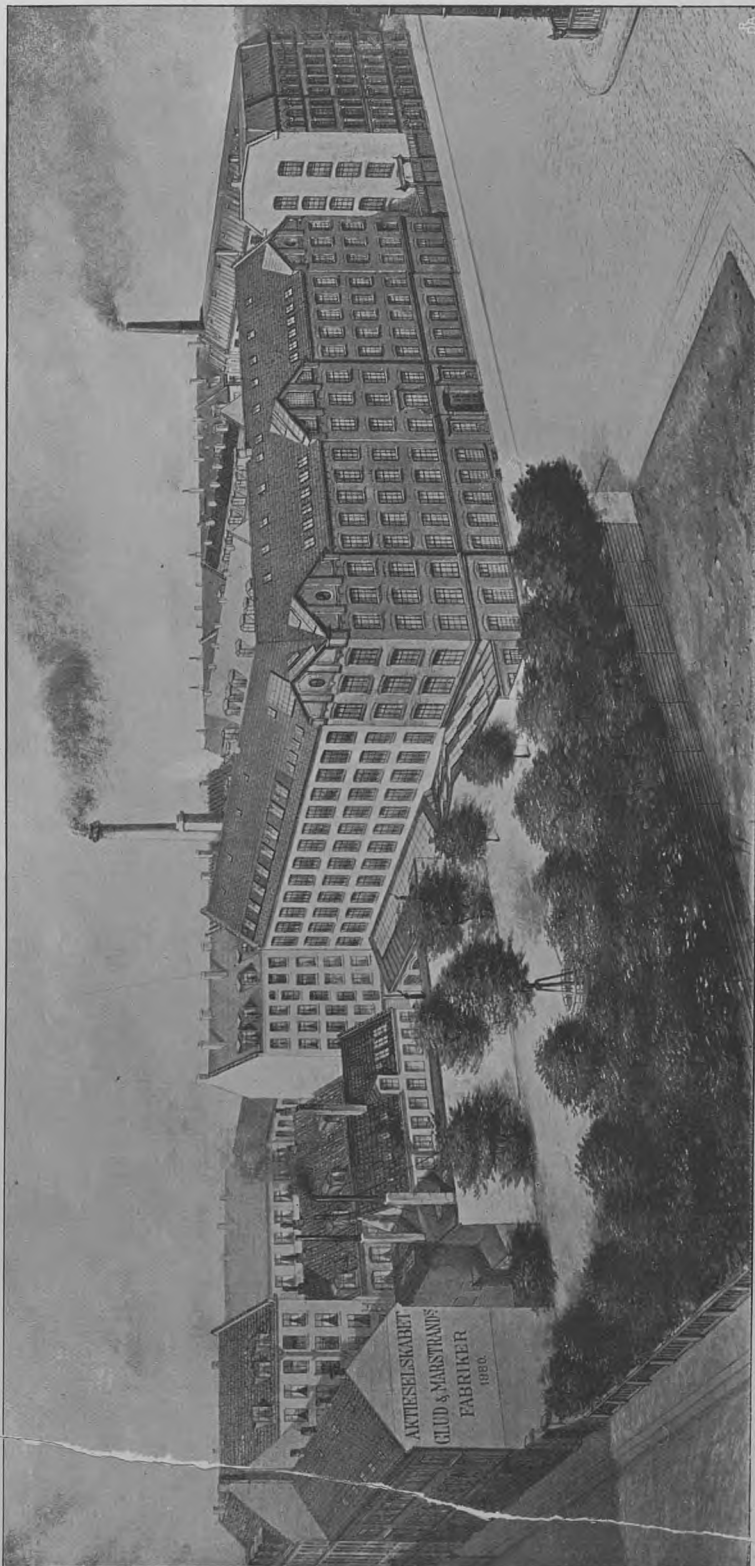
*

*

Gennem Servantekandens Udviklingshistorie har vi gjort Bekendtskab med Hovedtrækkene i Blikvareindustriens Teknik. Thi som Kanden behandles et Utal af forskellige

Husholdningsgenstande: Kedler, Thepotter, Kaffekander, Skaale, Tallerkener osv. Men andre Genstande, Spande f. Ex., der paa samme Vis udpresses i ét Stykke, gaar ikke i Emailleovnen, men »galvaniseres« i et Bad af smeltet Zink, eller bliver (som Mejerispandene f. Ex.) paa lignende Vis fortinnede. Imidlertid tilvirkes der ogsaa Spande og andre Kar efter et helt andet Princip: ved Sammenfalsning, Nitning eller Lodning af forskellige Stykker — paa en vis Maade altsaa efter mere »gammeldags« Methode, men atter her saaledes, at det er Maskiner, der besørger Materialets Tilskæring, Delenes Bukning, Lægning af Falserne og Stykkernes Sammenfalsning.

Maskiner og atter Maskiner, det er Løse- net! Ikke færre end 573 forskellige Maskiner til en samlet Værdi af 850,000 Kr. er der i Gang paa de to Fabriker tilsammen, paa Nordvestvej og Frede-

FABRIKERNE, NORDVESTVEJ, KAPELVEJ, SKOLEGADE OG SKYTTEGADE

riksborgvej. Af disse Maskiner drives 275 ved Damp, Gas eller Elektricitet, medens der til 298 benyttes Haandkraft. Og alligevel er det jo ikke saaledes, at Maskinerne gør menneskeligt Arbejde overflødig; de overtager de fysiske Kræfters Gerning — det mekaniske Arbejde, undertiden af ret kompliceret Natur, men hvis Væsen er uafsladelig Gjentagelse — men de kræver Pasning og Ledelse, og de maa suppleres med det meget, som naar alt kommer til alt, alligevel alene den bøjelige Menneskehaand formaar at udrette. Det er da ikke alene, som vi ved, en talstærk Arbejderskare, disse Fabriker beskæftiger, men de behøver Folk af højst forskellig Uddan-

INTERIØR FRA MASKINHALLEN, FABRIKEN, KAPELVEJ

nelse: Smede, Maskinarbejdere, Blikkenslagere, Metaltrykkere, Gravører, Malere, Lakerere, Emaillører, Porcellænsmalere, Paparbejdere, Stentrykkere, Lithografer og — selvfølgelig — Tegnere.

*

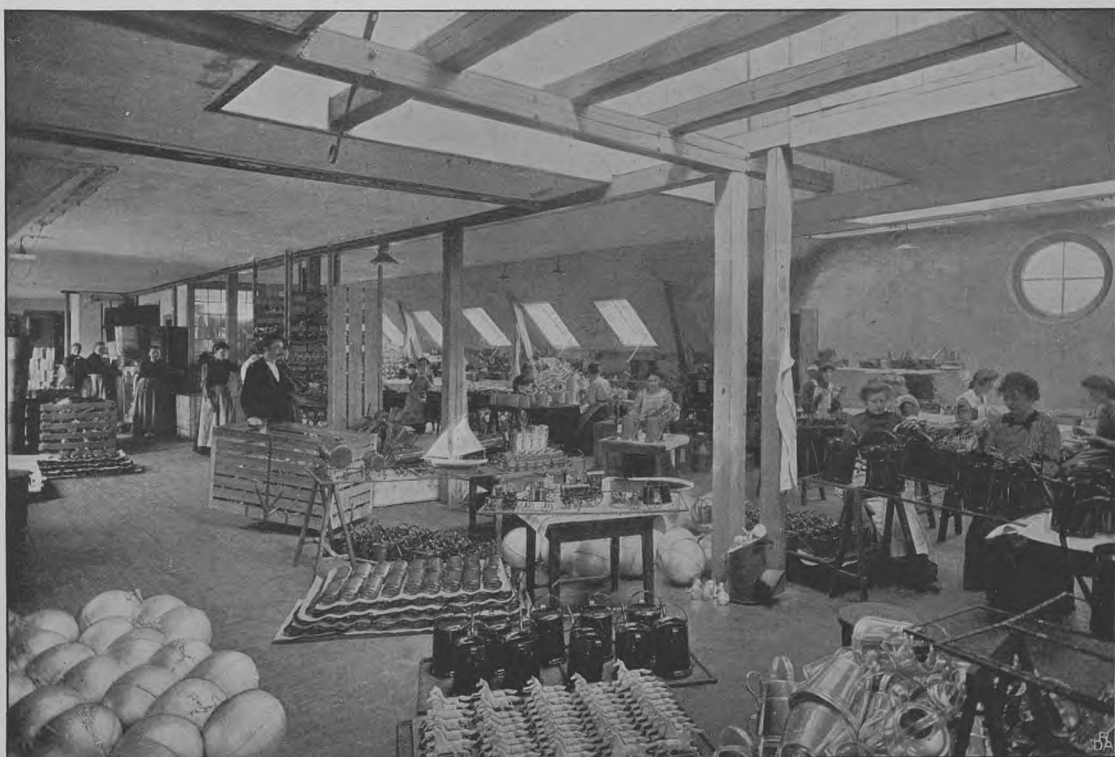
*

*

Den Tilfældighed, at vi som illustrerende Exempel i foranstaaende Skildring har valgt Servantekandens Tilvirkning, har bevirket, at vi særlig er kommen til at dvæle ved Fabriken i Utterslev. Men Nordvestvej-Komplekset er ikke alene den ældste, men tillige langt den største Del af Virksomheden. Her drives — ved en Dampmaskine paa 130 Hestes Kraft — en lang Række lignende Værksteder, kun at her for største Delen benyttes finere Materialier end i den før omtalte Fabrik: Hvidblik, Messing og Kobber — især Hvidblik. Og foruden almindelige Fabriksvarer fremstil-

les her en Mængde Galanterivarer: Ampler, Jardinièrer, Skrivetøjer, Askebægere, Tændstikholdere, Dekorationslamper o. desl. — ja: kugleformede Blikhylstre til de morderiske Søminer!

Et Par af Afdelingerne interesserer os særlig — saaledes *Legetøjsafdelingen*. Vi træffer her paa en omfattende Fabrikation af Blik-Legetøj: Skibe, Heste, Vogne, Jernbaner, Dulle-Køkkentøj m. m., og vi gør her med Glæde den Opdagelse, at dansk Arbejde ogsaa paa dette Omraade i alt væsentligt har fortrængt de syd fra indførte Ting. Ogsaa Legetøjet udhugges og presses naturligvis paa Maskiner, men

LAKERERVÆRKSTEDET FOR LEGETØJ, FABRIKEN, KAPELVEJ

en hel lille Hærskare af kvindelige Blikkenslagere er sysselsat med at sammenføje og lodde det, lægge Farver paa og gøre det færdigt til Brug.

Og sluttelig kommer vi til den i en vis Forstand mest imponerende Afdeling af Virksomheden — den store Bygning ud til Skytte- og Skolegade, som alle sine fem Etager igennem er helliget alene til Fabrikationen af *Blik-Emballage* — det vil sige: den Uendelighed af Æsker og Daaser i alle tænkelige Skikkelser, som i vore Dage har afløst Papæskerne, ja Poserne og Kræmmerhusene, som Vare-Indpakning: Daaser til Kiks, Kakao, Ansjoser, Syltetøj og Konserves af Hundrede Sorter, til Skosvæerte, Pudsemidler, Sæbe, Salver og andre Apothekervarer. En stor Del af disse Daaser, der i Millionvis udgaar fra Værkstederne, er udstyrede med brogede Farver, Portræter og Prospekter i Reklameøjemed — hver Skomager maa jo f. Ex. have sine egne, for ham reklamerende Skosværtedaaser, — og al denne Dekoration paaføres Blikket paa Hurtigpresser i et stort Stentrykkeri, som er indrettet i

en af Bygningens Etager. Her behandles Blikket, ganske som om det var Papir, for bagefter at vandre ned til Maskinerne, der hugger Daaserne ud af de i brogede Mønstre trykte Blikplader.

Blandt de mange smukke og snilde maskinelle Finesser, vi støder paa i denne Afdeling, lægger vi særlig Mærke til en Maskine, der prøver de til Konserves bestemte Daasers Tæthed. Vi ser en vandret stillet Skive dreje sig om en lodret Axe; en Arbejder tager Daaserne og trykker dem en for en op imod en Gummiflade paa Skivens Underside — den kan rumme 6 Daaser. De bliver hængende og føres rundt med Skiven, indtil Omdrejningen er fuldendt; saa slynges hver enkelt Daase ud i en hosstaaende Kasse — hvis den da er lufttæt. Hvis ikke, falder den af, inden Omdrejningen er fuldendt. Der er nemlig en Luftpumpe forbundet med det snilde Apparat; den fortynder Luften i Daaserne, og derved fastholdes de til den omdrejende Skives Underside. Men har de den mindste Utæthed, siver Luften ind derigennem, og Daaserne kan ikke blive hængende Omdrejningen rundt. — Det er et højst vigtigt Arbejde, denne lille Maskine udfører; kunde der ikke stoles ubetinget paa dens Paalidelighed, vilde mangen Konservesdaase ved Aabningen vise sig at indeholde fordærvede Varer, thi en ubetydelig Utæthed i Lodningen kan let indtræffe, og der skal jo ikke meget til at give Bacillernes mikroskopiske Hærskarer Adgang.

*

*

*

Glud & Marstrands Fabriker, der i det tekniske har forstaaet at holde sig fuldstændig paa Højde med alle Tidens Fremskridt, har ogsaa søgt paa moderne Vis at knytte deres Arbejdere til sig ved at gøre dem interesserede i Bedriftens Udbytte. Den 1. Januar 1892 tilskrev Fabrikerne nemlig enhver 30aarig Mand eller Kvinde, der havde været 5 Aar i deres Tjeneste, og som selv skriftlig ytrede Ønske derom, et Beløb svarende til 5 pCt. af deres Arbejds løn i de 5 Aar. Hertil føjes siden hver 1. Januar 5 pCt. af det forløbne Aars Arbejds løn, og med den saaledes samlede Kapital, der bliver indestaaende i Forretningen, bliver vedkommende Arbejder delagtig i Virksomhedens Udbytte; dette Udbytte udbetales ham eller hende kontant. Den opsamlede Kapital kan af Arbejderen fordres udbetalt, naar han er fyldt 60 Aar; afskediges Arbejderen af ham tilregnelig Aarsag, mister han sit Krav paa Kapitalen, men denne udbetales til Arbejdernes Understøttelseskasse. Arbejderen kan dog indanke sin Sag for en Generalforsamling af udbyttensydende Arbejdere, og erklærer de ham for forurettet ved Afskedigelsen, skal Kapitalbeløbet udbetales ham. Dør en Arbejder efter at have fyldt 60 Aar, udbetales Kapitalen til hans Arvinger; dør han inden sit 60. Aar, afgør Firmaets Indehavere, om Beløbet skal udbetales til Arvingerne eller til Understøttelseskassen, dog at Arvingerne har Appel til Generalforsamlingen paa lignende Maade som afskedigede Arbejdere.

Arbejdere, der den 1. Januar 1892 endnu ikke havde været 5 Aar i Fabrikerens Tjeneste, bliver saavel som senere tiltrædende paa lignende Maade delagtige i Udbyttet, saa snart de har naaet 5 Aars Tjenestetid.

Jul. Wulff.

LUDVIGSEN & HERMANN'S JERNSTØBERI

SAA længe Norge var forenet med Danmark, var det en naturlig Arbejdsdeling, at det førstnævnte Rige besørgede Jernstøbningen. Indtil 1814 var Norge vor største Leverandør af Støbegods, men efter Adskillelsen fra vort Broderland blev vi saa at sige tvungne af den haarde Nødvendighed til at sørge for vor Forsyning selv.

Manglen paa Raamateriale lagde i Begyndelsen store Vanskeligheder i Vejen, og først efter at vor — som det i hine Tider var saa naturligt — i Englandshad oplødede Nationalfølelse var bleven noget afsvalet, dannede der sig en regelmæssig Import af Raajern fra England, og trindtom i Landet opstod der nu ikke faa Støberier, bl. a. ogsaa her i Staden. Imidlertid havde disse just ikke alle lige Held. En hel Del umodne Forsøg mislykkedes hastigt, og Tallet paa de Støberier, som fra hine Tider er blevet staaende op til vore Dage, er kun saare ringe.

Blandt de tilbageblevne Veteraner indtager det Firma, hvis Navn staar over disse Linier, en fremtrædende Plads. I 1838 grundlagde S. H. Ludvigsen, der havde været Smedemester paa Anker Heegaards Fabrik, sit eget Smedeværksted paa en Del af den Grund, hvor nu Nørrebrogade 39 med Tilbygninger staar, og hvor Ludvigsen & Hermanns store Jærnstøberi residerer den Dag i Dag.

Aaret efter indtraadte Fryd i Forretningen, og han og Stifteren fik indrettet en lille Smelteovn med Haandblæsekraft samt en ny Smelteovn med Hestegang, til en bedre Blæser blev bygget og taget i Brug i 1841.

Saa ringe var Begyndelsen. En hel Idyl maa det have været tillige, thi Fabriken laa saa at sige midt paa Landet, omgiven af Haver og Marker til alle Sider. Den nuværende Slotsgade var den Gang en almindelig Ager.

I 1845 traadte Fryd ud og Hermann ind i Firmaet, hvorved Jærnstøberiet fik det Navn, som det bærer den Dag i Dag. Personskiftet gav ikke Anledning til større Udvidelser, men man anskaffede sig dog snart efter en Dampmaskine, og da der desuden to Aar forinden var blevet anlagt et Modellsnedkeri, kom der nu efterhaanden mere Fart og Façon i det hele.

I egentligste Forstand gik nu Støberiets Udvikling frem Haand i Haand med Byens. Man var begyndt med at støbe Bilæggerovne, Komfurer, Gryder og Plov-gods og var naaet til at fabrikere Gravgelændere efter tysk Mønster, da Byggeriet i Kjøbenhavn ret begyndte at tage Opsving og derved skabte en helt ny og vældig voxende Efterspørgsel efter Støbegods. Samtidig kom den runde Kakkelovn i Brug, som i lange Tider blev en af Firmaets største og vigtigste Artikler. Med enkelte Standsninger gik Forretningen nu rask fremad, støttet af en Kreds af ansete Haandværkere, som var i første Række blandt hin Tids Bygherrer. Ludvigsen & Hermann fik Leverancer til en Mængde offentlige og private Bygninger, som blev til i Slutningen af Halvtredserne og Treserne, saasom Landbohøjskolen, Kommunehospitalet, Jernbanegaarden, Tivoli og Byggeforeningens Huse.

I 1854 var Jærnstøber Hermann død. I 1856 blev Slotsgade bygget, hvad der gav Stødet til, at Støberiet og Smedeværkstedet blev omdannet og den nuværende Kontorbygning anlagt.

INGENIØR AXEL MØLLER

Ludvigsen havde umiddelbart efter Hermanns Død sendt sin Søn Christian til England og Skotland for at studere Maskinteknik. Han kom hjem i 1859, arbejdede i 8 Aar under Faderen og overtog ved dennes Død i 1867 Forretningen. Han ledede den sammen med Broderen Valdemar indtil 1894, da cand. polyt. Møller og cand. polyt. Neergaard overtog den.

I Perioden fra 1867 til 1. Januar 1894, altsaa i hvad man kunde kalde Brødrene Ludvigsens Periode, forøgedes Befolkningen i Kjøbenhavn med 180,000 Mennesker, medens Folketallet paa Frederiksberg samtidig syvdoledes. Alle disse ny Mennesker, hvoraf en saa betydelig Del ligefrem kom vandrende ind fra Provinserne og Nabolandene, skulde selvfølgelig have Plads. Højest naturligt blev da ogsaa i disse Aaringer Gammelholm bebygget og Voldkvartererne opførte, ligesom Nørrebro voxede op til en kæmpemæssig Forstad, der skød sig langt ud i Landet.

At hele denne Udvikling i stort Maal maatte fremme Forretningen med Støbegods til Bygningsbrug, siger sig selv.

For Fabrikens Vedkommende medførte dette, at der dannedes en stor og righoldig Modelsamling, samt at Støberiet udvidedes med en høj og lys Tilbygning 1892. Yderligere befæstede Brødrene Ludvigsen Forretningens Renommé og lagde Grunden til den nedenfor omtalte sanitære Forretning, som de drev i Forbindelse med cand. polyt. Kr. Noe Harboe, der dog udtraadte kort Tid efter, at d'Herrer Møller og Neergaard havde overtaget Forretningen.

Den lige ovenfor skizzerede Udvikling bragte tillige Ejendommens Grund til at stige i Værdi, og Brødrene Ludvigsen bebyggede derfor ganske naturlig Grundens Grænser til Gaden. Saaledes opførtes mod Nørrebrogade i 1883 en lav Jernbygning med 4 Butiker, mod Slotsgade i 1883 en sexetages Fabriksbygning og i 1891 en lav Jernbygning med 10 Butiker.

Ved Slutningen af Brødrene Ludvigsens Periode ændrede de økonomiske Forhold sig meget. Konkurrencen var i den gode Tid stegen stærkt, og Forretningens Stagnation havde omtrent naaet sit Højdepunkt, da d'Herrer Møller og Neergaard overtog Forretningen. Forholdene bedredes derefter de følgende Aar, Forretningen tog igen et Opsving og fik en Udvikling, der baade udadtil og indadtil var betydelig.

I 1897 opførtes en stor, ny, solid sexetages Bygning, hvori de tre Etager indrettedes til Lager og de tre til Modeller, endvidere blev der foretaget forskellige hensigtsmæssige Forbedringer i Maskinværkstedet, der blev nedlagt Skinner i Gaardene og opsat en Svingkran i Forgaarden for at lette Transporten af svært Gods.

Efter en Brand i 1902 — hvorved det ældste Støberi blev delvis ødelagt, idet Taget brændte — rejstes det ny

INGENIØR HOLGER NEERGAARD

Støberi paa det gamles Grund, og i Stedet for den ældre Tørreovn blev der opført en Ovn af helt ny Konstruktion. Nu i 1904 er der indlagt et helt nyt Dampmaskin-anlæg med overhedet Damp samt Anlæg for elektrisk Belysning. Hele Bygnings-komplekset og Indretningen af Støberiet og Maskinværkstedet er saaledes baade i økonomisk og i praktisk Henseende blevet meget væsentlig forbedret.

Naar man har kunnet modernisere med Fordel, er Grunden den samme, som bevirkede den store Opgang for et Halvtaarhundrede siden: Byens Udvikling. Men Udviklingens Art er nu noget anderledes.

DEN FORRESTE GAARD

Medens det i Halvtredserne var de enorme Byggeforetagender, som gav Foretagendet Vind i Sejlene, har det nu sidst især været de *hygiejniske* Forbedringer, som har skaffet forøget Omsætning og samtidig tilladt, at man har kunnet inddrage helt nye Felter under Virksomheden. I dette Tiaar er saaledes blevet gennemført hele det ny Kloaksystem med Indretning af Pumpestationer, Vandklosetter har faaet almindelig Udbredelse, og den stigende Sans for Sundhed og Comfort har forøget Indretningen af Badeværelser i Privatlejligheder.

At et saa gammelt og anset Firma som Ludvigsen & Hermann har faaet sin rigelige Part af disse mange offentlige og private Arbejder, som er en Følge af den hygiejniske og sanitære Rejsning i Hovedstaden, er selvfølgelig. For Støberiets Vedkommende har man som Hovedspecialitet lagt sig efter Kloakdæksler m. m. Samtidig udvikles stadig den tidligere paabegyndte sanitære Gren af Forretningen: In-

stallationen af Vandklosetter, Badeindretninger og septic tanks, hvilket nu lægger Beslag paa en meget betydelig Del af baade Administration og Arbejdskraft.

Den nyere Tid har endelig ladet en anden meget vigtig Gren skyde frem paa Støberi-Industriens livskraftige Stamme, nemlig Tilvirkningen af Støbegods til Gasværker, og da ganske særlig de mindre Bygasværker.

Ludvigsen & Hermann har ogsaa paa dette specielle Omraade virket meget. Firmaet har udført, helt eller delvis, Anlægget af omtrent en Snes Gasværker rundt

INTERIØR FRA STØBERIET

omkring i Landet, ligesom det har haft betydelige Leverancer til Gasværkerne i København.

Som at se i et æventyrligt Reflexionsspejl, i hvis ene Glas man skimter den svundne Tid med al dens gammeldags, hyggelige, museumsagtige Skrammel, medens den moderne Storbys myldrende Liv glimter i det andet, saaledes er det at blade Firmaet Ludvigsen & Hermanns Historie igennem. Den er et lille Kapitel af Byens Udvikling fra den Tid, Leen hvæssedes over Blaagaards Marker, og til nu, hvor man staaende paa den sexetages Lagerbygning næppe en Gang med en god Kikkert for et Par skarpe Øjne vil være i Stand til over Tusinder af Nørrebros Tagrygge at fange et Glimt af grønne Marker og gule Agre.

197.

AKTIESELSKABET SMITH, MYGIND & HÜTTEMEIER

DEN, som er vel kendt med Haandværkets Historie her i Kjøbenhavn, vil have lagt særlig Mærke til den Generation af Haandværkere, som grundlagde deres Forretninger i Midten af Halvtredserne. Næsten indenfor ethvert Fag var der en enkelt, som tilkæmpede sig en absolut Førerplads, og hvis Navn den Dag i Dag har en god Klang i Fagfolks Kreds.

Beckman, Schrøder, Oxelberg, Mortensen, Hüttemeier og flere andre blev hver for sig Stamfader til store og betydelige Værkstedforretninger i hver sin Branche. Fælles for dem alle var det, at de var begyndt paa bar Bund — en enkelt ejede saaledes kun en Daler paa sin Bryllupsdag. De var alle gode Venner indbyrdes, deltog ofte i de samme Arbejder; naar Beckman besørgede Murerarbejdet, var Schrøder Maleren, Oxelberg Snedkeren, Mortensen Blikkenslageren og Skiferdækkeren, Hüttemeier Smeden og Maskinfabrikanten.

De var de første Typer paa den kjøbenhavnske Storhaandværker, hvis Indtægter naaede godt op i de femcifrede Tal. De udfoldede en vis solid Luxus, holdt Landsted og Køretøj og førte større Hus, end man hidtil havde været vant til i Haandværkerstanden.

De tjente deres Penge paa de store Arbejder; alt, hvad der hed Smaatterier, som de i deres første Arbejdsaar gladelig havde taget til Takke med, gav de sig nødig af med senere. Helst skulde det være de store offentlige Arbejder og storindustrielle Foretagender, som løb op i en ordentlig Sum Rigsdaler.

Den opdukkende Storindustri Mænd hørte med til deres Kreds, og det faldt da ganske naturligt, at man efter Middagen i al Venskabelighed traf de nødvendige Aftaler om Samarbejdet ved de store Entrepriser.

Theodor Hüttemeier blev en af disse Storhaandværkere. Han havde begyndt en Smedeforretning i Adelgade i 1858. Han var den Gang 23 Aar gammel — ogsaa ganske karakteristisk for den Tids Haandværkere: de vilde tidlig staa paa egne Ben.

I 1863 købte han paa en Auktion afdøde Jernstøber Lundes Støberi paa Glaciet, med tilliggende Areal, strækkende sig fra daværende Farimagsgade til Peblingesøen. Hans egen Indsats var kun hans Energi, hans mere velhavende Kammerater og Forretningsforbindelser forstrakte ham med de fornødne Kontanter i Tillid til hans utvivlsomme Dygtighed og Evner.

Ganske kort Tid efter brændte Carlsberg Bryggeri, og Kaptajn Jacobsen overdrog Hüttemeier de meget store Maskinleverancer til det nye Bryggeri. Det var Hüttemeiers første store Arbejde, paa det slog han sig op, tjente paa en Gang en Sum og kunde indrette sig under større Forhold, indtil han i Midten af Halvfjerdserne beskæftigede over halvtredie Hundrede Mand.

I mange Aar var Hüttemeier Borgerrepræsentant, Medlem af Overligningskommissionen og Bygningskommissionen og Formand i Foreningen af Fabrikker i Jernindustrien. Han var desuden Medlem af Bestyrelsen i en Del Aktieselskaber,

BROBYGNINGSADFDELINGEN

som han havde været med til at stifte, saaledes Frederiksholms Teglværker, Bryggeriet Alliance, De danske Cicoriefabriker og andre.

*

*

*

Fjorten Aar efter at Hüttemeier havde begyndt sin Virksomhed, grundlagdes en anden Maskinfabrik her i Kjøbenhavn. Medens Hüttemeier og hans Kammerater var Folk, som var begyndt fra neden og kun havde nydt den Uddannelse, som den Gang blev Haandværkere til Del, var den nye Fabriks Stiftere udgaaet fra et helt andet socialt Milieu.

Det var endnu den Gang højst usædvanligt, at unge Mennesker, som havde erhvervet sig det akademiske Borgerbrev, slog ind paa praktiske Veje. Man saa vel nok, at velhavende Handelsmænds Sønner efter at have taget Artium gled ind i

Fædrenes Forretninger; men Studenter, som gav sig i Kast med *Haandværket*, var rene Undtagelser. Senere er det jo blevet saa almindeligt.

N. L. M. Smith og J. Chr. Mygind var Skolekammerater og Venner. Allerede som Dreng havde de sluttet en of- og defensiv Alliance og optraadte samlede i de Lilleput-Forviklinger, som under Skolegangen forekommer En saa betydelige, men som man senere mindes med et Smil.

Deres Interesser gik i fælles Retning: Mathematik, Fysik og Projektionstegning var de Fag, som tiltalte dem mest.

DEN STORE MASKINSAL

Da de i 1865 var blevne Studenter, gav de sig til at studere Maskinfaget og tog i 1869 til Skotland for at uddanne sig yderligere. Skotland var for dem, som kaarede Maskintekniken til deres Fanemærke, hvad Hellas og Italien er for Billedhuggere og Malere. Omkring Edinburgh og Glasgow flokkedes de Unge fra alle Lande og lærte sig Hemmelighederne ved den Industri, som endnu var en Parvenu, men en meget lovende Parvenu, hvis intime Bekendtskab det var forudseende at gøre i Tide, saa vist den dog en Gang skulde spille en fyrstelig Rolle.

Smith og Mygind var mellem de første Danske, der søgte derover, og de Erfaringer, som de indhøstede, var saa rige, at de strax bestemte sig til at gøre dem frugtbringende, da de var komne hjem i 1872.

Ogsaa det havde de lært i Skotland, at den nye Tids Fabriker hører hjemme et godt Stykke udenfor Byens Centrum, og de mente at tage Byens Udvikling godt

i Betragtning, da de valgte en gammel Rejsestald paa et fuldstændig ubebygget Terrain, det nuværende Nørrebrogade 68, til at begynde med. Den gamle Bygning blev ikke nedreven, men blot indrettet til Maskinfabrik, idet de to meget fornuftigt raisonerede, at jo mindre Kapital de strax behøvede at binde i Grund og Bygning, des mere kunde de ofre paa selve Fabriksinventaret.

De tog fat med hele den første Manddoms Energi og med Bevidstheden om, at de havde lært, hvad der foreløbig kunde læres baade theoretisk og praktisk, endelig ogsaa med den sikre Fornemmelse af, at der var stærk Trang til nye Maskinfabriker herhjemme.

MODELSNEDKERIET

Det var jo netop en Opgangsperiode, og store industrielle Foretagender voxede stadig frem. Det unge Firma fik da ogsaa strax en Haand i med.

Specielt kastede de sig over Bryggerianlæg, Dampmaskiner og Dampkedler, og de trængte sig paa disse Omraader snart frem i allerførste Række. Det er jo noget saa selvfølgelig, at hvor én kiler sig ind, maa andre vige eller holde Kampen gaende eller gøre energiske Forsøg paa at bryde Kilen, og i dette Tilfælde var det vel nærmest Hüttemeier, som hidtil havde domineret i Maskinfaget, der maatte døje under Konkurrencen.

Bygningen forældedes hurtigt og gav Plads for en hel Række nye Fabriksbygninger uden om den gamle Rejsestald.

DIREKTØR J. CAROC

Saaledes steg Omsætningen uafbrudt, indtil et nyt Afsnit af Fabrikens Historie begyndte efter Myginds Død, den 6. November 1894.

* * *

Hüttemeier var afgaaet ved Døden i Januar 1893, 61 Aar gammel, 14 Dage efter at have afstaaet sin Fabrik til J. Caroc og Emil Schiemann. De tog fat under Navn af: »Hüttemeiers Efterf., Caroc og Schiemann«. Nu var det dem, der var de unge, og uden Tvivl vilde deres Fabrik være gaaet en Blomstringsperiode i Møde, og da maaske nu denne Gang i skarp Konkurrence med Smith & Mygind, hvis ikke Tilfældet havde kædet dem begge sammen. Mygind, som ejede det meste af Fabriken paa Nørrebrogade, omgikkes med Tanken om at sælge, kort førend han døde. Maaske havde han Følelsen af, at Heldet følger Ung-

dommen — Mygind havde jo i højere Grad end de fleste Grund til at tro det — eller maaske følte han sig træt eller maaske begge Dele i Forening; nok er det, at han virkelig indledede Forhandlinger med Caroc. De blev afbrudte ved hans Død, men atter optagne et halvt Aar derefter.

Følgen heraf blev Dannelsen af et Aktieselskab, hvis Tilblivelse er dateret den 1. Januar 1895.

Det fik i Daaben Navnet »Smith, Mygind & Hüttemeier«, saaledes at alle tre Stifteres Minde blev bevaret i det nye Firma. Caroc, Schiemann og Smith blev Direktører. Fabriken i Nansensgade blev nedlagt og Inventaret flyttet ud paa Nørrebrogade. Her udvidedes betydeligt, Grunde blev købt til, lige ud til Guldbergsgade, hvortil Fabriken nu ogsaa har Façade, og nye Bygninger blev opført overalt paa Terrainet.

Fra Januar 1898 traadte Schiemann ud af Firmaet, og den 1. Januar 1904 fratraadte Smith. I hans Sted blev S. Koefoed, der var specielt uddannet som Broingeniør, Meddirektør i Aktieselskabet.

Bestyrelsens Medlemmer er Overretssagfører N. G. Mygind, Particulier Ferd. Hüttemeier, Overretssagfører L. A. Damm, Fabrikant J. Tvede og fhv. Direktør J. H. Bruhn.

* * *

Fra Smith & Mygind indrettede sig i den gamle Rejsestald og til nu, er Nørrebro undergaaet en Udvikling, som ikke staar tilbage for mange amerikanske Smaabyers langs Pacifikbanen. Fra at ligge isole-ret paa en vid Mark er Fabriken bleven klemt inde imellem høje Husrækker, men strækker sig dog som et bredt Bælte fra de bebyggede Forgrunde paa Nørre-

DIREKTØR S. KOEFOED

brogade helt over til Guldbergsgade. Indgangen til Fabriken danner Afslutningen paa en *cul de sac* paa Nørrebrogade og ser nok saa uanselig ud fra den store Færdselsvej. Skulde man taxere den paa Gæt, inden Dørene aabnede sig for En, vilde man anslaa den til at føre ind til et større Smedeværksted.

Hvor overraskende virker det da ikke, idet Bygningernes Virvar breder sig for En: paa et Areal af 30,000 Kvadratalen ligger her aflange Kæmpehaller ved Siden af fleretages Bygninger og, som en Kæde mellem dem alle, arbejdende Maskiner under Halvtag eller under aaben Himmel, nogle saa store, at man har maattet omgive

STØBERIET

dem med særlige Stilladser og Opbygninger, der knejser saa højt, at de løber Kapløb opefter med Fabriksbygningernes Skorstene.

Først og fremmest skal Maskinværkstedet nævnes. Intet Steds faar man maaske et fyldigere Indtryk af Fabrikens Størrelse, end naar man, staaende paa Galleriet, som flankerer den store Hals ene Væg, kaster et Blik ud over Rummet. Selv den, som er bedst inde i Fabrikens Forhold, vil næppe være i Stand til paa staaende Fod at angive, hvor mange Hjul her snurrer, hvor mange Stempler her arbejder, hvor mange Alen Drivrem der hvirvler rundt under Loftet. Koret af de evindeligt larmende Maskiner vilde den franske Tunge definere som et *brouhaha*: en mangearartet og forvirret Summen, Raslen, Klapren, Skuren, — Maskinernes højkrøstede Babelsprog.

De øvrige Afdelinger staar i Forhold til Maskinværkstedet, men har naturligvis ikke dettes kolossale Dimensioner. I Grovsmedien findes 10 Esser, og desuden hører

der til Fabriken en stor Kedelsmedie og en Kleinsmedie, et Støberi, et Snedkerværksted, en Kobbersmedie og Broafdelingen, alt indrettet paa en Arbejdsstyrke af c. 500 Mand.

*

*

*

Smith, Mygind & Hüttemeier er den eneste Specialforretning herhjemme for Bryggerier. Hüttemeier slog sig jo, som ovenfor meddelt, op paa Maskinleverancerne til Carlsberg, og Smith og Mygind indrangerede, strax efter Grundlæggelsen af deres Fabrik, den samme Branche under deres Virksomhed. Intet Under da, at de to sammensluttede Firmaer staa uden indenlandsk Konkurrence paa dette Omraade.

I Tidens Løb er en Mængde Bryggerianlæg udførte fra Fabriken, — foruden Carlsberg er »Tuborg«, »Trekroner«, »Arbejdernes Bryggeri«, »Stephan«, »Glostrup« og »Esbjerg« Bryggerier, »Svendborg Bryghus« og Bryggeriet »Trøjborg« enkelte af de mange indenlandske Bryggerier, hvis Maskininventar er installeret af Firmaet, hvortil yderligere kommer adskillige udenlandske Bryggerier.

Nærbeslægtet med denne Del af Fabriken Virksomhed er Fabrikationen af Dampmaskiner og Dampkedler til Fabriksanlæg, der lægger Beslag paa en betydelig Del af de disponible Kræfter.

Men naar »Smith, Mygind & Hüttemeier«s Navn er saa vel kendt herhjemme eller rettere er kendt i langt videre Kredse end dem, som har Anledning til at komme i direkte Berøring med Firmaet, saa skyldes det i første Række de Arbejder, som vi allesammen ser paa vor Vej gennem Hovedstaden og Landet, som vi alle har en Andel i, har bidraget til: de store offentlige Broanlæg.

Brobygningskunsten — man har Lov til at kalde dette Ingeniørarbejde en Kunst — har i den sidste Snes Aar gennemgaaet en saa uhyre Udvikling, at der snart sagt ikke findes de to Punkter paa Kloden, som Ingeniørkunsten ikke paatager sig at forbinde med en Bro, naar de da ikke netop er adskilt ved Oceaner.

I et heldigt Øjeblik tog Smith, Mygind & Hüttemeier Brobygningen op. Just i de senere Aar er der udført en Mængde Broarbejder herhjemme, som ellers utvivlsomt vilde være gaaet til Udlandet. Her skal blot mindes om Masnedsund-Broen, Strandmølle-Broen, den store Viadukt ved Godsbanegaarden, Kulbroen og de andre Broer samme Sted, Sporperonen i Frihavnen, den store Bro ved Vaarbyaa og en stor Del Broer paa Island, baade Pillebroer og Hængebroer, samt endelig det største af alle moderne Broanlæg herhjemme: Langebro. Brobygningen er teknisk set en saa uhyre vanskelig og interessant Virksomhed, at den fortjener en detailleret Omtale.

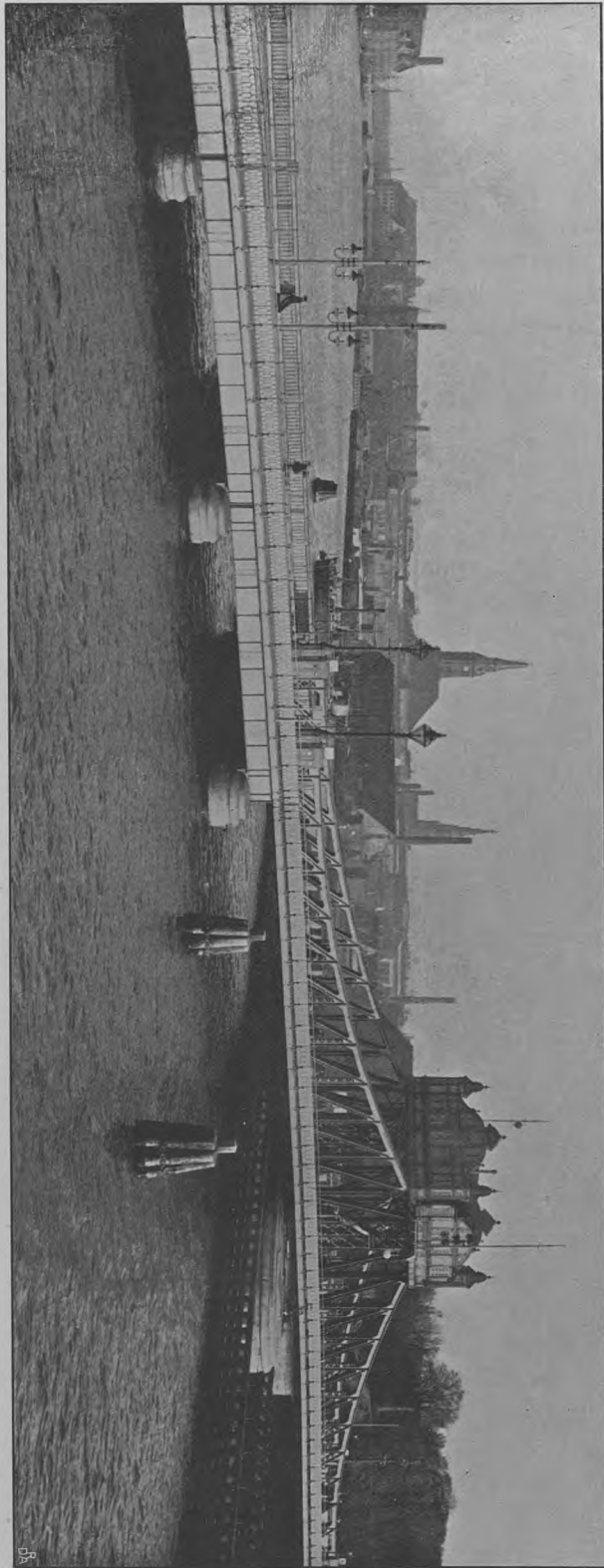
*

*

*

Naar Vognladningerne af Materialier hjemkommer fra Valseværkerne i Udlandet, sorteres de først i Bunker med hver Slags Materiale for sig, Staalbjælker for sig, Vinkelstaal, U-Staal, T-Staal og Universalstaal (lange smalle Staalplader) hver for sig. Stængerne og Pladerne, der ofte er indtil 30 Fod lange, kommer bulede og vindskæve hertil. De maa først rettes enten ved Hammerslag eller som Regel paa særlige Rettemaskiner. Derefter saves eller høvles Stykkerne af paa Kanterne til de rette Former og Størrelser; Skabeloner anbringes over dem, og der afmærkes, hvor alle Huller til Nitter og Samlinger skal være i dem. Saa samles de foreløbig sammen til

LANGEBRO, BYGGET AF SMITH, MYGIND & HÜTTEMEIER (BROENS NÆRMESTE OMGIVELSER SES I DEN HISTORISKE DEL S. 47)

enkelte Brodele ved Hjælp af Skruebolte hiist og her, ligesom naar en Skrædder rier en Klædning sammen til Prøve. Den saaledes samlede Drager anbringes paa Trollier paa Jernbanespor og køres hen forbi de store Armboresmaskiner, der spændende over Drageren kan svinges i alle Retninger. Med elektrisk Drivkraft borer de ofte flere Tusinde Nitte huller paa en Gang gennem alle Dragerens Lag, saa at Naglerne eller Nitterne, naar de senere indsættes, kommer til at passe ganske nøjagtigt i samtlige Lag af Plader, Vinkelstaal, T-Staal osv., hvoraf Drageren er sammenbygget. Er nu alle Huller borede og

Drageren yderligere sammen-spændt med Samlebolte, rejses den i sin naturlige Stilling imellem Benene paa nogle store Kørekraner, hvori der hænger pneumatiske Nittemaskiner, der faar deres Trykluft fra et Net af Rørledninger, som spænder over hele Fabrikens udstrakte Terrain, saavel inde i Værkstederne som paa Arbejdspladserne. Disse Nittemaskiner, der med deres Gab omfatter Dragerne, syer dem saa at sige sammen med Naglerne, paa lignende Maade som en Symaskine syer Tøjet sammen med en Traad. Det gaar rask fra Haanden, — lige saa hurtigt som Drengene kan løbe til med de glødende Nagler fra Esserne, lige saa hurtigt presser Maskinerne dem gennem Hullerne i Dragerne og lukker Hovederne til paa begge Sider med et eneste Tryk af mange Tusinde Punds Kraft. Er Dragerne nittede og færdige, tilpasses Lejer og øvrige Maskindele, som i Mellemtiden er

blevne forarbejdede i Maskinværkstedet; Dragerne opstilles nu paa Samlepladsen i den indbyrdes Stilling, som de vil komme til at indtage i Broen, saavel Hoveddragerne som Tværdragerne og sekundære Længdedragere; ofte danner de tilsammen et helt Net. Derefter tilpasses Broens Mellemlonstruktioner og Konsollerne, som anbringes paa Siden af Hoveddragerne for at bære Broens Trottoirer, samt den Del af Broens Wejbane, der udføres af Staal, saasom Buckelplader, Zoresjern, Bølgeplader osv. Alt maa være ganske nøjagtig afmaalt, sammenpasset og afmærket, hver Del til sin rette Plads, forinden Broen afsendes til Opstilling.

I det hele taget er det en ganske overordentlig Grad af Paapasselighed og Akkuratesse, der udkræves ved en moderne Brokonstruktion, saavel ved Beregning som ved Udførelse efter de paa Ingeniørkontoret udarbejdede Tegninger, for at hvert eneste Stykke i Broens Konstruktion skal fungere nøjagtigt efter sin Bestemmelse, saa at alt Materialet bliver udnyttet netop paa den rette Maade. Hvem tænker saaledes paa ved at passere Langebro, hvilken Omsigtsfuldhed, Beregning og teknisk Snille der er udvist, da man byggede Svingbroen paa langs i Løbet, omkring den svære Staalpæl, hvorom Broen drejer sig, og de faste Bropartier hver ud fra sin Kajside, saaledes at, da Broen var færdig og Svingbroen lukket, den saa passede med sine 4 Banespor nøjagtig i begge Ender, ja ikke nok dermed, men den passede ogsaa med samme Nøjagtighed uden den mindste Forrykning, naar den svingedes modsat. Det var dette sidste, som Englændere, der havde givet Tilbud paa Arbejdet, erklærede for umuligt.

Det er igennem den Slags Arbejder, at »Smith, Mygind & Hüttemeier« dokumenterer, at Fabriken ikke staar tilbage for Udlandet, — intet Under da, at man gerne opfordrer dem til at være med, naar der netop er noget Stort paa Stabelen.

AKTIESELSKABET NIELSEN & WINTHERS VÆRKTØJSMASKINFABRIK

MAN fortæller om Mozart, at han allerede som Barn havde den enestaaende Evne, naar han hørte et om end nok saa langt og kombineret Musikstykke, da bagefter at kunne nedskrive hele Partituren Node for Node.

Hvor opløftende en saa forbløffende Hukommelse synes os, hvor det drejer sig om noget saa aandeligt, saa lidet stoffigt, saa rent ud himmelsk som Musik, saa er dog i Grunden den tilsvarende Evne paa et Felt, der, som Fabrikationen af Værktøjsmaskiner, vil forekomme Mangen plat og prosaisk, ikke mindre vidunderlig og værdifuld — og tilmed mere praktisk nyttig.

Firmaet Nielsen & Winthers egentlige Stifter, Smedemester Chr. Nielsen, har just fra ganske ung af haft denne Evne: saa han blot én Gang en Maskine, den være nok saa kombineret, strax var han paa det rene med, hvorledes den var konstrueret i alle Enkeltheder — saa at han kunde »huske« den frem paany, genkomponere hele dens »Partitur«.

Chr. Nielsen begyndte sin Løbebane som slet og ret Smedesvend paa Holmen. Men der var mere Staal i hans Villie og smidig Styrke i hans Fatteevne end i de allerfleste af Kammeraternes. Som menig Soldat følte han allerede, at han havde Marskalstaven i sit Tornyster. Han var, ligesom Himmerlands »Jens«,*) en af disse lykkelige Undtagelser, i hvis Væsen praktisk Fysik gaar op lige saa naturligt, som Vand læsker Kalk. Han saa sig den Lærdom til, som andre maa læse og regne sig til. Han sugede en Konstruktion ind med Øjnene og kunde bagefter tegne det sete op med et Stykke Kridt paa en Jernplade.

Han var da ogsaa klar over, at han havde Kald til andet og mere end at tjene som Svend alle sine Dage, han maatte selv kunne greje en Virksomhed, der var Stof i ham til Mester i mer end én Betydning af Ordet. Og i Begyndelsen af 1870 brød han overtvært og startede sit eget Smedeværksted. Ideen at lave Værktøjsmaskiner havde han allerede. Men det var nær gaaet ham som »Jens«, saa alt var endt i bare Tilløb: han savnede Midlerne til at føre den ud i Livet. Saa kom det Lykketræf, der altid maa til, om noget skal gaa — han førtes sammen med Landbrugskandidat William Winther.

*) Jfr. Johs. V. Jensen: Nye Himmerlandshistorier.

P. N. HOLST,
Administrerende Direktør.

er det jo lige fedt. For Nielsen derimod ikke, han har alle sine Dage kun kunnet ét. Medens derfor Winther som Aron brugte sin Tunge, naar de var sammen ude paa Forretningsrejser, saa brugte Nielsen sine Øjne og Hukommelseskisten indenfor til med fotografisk Nøjagtighed at opfange og indsuge, hvad han saa af nyt og praktisk, for sidenhen at udnytte det herhjemme paa Blegdamsvejen.

Paa Blegdamsvejen begyndte nemlig Firmaet — smaat og beskedent i lejede Lokaler i Nr. 112 — og paa Blegdamsvejen har det voxet sig stort og anset, men dog først rigtig, efter at det i 1884 havde erhvervet sig eget Hus og Hjem i Nr. 60. I de første 12 Aar var der af og til trange Tider at staa igennem, en Gang saa det endog temmelig trist ud, og paa Lageret stod Maskinerne stablede ovenpaa hinanden for at skaffe Plads, — indtil pludselig Medbøren kom. I Løbet af ganske kort Tid var Lageret revet væk og Fabriken overhængt.

Til sidst kom den Dag, hvor Lokalerne var for smaa. Man købte da Blegdamsvej Nr. 60 og Ryesgade Nr. 51; og medens den lille Villa ud mod Blegdamsvej blev Kontor og Nielsens Privatbolig og Mellembygningen Staallager og Modelsnedkeri, byggede man Aar 1884 en stor ny Fabriksbygning paa Grunden mellem de 2 Ejendomme.

Med det nye Sted kom der ny Fart i Tingene, og Bedriften voxede stadig. Aar 1886 optoges cand. polyt. P. N. Holst som Medindehaver af Firmaet. Og Aar 1897 omdannedes dette til Aktieselskab, med de tre Indehavere som Direktører og Artillerikaptajn Rambusch som Bestyrelsens Formand, hvorefter man, med Axel Berg som Arkitekt, gik i Gang med en ny og betydelig Udvidelse, til hvis Muliggørelse man i

Og Winther var just den rette Mand. Alt nyt, alt dristigt og uprøvet faldt i hans Smag og æggede hans Natur. Han havde forsøgt sig med en Træuldsfabrik, men herved spandt han ingen Silke. Nu frembød der sig paany en Chance, hvor han kunde vinde ved at vove. Store Sager havde han rigtignok ikke at sætte paa Spil — omtrentlig 4000 Rigsdaler —, men dem indskød han sammen med sit Mod, sin Livfuldhed, sin Forretningssans.

Og sjældent har vel to Mænd passet bedre til hinanden end Nielsen og Winther. Hvad Nielsen manglede, havde just Winther. Først og fremmest Evnen til at skaffe sig Indpas overalt, ligemeget hvor, hjemme eller i Udlandet. Winther var nemlig et sandt Sprogtalent: paa utrolig kort Tid kunde han erhverve sig Talefærdighed i et fremmed Sprog — ved en Maanedes Ophold i St. Petersborg lærte han sig saaledes taalelig Russisk — og for Folk, som taler alle Sprog,

KAPTAJN J. RAMBUSCH,
Bestyrelsens Formand.

Aaret 1897 havde købt en bag den nye Kommuneskole i Nr. 62 liggende Parcel. Det nye Forhus toges i Brug 1899, den nye Fabrikstilbygning i Efteraaret 1901.

I forforrige Aarhundrede og endnu et langt Stykke ind i det 19. var Blegdamsvejen et Sted, hvor man *laa paa Landet* — herude har f. Ex. Frederikke Münter drømt og digtet og Købke malet, fjernt fra Stadens Uro og Larm. Nu er Kjøbenhavn forlængst gaaet sejrrikt over Søerne og har klinet en hel Hærskare af Bygninger, Boliger og Fabriker, en hel lille Bydel, i Række og Geled langs med Fælledens Rand. Dog længere er da Staden ej heller naaet endnu, Fælledernes grønt smilende »Lange-Linie« skærer den brat og skarpt af som med en Kniv — paa den anden

DEN GAMLE FABRIK, BLEGDAMSVEJ NR. 60

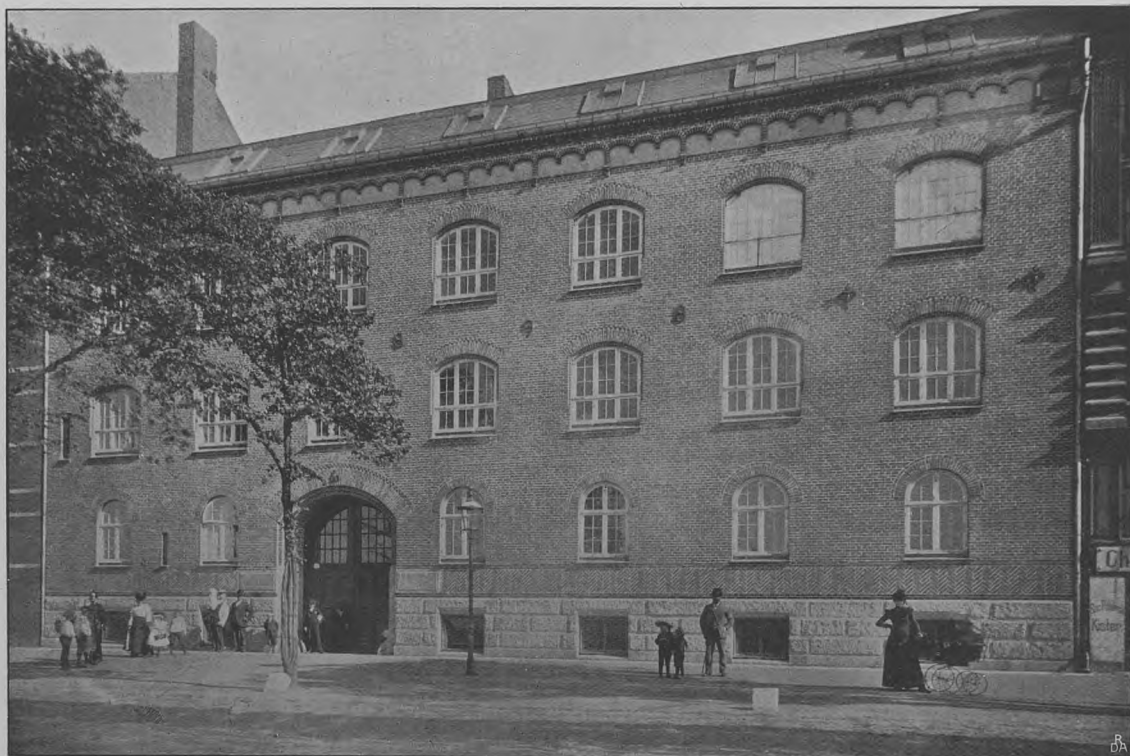
Side Nielsen & Winthers Fabrik er der den Dag i Dag store Vidder, en vældig Horizont, et frodigt Steppegrønt, saa langt Øjet rækker, et Luftbælte saa frisk og sundt, som nogen Fabrik vil kunne forlange. Og kommer man omvendt *fra Fælleden*, f. Ex. gaaende over Tagensvejs Forlængelse ned til Fredensgade, ligger Nielsen & Winthers Façadebygning foran En i klare, formskønne Linier, rolig og solid i Flader og Forhold, ret en Bygning, der ser ud som det, den er: en Fabrik, et Sted for Arbejdets Alvor og Arbejdets Glæde.

I Forhuset findes Lagrene, heriblandt det meget store og rigtforsynede Støbestaal-Lager, et af Byens største; endvidere Hærderiet og dernæst Kontorer og Tegnestuer, ad hvis Vinduer Fælledens rige Lys ligefrem vælger ind. Under Gaardens Beton er installeret Dampmaskinen, Kedlerne og de elektriske Dynamoer: en hel Kraft- og Lys-Station, med Accumulatorer og øvrigt Tilbehør. Endelig rummer den

store Bagbygning selve Værkstederne: underst, hvor væsentligst de store Værktøjsmaskiner har Plads, bl. a. en stor, rummelig, højloftet Hal med elektrisk Løbekran; derover 2 Etager med Arbejdsmaskiner, øverst Rum for Modeller. Det samlede Gulv-Areal er c. 40000 □ Fod.

Arbejdsstyrken er f. T., inkl. Lærlinge og Arbejds mænd, omkring 145 Mand; men Antallet af til Brug i Driften opstillede Værktøjsmaskiner er, hvad der er sjældent, betydelig større, nemlig ikke mindre end 175, heriblandt alene af Drejebænke 62, af Hjul- og andre Fræsemaskiner 30, af Slibemaskiner 17.

Ved Hjælp af disse Maskiner laves nu igen Værktøjsmaskiner som en — lidt

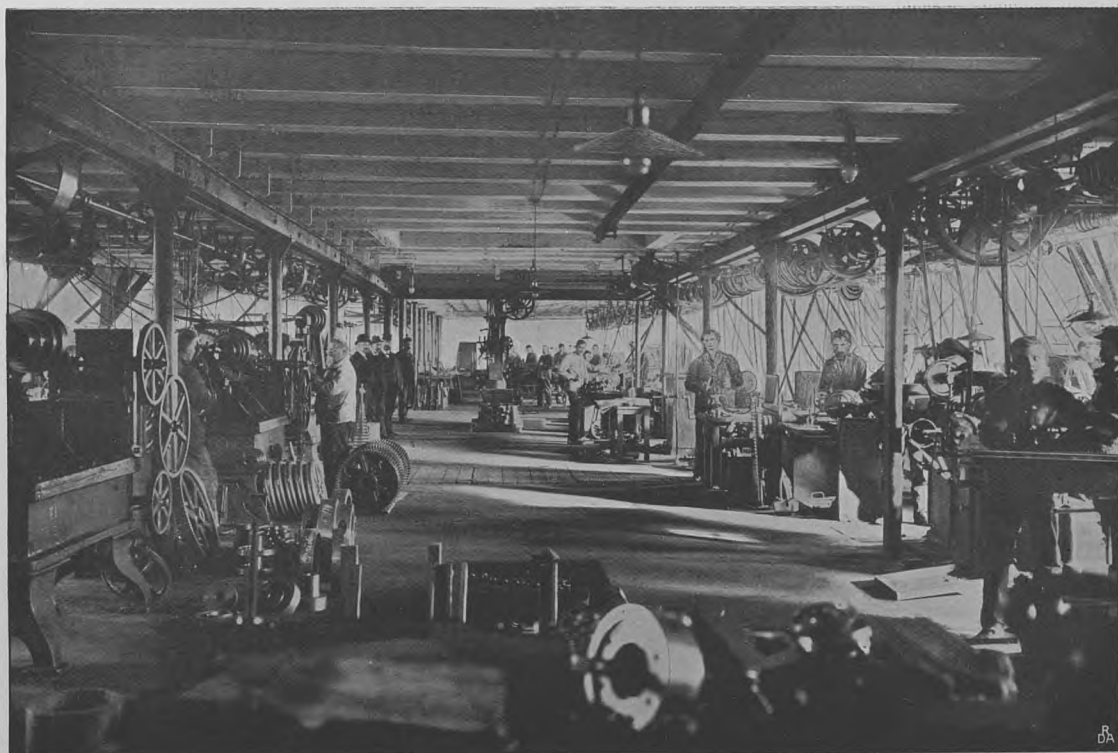

DET NYE FORHUS

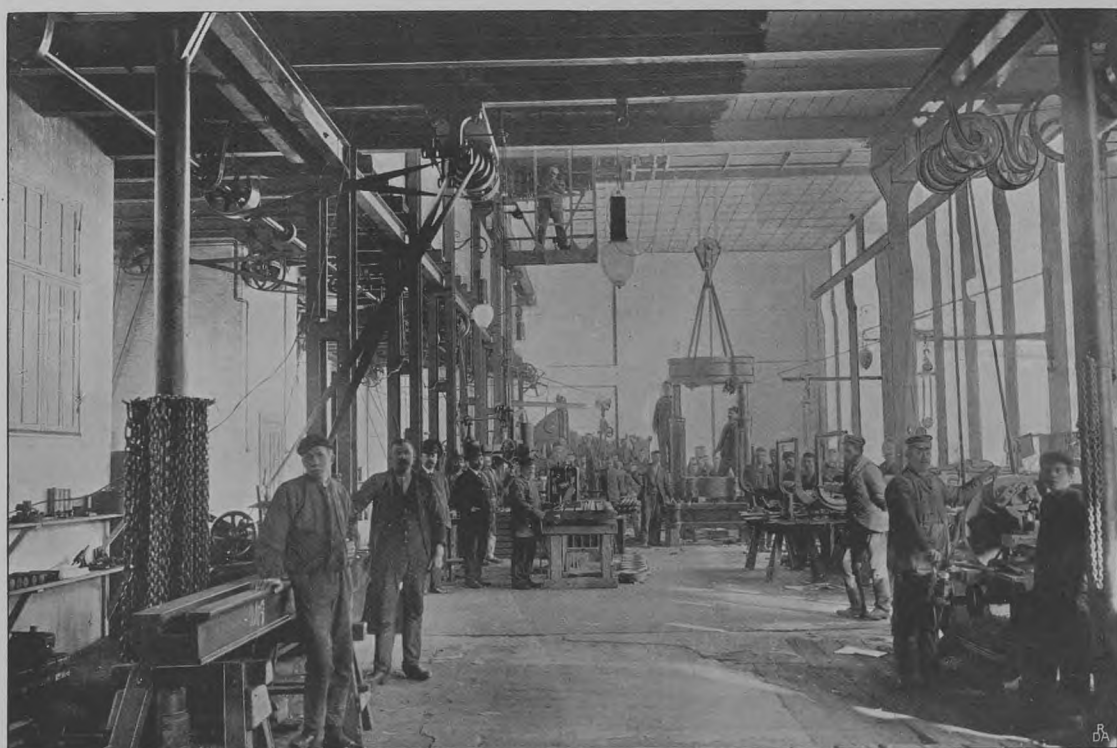
mangesidig — Specialitet; desuden Specialmaskiner for mange Formaal, som Fabrikationen af Hylstre og Projektiler til Kanoner og Geværer, af Brandrør og andre Tændemidler, af Geværer, Bygningsbeslag, Hestesko, Centrifugedele o. m. fl. Særlig paa disse sidste Omraader er Aktieselskabet i ret høj Grad exporterende.

Det siger sig selv, at Firmaet i rettidig Hast følger med de nyeste Fremskridt, ja, endda naaer det i Ny og Næ at gaa i Spidsen.

Det har allerede tidligt optaget og indført de amerikanske Typer af Værktøjsmaskiner, tilpassede og udviklede efter de stedlige Forhold, i den seneste Tid under Hensyn til den *Revolution*, som er afstedkommet ved Indførelsen af det nye Hurtig-Drejestaal, hvis Æra indledes ved Taylor Whites Opfindelse af Bethlehem-Staalet, og som indtil nu har fundet sin Kulmination i det af Firmaet anvendte og forhandlede Rapid-Staal. Med dette er man naaet til at dreje med en Periferihastighed af

INTERIØR FRA 3DIE ETAGE

INTERIØR FRA STUEETAGEN

35 Meter og at forøge t. Ex. en Drejbænks Præstationsevne med indtil ca. 300 %, selvfølgelig forudsat, at Drejbænken er bygget for Hurtigdrejning.

Som en særlig Specialitet dyrker Nielsen & Winther *Hjulfræsningen*, og her er Firmaet gennem sine nye automatiske Maskintyper for Fræsning af *cylindriske Hjul* med *Snækkefræser* naaet et Hestehoved foran den øvrige Verden, saavel i Retning af Arbejdets minutiøse Nøjagtighed som i Retning af Produktionsevne.

I December 1898 døde Direktør Winther, og Direktør Nielsen fratraadte 1. Januar 1902. Driften ledes nu af Direktør Holst i Fællig med Kaptajn Rambusch, særtegnet og gennemtrængt af disses rastløse Fremskridts-Sans.

Konkurrencen fra Udlandet er i denne Branche til Tider overvældende. Desto mere maa man sætte Pris paa, at et *dansk* Firma som Nielsen & Winther, om end selvfølgelig kun under haarde Kampe, kan hævde det danske Arbejdes gode Re-nommé paa dette Omraade med saa stort et Eftertryk.

RECKS OPVARMNINGSKOMPAGNI AKTIESELSKAB

KAPTAJN RECK

DETTE Aktieselskab danner en Fortsættelse af den af Selskabets administrerende Direktør, Kaptajn A. B. Reck i Aaret 1878 oprettede Ingeniørforretning. Paa nævnte Tidspunkt traadte Kaptajn Reck, 28 Aar gammel, udenfor Nummer i Ingeniørkorpset, foretog en Studierejse i Udlandet og offentliggjorde i den tekniske Forenings Tidsskrift en indgaaende Afhandling om Opvarmning og Ventilation. Fremkomsten af denne Afhandling førte hurtig til, at der fra Ingeniørkorpset fremkom Henvendelse til Forfatteren om at konstruere Ventilationsovne for Kjøbenhavns Garnisonssygehus. Den hertil konstruerede Ovn er senere bleven anvendt i Tusinder af Exemplarer i Sygehuse, Skoler, Fængsler og lignende Bygninger. En anden Henvendelse kom fra Aalborg Kommune og gik ud paa at faa konstrueret Luftopvarmningsapparater for to større Skoler. De hertil konstruerede Luftopvarmnings-

Kaloriferer har senere fundet udstrakt Anvendelse her i Landet i 52 større Skolebygninger, 33 Hospitaler, 48 Kirker m. m.

Af andre Henvendelser i Aarenes Løb til Kaptajn Reck skal nævnes Henvendelser fra Arbejdernes Byggeforening i Kjøbenhavn om Konstruktion af Ovne for Kul og Kokes passende til Privatboliger, fra Dansk Skovforening om Konstruktion af Ovne for Brænde og Tørv og fra det kgl. Sundhedskollegium om Konstruktion af Desinfektionsovne. Alle disse Konstruktioner er komne i almindelig Brug. Særlig gælder dette om de saakaldte »Spalteovne«, som i deres seneste Skikkelse lige saa godt egner sig for Kul og Kokes som for Tørv og Brænde. Recks »Spalteovne« har ikke alene fundet stor Udbredelse i vort eget Land, men ogsaa udenfor dettes Grænser.

Af alle de af Kaptajn Reck skabte nye Konstruktioner er der dog ingen, der har fundet saa stor Udbredelse indenfor og udenfor Danmarks Grænser som hans »Varmtvands-Cirkulator«, ved Hjælp af hvilken Varmtvands-Centralopvarmning er bleven betydelig billigere og lettere at installere. Allerede længe før han opfandt »Cirkulatoren«, havde Kaptajn Reck paataget sig en Mængde større Centralvarmeanlæg, fungerende enten ved Lavtryksdamp eller ved varmt Vand. Varmeapparaterne i Kunstudstillingsbygningen ved Charlottenborg, i Frederikskirken, Kjøbenhavns Frilager, Russisk Kirke, flere af vore Panserskibe, Dampfærger m. m. er Vidnesbyrd herom. Men det var dog først efter ovennævnte Opfindelse, at der kom Fart i denne Afdeling af Virksomheden.

Et af de første større Anlæg med Varmtvands-Cirkulator var Varmeapparatet i det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg Slot. Da dette Anlæg havde vist sig fuldstændig at opfylde de Forventninger, der var knyttede til det, indkom der saa mange andre store Bestillinger, at en større Fabrik maatte til, og en saadan,

afbildet nedenfor, blev da i Aaret 1900 bygget i Esromgade tæt ved Nørrebro Jernbanestation, efter at hele Forretningen kort forinden var bleven omdannet til et Aktieselskab, det nuværende *Recks Opvarmningskompagni*.

Efter denne Udvidelse har Afsætningen af Kaptajn Recks patenterede Varmtvandscirculatorer med tilhørende Apparater udbredt sig til saa godt som alle civiliserede Lande. Af de udenlandske Anlæg skal vi i Flæng nævne: Domkirken i Königsberg, Kommuneskoler i Berlin, Amsterdam o. fl. Steder, Banque Nationale d'Escompte i Paris, Artilleri- og Ingeniørskolen i Fontainebleau, det italienske Senats Bygning i Rom, det kgl. Slot i Madrid, større Hospitaler i Glasgow og Newcastle, det kejserlige Hof-Biblioteks Bygning i Wien, et Seminarium i Chicago, et

FABRIKSBYGNINGEN

Alderdomshjem i Cincinnati, en større Forretningsbygning i Shanghai og en japansk Barons Palais i Tokio.

Antallet af Anlæg som ovennævnte, alle udførte med Kaptajn Recks Cirkulator, er i nogle faa Aar løbet op til omtrent fire Hundrede, deraf de tre Fjerdedele i Udlandet. Da Projekteringen af mange af disse Anlæg finder Sted paa selve Aktieselskabets Kontor, vil det forstaas, hvilken Sum af Erfaring i Opvarmningsanlæg her samles.

Man maa som Dansk være glad for enhver Virksomhed, der ikke alene skaber lønnende Arbejde for en Del af Landets Børn, men som ogsaa formaar at aabne Udlandets Øjne for, at der dog er ikke helt faa Omraader, hvor man herhjemme fra det lille Land kan vise Vejen for de Store.

I. KRÜGER

INGENIØR-FORRETNING

15000 LITER PR. TIME
STOCKHOLM—VESTERÅS-
BERGSLAGEN-JÄRNVÄG
SUNDBYBERG
SVERIGE

Snille, og der udfindes herigennem lettere og sikrere Metoder, bedre og bedre Apparater — endelig ogsaa mer og mer *økonomisk* Anvendelse af Kraft og Materiale, alt ud fra den store Grundsætning, som har lige stor Gyldighed paa det tekniske og økonomiske Omraade: det størst mulige Udbytte med de mindst mulige Anstrængelser!

Under disse Forhold er *Ingeniøren* ganske naturligt bleven den dominerende internationale Type. Til *ham* trænger man overalt, baade til at anlægge, installere, forbedre og fuldkommengøre. Og fra hvilket Land han stammer, er ganske ligegyldigt: kan han løse den stillede Opgave ud fra den nys nævnte Grundlov, det er det eneste Spørgsmaal, der stilles — og man ønsker kun Svaret givet i Teknikens *Verdenssprog*: Kalkulen og Konstruktions-tegningen!

Paa den Maade gaar det til, at en Mand som Iørgen

VOR Tid er Teknikens Tidsalder. De store Opdagelser og Opfindelser paa dette Omraade, som fuldstændig har forandret Verdens Udseende, er kun lidt over et Aarhundrede gamle, endnu den Dag i Dag lever der Mennesker iblandt os, som tydelig mindes hine for os rent »antediluvianske« Tider, da man spandt og vævede med Haandkraft, og der hverken fandtes Jernbaner, Dampskibe eller Telegrafer. Men siden hine vore Bedsteforældres Dage har ej alene Tekniken gjort Fremskridt som aldrig før, men *Tempoet* i denne Fremadskriden er desuden blevet mer og mer forceret: man tænke blot, hvad vi i den sidste Menneskealder har oplevet bare paa et saadant enkelt Felt som Elektricitetens!

Men ikke nok med de store tekniske Opfindelser, som gør Epoke — i Hælene paa dem vrimler der daglig frem et Utal af Smaaforbedringer, hvorved de alt skabte »Vidundere« saasom Dampmaskinen eller Telegrafanordningen fuldkommengøres mer og mer. Hver lille Enkelthed gennemgaas med fint forstaaende

35000 LITER PR. TIME
BOSNISCHE HOLZINDUSTRIE
CELLULOSEFABRIK
DRVAR, BOSNIEN

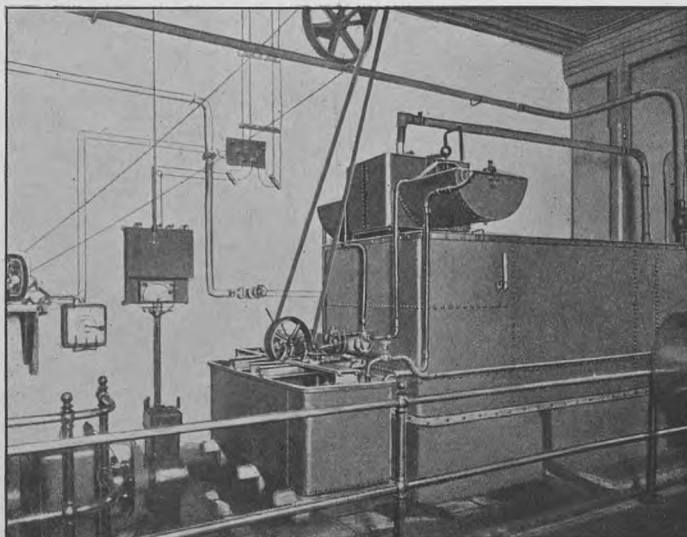
Krüger kan sidde heroppe i en »Afkrog« af den store Verden og dog arbejde for den. Ved et lykkeligt Greb har han faaet udvalgt sig et Par »Specialer«, som man overalt har lige godt Brug for: paa Amerikas Stepper ikke mindre end i Europas Fabriker. Derfor paakaldes hans Hjælp overalt — han er »Exportør« i stor Stil, ganske vist ikke særlig af danske *Fabrikata*, men af dansk Aandsarbejde, af tekniske Tanker »made in Denmark!«

Lad os f. Ex. dvæle et Øjeblik ved hans automatiske Vandrensere »System Bruun-Krüger«.

Alle ved vi, at der er stor Forskel paa Vand og Vand — Vand kan være *haardt*, og Vand kan være *blødt*, den første Slags Vand, ved enhver Husmoder, er saa slemt til »at sætte Sten« i Kedlen, og den anden Slags, f. Ex. Regnvand, er saa yndigt til at vadske i.

Men de færreste tænker paa, hvor vældig en Rolle denne Forskel spiller under store Forhold. Hvad der kan være ubehageligt nok for en lille Husholdning med dens lille Thekedel, skaber i en *Dampkedel* indgribende Forstyrrelser i en hel Fabriks daglige Drift.

Idet Vandet passerer Jordlagene, optager det en Mængde forskellige Stoffer i Opløsning. Det er navnlig Vandets Indhold af *Kulsyre*, der betinger dets Evne til at holde disse Stoffer opløste, særlig herhjemme er det overvejende kulsure Salte, saasom kulsur Kalk, der gør Vandet *haardt*. Naar en *Dampkedel* »fødes« med sligt haardt Vand, og dets Kulsyreindhold undviger under Fordampningen, skiller de hidtil opløste Stoffer sig ud og brænder fast paa Kedelpladerne til en haard isolerende Skal, den saakaldte *Kedelsten*. Herved ødelægges Kedelpladerne efterhaanden, idet nemlig Stenens isolerende Evne hindrer dem i at bortlede Varmen til Vandet i tilsigtet Omfang — de forbrændes, og Kullenes Forbrændingsvarme gaar samtidig i en altfor stor Grad op i Skorstenen. Følgen er, at Kedlen hyppig maa renses og altsaa Driften stoppes. Til Kulspildet følger sig saaledes

4500 LITER PR. TIME
STOCKSUND KRAFTSTATION
STOCKHOLM
SVERIGE

6000 LITER PR. TIME
BUENOS AYRES & PACIFIC RAILWAY CO.
MERCEDAS STATION
ARGENTINA

Tidsspildet — foruden Omkostningerne ved Rensningen, de herved forårsagede Beskadigelser af Plader og Rør, Forbrændings-Lækager osv. osv.

Noget lignende gælder den saakaldte *Forvarmer*, der i ethvert velindrettet Kedelanlæg er anbragt imellem Fødepumpe og Kedel. Navnlig i dennes Rørsystem er Stenen generende, og hele Apparatet taber derved efterhaanden sin Nyttevirkning. Man har mange Exempler paa, at der i en tilstøttet Forvarmer kun kan naaes en Vand-Temperatur af 30° i Stedet for 100°, hvilket svarer til et Kultab af ca. 14 %. — Og selvfølgelig ødelægges paa lignende Maade alle de Rørledninger, Haner og Ventiler, som Vandet passerer: de tilstoppes, ødelægges og maa Gang paa Gang fornyes.

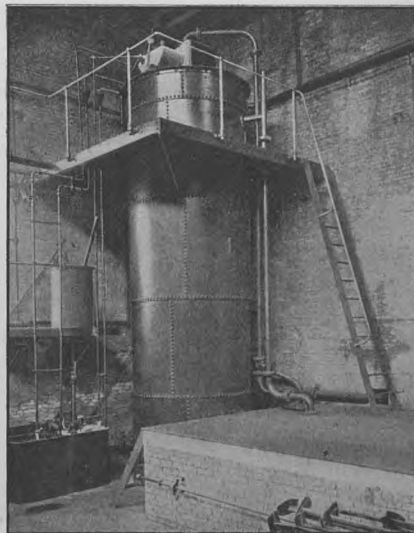

60000 LITER PR. TIME
PENNSYLVANIA RAILWAY CO.
RICHMOND, IND.
U. S. A.

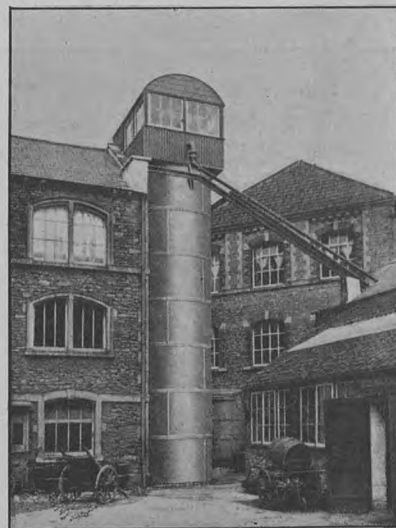
For at bekæmpe disse Ulemper forsøgte man tidligere at tilsætte Kedelvandet saadanne Stoffer, som kunde forhindre Stenen i at sætte sig fast, men fik bare derved Kedlen, som Regel ovenikøbet til liden eller ingen Nytte, fyldt med langt flere Urenheder, end Vandet i Forvejen indeholdt. Efterhaanden indsa man imidlertid, at Vandet maatte renses, »gøres blødt«, *forinden* det kom i Kedlerne — men hvordan?

Som det næsten altid gaar, var de første Apparater, man fik konstrueret her- til, meget for udviklede og kostbare, saa at i hvert Fald Anskaffelsen kun kunde betale sig ved meget store Anlæg. Men ved »Systemet Bruun-Krüger« er det nu lykkedes det danske Ingeniørfirma, vi her omtaler, at løse den stillede Opgave paa en saa enkelt, billig og praktisk Maade, at den har vundet Indgang hele Verden over.

Hovedtrækkene i den Bruun-Krügerske Vandrensningensmethode er simpelthen følgende: det paagældende Steds »Fødevand« gøres først af Firmaet til Genstand for en omhyggelig Analyse, hvorved det konstateres, hvad det i det paagældende Tilfælde er for særlige Stoffer, som skal fjernes. Dette er nemlig højst forskelligt, idet navnlig de »hær-

3000 LITER PR. TIME
KJØBENHAVNS VANDVÆRK
FARIMAGSGADE

16000 LITER PR. TIME
ALFRED H. TUCKER, LTD.
FROME
ENGLAND

16000 LITER PR. TIME
A/S BLOCH & ANDRESEN
FREDERICIA

stationært Kedelanlæg i en Monstre-Fabrik. Ofte maa der naturligvis til Vandets komplette Behandling bygges kombinerede Vandrensings-Anlæg, og Tegningerne hertil leveres da herfra af I. Krüger til hans respektive Repræsentanter, som da lader Anlægene udføre af stedlige Fabrikanter. Saadanne Anlæg efter »Systemet Bruun-Krüger« findes nu hele den civiliserede Verden over, ej alene i Hundreder af engelske, tyske, nordiske og andre europæiske Fabriker, men i Argentina, Indien, Australien og i stort Omfang i de Forenede Stater — saa sejrrikt er Systemet slaaet igennem!

Forøvrigt er det jo langtfra alene Vand til Kedler, som det er af Vigtighed at »blødgøre«. I mangfoldige Industrigrene kræves der ligefrem med Nødvendighed »blødt« Vand. Farverier kan saaledes ikke bruge haardt og jernholdigt Vand, da dette giver plettet Farvning, Klædefabriker, Spinderier og Blegierier maa have blødt Vand til Udvaskningen af Ulden, for at ikke de i Ulden værende Fedtstoffer skal danne Kalksæber, hvorved atter den efter-

dende« Stoffers Sammensætningsforhold varierer betydeligt. Saasnart imidlertid Vandet er analyseret, kan man nøje beregne, hvor store Mængder der i det givne Tilfælde skal til af de Kemikalier, som bruges til Udfældning af disse stendannende Stoffer. Det gælder derfor om at faa Vandet tilsat med disse Kemikalier (Natronlud, Kalkhydrat og Soda) i det rette Forhold, hvilket sker gennem et automatisk virkende Apparat, hvorigennem det urensede Vand føres sammen med det nødvendige Kvantum Kemikalier, for derefter, naar Udfældningen af de stendannende Stoffer derved er sket, yderligere at filtreres og saaledes fuldstændig renses.

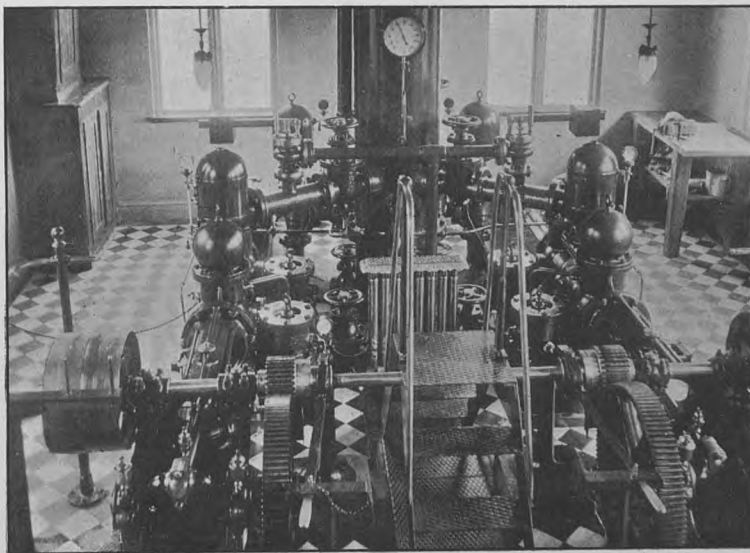
Efter Kedelanlæggenes Størrelse og Art kan disse Apparater leveres i forskellig Udførelse, som det passer, alt efter som der nu er Tale om en Vandstation til Lokomotiver eller et

TRYKLUFTS OPVARMNINGS- OG VENTILATIONSANLÆG
CARL ALLERS ETABLISSEMENT
VALBY

følgende Farvning bliver plettet og uren. *Handskindsgarverierne* maa af samme Grund benytte blødt Vand, og hvilken Betydning Brugen heraf har for *Vadskerier*, er allerede nævnt. I alle disse Tilfælde løser »Systemet Bruun-Krüger« smukt og billigt den hidtil saa vanskelige Opgave: at skaffe »blødt Vand« selv der, hvor Naturen kun giver Adgang til haardt.

Vandrensingsapparaterne danner imidlertid kun et Led i den Kæde af Apparater for økonomisk og tidssvarende

PUMPEANLÆG. 160 TD. PR. TIME
ASSENS VANDVÆRK
ASSENS

120 RØRS MODSTRØMS-CIRKULATIONS-ECONOMISER
SYSTEM »KRÜGER«
DE FORENEDE TEXTILFABRIKER — AALBORG

Dampdrift, som I. Krügers Ingeniør-Interesse har koncentreret sig om. I vor Tid er det af stigende Vigtighed at gøre Dampanlæggenes Drift saa økonomisk som overhovedet muligt, saaledes at man faar det mest mulige ud af Kullene ved at udnytte deres Forbrændingsvarme til det yderste. En Mængde af I. Krügers Apparater tjener paa forskellig Vis hertil — i Flæng kan nævnes røgførtærende Fyrsteder til fuldstændig og røgfri Forbrænding af Kullene — *Economiser'e* efter Krügers egne Patenter til Optagelse af Spildevarmen fra Røgen — Forvarmere til Optagelse af Spildedampens Varme — Overhedere til Forædling af den Damp, der benyttes i Dampmaskinerne m. m., men vil det i denne Sammenhæng blive for vidtløftigt at gaa nærmere ind paa Enkelthederne: Firmaets Kataloger indeholder desuden i den Retning tilstrækkelig Vejledning og Belæring for den, der paa dette vigtige Omraade nøjere vil studere Teknikens nyeste Fremskridt.

INGENIØR KRÜGER

Iørgen Krüger er født den 6. August 1868. Som Barn optagen i Jernstøber og Maskinfabrikant V. Løweners Hus blev hans Sans for Mekanik og Maskindrift tidlig vaagen, det viste sig saa heldigt, at hans Evner og Anlæg laa i denne Retning, og med Iver kastede han sig som Yngling over deres Uddannelse. I saa Henseende havde et længere Ophold i Amerika i Aarene 1888—90 afgørende Betydning. Da han kom tilbage som moden Mand, laa hans Løbebane ham klar. Først optoges han i Løweners nydannede Forretning, som fra først af væsentlig var baseret paa Import af amerikanske Værktøjsmaskiner m. m., men hvori der desuden, netop under I. Krügers Ledelse, dannedes en særlig Afdeling for Ingeniør-Arbejde. I 1902 udtraadte Krüger af Firmaet Løwener for at begynde selvstændig Forretning, der siden da stadig er gaet frem og frem saaledes, at han nu ogsaa har Kontor i Berlin og Repræsentanter paa saa at sige alle større udenlandske Pladser saavel i den nye som i den gamle Verden.

Et smukt Vidnesbyrd om, at vi Danske ikke alle er Hjemmeføddinger, og at vi, skønt faa og »smaa«, dog stundom ogsaa med Held kan deltage i det store internationale Kapløb.

N. LARSENS VOGNFABRIKER

AKTIESELSKAB

I det sidste Aarhundrede har *Vognfabrikationen* gennemgaaet en Udvikling, som helt har revolutioneret den almindelige Kørevogns Udseende og Indretning. Man behøver blot at genkalde i sin Erindring de Vogne, vore Forældre og Bedsteforældre tog til Takke med, stive og umagelige, klodsede i Formen og tunge for Hestene, for ret at se de Fremskridt, Vognfabrikationen siden har gjort. En let og elegant, moderne Nutidsvogn i Sammenligning med en tung, gammeldags, men — for sin Tid — pragtfuld Karosse er som en ung, fix moderne Dame i Sammenligning med en ærværdig, solid Matrone, som i sin Ungdom repræsenterede sin Tids Elegance.

Allerede Vogn-Typerne er i sig selv vidt forskellige, men i endnu langt højere Grad viser dog Udstyret Udviklingens Gang. En nymodens Vogn med sine magelige, polstrede, silkebetrukne Sæder, selvregulerende og selvsmørende Patentaxler, Hjul med Gummiringe og lette, men kraftige og spændstige Fjedre er en Fryd for Øjet og en Nydelse for selve den Kørende. Men ikke nok hermed — hvor mærkeligt det end strax kan lyde, saa er slig en Vogn ovenikøbet langt mindre bekostelig, repræsenterer en betydelig mindre Kapital end en af Fortidens Karosser. Thi ganske vist er saavel Arbejdslønnen som Priserne paa Materialierne stegne, til Dels endog i ret betydelig Grad, men paa den anden Side er der i de sidste 20 Aar opfundet en Mængde nye Maskiner, der ikke alene udretter det samme Kvantum Arbejde som i gamle Dage adskillige Arbejdere tilsammen, men tillige udfører det med en Akkurateesse, som man kun vanskeligt har kunnet naa ved at udføre Arbejdet med Haanden.

En smuk og klar Forestilling om hele den fænomenale Udvikling, der saaledes i vor Tid er foregaaet paa Vognfabrikationens Omraade, faar man paa en let og overskuelig Maade ved en Vandring gennem *Aktieselskabet N. Larsens Vognfabrikers* udstrakte Værksteder i Smallegade Nr. 52. Mange af de mekaniske Hjælpemaskiner, som bruges i de store Haandværksfag, er ret almindelig kendte; men Vognbyggeriet, som jo i sig forener Karetmager-, Drejer-, Smede-, Maler- og Sadelmagerfaget, kræver desuden specielle Maskiner, og nogle af disse er saa overordentlig sindrige, at de fortjener lidt nærmere Omtale.

Vi skulle eksempelvis nævne en Maskine til Paalægning og Stramning af Hjulringe. I tidligere Tid maatte en saadan Hjulring gøres glødende, hvorpaa den blev lagt om Hjulet og bearbejdet med Smedens Hamre, — en Fremgangsmaade, som

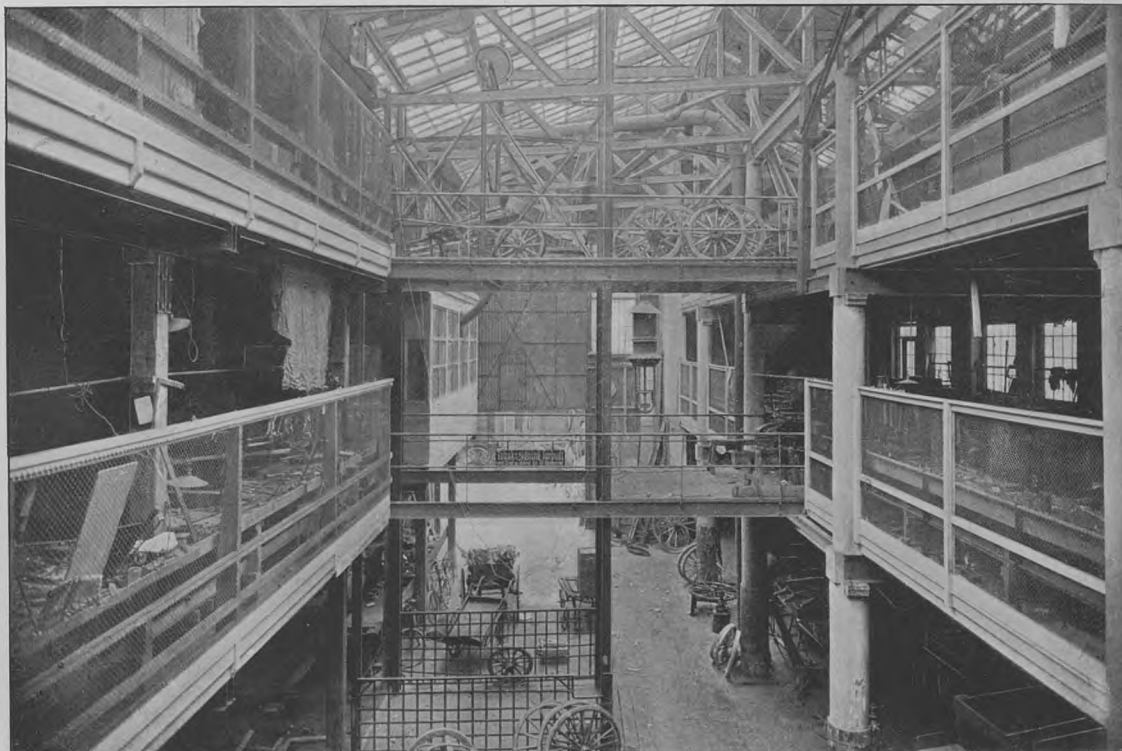
PARTI AF FABRIKEN

krævede lang Tid og flere Menneskers Arbejde. Nutildags lægges Hjul og Hjulring i Maskinen, denne sættes i Bevægelse, og i Løbet af faa Minuter ligger Ringen fast og solidt om Fælgene. I Hjulfabriken bemærker man en hydraulisk Presse, hvormed man trykker Bøsninger i. I Drejerværkstedet ses en nem lille Maskine til Drejning af Nav — et Arbejde, som tidligere krævede flere Timers Haandarbejde, men nu udføres af Maskinen paa 5 Minuter med en langt større mathematisk Nøjagtighed end ved Haandarbejdet. En anden Maskine gennemborer derefter Navet

og anbringer Hullerne automatisk i det Antal og i den Form, de skal have. I Smedeværkstedet dvæler man særlig ved de svære Lufthamre og Fjederhamre, medens man samtidig med Velbehag indaander en god, ren Luft, som danner en behagelig Mod-sætning til den røgfylde Atmosfære, der findes i saa mange andre Smedier. Dette skyldes den Omstændighed, at al Røg suges ud ved en Buffalo Exhaustor, hvorefter en Del af Røgen paany bruges som Blæst til Smedieildens Vedligeholdelse gennem en Højtryksblæser, som arbejder med 8" Vandtryk. En lignende Exhaustor findes forøvrigt i Karetmagerværkstedet. Den suger her Spaanerne bort fra hver enkelt Maskine og fører dem til et Samlekammer umiddelbart ved Dampkedlen, hvor de benyttes til Indfyring. De særlige Maskiner, som bruges ved Fabrikationen af Motorvogne og ved Paaspænding af Gummiringe om Hjul, fortjener ogsaa at nævnes.

Selvfølgelig er disse Værktøjsmaskiner, af hvilke der ialt findes et halvt Hundrede Stykker, som drives af elektriske Motorer med ialt $71\frac{1}{2}$ H. K., ret kostbare at anskaffe, og der kan overhovedet kun være Tale om, at det kan betale sig, naar Virksomheden er saa stor, at den kan give Maskinerne stadigt og regelmæssigt Arbejde. Dette er imidlertid netop Tilfældet med N. Larsens Vognfabriker, hvor det derfor ogsaa er et uvægerligt Princip at følge med alle nye Opfindelser og Forbedringer paa Maskinomraadet. Praktisk talt kan man godt sige, at al Forarbejdning paa denne Fabrik sker paa Maskiner, saa at Haandarbejdet kun kommer til at omfatte Samlingen af Vognen og den endelige Afpudsning — paa hvilke Omraader der ifølge Sagens Natur ikke er nogen rimelig Udsigt til, at Maskiner nogensinde ville komme til at erstatte Menneskehænder. —

Som ovenfor nævnt, drives alle Fabrikens Værktøjsmaskiner ved Elektricitet. Til Fremstilling af denne benyttes en Dieselmotor paa 40 Hestes Kraft, som gør 180 Omdrejninger i Minutet. Til Ladning af et Batteri med en Capacitet af 495 Ampèretimer bruges en direkte tilkoblet Motor paa 100 Ampère. Desuden er der tilkoblet en Dynamo, som leverer elektrisk Lys ikke alene til alle Værksteds- og Kontorlokaler — ca. 100 Glødelamper og 8 Buelamper — men ogsaa til en Del af de 8 Ejendomme, som tilhører Fabriken og omgiver den paa alle Sider. Alle Reguleringsapparater til Lysdriften og til de Apparater, som bruges til at lade Motorvogne og Accumulatorer til Vognbelysning, er samlede paa 1 Tavle, Lysdriftsreguleringen

PARTI AF VOGNHALLEN

er delt i 10 Grupper. Paa en anden Tavle findes Motordriftsreguleringen, som ligeledes er delt i Grupper med Afbrydere for hver Afdeling og med en Hovedafbryder for hele Fabriken. Opvarmningen sker ved en cornisk Dampkedel med 300 □ Fod Hedeflade, med lavspændt Damp.

N. Larsens Vognfabriker er ikke et af disse Aktieselskaber, som er blevet til paa en Sagførers Kontor i Høj og Hast, dets Udvikling gaar langt tilbage, det slog Rod ved forrige Aarhundredes Midte.

I 1856 begyndte nu afdøde Vognfabrikant N. Larsen sin Virksomhed under beskedne Forhold i Gothersgade 48. Sindigt og roligt arbejdede han Fabriken i Vejret; der er ikke nogen enkelt Periode, i hvilken hans Forretning bevægede sig fremad i store Spring.

I 1860 flyttede han Fabriken til Bredegade 8 og i 1870 til Smallegade 11.

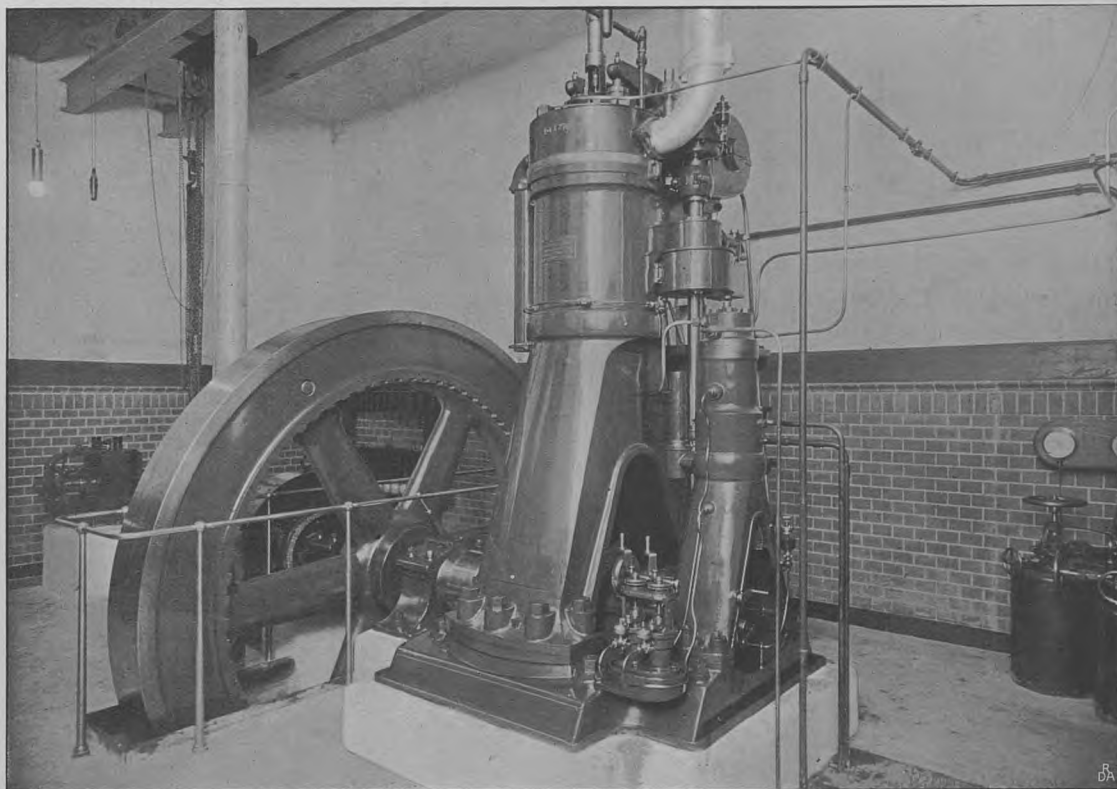
GROV-SMEDIEN

HJULMAGERVÆRKSTEDET

I 1888 traadte hans to Sønner Henrik og William Larsen ind i Forretningen, efter at deres Fader omhyggelig havde sørget for, at de hver især var blevne uddannede til at lede en speciel Gren af Virksomheden. Henrik Larsen skulde særlig give sig af med den administrative Del, medens William Larsen skulde have det rent tekniske under sig.

7 Aar efter, da N. Larsen saa, at hans Sønner meget vel magtede at lede den store Virksomhed, traadte han ud af Firmaet, og to Aar senere, da Fabriken skulde betydeligt udvides, omdannede Brødrene Larsen Forretningen til et Aktieselskab med en Aktiekapital paa 400,000 Kroner. Henrik Larsen blev Selskabets administrere-

MASKINSTUEN

rende Direktør og William Larsen Meddirektør. Aktieselskabets Bestyrelse, som altid har omfattet den store og stadig voxende Virksomhed med den største Interesse og med aabent Øje for alle Forbedringer og Fremskridt, bestaar af: Justitsraad N. Josephsen, som Formand, Tømrermester Victor Mertins, Fabrikejer Tvede samt Vexellererne J. Frimodt og Joh. Henriques, som alle har fungeret lige siden Aktieselskabets Stiftelse.

Med Forandringen fra en privat Forretning til et Aktieselskab antog hele Udviklingen ganske andre Former, nu kom den Tid, hvor den bevægede sig fremad i Sæt. Medens Antallet af Vogne, udgaede fra Fabriken siden dens Stiftelse og indtil 1898, var 1272, viser Bøgerne nu Tallet 2291, et Tal, som allerede, naar disse Linier læses, vil være forandret, idet der daglig fuldføres en ny Vogn.

JUSTITSRAAD N. JOSEPHSEN

Siden Brødrene overtog Forretningen, er den aarlige Omsætning bleven 20 Gange større. Sætter man Antallet af Personer, som har deres Erhverv paa Fabriken, til ét Hundrede, stemmer det paa det nøjeste.

At en Vognfabrik af et saa stort Omfang har taget sin Part af Leverancen af offentlige Befordringsmidler, er selvsagt. De gode gamle, røde Omnibusser skriver sig fra Fabriken i Smallegade, hvor Keifler bestilte dem i 1870 til Gl. Kongevejsruten. Senere leveredes Vogne til Forstædernes Sporvej, i 1893 til Istedgades Sporvej, og i 1895 leverede Firmaet alle de grønne Omnibusser.

Da Siemens & Halske, det store Elektricitetsfirma i Berlin, overtog Leverancen til Nørrebros Sporvej, da denne gik over til elektrisk Drift, lod det tyske Firma Vognene lave dels hos N. Larsens Vognfabriker, dels i Hamborg.

Af andre offentlige Leverancer har Firmaet haft Trainvogne til Armeen, Vognene til alle vore Redningsbaade og desuden til Redningsbaade i England og Portugal.

Saaledes har Aktieselskabet med Stifterens to Sønner, Henrik Larsen og William Larsen som Direktører i Aarenes Løb skabt sig en meget stor Kundekreds, saavel til de kostbare og elegante Luxusvogne som til de mindre elegant udstyrede, men ligesaa omsorgsfuldt byggede, billige Vogne, og Ingen, som har Sans og Syn for moderne Vognfabrikation, vil kunne nægte disse Fabrikers tekniske Indretning og hensigtsmæssige Værkstedordsning sin Beundring.

A. M. HIRSCHSPRUNG & SØNNER

PIERRE LOUÏS fortæller i sine »Sanguines« om et natligt Besøg af Callisto, Lamias Datter, som efter en totusindaarig Hvile i Graven vaagner op i vore Dages Paris og finder den moderne Kultur skuffende og ussel: intet Steds ser hun noget Nyt eller Bedre end, hvad man alt i hendes Levetid kendte og brugte; Arkitekturen er en Skoledrenge-Efterligning af hendes Samtids Bygningskunst; Descartes og Kant har kun gentaget Parmenides' Tanker, Leibnitz stjaalet Integralregningen fra Archimedes, Kelvin Atomtheorien fra Demokrit, og den moderne Udviklingslære er jo kun Heraklit om igen. »Vi har opdaget Amerika,« indvender Pierre LouÏs — nej, svarer Callisto, det har Aristoteles gjort før Jer, han vidste allerede, at Jorden var rund og raadede til at søge Vejen til Indien gennem Herkules-Støtterne vestpaa — og Æren for en Opdagelse maa dog tilskrives Hjærnen, der har gjort den, ikke Haanden, Redskabet, Arbejderen, der udfører den. »Men vi har da opdaget Neptun« — heller ikke, allerede Pythagoras og Philolaos kendte Jordens dobbelte Bevægelse og Planeternes Antal, men selv om de moderne Mennesker har opdaget Neptun, var der saa ved dette det eneste virkelige Fremskridt blevet skabt en eneste ny Glæde, et eneste nyt Bidrag til Menneske-Lykke, Menneske-Velvære, til Livsnydelse?

Da opgiver Pierre al Strid som unyttig og byder halvt mekanisk den Skønne en Cigaret.

Nysgerrig prøver hun, — hastig forvandles de fine orientalske Blade til Røg og Aske: hun bøjer sig frem, studerer Pakken med Cigaretterne omhyggelig og nøje, undgaar Pierres Blik, men bemægtiger sig Pakken, lægger den ved sin Side og strækker sig saa magelig paa en Løjebænk for helt og holdent at kunne gaa op i den »nye Vellyst«.

*

*

*

Paa Forretningslivets Omraade kommer det først og fremmest an paa at følge med Tiden, og her indgyder »det fra Fædrene nedarvede« just derfor ikke i sig selv nogen synderlig Respekt. Butiks-Vinduer og Butiks-Lokaler, som blændede os i vor Barndom, trækker vi nu om Stunder medlidende paa Skulderen ad eller haster dem ligegyldig forbi uden at skænke dem et Blik, endsige en Tanke. Og som oftest gælder dette ganske særlig den lille Bod, vi som halvvoxne Knøse sneg os ned i med bankende Hjerter for i Smug at smage Tobakens »forbudne Frugt«, — — Røg, Røg, Røg, som den store russiske Digter siger, i Røg er alle disse Ungdomsminder som saa mange andre og dyrebarere forlængst dampede bort.

Men med Hirschsprungs Cigarforretning, saa gammel den er — den blev stiftet 1826 —, er det en ganske anden Sag. Ned igennem Tiderne har den staaet som et ærefrygtindgydende Tempel for Dyrkelsen af den charmante Nydelse: at ryge — naar man først mente sig voksen og »beslaaet« nok til at turde trine over *den*

Butiks Dørtærskel, følte man sig som optagen i en særlig Kreds af virkelige *Kendere*, Folk, der *forstod*, hvor alvorlig og vigtig en Sag Udvalget af den rette Cigar egentlig maa siges at være. Ja, i 50erne og langt op i 60erne, da Forretningen laa i det gamle Hotel d'Angleterres Kælder, kom der endog her en særlig »Hirschsprungsk Kreds« i en endnu mere *udsøgt* Betydning af Ordet: her gjorde de *gode Hoveder* og *store Mænd*, »Skønaanderne«, deres daglige Indkøb, fik deres Snustobaksdaase eller Cigarfederal fyldt for Dagen; her udvexlede de tillige Dagens Nyheder

BUTIKEN PAA ØSTERGADE

og *Bonmots*, og mangt et vittigt Indfald, mangen pudsig Skæmt eller lystig Anekdote fik først her sin rette *Aroma!*

Og endnu langt senere, da Butiken — i 1872 — var flyttet hen paa sit nuværende Sted paa Østergade, bevarede den endnu længe denne Duft af *god Smag* i mere end en Betydning, af *hjemlig Havanna*, paa en Gang hyggelig og fin. Men med Tiden vandt dog ogsaa her som andetsteds *Realismen* Sejren, selve den gode »prisværdige« Cigars *Realitet* blev ubestridt Enehersker, den konverserende Køber blev afløst af et stedse stigende Antal Kunder, som kom for *Varens Skyld*, som søgte den solide Bonitet, den garanterede Kvalitet, og som derfor paa moderne Vis blot vilde betjenes rask og expedit.

Den umærkelige, gradvise Omformning af Butikens Fysiognomi er netop fore-

FABRIK- OG KONTORBYGNINGEN

2

gaaet ganske parallelt med Tidens omskiftende Trang og Tænkemaade. Dette er just et ægte Hirschsprungsk Træk. Dette Firma har netop forstaaet den Kunst: at følge med Tiden — følge med den Trin for Trin, ikke hinke kejtet bagefter eller ile utaalmodig forud, men netop *følge med* Tiden, hvilket atter vil sige: *vøxe* med Tiden, udvikles og gaa frem med den, frem i Art og Omfang, i Væsen og Virkemaade.

Da den i sin Tid fra Tyskland indvandrede A. M. Hirschsprung i 1826 grundede Forretningen, solgte den mest Skraa og Snus og kun for en Del Cigarer. Først over en Menneskealder senere paabegyndtes *Cigar-Fabrikationen* ret for Alvor. Men

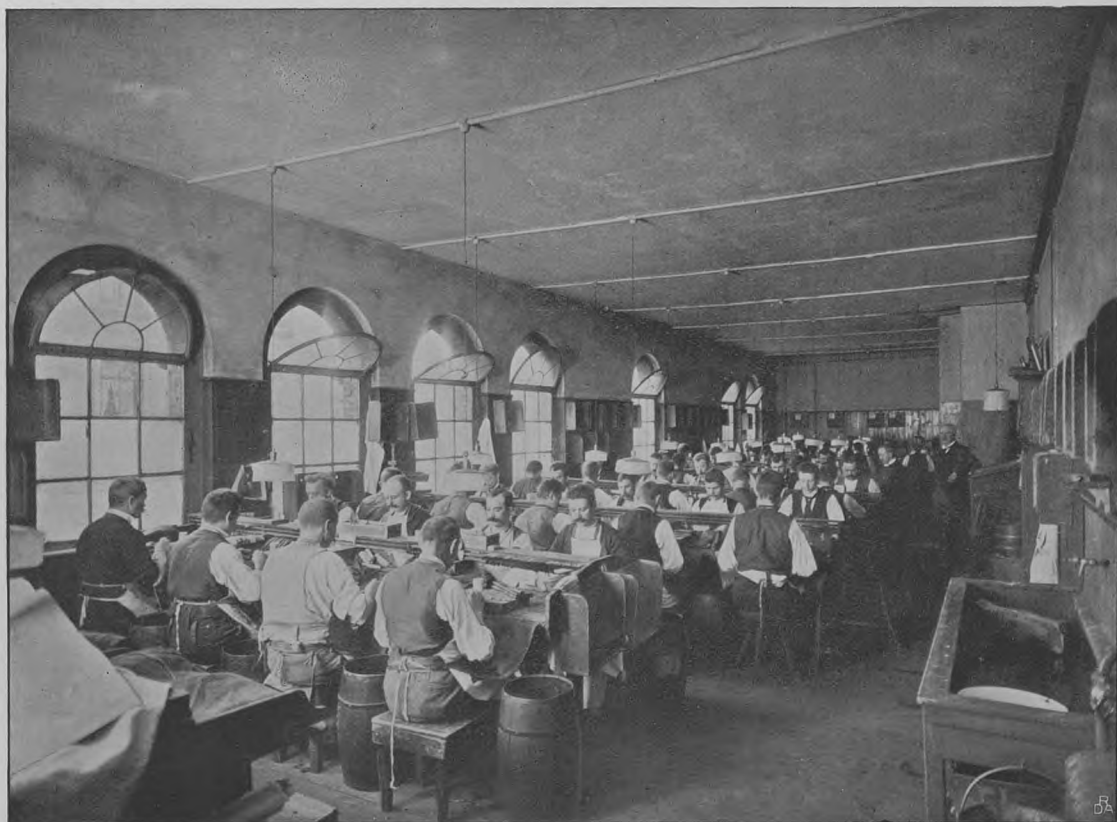

EN AF DE KVINDelige ARBEJDSSALE

endnu længe derefter var Butiken og Butiks-Salget Forretningens sikre og brede Basis. Ej alene sprang man derved alle Mellemliddene — og Omkostningerne derved — over: man paa én Gang fabrikerede Varen og solgte den over Disken, tog saaledes selv alle de Avancer, hvoraf ellers saa mange bliver »hængende paa Vejen«. Men gennem Butiken havde man tillige — og har endnu den Dag i Dag — »Føling« med Publikum og med dettes lunefuldt vekslede Smag, dets stadig skiftende Fordringer til Produktets Blanding, Udseende, Farve, Form osv.

Senior trak sig tilbage 1859. Dennes Sønner, Bernhard og Heinrich, overtog da Forretningen, og fra dette Tidspunkt af begyndte Fabrikens *Opsving*. Der arbejdedes forsigtigt og smaat i Begyndelsen, man nøjedes med smaa spredte Lokaler i Vognmagergade, i Gothersgade og paa Kongens Nytorv, og Personalet —

saavel Funktionærer som Arbejdere — rekruteredes fra Tyskland. I 1865 mente da Bernhard og Heinrich, som forestod Fabrikationen, at Øjeblikket var kommet til at slaa det Slag, som længe var forberedt: Etableringen af en stor organiseret Fabrik — og den 10. Maj 1865 blev Grundstenen lagt til den bekendte Fabriksbygning paa Hjørnet af Tordenskjoldsgade og Heibergsgade (se Billedet). Danske Arbejdere uddannedes, først Mænd, langt senere Kvinder, og fra hint Øjeblik har Fabriken arbejdet under stadig Fremgang, ledet af Bernhard Hirschsprung med en fra alle Sider anerkendt solid og overlegen Dygtighed.

EN AF DE MANDLIGE ARBEJDSSALE

Det var saa vist intet Tilfælde, at just dette Tidspunkt, 1865, blev grebet og grebet saa resolut. I 1863 havde vi, som bekendt, faaet en ny Toldlov, der af Hensyn til Hertugdømmernes Cigar- og Tobaks-Fabrikation ydede en om end ikke rigelig, saa dog anstændig Beskyttelse for den hjemlige Produktionsvirksomhed i denne Branche. Efter Krigen 1864 flyttedes Toldgrænsen til Kongeaaen, vore tidligere naturlige Leverandører i Slesvig og Holsten blev med ét Slag spærret ude fra deres tidligere Afsætnings-Område i Danmark, særlig da Hovedstaden, — nu var der alt-saa med ét Plads for en hel ny Industri, som kunde brødføde mange Mennesker, paa Kongerigets egen Grund.

Brødrene Hirschsprung var nogle af de allerførste, som saa dette og saaledes gik i Spidsen for Dannelsen af en Industri, der nu tæller Tusinder og atter Tusinder

af Arbejdere herhjemme. Ogsaa i en anden Henseende er Firmaet gaaet i Spidsen — og vedblevet at holde Têten: det stillede sig strax til Opgave at holde sin Produktion paa — for at bruge et bekendt Udtryk: »et højt og hæderligt Standpunkt«. Og dette Standpunkt har det vidst urokkelig at hævde ned igennem Tiderne.

I Aaret 1899 omdannedes Firmaet til et Aktieselskab. I dets Bestyrelse sidder Etatsraad H. N. Andersen, Etatsraad Glückstadt (Formand), Kommandør Münter, Bernhard og Heinrich Hirschsprung. Leder af Forretningen er nu Holger Hirschsprung, som

EN AF SORTERERSALENE

efter en sexaarig Uddannelse i Udlandets Tobakscentrer indtraadte i den fædrene Virksomhed og altsaa nu repræsenterer den tredie Generation i Firmaet.

I mange Aar dyrkede den Hirschsprungske Fabrik, ligesom de fleste andre, samtlige Grene af Tobaksfaget: Skraa, Snus, Røgtobak og Cigarer. I rigtig Forstaaelse af, at vi lever i Specialiteternes Tid, abandonnerede Firmaet imidlertid for nogle Aar siden de 3 førstnævnte Arter for med saa meget større Iver at kunne hellige sig Cigarbranchen og indenfor denne atter særlig den fine Del af Fabrikationen: Haandarbejdet. Og det kan ikke nægtes, at Tiden har givet Firmaet Ret; det staar nu som en Førsterangs-Virksomhed indenfor sit Fag, baade hvad Produktionens Størrelse og Fabrikatets Renommé angaar.

Den aarlige Produktion er naaet op til 15 Millioner Cigarer, Omsætningen er 1 Million Kroner, i Arbejds løn og Gager til Funktionærer udbetales der henimod 350.000

Kroner aarlig, Selskabet arbejder med en Kapital paa 1.200.000 Kroner, fordelt paa Aktier og Obligationer, og det beskæftiger omtrent 350 Mennesker.

Som Kuriosum — og som Maalestok — skal det anføres, at af de verdensberømte Havannafabriker er der kun en eneste, som producerer en større Mængde Cigarer, nemlig Bock & Co., — den næststørste Havannafabrik, Henry Clay, producerer kun 10 Millioner Cigarer.

Firmaets Afsætning i Skandinavien, udelukkende skabt, som den er, af Fabrikatets fra Svenskebesøget i Kjøbenhavn velkendte Renommé, sker saa at sige uden Mellemlid, uden Agenter, Rejsende, Reklame osv. Dog ogsaa andre Steder hele Verden over støder de danske Rejsende paa Hirschsprungs Cigarer — ofte har man i Rejseberetninger fra det fjærne Østen kunnet læse om Landsmænds Glæde over hos Købmænd i det inderste Siam og China at finde den hjemlige »Yrurac-Bat«.

ALEX. RASMUSSEN CIGARFABRIK

*Opstillet efter den Anden
store Ildbrand 1795 af
F. Berk. hær.*

EBEN EZER, »Hjælpens Sten«, kaldte Samuel en Mindesten, som han satte mellem Mispa og Sen i Judæa til Ihukommelse af den store Sejr, som Israels Folk paa hint Sted ved hans Forbøn vandt over Filistrene. Og da han rejste Stenen, sagde han de Ord: Herren har hjulpet hidindtil.

Man kunde spørge, hvad dette vel vedkommer Alex. Rasmussens Cigarfabrik, og unægtelig kunde det ogsaa synes lidt langt fra hentet at begynde en Omtale af denne ægte københavnske Forretning med Samuels Sten.

Og dog er der en Forbindelse, som er mere end symbolsk — i den gamle Gaard, Frederiksberggade 38, hvor Firmaet Alex. Rasmussen har boet til Huse al sin Tid, dér findes just den Dag i Dag en Mindetavle, en Portal-Sten, som kalder Bygningen *Eben-E(t)zer* og lader det gamle Sted tale saaledes:

Guds Forsyn drev selv dette Verk,
At jeg som földt 1728 staar nu saa sterk 1731.
Mig skee i alt, hvad Himlen vil,
Thi Gud har hiulpen hid indtil.

Hvad der her umiddelbart falder i Øjnene, er den kostelige gammeldags Naivitet, hvormed Huset betroer sig tillidsfuldt i Himlens Varetægt, *fordi* »Gud har hiulpen hid indtil« — altsaa med denne udtrykkelige Begrundelse som *Forudsætning* saa at sige! Dernæst skal man lægge Mærke til, at 1728 er Aarstallet for Københavns første store Ildbrand, der den 20. Oktober om Aftenen mellem Kl. 7 og 8 netop begyndte lige i det »Hjørne« af Staden, hvor nu Ejendommen Frederiksberggade 38 ligger, men hvor den Gang daværende lille St. Clemensstræde mandede ud ved Volden lige overfor Vesterport. Af de anførte Verslinier lærer man altsaa nu, at

den Bygning, som da stod paa hin urgamle Bygrund ved Vesterport, hvor der forøvrigt oprindelig havde været en Kirkegaard, »földt« (faldt) ved denne Brand, hvorpaa man er skreden til en Genopførelse af Stedet og er bleven færdig hermed i 1731. Bygherren og hans Hustrus Navne er blevene opbevarede, de hed ifølge Tavlen Hans Rantrum og Johanne Danxst. Da saa Huset endelig var færdigt, er efter Tidens Skik som ydre Tegn paa Husets Fuldendelse Indgangsdøren eller Porten bleven prydet foroven med det statelige Skjold, hvorpaa ovennævnte Verslinier er prentede, omgivne af lueforgyldte Rococo-Snirkler og vogtede af to naive Barok-Engle, hvoraf den ene bærer Mercur-Stav — rimeligvis har Gaarden været en Købmandsgaard.

Men atter skulde Stedet friste Tilintetgørelsens Skæbne: ved Københavns anden store Ildebrand 1795 gik Bygningen paany op i Luer sammen med hele den efter 1728 anlagte Frederiksberggade. Portal-Stenen blev imidlertid reddet, og da Ejendommen Aaret efter Ildsvaaden blev genopført af Jørgen Bech, der ifølge Traditionen samtidig nedsatte sig her som Købmand og Tobaksfabrikør, lod han atter »Eben-Ezer«-Tavlen opsætte, denne Gang paa Bagbygningen, hvor den, som sagt, troner den Dag i Dag, over Opgangen til Firmaets Kontorer og Lagerrum.

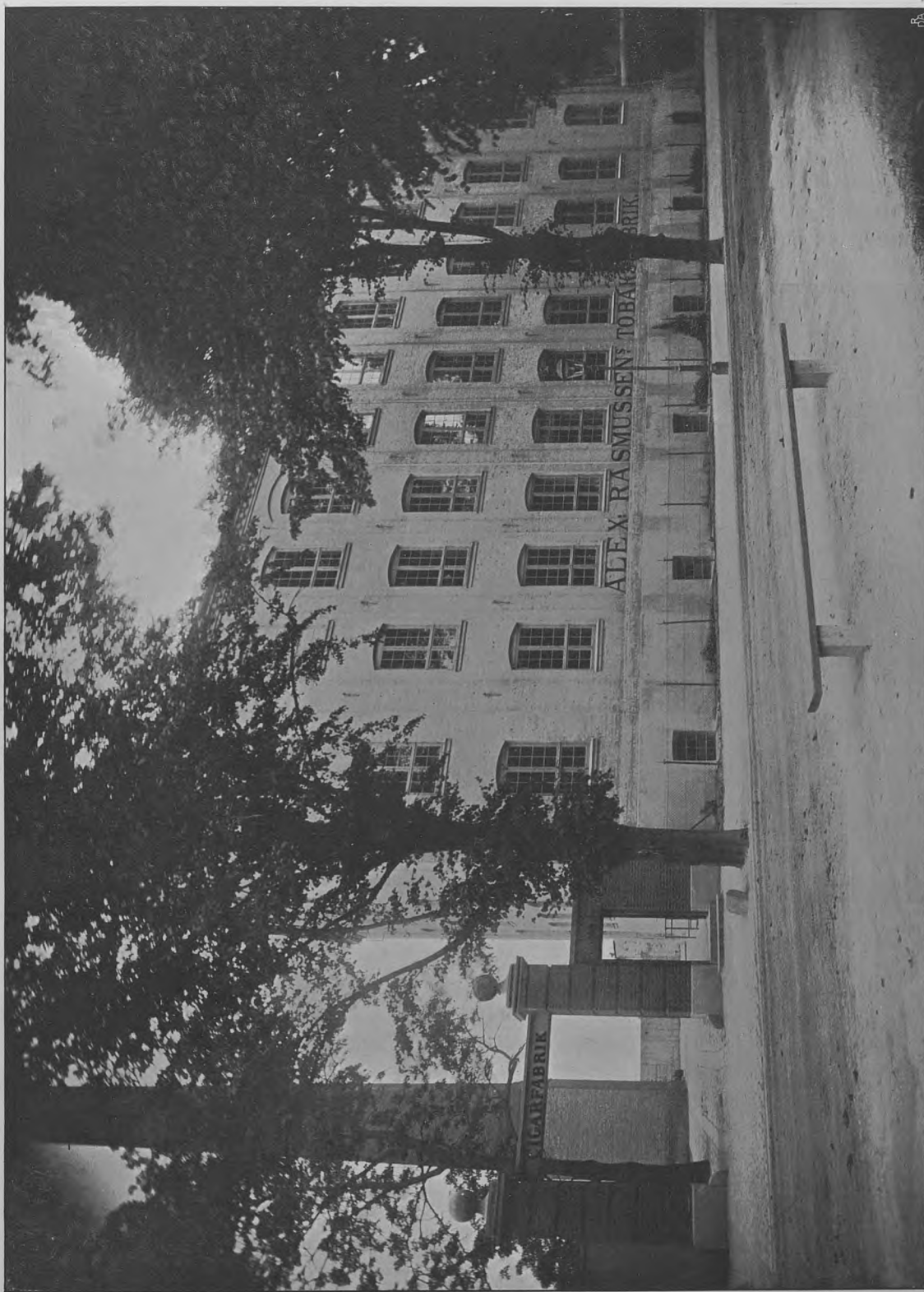
Det er da af denne gamle Tobaksforretning, som blev indrettet her i 1796, at Alex. Rasmussen er den umiddelbare Fortsætter. Flere Aar efter at *Alexander Rasmussen* havde overtaget den, lod Firma-Navnet: Alex. Rasmussen, Jørgen Bech & Sønners Efterfølger. Og stadig har Fabriken siden staaet under det Lykke-Tegn, som »J. Bech senior« saa' i den gamle heldspaaende Sten-Tavle.

Alexander Rasmussen blev født i Svendborg den 29. Juli 1833 og kom allerede tidlig i Tobaksspinder-Lære hos Danmarks daværende største Fabrikant i denne Branche, E. Nobel i Nykjøbing paa Falster. Nobel fandt Behag i den livlige, lærenemme Yngling, og det var ogsaa *ham*, som satte Rasmussen i Stand til, saasnt han var bleven fuldmyndig, at overtage Jørgen Bech & Sønners Forretning, Frederiksberggade 38.

Denne omfattede da Snus, Skraa og Røgtobak, som den Gang var saa at sige ene-dominerende — helt langt op i det 19. Aarhundrede var endnu Snustobaksdaasen det uundværlige Appartinens til en hæderværdig Borgermand, i 1835 fik saaledes Major, Urtekræmmer Gamél, den egentlige Grundlægger af den Gamélske Kaffehandel, en saadan forærende af sin Moder som det symbolske Udtryk for, at han nu som moden Mand overtog Forretningen. I de følgende Aar gik dog Snustobaken mer og mer af Mode, fortrængt af Skraaen hos Almuen og af Røgtobaken i de højere Stænder — det blev Merskums- og Weichselrør-Pibernes Tid! Lidet anede man den Gang, at *Cigaren*, som man da ansaa mere for en Luxus og en Kuriositet, snart skulde blive den almindeligste Form for Tobaksrygning, endog i Samfundets bredere Lag — og at dens Tilvirkning ovenikøbet skulde blive en blomstrende dansk Industri.

En af de Mænd herhjemme, som netop — maaske mere end nogen Anden — har skabt og fremmet denne Udvikling, var just Alexander Rasmussen. Det er alt tidligere i dette Værk skildret, hvorledes man ved Toldloven af 1863 tiltænkte at yde de Flensborger Cigarfabriker en passende Beskyttelse — og da saa Aaret efter Hertugdømmernes Industri som Følge af den ulykkelige Krig blev spærret ude fra vort Toldterritorium, fik paa denne Vis selve Kongeriget et Toldhegn, i Ly af hvil-

DA

FABRIKEN

ket der indenfor selve Danmarks Grænser kunde opelskes en selvstændig Cigarfabrikation, som til en Begyndelse var ganske konkurrencefri i Landet selv. Det var just denne Chance, Alexander Rasmussen strax saa' og udnyttede — og til hans Held var der netop den forunderligste, den lykkeligste Overensstemmelse mellem denne Opgave og hans særlige Evner: »Tilfældet« gav ham »Ret«, lagde ham Situationen à *qui*. Baade som Indkøber af Raatobak og som »Komponist« af Cigarer var Alex. Rasmussen en Mester — af den dygtige Stab af Cigarfabrikanter, som Landet nu rummer, er ikke helt faa udgaaede netop fra denne Skole.

INTERIØR FRA FABRIKEN: EN AF SORTERERSTUERNE

Men ogsaa som *Sælger* var Rasmussen fremragende — med megen Snille forstod han at knytte de gamle Kunder fra Bechs Tid til Kælderbutikken tæt ved Halmtorvet, hvor de var vant til at søge ned for at faa deres Skraa og Røgtobak, og samtidig fik han gennem en Række Udsalg Byen over vænnet det københavnske Publikum til sit nye Produkt, sine Cigarer, saa at Cigaren gik ind i det daglige Liv som uundværlig Rekvisit, — ganske anderledes nem at gaa til og behagelig at haandtere end den saucefyldte Pibe, som altid først skulde »gøres ren«.

Det blev dog paa Salgs-Området, at den første store og indgribende Reform i Forretningens Ledelse skete: da Rasmussen i 1879, overarbejdet som han da var, optog en Kompagnon i sit Firma, John Schrøder, saa dennes friske Øjne strax, at Tiden nu var kommen, da Fabrikvirksomheden og Engros-Salget krævede hele Agt-paagivenheden og selve Forretningens egen Butik en fuldstændig Modernisering,

hvorved en mere kræsen, bedre betalende Kundekreds kunde trækkes til Huse. Saaledes skete det da ogsaa, Udsalgene rundt om i Byen blev nedlagte, og Fabrikens Butik i Frederiksberggade ombygget til det høje, lyse, indbydende Stuelokale, som danner en saa smuk Erstatning for den gamle Kælderbod.

John Schrøder stammede fra Maribo, hvor hans Fader drev en Købmandsforretning, som især var fordelagtig bekendt for sine Galanterivarer, dem man kom til Maribo for at købe fra det hele Stift. John kom da ganske naturlig fra ung af til Handelen, slog sig navnlig paa Tobakker og Cigarer og var i denne Branche en

INTERIØR FRA FABRIKEN: KVINDELIGE CIGARMAGERE

anset Agent, da Rasmussen saa sig om efter en dygtig Medhjælp.

Rasmussen døde i 1898 som Ejer af en stor, velfortjent Formue og som en af sit Fags Førstemænd. Firmaet overtoges derpaa af John Schrøder, der atter i 1904 optog sin Søn John Schrøder jun. som Deltager.

Aaret før flyttedes Fabriken fra de gamle Side- og Baghuslokaler ud i den store, smukke Bygning paa Jagtvej Nr. 163, der havde rummet »Aldersro« Bryggeri, men som det nævnte Aar frasolgtes af »De forenede Bryggerier«. Schrøder lod Ejendommen fuldstændig omforandre til sit Brug, saa at den nu fremtræder som en sand *Mønsterfabrik* baade i Henseende til Soliditet, teknisk Udstyrelse, Bekvemmelighed og Hygiejne. Det er en sand Fornøjelse at færdes i disse høje, straalende lyse Lokaler, hvor Luften strømmer En ren og frisk i Møde overalt, og Øjet gennem alle Vinduer ser ud over store Vidder og grønne Træer. Ikke alene selve Arbejds- og Spisestuerne — eller

Arbejds-Salene, skulde man sige — men ogsaa Gange, Korridorer, Trapper, ja endog Kælderen gør et saa rummeligt, mageligt, næsten festligt Indtryk, at man forstaar, selve Opholdet i en slig Bygning maa være indbydende og fornøjeligt. Og Alle ved vi jo, hvor vældig en Rolle de »lokale Forhold«, hvorunder Ens daglige Arbejde foregaar, i Virkeligheden spiller i Ens Liv.

Men endnu har fremdeles Forretningen — Kontor, Lager, Butik — til Huse i den gamle Frederiksberggade-Gaard, endnu staar den til Stadighed under Eben-Ezer-Tavlens Lykketegn: »Dem Helder half der Helder droben«.

DE DANSKE SPRITFABRIKKER

SMÅA Aarsager kan ofte have store Virkninger: nogle af Nutidens største Omvæltninger i Sprittilvirkningens Produktions- og Afsætningsforhold skyldes saaledes et lille uanseligt, graat Insekt, knapt $\frac{3}{8}$ Linie langt. For godt og vel en Menneskealder siden forsøgte man i Frankrig at forbedre Vinavlen ved Krydsning med amerikanske Vinranker — og derved fik man indslæbt Phylloxeraen, en graadig Rodlus, der snart hærgede de franske Vinplantninger og lagde Millioner af Ranker øde. Aar efter Aar blev Druehøsten saa ringe, at Landet i stort Omfang maatte indføre fremmed Rødvin til Iblanding for overhovedet at kunne forsyne sine Kunder. Den dertil bedst egnede Vare kunde navnlig Spanien tilbyde. For imidlertid at præservere den unge og ulagrede Vin under Forsendelsen var det nødvendigt at give den en Tilsætning af et bestemt mindre Kvantum Spirit. Den Gang kendte man endnu ikke ret Brugen af Køleapparater, Gæ-

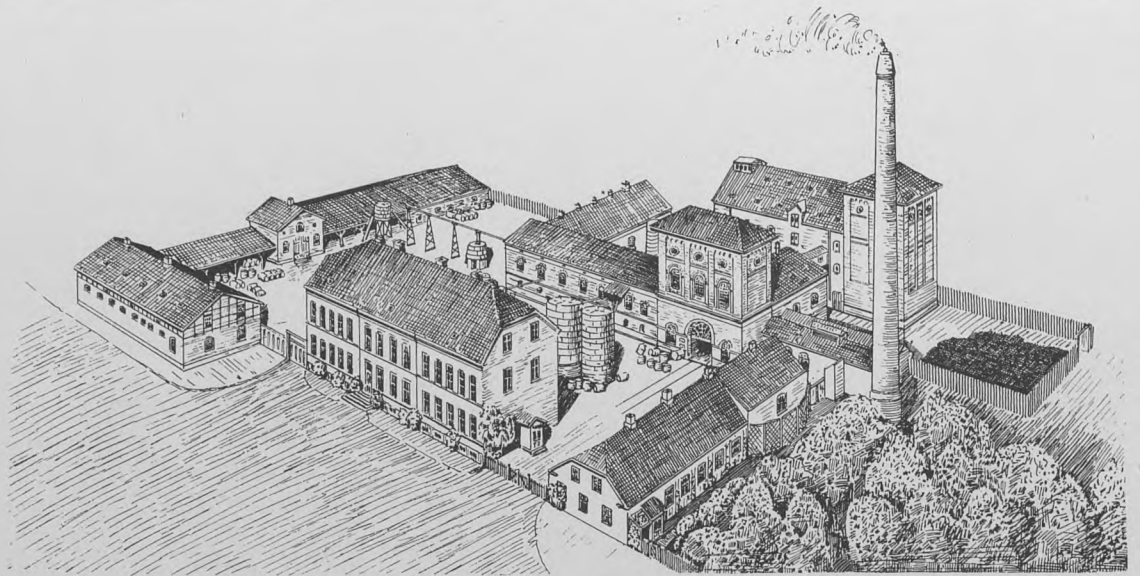

GEHEIMEKONFERENSRAAD
C. F. TIETGEN

ringsindustrien stod derfor ikke videre højt i de varme Lande, men hørte naturlig hjemme i Norden. Under disse Omstændigheder udviklede der sig derfor heroppe en stor Forretning i Raasprit, som fra Rusland og Nordtysklands Kartoffel-Egne førtes til Hamborg og Berlin for at rectificeres og derefter atter gik til Spanien, til Dels ogsaa Italien, Frankrigs to store Hovedleverandører af Forskærings-Vin.

Det var navnlig i Slutningen af 70erne, at denne Udvikling i de os omgivende Lande tog Fart, og som rimeligt var, vakte den da ligeledes Opmærksomhed herhjemme, saa meget mere som netop ogsaa betydelige Kvanta af dansk Raasprit fandt en stor og villig Køber i de hamborgske Rectifications-Anstalter.

At rense denne Spirit selv og udføre den laa nær, men dertil føjede sig naturlig den Tanke, at Danmarks Beliggenhed tilmed gjorde vort Land, især dets Hovedstad, til et fortrinligt Mellemlid mellem Ruslands og overhovedet Østersølandenes Fremstilling af Raavarer paa den ene Side og Spaniens Forbrug af rensede Vare paa den anden Side. Den Mand, hos hvem denne Tanke ej alene slog ned, men bundfældede sig til bestemte Planer, var Cand. pharm. C. A. Olesen, som i en Aar-

FABRIKEN I ROSKILDE

række havde været knyttet til Landets baade i Størrelse og Anseelse betydeligste Brænderi, nemlig Aalborgs Spritfabrik.

Den var anlagt 1845 af Isidor Henius, der nogle Aar i Forvejen var indvandret hertil fra Polen og uden Midler og egentlig Faguddannelse indførte en gennemgribende Reform i vort forældede Brænderivæsen, hvorved han da ogsaa skabte sig en betydningsfuld Position. Fra en lille Begyndelse med et Kartoffelbrænderi i Urbans Gade skabte han i Løbet af faa Aar Danmarks største Spritfabrik, og med et lille Rectifications-Apparat viste han Vejen til at fjerne den skadelige Fusel fra Produktet. I Slutningen af 60erne blev han Ene-ejer af Fabriken og købte da ved et foreløbigt Kompagniskab med C. A. Olesen det omtrent lige saa store Bræn-

ADM. DIREKTØR C. A. OLESEN

deri i Jomfru Anna Gade af Konsul Sass. Begge Fabrikers Raaspritsfabrikation blev derefter forenet i Urbans Gade, medens den nye tilkøbte Ejendom i Jomfru Anna Gade blev omdannet til en stor Rectifications-Anstalt. Henius indførte Taffel- og Kommen-Akvavit i Handelen og skabte det den Dag i Dag bekendte Aalborg-Mærke.

I de sidste 6 Aar af dette vældige Opsving var Olesen Underdirektør i denne Virksomhed; han forlod imidlertid Aalborg i 1878, og i Begyndelsen af 80erne var han sammen med senere Etatsraad Heyman bleven Ejer af Roskilde Spritfabrik, hvis Drift det efter mange Aars Vanrøgt gjaldt om paany at oparbejde. Under alt dette havde han opmærksom fulgt, hvad der gik for sig i vore Nabolande, og i Eftersommeren 1880 satte de Overvejelser, som han herved var kommen ind paa, Frugt i en udførlig Plan til et stort, nyt Aktieforetagende, som i en københavnsk Rectifications-Anstalt skulde rense udenlandsk Raavare til Udførsel til Vinlandene

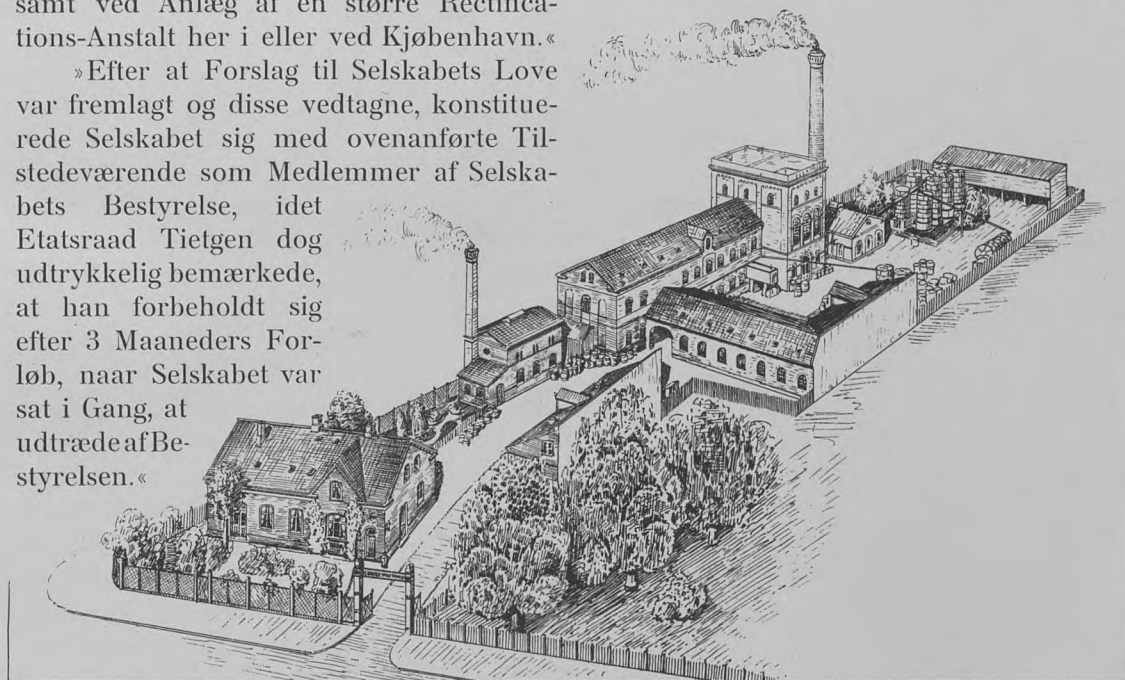
og samtidig drive Roskilde Brænderi og anlægge nye Raaspritsfabriker paa Lolland og Fyen, saaledes at Overproduktionen fra disse ligeledes exporteredes igennem Rectifications-Anstalten.

Naar man i hine Aar havde fattet slig en storstilet Plan, hvis Forstaaelse krævede vid Horisont, faldt det saa at sige af sig selv, at man gik med den til Tietgen: han var nu en Gang Manden, der kunde værdsætte gode Planer, og som bedst magtede Udførelsens vanskelige Kunst. Gennem Heyman lod Olesen sig derfor sætte i Forbindelse med ham, og Tietgen fattede da ogsaa strax virksom Interesse for Sagen. Alligevel blev den ikke saa lige at gaa til: Roskilde Fabriken egnede sig med sit forældede Anlæg kun daarligt til Grundlag for et saadant stort nyt Foretagende; der var først mangel paa Brændsel, der skulde bødes paa. Saa hændte det imidlertid, at Fabriken brændte i 1881, og Startens Vanskeligheder blev saaledes lykkelig løst af Luerne. Hurtig gik Heyman og Olesen i Gang med Planerne til et nyt, fuldt moderne Brænderi, og da disse midtsommers var gjort færdige, stiftedes »De Danske Spritsfabrikker« den 9. August 1881 ved et Møde i C. F. Tietgens Værelse i Privatbankens Børslokaler — det selvsamme Værelse, hvor nu Selskabets Direktør har sit Kontor.

Protokollen lyder saaledes:

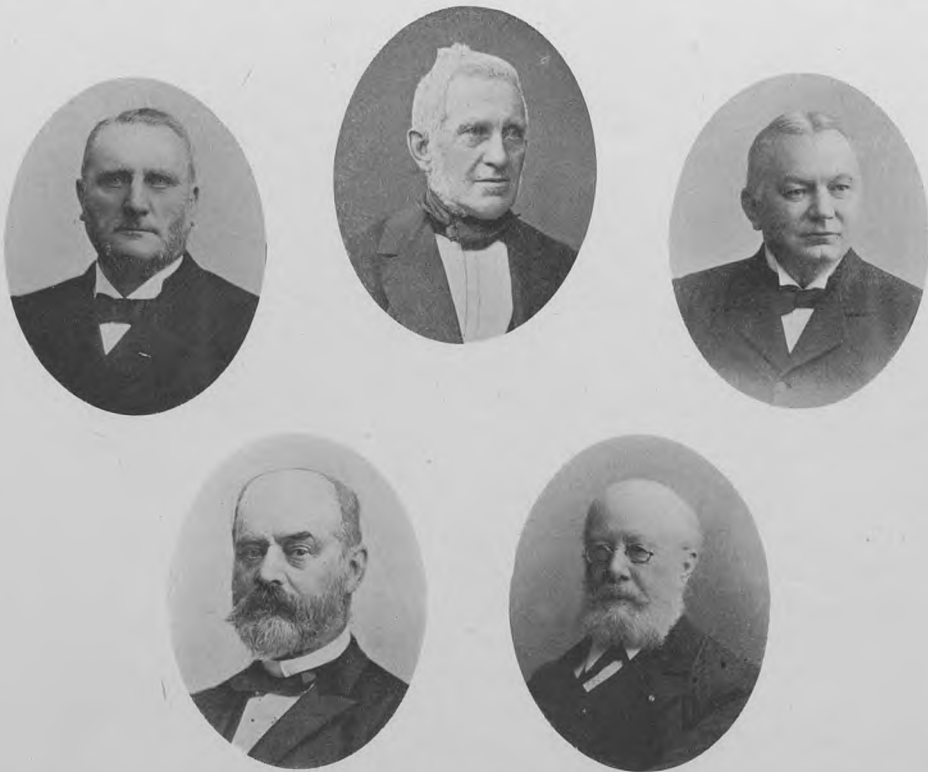
»Aar 1881, den 9. August, afholdtes efter Indbydelse af C. F. Tietgen et Møde i Privatbankens Lokaler paa Børsen i Kjøbenhavn af Fabrikejer G. A. Hagemann, Grosserer Jac. Holmblad, Professor Will. Scharling og Grosserer Erik Stokkebye for at konstituere Aktieselskabet »De Danske Spritsfabrikker« med det Formaal at drive Fabrikation og Rectification af inden- og udenlandsk Sprit, foreløbig fra trende Fabriker, af hvilke den ene allerede eksisterer, nemlig Roskilde Spritsfabrik (Møllehusene), samt ved Anlæg af en større Rectifications-Anstalt her i eller ved Kjøbenhavn.«

»Efter at Forslag til Selskabets Love var fremlagt og disse vedtagne, konstituerede Selskabet sig med ovenanførte Tilstedeværende som Medlemmer af Selskabets Bestyrelse, idet Etatsraad Tietgen dog udtrykkelig bemærkede, at han forbeholdt sig efter 3 Maaneders Forløb, naar Selskabet var sat i Gang, at udtræde af Bestyrelsen.«

RECTIFICATIONSFABRIKEN I KJØBENHAVN

Købekontrakten for Roskilde Spritfabriker vedtoges, og da man ansaa det for rimeligt, at den forestaaende Udvidelse af Kjøbenhavns Havn vilde foregaa nordpaa,

GROSSERER JACOB HOLMBLAD ETATSRAAD W. PETERSEN GROSSERER ERIK STOKKEBYE
 GROSSERER VILH. PETERSEN KØBMAND N. M. PLUM
 TIDLIGERE MEDLEMMER AF BESTYRELSEN

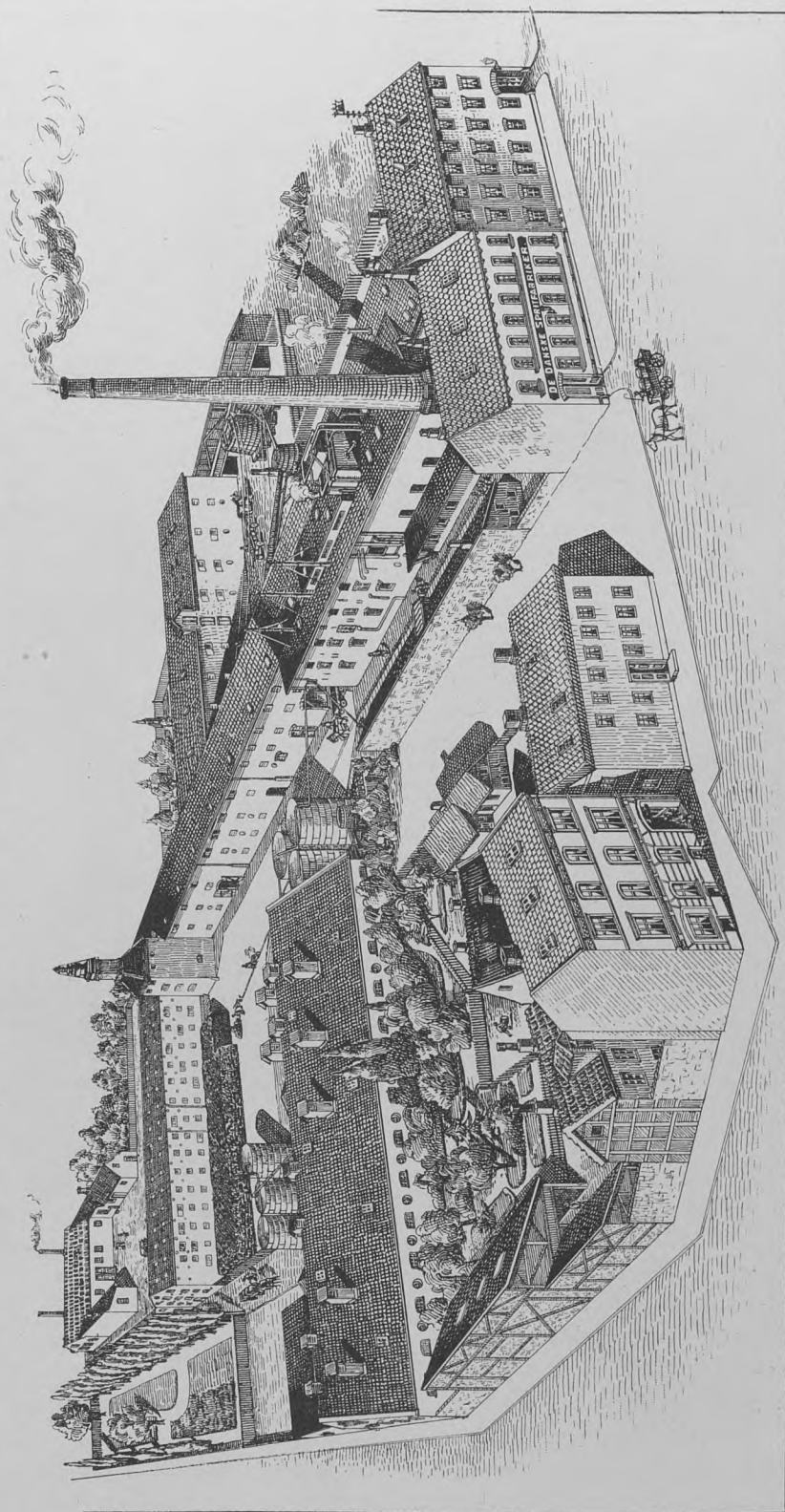
vedtog man at købe en Grund af »Øresunds chemiske Fabriker« paa den nuværende Strandboulevard for derpaa at bygge Rectifications-Anstalten. Sluttelig vedtoges det at antage Cand. pharm. C. A. Olesen til Selskabets administrerende Direktør.

DIREKTØR I. HENIUS

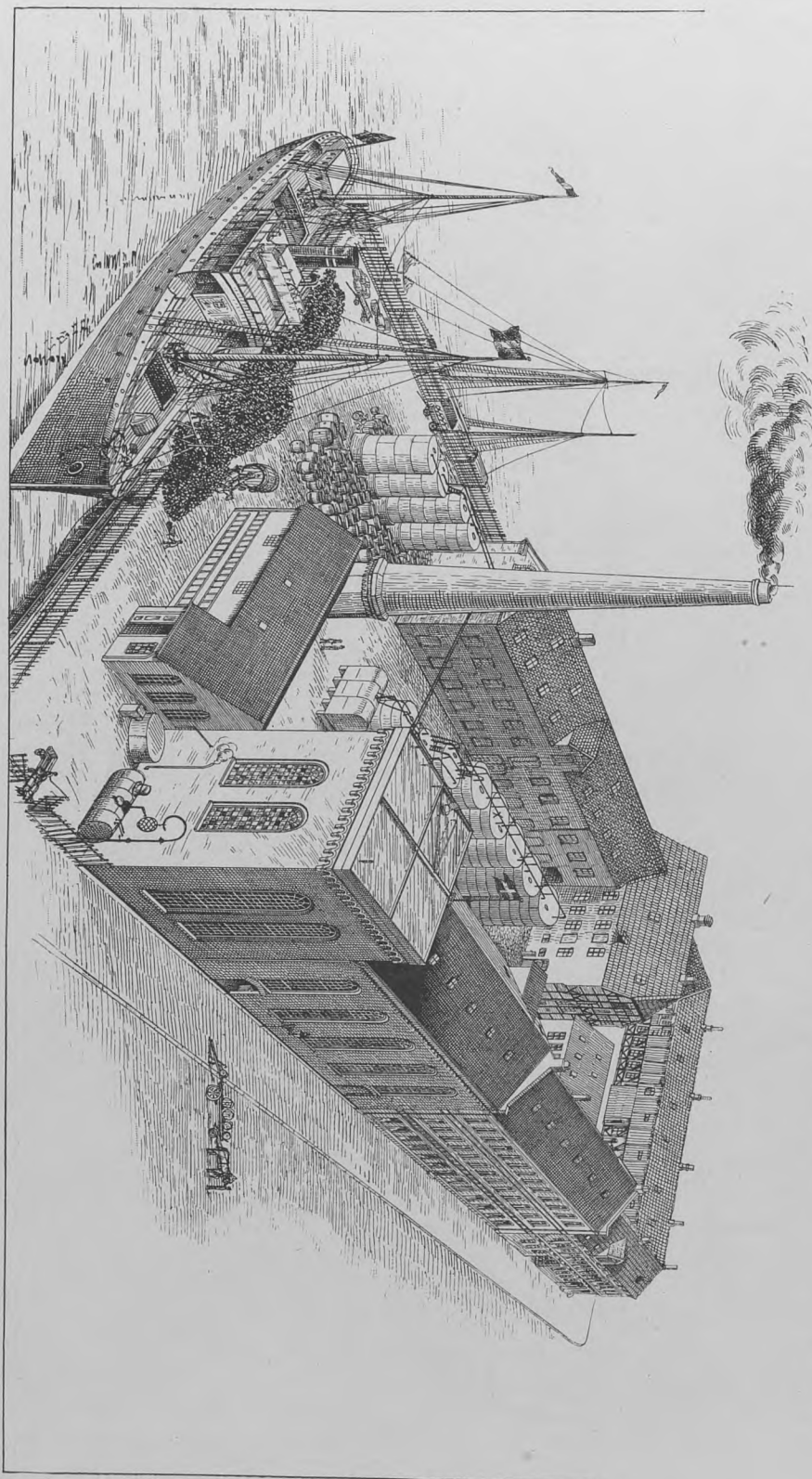
Næppe var det rygtedes, at en slig Nydannelse havde fundet Sted, før der blev Uro blandt de større Spritfabriker i Jylland, idet disse især befrygtede Tabet af den kjøbenhavnske Spritforretning. Allerede paa selve Stiftelses-Mødet oplyste Tietgen, at der var sket Henvendelse til ham fra Repræsentanter for Spritfabrikerne i Aalborg, Randers og Fredericia om disse Fabrikers Optagelse i Selskabet. Der var Enighed om det ønskelige i, at et saadant Arrangement kunde komme i Stand, samt at det da vilde være nødvendigt at udvide Aktiekapitalen til 3 Millioner Kroner, og det overdroges derfor Tietgen at indhente bestemte Tilbud eller Forslag fra disse Fabriker. Saadanne Tilbud

indgaves samme Dag om et samlet Salg af alle 3 Fabriker, men inden nyt Møde kunde afholdes, havde Firmaet Liisberg & Meisner ogsaa aabnet Forhandling om Salg af sin Spritfabrik i Aarhus. Den 19. August fremkom et skriftligt Tilbud herom. Efter at Direktøren havde beset Fabrikerne, vedtoges det paa et Bestyrelsesmøde den 30. August at afslutte Køb af Fredericia- og Randers-Brændrierne, uagtet der var rejst Indvending fra Bestyrelsen i Aalborg om Tilbudet af denne Fabrik, og samlet Salg altsaa ikke kunde ske. Ved Konference i Aalborg blev man dog ogsaa enig om dette Køb, og kort efter gik endelig ogsaa Sagen i Orden med Aarhus Fabriken — alt under Forbehold af, at der gaves Sanktion af de forskellige

AALBORG FABRIKEN, URBANSGADE

AALBORG FABRIKEN VED STRANDEN

Selskabers
Generalfor-
samlinger, og
at »De Dan-
ske Spritfa-
brikkers« Ak-
tionærer ved-
tog at forhøje
Kapitalen til
3 Millioner.

Alle disse
Forslag ved-
toges, og over-
ensstemmen-
de med en
vedtagen
Lovændring
forøgedes Be-
styrelsens
Medlemmers
Antal til 7, de
to nye Plad-
ser besattes
med Etats-
raad Anker-
stjerne af
Randers samt
Etatsraad Pe-
tersen af
Odense, og
Direktør He-
nius ind-
traadte som
Meddirektør.

Da Situa-
tionen nu var
fuldstændig
forandret,
idet man ved
Udvidelsen
med de til-
købte Fabri-
ker vilde væ-
re i Stand til
at producere
den Sprit,

man ønskede i *Indlandet*, opgaves Anlægget af de to paa *Øerne* paatænkte Fabriker.

Blandt de Fabriker, der herved indvandt, skal først nævnes den alt ovenfor omtalte i *Aalborg* som den første og største.

I 1871 var hele Virksomheden bleven sat paa Aktier under det gamle Firmanavn: *Aalborg priv. Sirup- og Spritfabrik*. Det var i Begyndelsen af Aktieperioden, og det voldte nogen Skuffelse, at dette Selskab, der i Prospektus havde givet store

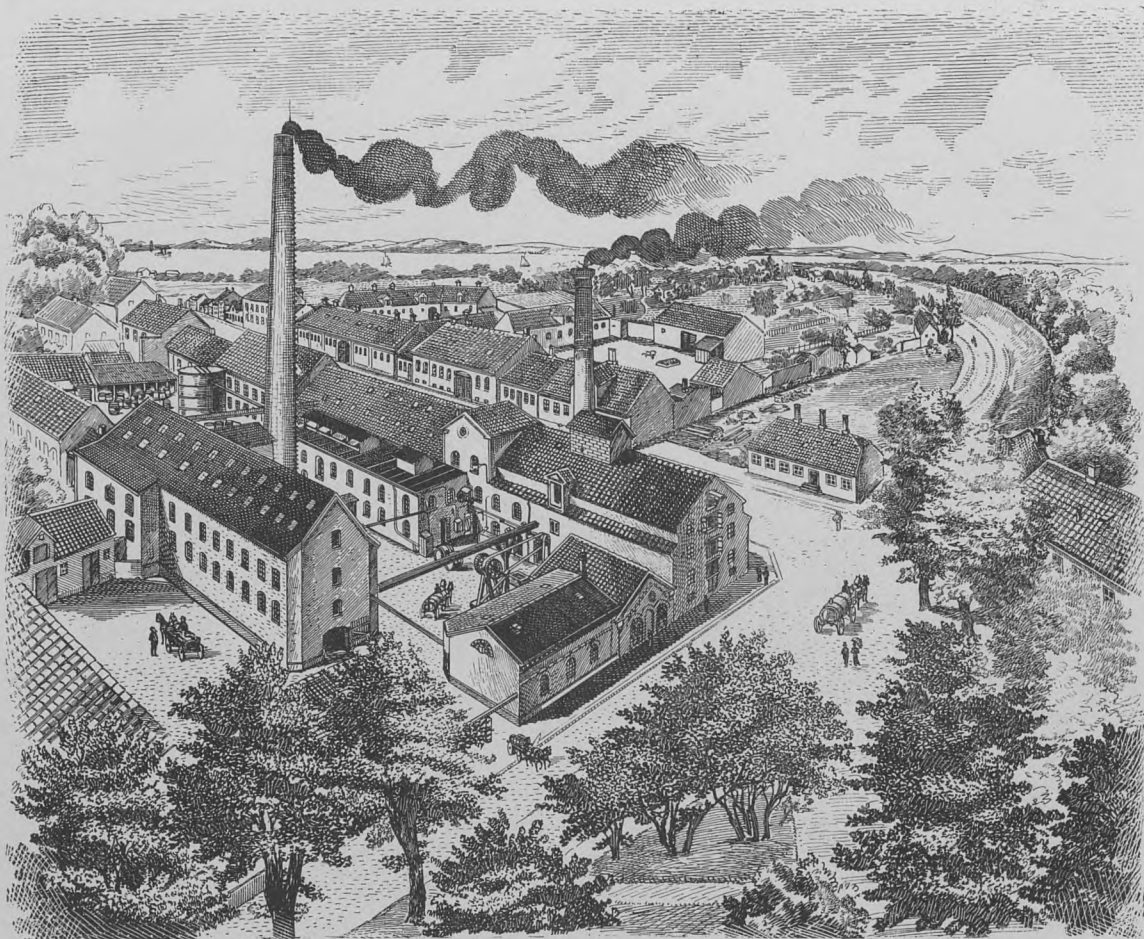

FABRIKEN I RANDERS

Løfter og første Aar gav $11\frac{1}{8}\%$, derimod i andet Aar kun gav 5% og altsaa uagtet gammel Forretning dog skulde have Børneaar. Det voxede sig imidlertid hurtigt og smukt ud af disse, Udbyttet steg gradvis, og Aaret før Virksomheden solgtes til D. D. S. F., gav den sine Aktionærer 16% i Udbytte.

I *Randers* havde i tidligere Tider, som den Gang almindeligt, næsten hver Købmand haft sit Brænderi, der konkurrerede og generede hinanden gensidig, men i Begyndelsen af Halvfjerdserne sluttede de tilbageværende sig sammen om at bygge en fælles Rectifications-Anstalt, »Spritfabriken Odin«, hvorigennem hele deres Raasprits-Produktion blev forædlet og solgt for fælles Regning. I 1880 havde man besluttet at gaa videre ad Sammenslutnings-Vejen. De 11 Brænderier, der da var til-

bage, indgik en Overenskomst, hvorefter de alle skulde nedlægge deres Brænderier og i Forening opføre en stor Raasprittfabrik i Forbindelse med Sprittfabriken Odin. Paa dette Stadium stod Sagen, da Etatsraad Ankerstjerne paa de 11's Vegne tilbød De Danske Sprittfabrikker den sammensluttede Virksomhed med de dertil knyttede Forpligtelser samt udarbejdede Planer, hvilke da ogsaa siden blev gennemførte af det nuværende Selskab med Bygning af den planlagte Raasprittfabrik paa Sprittfabriken Odins Ejendom.

FABRIKEN I FREDERICIA

Fabriken i *Fredericia* tilhørte Firmaet Ohlsen & Ahlmann; den havde tidligere været Gærfabrik i de Tider, da England betalte over 60 sh. for en Kurv blandet Gær, medens der nu kun opnaaes nogle og tyve sh. for en Kurv ren Gær. Paa det her omhandlede Tidspunkt sad denne Fabrik inde med Størsteparten af Syd- og Vestjyllands Kunder — senere er den forøvrigt atter gaaet over til Gærfabrikation og er delvis bleven ombygget.

Fabriken i *Aarhus* tilhørte Raadmand Liisberg og dreves under Firma Liisberg & Meisner — det var ligeledes en gammel Fabrik, og den omfattede og omfatter stadig store Ejendomme midt i Byen.

FABRIKEN I AARHUS

teter: saaledes blev til Ex. de øvrige Fabrikers Akkvaviter inddragne til Fordel for Aalborgs som den mest bekendte. Det behøver næppe at tilføjes, at dette bidrog i høj Grad til at styrke denne Vares Position — den er jo nu kendt Verden over eller dog overalt, hvor Skandinaver mødes.

Det var selvfølgelig et kærkomment Spil af Skæbnen, at de jyske Fabriker saaledes uden Foranledning fra Selskabets Side øjeblikkelig overgav sig uden Kamp. De Danske Spritfabrikker blev derved uden Sværds slag Herre over de største Brænderier i hele Landet og kunde atter derved lige fra første Færd hævde sig i Konkurrencen med saa stor Autoritet, at al Lyst til Stormløb mod deres Magt paa Forhaand var som blæst bort.

Men det var ikke alene en kærkommen Magtforøgelse, som herved foregik — i Virkeligheden blev det langt, langt mere: i Virkeligheden fik det nye Foretagende derved sit egentlige Grundlag at staa paa. Thi dets oprindelig planlagte Fundament brast i Sønder, før Bygningen derpaa kunde opføres.

Under de foreløbige Konferencer, som var gaaet forud for Selskabets Dannelse, havde gamle Etatsraad L. P. Holmblad, der havde været til Stede som Tietgens intime Ven, en Dag spurgt Olesen, hvorfor han overhovedet vilde have indenlandsk Produktion med: den storstilede Forædling af fremmed Raasprit til Brug for de sydevropæiske Vinlande, som var Maal og Plan, vilde jo dog være Opgave nok. Olesen svarede da, at det dog vist alligevel turde være det fornuftigste at have et

Disse 6 Fabriker blev nu delte i to Grupper, hvoraf den ene, omfattende Fabrikerne i Aalborg, Randers og Aarhus, særlig underlagdes Direktør Henius med Sæde i Aalborg, den anden, omfattende Hovedkontoret med Rectifications-Fabriken samt Fabrikerne i Roskilde og Fredericia, underlagdes Direktør Olesen. Hver Fabrik vedblev at føre sin lokale Forretning, men de indarbejdedes alle under samme Principer, og i Stedet for at de før havde været skarpe Konkurrenter, bragtes de nu til at støtte hinandens Speciali-

Rygstød i den indenlandske Produktion, thi internationale Toldforhold kunde kun altfor let vise sig at være en svigefuld Grund at bygge paa. Lidet anede man da, hvor snart denne Spaadom skulde gaa i Opfyldelse.

Den 9. August 1881 blev Selskabet stiftet, — den 18. Oktober samme Aar opsagde den spanske Regering vor Traktat med dette Land!

Den da bestaaende Traktat mellem Danmark og Spanien (af 8. September 1872)

FABRIKKERNES FORRETNINGSFØRERE

TH. NIELSEN,
SNAREGADE, KJØBENHAVN

HANS PETERSEN, FREDERICIA

E. RYBSAHM, AARHUS

I. P. MIDE, ROSKILDE

E. SCHNEIDER, AALBORG

FRED. NIELSEN,
KONTORCHEF VED HOVEDKONTORET,
SUPPLEANT I DIREKTIONEN

H. O. SØRENSEN, RANDERS

var en almindelig Mestbegunstigelsestraktat, der altsaa stillede os fuldstændig lig med de store Spritudførselslande, Rusland og Tyskland. Den opsagdes til Udløb den 18. Oktober næste Aar, og da den danske Regering den 14. November samme Aar (1881) henvendte sig i Madrid med Anmodning om et detailleret Forslag, modtog man et fuldstændig svævende holdt Svar, der blot lød paa, at man i al Almindelighed fordrede Nedsættelse i Tolden paa spanske Vine, Frugter, Olier og Salt som Betingelse for Afslutningen af en ny Traktat, — iøvrigt stilledes det i Udsigt, at man vilde føre de eventuelle Forhandlinger i Kjøbenhavn ved en særlig Udsending (Castellanos).

Samtidig med at den spanske Traktat blev opsagt, fremlagde det Estrup'ske Ministerium Forslag til en ny Toldlov i Landstinget og foreslog heri højere Satser

for Vin og Sydfrugter. Forhandlingerne herom blev imidlertid ikke ført til Ende af det nævnte Ting i Samlingen 1881—82, og overfor Spanien blev der fra dansk Side intet foretaget, før der langt hen paa Sommeren 1882 ytrede sig den største Uro i Forretningsverdenen over Tingenes Tilstand. Den 6. Juli vedtog nemlig de spanske Cortes en ny Toldlov med stærkt forhøjede Satser, hvoraf flere allerede skulde træde i Kraft fra 1. August, — og i Oktober udløb jo Traktaten! For at nyde godt af en samtidig vedtagen Conventional-Tarif var der udtrykkelig af Cortes stillet det Vilkaar, at der i en ny Traktat skulde ydes Spanien positivt Vederlag i nye særskilte Nedsættelser i Tolden paa Spaniens Hovedprodukter. Paa Grundlag heraf formuleredes endelig i September Spaniens temmelig vidtgaaende Fordringer til os, medens samtidig vor Regerings Forslag om midlertidig Forlængelse af den løbende Traktat først blev afslaaet, men derpaa tilbudt for tre Maaneder mod, at man fra dansk Side i *Principet* antog det spanske Forhandlings-Grundlag, altsaa en egentlig *Tarif-Traktat*, der indeholdt bestemte Toldsatser foruden Mestbegunstigelses-Clausulen, — hvilket jo var ensbetydende med et afgjort Brud med de danske Traditioner paa dette Omraade! Den sidstnævnte spanske Note krydsedes da ogsaa medio Oktober af et Tilbud fra den danske Regering om en simpel Mestbegunstigelses-Traktat. Dette Standpunkt var efter Cortes' Vedtagelse en Naivitet af den danske Regering, og da vor daværende Gesandt i Paris, Grev Moltke, som fra gammel Tid var nøje kendt med spanske Forhold, paa en Orlovsrejse her til Landet havde klarstillet dette, begyndte man omsider herhjemme saa smaat at vænne sig til Tanken om, at en Tarif-Traktat dog vistnok vilde blive uundgaaelig.

I Sverige-Norge var man derimod mere beslutsom og hastigere i Vendingen. Ved Nytaarsskiftet 1883 fik den danske Regering Færten af, at en Traktat-Afslutning med Spanien var nær forestaaende, og endelig kastede den da omsider trykket heraf alle sine Betænkeligheder over Bord og accepterede den 22. Januar det spanske Forhandlings-Grundlag i *Principet*. Men desto værre føjede man nok saa ubehændig det Forbehold til, at saa skulde til Gengæld den gamle spanske Traktat midlertidig træde paany i Virksomhed, og dermed forsinkedes vi atter yderligere til henimod Midten af Februar Maaned, da vi fik officielt at vide, hvad man burde have vidst paa Forhaand: at den spanske Regering savnede Lovhjemmel hertil. Saa først tog den danske Regering fat paa Opstillingen af Kontrapositionerne overfor de fra Spanien for hele 5 Maaneder siden fremsatte Enkeltforslag, og hermed blev man endelig færdig den 12. Marts 1883 eller kun lige akkurat 3 Dage, før den svensk-norske Handelstraktat forelaa underskrevet fix og færdig! Derefter fik Tyskland sin Traktat i Stand den 12. Juli s. A. (1883), hvorimod Forhandlingerne med Danmark endnu sneglede sig hen til 29. Marts 1884, altsaa et helt Aar efter Sverige-Norge. Og saa stod Godkendelsen i den danske Rigsdag ovenikøbet tilbage! Den opnaaedes som bekendt ikke, fordi Folketingets daværende Flertal, endda det den 9. Marts 1883 havde udtalt sig for Principforandringen i vort Traktatvæsen, nu Aaret efter som Vilkaar og Vederlag krævede en fuldstændig Toldreform gennemført, ovenikøbet med en stor ukompenseret Indtægtsnedgang paa 3½ Mill. Kroner, hvad Regeringen og Landstinget forud havde modsat sig paa ethvert Stadium af de Toldlovsforhandlinger, der havde varet lige siden Efteraaret 1881.

Paa dette Felt blev Følgen ikke alene Tilintetgørelsen af de store Forhaabninger, som Stifterne af De Danske Spritfabrikker havde nærret til dansk Deltagelse i en

Spritaftsætning til Spanien, som faa Aar efter (1885) naaede op til 205 Millioner Potter 8° eller ca. 6 Gange hele Danmarks Produktion. Vi maatte ovenikøbet døje den Tort, at man i Sverige, der saa snildt og hastigt havde faaet sin Traktat i Orden, optog vor Idé og begyndte en stor Rectifications-Anstalt i Carlshamn, der i flere Aar gjorde en vældig Spritomsætning med Spanien. At den store »Brænderikonge«, L. O. Smith, der var Hovedmanden i dette Foretagende, ruinerede det helt, er en Sag for sig, da Grunden hertil udelukkende maa søges i de umaadelige Drifts- og Administrationsudgifter, hvormed han uden tilstrækkelig Grund bebyrdede Forretningen.

For at gøre det muligt at indføre fremmed Sprit til Rensning og genudføre den, var man fra De Danske Spritfabrikker strax efter Stiftelsen indgaaet med et Andragende til Regeringen om tilsvarende Forandring i Toldlovgivningen, og denne Sag var allerede bleven ordnet efter Ønske ved Lov af 31. Marts 1882. Den derved opnaaede Fordel blev imidlertid nu illusorisk, og paa den i Aaret 1883 af Tietgen med Henblik paa Danmarks forventede Udførsel af rensed Sprit til Spanien oprettede Middelhavs-Linie maatte Det forenede Dampskibs-Selskab i de følgende Aar sejle med fremmed Sprit til de spanske Havne.

Først 1893 opnaaede vi endelig at faa Traktat med Spanien, men i Mellemtiden havde Bladet vendt sig fuldstændig. Netop Aaret i Forvejen havde Frankrig, da Phylloxera-Plagen nu var vel overstaaet, benyttet sin d. A. genvundne Frihed paa Toldlovgivningens Omraade til at lukke den spanske Vin ude og tvang derved Spanien til at forgære sin unge Vin til Sprit. Dermed gjaldt det altsaa for Spanien at ophjælpe sin egen Spritindustri og ved høj Indførselstold lamslaa den tidligere Spritimport, hvilket da ogsaa lykkedes saa godt, at Importen fra 205 Millioner Potter 8° i 1885 gik ned til 20 Millioner i 1892 og næsten helt ophørte i 1893.

For Tyskland og Rusland blev disse Begivenheder højst skadebringende: ved Hjælp af stigende Exportpræmier havde man i begge Lande efterhaanden faaet hidset Spritfabrikationen frem til en uhyre Udførsel, saa at den altsaa nu var vænnet til en regelmæssig Overproduktion, som fik Afløb til Udlandet. Nu begyndte en national Isolerings-Periode, hvori hvert Land var henvist til at sørge for sig selv: i Rusland gennemførte man resolut et Forhandlings-Monopol, i Tyskland famlede man sig frem en Række af Aar, indtil endelig i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede den kemiske Industris vældigt voksende Forbrug af denatureret Sprit og en gennem Dannelsen af en uhyre Brænderi-Ring tilvejebragt Regulering af Produktionen har faaet Bugt med 90ernes Sprit-Misère.

Var saaledes Traktaten med Spanien, da vi endelig opnaaede den, værdiløs i den her omhandlede Henseende, saa var det jo saa meget mere heldigt, at De Danske Spritfabrikker allerede fra første Færd havde faaet fast Fodfæste i det indenlandske Marked. Paa denne Basis har Foretagendet da ogsaa i de forløbne 25 Aar gennemgaaet en sund og rolig Udvikling.

I 1883 købtes Harald Jensens Brænderi i Aalborg, der nedlagdes. Den gamle Gaard har givet Plads for Gadeanlæg og moderne Bebyggelse.

I 1885 stiftedes et Partialobligationslaan paa 1 Million Kr. og til 5 % Rente. Resten af dette Laan indfriedes i 1894, da der udstedtes et nyt Laan til 4½ % Rente, og heraf er for Tiden endnu i Cirkulation 310,000 Kr. Allerede 2 Aar efter var Pengemarkedet saa meget gunstigere, at dette Laan sandsynligvis kunde have

været converteret til 4 % Rente. Dette blev ogsaa besluttet, men man opgav det igen af Hensyn til Obligationsejerne og Omkostningerne ved Laanet, der jo, som nys nævnt, ogsaa kun var 2 Aar gammelt.

I 1887 forandredes Loven om Brænderiafgiften saaledes, at denne derefter skulde beregnes af det indvundne Sprit-Udbytte i Stedet for som tidligere af det benyttede Karrum. Tilsyneladende var denne Ordning retfærdig overfor Gærbrænderierne, der kun indvandt halvt saa meget Sprit som de rene Spritbrænderier, men Resultatet blev, som de store Brænderier havde forudsagt, at en Mængde af disse optog Gærfabrikationen og blev farlige Konkurrenter til de smaa Gærbrænderier, som hidtil havde siddet i Fred med denne Forretning. Allerede i 1887 optog ogsaa nærværende Selskab Gærfabrikationen i Fabriken i Fredericia samt Aaret efter i Randers og Roskilde, og det var ret bekostelige Forandringer, der foretoges ved disse Fabriker, for at sætte dem i Stand til at magte den nye Fabrikation. Paa den Tid importerede England endnu betydelige Kvanta af Brænderigær, som vi gerne vilde deltage i Leverancen af; men, som bekendt, er Gær et meget følsomt Produkt, der især om Sommeren er vanskeligt at konservere. Der blev derfor anvendt den største Omhu paa Startningen af denne Sag, og det lykkedes da ogsaa strax at fremskaffe et smukt og holdbart Produkt. Prøven, der fremkom i England i Aarets allervarmeste Periode, vandt Bifald, saaledes at D. D. S. F. strax kom i Forbindelse med et fremragende britisk Grossist-Firma i Gærhandelen, en Forbindelse, som er vedligeholdt uafbrudt i de 19 Aar siden da. Selskabet naaede snart op paa en Leverance af 400 Kurve ugentlig eller saa meget, som det overhovedet kunde præstere. I Løbet af kort Tid gik denne Export dog atter tilbage, idet England selv fandt paa at fremstille Luftgær, som er væsentlig billigere end Brænderigær, men som tillige er mindre holdbar, saaledes at den ikke taaler Forsendelse saa langt borte fra som Danmark — medens den vel taaler den korte Rejse fra Fabrik til Bageri i England selv! Selskabets Export af Gær svandt derfor ind i Kvantum, men Kvaliteten er til Gengæld saa vel anskreven, at den i alt Fald hovedsagelig benyttes som Modergær i engelske Gærfabriker. Det er forøvrigt ejendommeligt, at Luftgæren, som saaledes fortrænger os fra det engelske Marked, er opfundet i sin Tid i den Fabrik, Selskabet nu ejer i Roskilde. Det var netop de uheldige Forsøg med Luftgær, som i sin Tid ruinerede denne Fabrik. Opfinderen bragte derefter Methoden til Tyskland, hvor den udvikledes, og derfra kom den som en ny Opfindelse til Holland og England, ja, Patentet blev endog købt her i dens eget Fødeland, men uden dog at vinde nogen videre Indgang, da vi nu en Gang herhjemme foretrækker den solidere Gærkvalitet.

I 1888 købte Selskabet den betydelige Ejendom med Gærfabrik i Faaborg, som havde tilhørt H. Asmussen og været dreven i 3 Aar under Administration, men nu var kommen under Konkurs. Man forsøgte at fortsætte den ret store Gærfabrikation, som i en Aarrække havde været dreven der, til Dels baseret paa Export. Det viste sig imidlertid, at baade Lokaler og Brønde i Fabriken var saa inficerede, at det vilde koste uforholdsmæssig meget at bringe dem og Gærkvaliteten i Orden, og dertil kom, at Byens Forbindelse med Hovedruten var for langsom for Export af en saa uholdbar Vare som Gær. Fabriken blev derfor nedlagt og solgt til Ølbryggeri, ligesom begge de store Forretningsejendomme realiseredes.

I 1893 købte Selskabet Enkefru Brøndums Fabrik, der under Firma A. Brøndum & Søn havde været dreven i Snaregade 14 i Kjøbenhavn og under gammel-

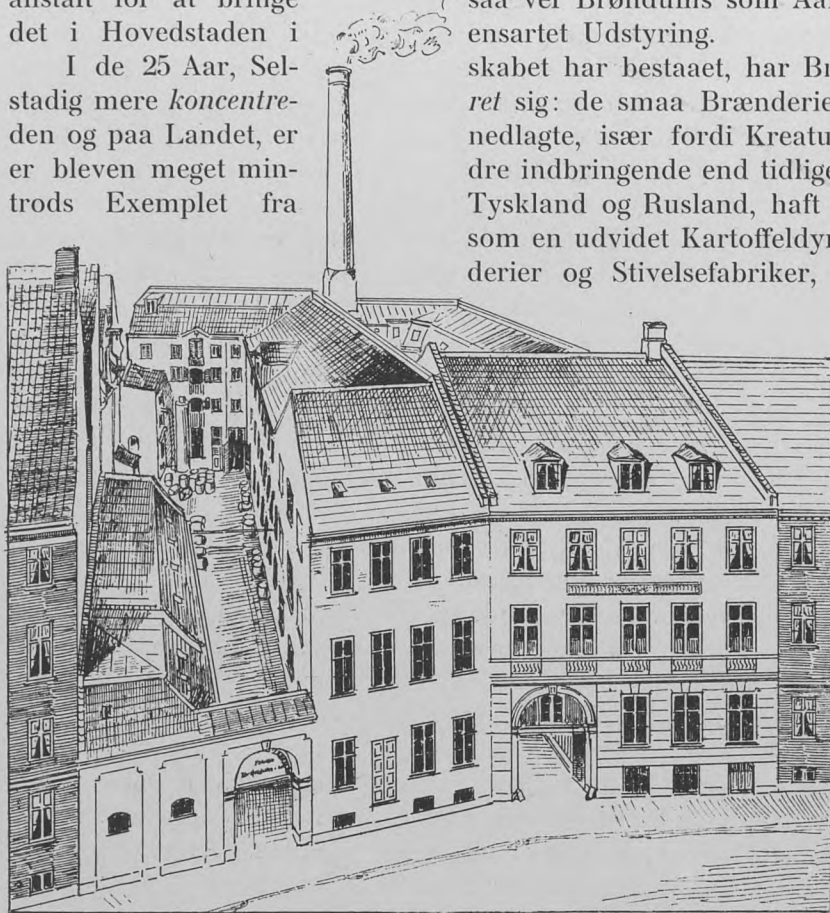
dags Forhold havde indtaget en fremragende Plads blandt Hovedstadens Brænderier; særlig var dens »Kummen-Akvavit« vel anset. Siden Købet er Driften fortsat i den gamle Gænge med successiv Forandring i tidssvarende Retning, og Afsætningen er nu mere end fordob-

anstalt for at bringe det i Hovedstaden i I de 25 Aar, Selstadig mere *koncentre*-den og paa Landet, er er bleven meget min-trods Exemplet fra

let. I Aar er her indrettet en moderne Aftapnings-saa vel Brøndums som Aalborg Akvavit i Marke-ensartet Udstyring.

skabet har bestaaet, har Brænderidriften i Landet *ret* sig: de smaa Brænderier, navnlig i Hovedsta-nedlagte, især fordi Kreaturfedning og Mælkesalg dre indbringende end tidligere, og Staten har ikke, Tyskland og Rusland, haft Øje for den Betydning, som en udvidet Kartoffeldyrkning, støttet af Bræn-derier og Stivelsefabriker, vilde have for Land-

bruget i de daarlige Egne. Lovgivnings-magten har næsten stadig i alle disse Aar forhandlet om Æn-dringer i Brænderiafgiftsloven, men uden at der dog er naaet anden Forandring end Overgang til Ud-byttebeskatning i 1887 med en lille Forhøj-else af Afgiften. Det er ikke en Gang end-nu lykkedes at opnaa Afgiftsfrihed for de-natureret Sprit til tek-nisk Brug, uagtet man uafbrudt i de 25 Aar har fremdraget denne

FABRIKEN I SNAREGADE, KJØBENHAVN

Sags Betydning, og uagtet vi, som ovenfor nævnt, har set, hvorledes Tyskland netop herved forstod i rette Øjeblik at skabe et Forbrug af teknisk Sprit i Indlan-det, som absorberede al den Sprit, der blev nødlidende ved det spanske Markeds Ophør. Sagen har ingen principielle Modstandere, og det drejer sig kun om en Statsindtægt paa $\frac{1}{4}$ Million Kr., som dog let kunde indvindes paa anden Vis.

De stadige Forhandlinger om Brænderiafgiften og Dannelsen af flere konkurre-rende Selskaber, til Dels ved Sammenslutning af gamle Virksomheder, har jævnlig forvoldt Uro i Driften af De Danske Spritfabrikker, men det er dog lykkedes hvert Aar at betale Aktionærene i Udbytte: $\frac{15}{9}$ — $\frac{30}{12}$ 81 og Aaret 82 $7\frac{1}{2}$ %, 1883 6 %, 1884 5 %, 1885 5 %, 1886 6 %, 1887 6 %, 1888 7 %, 1889 7 %, 1890 7 %, 1891 $7\frac{1}{2}$ %, 1892 $7\frac{1}{2}$ %, 1893 $7\frac{1}{2}$ %, 1894 $7\frac{1}{2}$ %, 1895 $7\frac{1}{2}$ %, 1896 $7\frac{1}{2}$ %, 1897 7 %, 1898 $7\frac{1}{2}$ %, 1899 $7\frac{1}{2}$ %, 1900 $7\frac{1}{2}$ %, 1901 $7\frac{1}{2}$ %, 1902 8 %, 1903 8 %, 1904 10 %, 1905 10 %.

KONSUL HANS F. CAROE

DIREKTØR G. A. HAGEMANN

ETATSRAAD JEAN HANSEN

ETATSRAAD
J. ANKERSTJERNE

PROFESSOR WILL. SCHARLING

ETATSRAAD
WM. TH. MALLING

GROSSERER D. OHLSEN

SELSKABETS NUVÆRENDE BESTYRELSE

Som sædvanlig var Udbyttet mindre i de uundgaaelige Børnesygdommes Førsteaar, men ret snart steg Overskudet, og man slog da ind paa en fra de fleste andre Aktieselskabers Sædvane noget forskellig Vej, idet man stræbte efter at uddele et passende, men saa vidt muligt konstant Udbytte hvert Aar og at regulere dette ved Henlæggelserne, der saaledes i gode Aar blev store, i ugunstigere Aar noget mindre.

Dette voldte vel i Begyndelsen nogen Kritik, men har dog i det lange Løb vundet almindeligt Bifald. Aktiernes Kurs er herved i Aarenes Løb bleven ret konstant, og i det hele har denne Fremgangsmaade sikkert været i alle Parters Interesse.

Der er i Aarenes Løb udført ret betydelige Forbedringer af Anlægene, som er afholdt af Driften, uden at den bogførte Værdi derved er forhøjet, og Reservefonden er desuden nu Kr. 1,411,806.62 samt i extra Reserve 98,000 Kr.

Selskabet har skabt en egen Understøttelses- og Pensionsfond for Funktionærer. Paa Generalforsamlingen i Marts 1886 vedtog man for første Gang at henlægge 10,000 Kr. af Overskudet til en saadan Fond, og siden da er der hvert Aar bleven henlagt yderligere 10,000 Kr. og beregnet 5 % Rente af Fondens Beløb. Paa denne Maade var den ved Udgangen af 1897 voxet op til et Beløb af 160,000 Kroner; ved Beregning godtgjordes det, at den nu vilde kunne magte sin Bestemmelse og mod én lille Præmie som Selvhjælp fra Funktionærerne sikre disse en klækkelig Pension. Der blev da udarbejdet Regler, som først Bestyrelsen og senere Generalforsamlingen sanktionerede, derefter traadte Understøttelses- og Pensionsfonden i Kraft i 1898, saaledes at Funktionærerne betaler 1 à 2 % af deres aarlige Gage efter dennes Størrelse og derved erhverver sig Ret til en Pension, som efter 30 Aars Tjeneste kan stige til $\frac{2}{3}$ af Gagen, og en halv saa stor Enkepension. Fonden ejer nu Kr. 283,410.68, og Selskabets aarlige Tilskud er nu forholdsvis ubetydeligt. Til Fordel for ældre, svagelige Arbejdere er der ligeledes oprettet en Understøttelsesfond, som nu ejer Kr. 38,201.51.

Selskabets første Bestyrelse er nævnt foran (Geheimekonferensraad Tietgen, Etatsraad Ankerstjerne, Direktør G. A. Hagemann, Grosserer Jacob Holmblad, Etatsraad Wilh. Petersen, Professor Will. Scharling og Grosserer E. Stokkebye). I 1885 fratraadte Grosserer Stokkebye efter eget Ønske og afløstes af Grosserer Vilh. Petersen; samme Aar døde Etatsraad Petersen, i hvis Sted valgtes Etatsraad Wm. Th. Malling. I 1897 døde Grosserer Vilh. Petersen efter kun 2 Aars Sæde i Bestyrelsen; samtidig saa Selskabets Stifter, Geheimekonferensraad Tietgen, sig paa Grund af Sygdom nødt til at trække sig tilbage, og Generalforsamlingen udtalte sin store Paa-skønnelse af, hvad han i de forløbne 15 Aar havde været for Selskabet, som han var vedbleven at virke for trods det Forbehold, han ved Stiftelsen havde taget om at ville trække sig tilbage, naar det var sat godt i Gang. I Tietgens Sted valgtes til Formand Prof. Will. Scharling, der siden uafbrudt har været Formand for Bestyrelsen. Som nye Bestyrelses-Medlemmer valgtes Grosserer D. Ohlsen og Etatsraad Jean Hansen. I 1904 døde Grosserer Jacob Holmblad efter 23 Aars Sæde i Bestyrelsen ligefra Selskabets Stiftelse. Dennes Plads blev tildelt Købmand N. M. Plum af Assens, som afgik ved Døden samme Aar og afløstes af Konsul Hans F. Carøe i Stege.

AKTIESELSKABET KASTRUP GLASVÆRK

I det 18. Aarhundrede havde de norske Glasværker Eneret paa at forsyne Danmark. Følgen var, at da Englands-Krigen i Begyndelsen af forrige Aarhundrede vanskeliggjorde al Import, kunde vi ikke herhjemme lave vore Flasker selv og kom saaledes i den latterligste Forlegenhed. »Selskabet for Kunstflid« udsatte endog i 1810 en formelig Præmie for Anlægget af et Glasværk, men først femten Aar efter naaedes det endelig at faa Tanken realiseret.

I 1825 blev saaledes Danmarks første Glasværk (Holmegaards ved Næstved) sat i Gang, — Aartusinder efter, at Ægypterne alt forlængst havde drevet Glasmageriet, naar dette endelig for knapt et Aarhundrede siden op til vort lille Fædreland. Helt mærkeligt er det jo overhovedet gaaet hermed: Oldtiden synes hverken at have kendt Vinduer, Flasker eller Drikkeglas, men i Tilvirkningen af farvet Glas til Pryd og Pynt var navnlig Romerne sande Mestre. Saa gaar hele Fabrikationen komplet i Glemsel, og først i det 13. Aarhundrede genopstaar Glasfabrikationen i Venezia, hvor den i Renaissance-Tiden faar sin anden store Blomstring. Igen geraader den i Forfald, vinder atter en ny Æra i Böhmen i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede — for endelig i vor Tid at træde ind i en hel ny *Gennemsigtighedens Periode*, hvor den moderne Teknik stiller sig i dens Tjeneste, og Massetilvirkningen muliggør Masseforbrug og et Mangefold af nye Anvendelser for Glasset.

Holmegaard Glasværk brændte oprindelig kun Bouteiller, men efterhaanden udvidedes Produktionen til ogsaa at omfatte forskellige Hvidtglas-Varer, og da der i Fyrrerne kom gode Tider og dermed stærkt stigende Efterspørgsel efter Flasker i Hovedstaden, blev det for besværligt at forsyne denne saa afsidesfra, som Holmegaard den Gang laa. Ejeren anlagde derfor i 1847 *Kastrup Glasværk* paa Amager.

Til at begynde med havde dette nye Værk kun en enkelt Ovn og fremstillede kun Bouteiller — det var jo ogsaa kun tænkt som en Slags Filial af Holmegaard. Men den gode Beliggenhed gjorde snart sine Fortrin gældende, Værket vandt hurtigt selvstændig Betydning og optog med Held ved Siden af Flaskefabrikationen Tilvirkningen af Hvidtglas, særlig Emballage og Lampeartikler.

Med det store Opsving i 70ernes Begyndelse steg Afsætningen af Flasker paa en Gang saa vældigt, ikke mindst til Export af Øl, at det hurtig maatte staa klart, at om man vilde følge ret med Tiden og for Alvor udnytte den kommende Udvikling, maatte der foretages en gennemgribende Omvæltning og Udvidelse baade af Anlægget og Driften. Under disse Forhold gik Værket ganske naturlig over til et Aktieselskab,

der konstituerede sig 1873 med Grosserer Fr. L. G. Duus som Forretningsfører og Leder. Der blev nu sat betydelige Bygningsarbejder i Gang, saa at Selskabets Ramme yderligere maatte udvides i 1874, og med fuld Kraft kunde Kastrup Glasværk derefter gaa den ny Tid i Møde.

Men hvor omsorgsfuldt og efter egen Mening vidt fremskuende man end havde beredt sig paa at imødekomme Forbrugets stigende Krav, varede det dog ikke længer end til 80ernes Begyndelse, før det viste sig, at Selskabets Produktionsevne alligevel ikke kunde hamle op med den voxende Flaskeomsætning. »Det er ingen Sag at være Brygger«, siger en af Personerne i Bj. Bjørnsons *En Fallit*, »saadan som Folk bæller sig med Øl i vore Dage«. Men i Danmark drikker man nu en Gang Flaskeøl, og bliver der mere Efterspørgsel efter Øl, bliver der ogsaa efter Flasker. Nok er det — i 1881 købte Selskabet et helt nyt Glasværk, nemlig det Tuborg Fabrikerne tilhørende: ligesom Holmegaard i sin Tid havde skabt Kastrup for at faa et særligt Flasketilvirkningssted, saaledes indrettede Kastrup nu »Hellerup Glasværk«, som det blev døbt, til udelukkende Fabrikation af Flasker for at kunne tilfredsstille det stadig stigende Forbrug. I 1883 indkøbtes desuden »Godthaab Glasværk« ved Helsingør, som hidtil havde været forpagtet af Selskabet — i Begyndelsen af 90erne besluttede man sig imidlertid til at ombygge og udvide Hellerup Glasværk, og dette gennemførtes derpaa efter saa stor og rationel en Maalestok, at Driften af »Godthaab« kunde standses i 1895.

Ogsaa paa selve Kastrup Værket er der i Tidens Løb sket en Række store Forbedringer ved Bygning af nye Ovne, Udvidelse af Sliberiet, Anlæg af Sandblæseri og Ætseri, Opførelse af en Dampmølle og Drejerværksted m. m. Herved er efterhaanden Værket sat i Stand til foruden Fremstilling af alle mulige Slags Flasker, navnlig ogsaa Medicinflasker, at tilvirke Hvidtglasvarer saasom Belysnings- og Husholdningsartikler, Emballageglas o. lign. samt endelig pressede og slebne Glasvarer.

Ved de forskellige Fabriker ejer Selskabet tillige Arbejderboliger til Raadighed for de ved Værkerne ansatte faste Arbejdere. Til Afbenyttelse for sine Arbejdere har Selskabet yderligere ladet indrette fælles Vaskehus, Rullestuer, Badeanstalter og Forsamlingshuse.

For Tiden beskæftiger Selskabet foruden talrige Funktionærer ca. 400 Arbejdere paa Fabrikerne; heraf er ca. 160 Glasmagere og Resten Biarbejdere.

Selskabet har siden dets Stiftelse i 1873 været ledet af administrerende Direktør Fr. L. G. Duus, R. af Dbg., hvis omfattende og utrættelige Virksomhed og kyn-dige Studier af Fagets Udvikling i Udlandet stadig har holdt Fabrikens Drift paa »et højt og hæderligt Standpunkt«.

A. N. HANSEN & CO.

DEN Købmandstype, som det nittende Aarhundrede tog i Arv fra det attendes sidste Trediedel, var en saare anselig og myndig Skikkelse, forfaren i al Slags Købmandsskab, baade Varer og Vexler, Maal og Mønter, Handelsveje og Skibsfart, — stort anlagt og dog nøjeregnende i det Smaa, hvas og rap i Vendinger og Væsen, dristig indtil Overmod, men samtidig snild og snar til at rede sig ud af Vanskeligheder og sno sig ud af Fare og Fortræd, ret en duelig Skipper til at klare Skær, fange Medbør og ride Storme af.

Saa kom de for den blomstrende danske Transithandel saa skæbnesvangre Aar fra 1807—14. Mange af vore merkantile Magnater gik da til Grunde, og det ene store Handelshus efter det andet faldt sammen. Men selv i saa rørte Vande bliver Fangsten rig, naar blot Fiskeren har det rette Haandelag og den rette Paapasselighed — og netop i hine Aar lagde da ogsaa Joseph Hambro Grunden til sin Formue. Som lille Jødedreng havde han maattet løbe rundt og sælge Strømper, tigge sig Handsel til og døje onde Dage. Hans gode Skæbne vilde imidlertid, at han som ungt Menneske kom til Hamborg og dér hos et anset Købmandsfirma fik en fortrinlig Forretningsuddannelse. Det var navnlig Pengevæsen, der interesserede ham, og efter Statsbankerotten i 1813 blev der da ogsaa i Danmark—Norge den bedst mulige Brug for duelige Finansmænd som Hambro, der 1799 havde etableret sig i Kjøbenhavn.

Hambro havde den hos fremragende Mænd sjældne Evne at »opdage« unge Dygtigheder, og hvad mere var: han havde den endnu sjældnere Evne at opelske deres Væxt uden smaalig Jalousi. Han saa hurtigt, hvad der boede i en pur ung Mand, Andreas Nicolai Hansen (f. 14. Septbr. 1798), som dennes Fader, Vinhandler Godfred Hansen satte i Lære hos ham. Han lod ham derfor tidlig komme ud og se sig om i Verden, gav ham Lejlighed til at prøve sine Vinger og handle selvstændigt under stort Ansvar. I Aaret 1819 blev A. N. Hansen sat til at varetage Hambro's Forretninger paa Øerne Jersey og Guernsey, som tjente til Anløbssted for Firmaets Skibe paa deres oversøiske Farter. Da derpaa i 1821 den danske Regering skulde afslutte det saakaldte Haldemann—Goldschmidt'ske 5 Procents Laan i London paa 3 Mill. £ og hertil benyttede Huset Hambro's Bistand, var det atter A. N. Hansen, der i Forening med Hambro's Kompagnon, Gerson, ordnede Sagen i London. Og da dernæst Hambro maatte paatage sig at arrangere Udbetalingen af Norges Andel i det dansk-norske Monarkis fælles Statsgæld, og Toldintraderne herfor blev stillet i Sikkerhed, drog A. N. Hansen til Christiania i 1825 som Tilsynshavende paa Firmaets Vegne.

Denne Norgesfærd havde, til Trods for den ialt kun varede et Aars Tid, nær forandret hele A. N. Hansens Løbebane. Med sin driftige Natur kunde han ikke ligge

A. N. HANSEN

ledig, men grundlagde sig strax en Forretning, navnlig med Korn, som hurtig tog et saa forbavsende Opsving, at A. N. Hansen inden ret længe blev en hel Handels-Matador i den da lidet anselige By, hvori han hastigt slog Rod og følte sig hjemme.

Ugerne og modstræbende fulgte han derfor Hambros Kaldelse i 1826. I dette Aar døde just Gerson, og Hambro vilde da ikke slippe en Kraft som A. N. Hansen, for hvis administrative Evner og Initiativ-Rigdom der netop var det størst mulige Raaderum i den stadig voxende Hambro'ske Forretning. Da Hansen rejste fra Christiania, lod han sin unge Hustru, Emma Eliza Grut, som han den 7. Juli 1825 havde ægtet paa Guernsey, blive tilbage — saa fast troede han paa, han selv kom hurtigt igen. Hambro

anvendte imidlertid den mest smigrende Overtalelse for at faa ham til at blive i Danmark, og skønt han var fuld af Tvivl om, han ikke dermed vendte sin Lykke Ryggen, gav han endelig efter. Det kan strax siges, at han heller aldrig siden fortrød det.

A. N. Hansen blev nu optagen som Associé i det Hambro'ske Hus og tog sig med Iver og Held af dettes betydelige Vareforretning. Den 2. Maj 1829 fik han selv Borgerbrev som Grosserer.

I Slutningen af Tyverne blev man rundt om i Evropa opmærksom paa, at det i Handelen med Ris var fordelagtigt at lade Afskalningen foretage paa Importstedet i Stedet for som forhen i Produktionslandene, Nordamerika og Ostindien: dels blev Bekostningen herved meget mindre, dels blev Kvaliteten langt bedre, da Risen i afskallet Tilstand kun daarligt taalte den lange Transport. Man begyndte i England at bygge Rismøller, Exemplet blev fulgt i Holland og Frankrig, og der blev først i Trediverne fra de sidstnævnte Lande gjort Forsøg paa at exportere Risengryn til Nabolandene. Der opstod herved en Fare for Kjøbenhavns daværende ret betydelige Transithandel med Ris paa Østersøen, og for virksomt at hævde Stillingen fattede da A. N. Hansen den Idé at anlægge en Rismølle herhjemme og derfra forsyne saavel vore udenlandske Kunder som det indenlandske Forbrug med afskallet Ris.

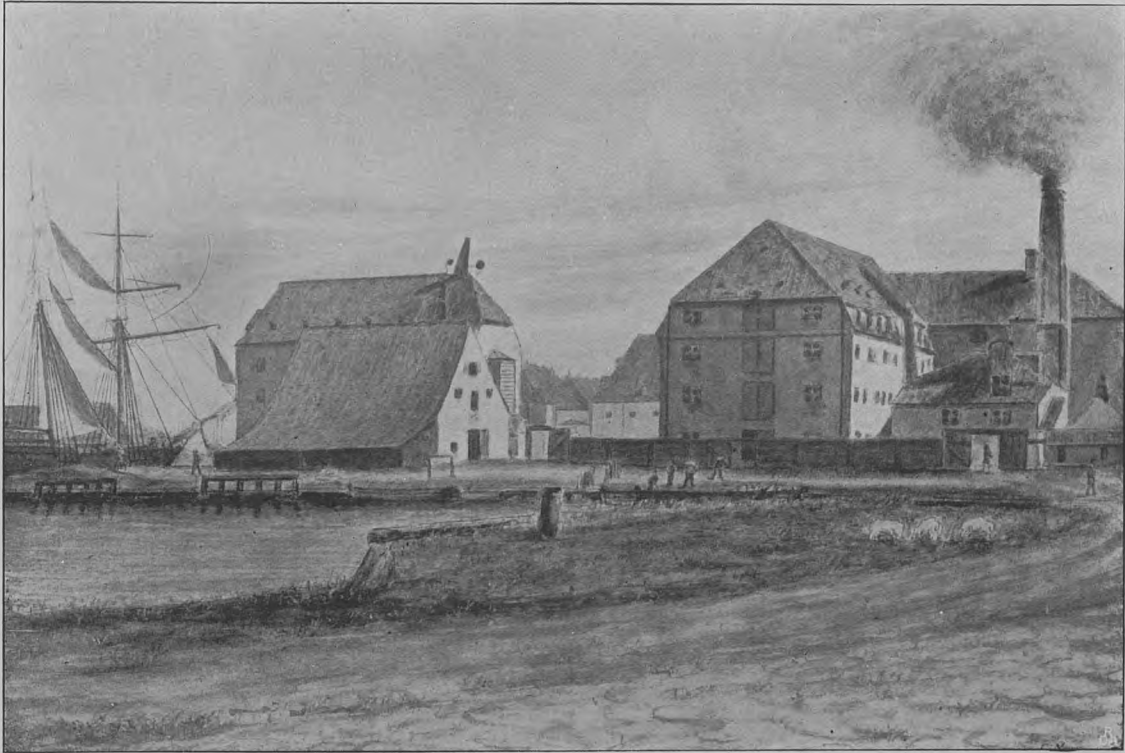
I Efteraaret 1831 indgik derfor C. J. Hambro & Søn med et Andragende til Frederik den Sjette om forskellige Privilegier til Gennemførelsen af det nævnte Forehavende. Der fremstilledes heri den Plan: at opføre en med Damp dreven *Rismølle* til Afskalning af Paddy og Nellow, som hidbragtes direkte fra Produktionsstederne ved Firmaets Skibe. Da det herved fremkomne Affald er et fortrinligt Kreaturfoder, gav dette endvidere Anledning til at sætte et *Slakteri* og et *Salteri* af Kød og Flæsk i Forbindelse med Mølle-Anlægget for derved at skabe en større Export af Fedevarer. Da endelig Rishandelen var begrænset til visse Tider af Aaret, og Møllen derfor kun kunde paaregnes at være i Gang det halve Aar, agtedes den overskydende Dampkraft benyttet til *Formaling* af Korn, dog kun naar Konjunkturerne tillod en Afsætning af Mel eller Skibsbrød til Udlandet.

ALFRED P. HANSEN

Planen tiltalte højlig Kancelli-Myndighederne, og under 4. November 1831 udvirkede de en kgl. Bevilling, hvorved der gaves C. J. Hambro & Søn 10 Aars Ene-ret til i Danmark at drive et Dampmølleværk til Afskalning af Ris. Endvidere fik Handelshuset Toldfrihed paa Maskiner og Stenkul, Ret til at tage den raa Ris paa Kreditoplag m. m. m.

Allerede Dagen efter indgik C. J. Hambro & Søn med en ny Ansøgning til Maje-stæten. Denne Gang gjaldt det, »for uopholdelig at kunne lægge Haand paa Værket«, at faa en passende *Byggeplads*. Man havde i saa Henseende udset sig den

MØLLERNE PAA BODENHOFF'S PLADS 1847

saakaldte *Bodenhoff's Plads* paa Christianshavn, syd for Trangraven. Dette Terrain er egentlig en Landvinding, en Udfyldning af tidligere Vandarealer, ligesom de vest derfor liggende Wilder's, Krøyer's og Grønlandske Handels Pladser. Disse tre blev allerede anlagt i 1735 og følgende Aar af den store Tømrer og Købmand Andreas Bjørn, som derpaa opførte et ret betydeligt Skibsbyggeri, og Pladserne hed derfor ogsaa i forforrige Aarhundrede »Bjørnsholm«. Imellem denne og Christianshavns Vold fik i Aarene 1766—1768 Agent Bodenhoff, en af Datidens største Grosserere og Tømmerhandlere, Tilladelse til at opfylde et stort Areal grundet Vand til Dan-nelsen af en Skibsbygnings- og Handels-Oplagsplads, hvortil han støttedes af Staten med Toldfrihed paa det til Bolværkerne anvendte Tømmer. I Aaret 1800 kom den nye Landvinding til at udgøre en Del af Orlogsværftet og overgik saaledes i det kgl. Admiralitets Eje. Da den »forenede de Egenskaber: at være beliggende umiddelbart ved Havnen, at afgive et udstrakt Byggerum og tillige være saaledes situeret, at Op-

førelsen af Dampmaskiner etc. ej kunde være Nabolavet farlig eller besværende«, saa androg C. J. Hambro & Søn nu om at faa den mageskiftet med en tilsvarende Grund paa Gammelholm-Siden.

Ogsaa denne Sag gik i Orden efter Handelshusets Ønske, Pladsen blev det tilskødet den 26. April 1832, og i Løbet af faa Aar rejstes derpaa det store, vidtfor-grenede, ja, for Datidens Forhold ligefrem imponerende Etablissement, som A. N. Hansen havde planlagt — og Landet fik herved sin første Dampmølle.

I dette nye Foretagende, som traadte i Drift 1838, ordnedes nu Forholdet saa-

RISMØLLEN 1898

ledes, at det overdroges til et *Interessentskab*, bestaaende af Joseph Hambro, Sønnen Carl Hambro, A. N. Hansen og Alfred Mansell. Den Førstnævnte blev lodtagen i Forretningen med $\frac{3}{6}$, de 3 øvrige med $\frac{1}{6}$ hver. Kapitalen sattes til ca. 300.000 Mk. Bco.

Foretagendet viste sig strax saa lukrativt, at Kapitalen det første Aar fordobledes. Særlig var Salget af Hvedemel og paa Etablissementets Bageri tilvirket Skibsbrød betydeligt. Efter at en Række Udvidelser og Forbedringer havde fundet Sted, udgjorde derpaa alene den *faste* Kapital-Konto (Pladsen, Bygningerne og Maskinerne) noget over 300.000 Mk. Bco.

I 1840 udvandrede Hambro til London for der at grundlægge et stort Bankhus, og A. N. Hansen fik herved en endnu selvstændigere og i den daglige Drift fuldstændig ledende Stilling i Forretningen paa Bodenhoff's Plads, »De Hambroske Møller«, som den kaldtes. Grunden til, at Hambro saaledes vendte sit Fædreland Ryggen, sagdes at være Misfornøjelse med Danmarks Toldforhold, der efter hans

Mening ikke tillod ham i tilstrækkelig vidt Maal at udfolde sit Handelsgeni. Dette synes dog lidet troligt, da vore Toldforhold i 1840 gennemgaaende var langt mere liberale end de engelske, men selvfølgelig var der paa en Verdensplads som London rigere Lejlighed til Fortjeneste for en stor Pengemand end i det fattige Kjøbenhavn. Medens han overlod sin herværende Bankierforretning til Smidt & le Maire, vedblev han og Sønnen at staa som *sleeping-partners* i De Hambroske Møller. Pr. 31. Decbr. 1840 opgjordes den i disse staaende Kapital til 680.000 Mk. Bco. Denne Kapital reduceredes, ved at kreditere Interessenterne i løbende Regning pr. 1. Janr. 1841 for 380.000 Mk. Bco., til 300.000 Mk. Bco., hvorefter C. J. Hambro & Søn's Andel af den ifølge ny Kontrakt indskudte Driftskapital af nysnævnte 300.000 Mk. Bco. blev 150.000 Mk. Bco., medens A. N. Hansen's og A. Mansell's Andele blev paa hver 75.000 Mk. Bco. Samtidig blev den ovennævnte faste Kapital opgjort til 314.000 Mk. Bco., hvoraf C. J. Hambro & Søn blev staaende som Ejer af de $\frac{2}{3}$ ($\frac{3}{6} + \frac{1}{6}$).

Under A. N. Hansen's faste og kyndige Ledelse gav nu Forretningen de følgende Aar, som overhovedet var økonomiske Opsvingsaar, et stort og stadig voxende Udbytte, hvorved hans Privatformue steg betydeligt. Han kunde derfor i Maj 1847 udbetale C. J. Hambro & Søn 25.000 Mk. Bco. for Afstaaelsen af $\frac{1}{12}$ af Forretningen, og da dette Firma samtidig overtog Mansell's 75.000 Mk. Bco., blev dets Andel i Forretningens Driftskapital herved $\frac{2}{3}$, A. N. Hansen's $\frac{1}{3}$. Ved Aarskiftet 1848—49 kunde dernæst A. N. Hansen udbetale C. J. Hambro & Søn nye 50.000 Mk. Bco., saa at de Tvende herefter ejede Halvdelen eller 150.000 Mk. Bco. hver. Samtidig ansloges Pladsen, Bygninger og Maskiner, der hidtil havde været opført med en uforandret Nominalværdi af 314.000 Mk. Bco., til Halvdelen, og derefter udbetalte A. N. Hansen C. J. Hambro & Søn $\frac{1}{6}$ heraf, hvorefter altsaa ogsaa den faste Kapital var delt ligeligt imellem dem med Halvdelen til hver ($\frac{3}{6} + \frac{3}{6}$).

Endelig udkøbtes C. J. Hambro & Søn helt pr. 1. Januar 1851 for en Sum af 164.000 Mk. Bco., hvorhos A. N. Hansen 11. Februar 1851 fik Skøde paa hele Bodenhoff's Plads.

A. N. Hansen stod altsaa derefter som Eneejer af det udstrakte og givtige Etablissement, der efter Datidens Forhold maatte synes et helt Kæmpeforetagende. Skønt ikke selv Tekniker forstod han stadig at holde det paa Højde med Tidens tekniske Udvikling, og samtidig vidste han med lige Dygtighed at varetage sine Handels- og Rederianliggender. At hans Fortjeneste maatte blive stor, fulgte alene deraf, at han aftog Varen i raa Tilstand lige fra Produktionsstedet, saaledes Risen oversøiskfra med egne Skibe, og solgte den færdig til Forbrug, saaledes at han paa sin Haand samlede Fragt-, Fabrikations-, Mellemandler- og Afsætnings-Avance.

Myndig og maalbevidst — saaledes var hele A. N. Hansen's Opræden. Det var, som om i ham hin stortskaarne Købmandstype fra forferrige Aarhundredes Slutning var genopstanden til nyt Liv. Intet Under, at han ogsaa udadtil vandt Hæder, Anseelse og Indflydelse. Han blev i 1852 Etatsraad, i 1856 Formand for Grosserer-Societetets Komite, deltog 1857 i Privatbankens Stiftelse og bidrog i samme Aars December Maaned væsentlig til, at den store Handelskrisens værste Følger blev lykkeligt afværgede. Vant som han var til at se Alle lystre sig, og alt lykkes for sig, havde han ondt ved at taale andre Meninger ved Siden af sin, og i sine bedste Manddomskaar kunde han være stivnakket indtil Stejlhed og kort for Hovedet indtil Utilgængelighed. Ved hans Deltagelse i det offentlige Liv blev dog dette bedre med Aarene:

HARALD HANSEN

fra hans temperamentsfulde Indre sprudlede der større Varme frem, og hans voldsomme Heftighed omdannedes lidt efter lidt til venlig og virksom Iver for Medmenneskers Vel. Med al sin Særhed var han paa sin Vis hjertevindende, og da han endelig ogsaa forlenedes med Alderens Værdighed, naaede han i sin Stand frem til en Førsterangs-Stilling, som i lige Grad hvilede paa Agtelse og Sympathi.

Indtil sin Død i 1873, som en 75-aarig Mand, deltog han i sin Forretning, men dennes egentlige Ledelse var da, naturligt nok, forlængst gleden over i hans to Sønners Hænder, *Alfreds* og *Haralds*, gennem hele deres Levetid iøvrigt virksomt bistaaet af Forretningens dygtige og sympathe-tiske Prokurist, Hr. *Emil Müller*.

De to Brødre havde begge ægte Hansen'ske Egenskaber, saasom Stivsind og Karakter-Styrke, men havde iøvrigt ogsaa aandelig delt Faderens Arv imellem sig. *Alfred* var den myndige Storkøbmand i en vis engelsk Dombey-Stil: Firmaets Grund og Virksomhed var hans Verden, *Harald* var med sin Begavelses Frødhed en mere udadvendt Natur, hvis Horizont videde sig helt ud til Samfundets Grænse, og som følte sig levende bevæget af det offentlige Liv. Medens *Alfreds* Deltagelse i dette indskrænkede sig til, at han gik ind i Grosserer-Societetets Komite, hvoraf han var et fredeligt og faamælt Medlem, blev *Harald* baade Borgerrepræsentant og Landstingsmand og gjorde i begge disse Stillinger sine Anskuelser gældende med stærkt personligt Eftertryk. Født i 1835 tog han i 1851 Studenter-Examen, Aaret efter Philosophicum, gik derpaa til Udlandet for at uddanne sig i Købmandsskab og optoges derefter, fuldt rustet med merkantil Viden, i Faderens Forretning 1859. Endnu inden dennes Død i 1873 var han bleven Medlem af Borgerrepræsentationen, hvor han fungerede fra 1870 til 1885, 1883 Medlem af Havneraadet, 1879 indvalgte han i Landstinget, ønskede vel ikke Genvalg ved sin Valgperiodes Udløb (1882), men lod sig dog i 1886 paany bevæge til at repræsentere Kjøbenhavns Handel i vort Overhus. Heri tørnede han imidlertid under Behandlingen af Frihavns-Loven mod gamle (politiske) Venner og Meningsfæller, fik sit Parti imod sig og traadte derfor ud af Tinget 1891. Alle maatte da erkende, at han havde kæmpet drabeligt og med megen Bravour mod Overmagten, og skønt han gik fra Kampen som en slagen Mand, saa naaede han dog at opleve, at Udviklingen sidenhen, i alt væsentligt, gav ham Ret i hans Syn paa Sagen. — Efter Broderens Død i 1893 indvalgte han Marts 1894 i Grosserer-Societetets Komite, og skønt yngste Medlem designeredes han i 1897 til Tietgens Efterfølger ved Valget af den fungerende Formand, hvilken Ære han imidlertid afslog. I alle disse forskellige offentlige Hverv kom hans rige Kundskabsfylde og store Slagfærdighed ham glimrende til Gode, og skønt hans dialektiske Hang til at stille ethvert Spørgsmaal paa Spidsen og en vis Voldsomhed i Udtryksmaade ofte ærgrede hans Modstandere lumsk, maatte de dog altid

EMIL MÜLLER

bøje sig i Agtelse for det Mandige, Aabne og Ridderlige i hele hans Færd og Kamp. Da han døde, følte det da ogsaa stærkt, at vort Samfund i ham havde mistet en udmærket og original Personlighed.

Haralds udmærkede Evner kom naturligvis *Forretningen* i høj Grad til Gode. Under hans og Alfreds Ledelse gik saaledes, efter at Slagteriet i 1870 var blevet omordnet, Firmaet i Spidsen for den Englands-Export af røget, letsaltet Sideflæsk (*bacon*), som henimod en Snes Aar efter skulde tage et saa vældigt Opsving, at den jo endog nu, sammen med (Udførslen af) »det gode danske Smør«, er bleven den ene af de to vældige Piller i Landets økonomiske Fundament. A. N. Hansen & Co.

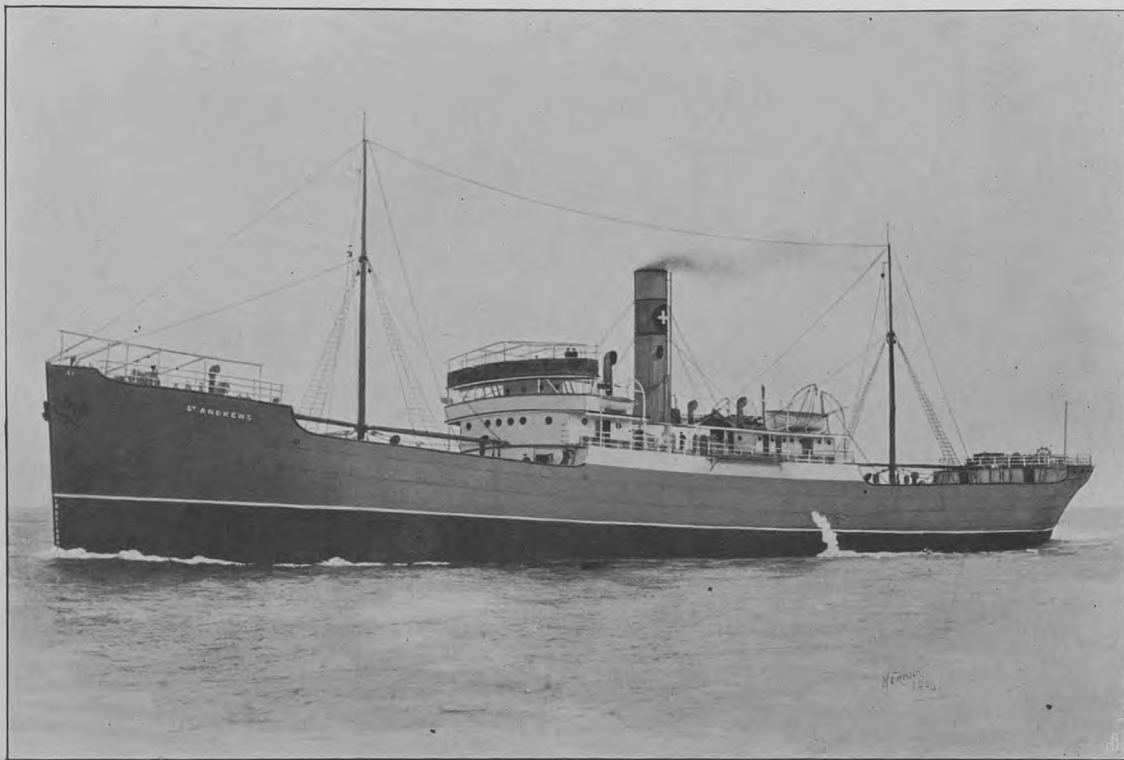

BARKSKIBET »SLEIPNER«

begyndte oprindelig med Produktionen af Tøndeflæsk, men efter som Dampskibene mere og mere afløste Sejlskibene, og man samtidig kom ind paa at proviantere med ferske Varer ved Siden af de salte, reduceredes efterhaanden Udførslen af denne Vare til en enkelt større aarlig Post til den britiske Marine. Firmaet søgte derfor efter 1870 at bringe Landmændene ind paa Produktionen af Sengsvin, til hvis Slagting og Saltning Firmaet allerede den Gang havde fundet en fortræffelig Methode, som ned igennem Tiderne har staaet sin Prøve. Indarbejdelsen af dansk Bacon i England var intet mindre end et genialt Greb, hvad der da ogsaa noksom viste sig, da Tysklands Marked for levende (Fede-) Svin i 1887 pludselig lukkedes for os, og nu kun Storbritannien stod os aaben som Afsætningskilde. Til Skade for den omhyggelige Sortering af Produktet myldre der nu Andelsslagterier frem i Konkurrence med de private Slagterier, — da imidlertid Begivenhederne ikke alene havde bragt

det danske, men ogsaa det sydsvenske Landbrug ind paa Avlen af Sengsvin, anlagde Firmaet et Søster-Slagteri til sit københavnske i *Helsingborg* (1888).

1885 nedbrændte den gamle Rismølle, men genopstod, som en Fugl Phønix af Flammerne, i nybygget og moderniseret Stand. Da derimod Melmøllen i 1890 ligeledes gik op i Luer, benyttede man Lejligheden til dermed at nedlægge denne Gren af Virksomheden som formentlig mindre rentabel. Det har overhovedet været Firmaets Styrke ned igennem Tiderne lige fra Hambro's Dage ikke at hage sig fast i denne eller hin Forretning, fordi man nu en Gang var kommen ind derpaa —

DAMPSKIBET »ST. ANDREWS«

Hansen'erne har ikke følt sig som Møllere eller Slagtere eller i det hele taget som Professionalister af nogensomhelst Slags, men *som Forretningsmænd*: de havde intet andet Felt, der særlig var deres, uden hvad der i det givne Øjeblik viste sig at have Konjunkturerne for sig, saa der kunde tjenes Penge derpaa. Derfor kom man da ogsaa i 1890 ind paa at drive den *Dampskibs-Forretning*, som nu er Firmaets Hovedvirksomhed, — oprindelig, fordi man simpelthen regnede ud, at det med de daværende Fragter og Godtkøb paa Dampskibe kunde *betale sig* at tage sin Ris hjem fra Ostindien i eget Lastrum. Og *derfor* besluttede Harald Hansen sig, efter Broderens Død i 1893, til, som Følge af de forandrede Forhold paa det nordevropæiske Rismarked at sælge Rismøllen i 1901 — efter forøvrigt allerede i 1898 at have gjort et Forsøg med at lade nye, yngre og selvstændige Kræfter tage fat ved Afhændelsen af Møllen til et Aktieselskab. Inden dette fik traadt i Virksomhed, lod imidlertid Harald Hansen den Gang Salget gaa tilbage, og Forsøget paa under en anden Ægide end Firma-

ALLAN HANSEN

ets at fortsætte gamle A. N. Hansens Værk var dermed opgivet. Derimod blev allerede i 1898 Bodenhoff's Plads definitivt afhændet.

Da den gamle christianshavnske Storkøbmands-Vælde bogstavelig talt var sunken i Grus — et helt nyt, saare moderne Kvarter har nu rejst sig derude —, var ved et besynderligt Skæbnens Træf ogsaa Harald Hansens Dage talte. Han døde ret pludselig 10. December 1902.

ANDREAS N. HANSEN

Men det gamle Firma døde saa lidt med ham, som dets *virkelige* Vælde forsvandt med dets sporløse Udgang af Christianshavns økonomiske Saga. Hvad der, som ovenfor berørt, mere lejlighedsvis blev begyndt i 1890, den Gang snarest blot som et nyt Led i den da saa vidtforregnede Virksomhed af nærmest industriel Natur, nemlig *Dampskibs-Forretningen* havde allerede ved Harald Hansens Død udviklet sig til et selvstændigt Virkefelt, hvorpaa Firmaets Kraft mere og mere samlede sig. Og under Harald Hansens to Sønner, *Andreas N.* og *Allan Hansen*, som nu er Indehavere af Firmaet, har dettes Virksomhed faaet Verdens-Horizont: saa langt er man kommen fra Begrænsningen til hin gamle Bydel paa den kommercielle Vrangside af Kjøbenhavns Toldhavn, at A. N. Hansen & Co.s Dampbaade nu gaar i Langvejsfart til de fjerneste Verdensdele, paa Klodens anden Side — og omend naturligvis i saa meget beskednere Format, som dansk Enkeltmandsdrift altid maa holde end Selskabsdrift i et Stormagts-Land, kan det gamle Firma med H. A. P. A. G. sige:

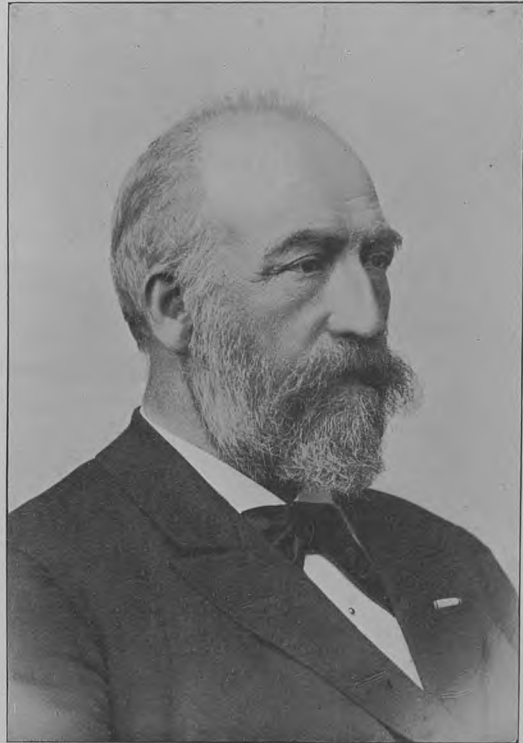
»Mein Feld ist die Welt.«

SEVERIN & ANDR. JENSEN.

SEVERIN & Andreas Jensen — der er en ægte hjemlig Klang i dette Firmanavn — noget trofast og trygt, noget brødt og solidt, ret som godt dansk Haandværk nu en Gang er. Der er ingen Nutidspræl, Reklamespræl eller udenlandsk Rabalder i

SEVERIN JENSEN

ANDREAS JENSEN

dette Firmanavn — det er de to Stifteres egne gode, borgerlige Navne, Severin og Andreas Jensen! Det var slet og ret et Broderpar, som i broderlig Forening dannede en Forretning sammen som unge Mænd og satte deres jævne Navne, For- og Efternavn, derpaa som Borgen for, at det Arbejde, som *den* Forretning leverede, vilde disse to gode danske Haandværkere være bekendt. »Kaspar Fincke, so bin ich

genannt, dieser Arbeit bin ich bekannt«, — der er Noget af den samme ligefremme Stolthed i dette af de broderlige Fornavne dannede Firma-Mærke.

Og som Navnet saa Virksomheden: ærlig og solid, smagfuld og omhyggelig, altid bydende det Bedste, der evnedes. De franske *Artisans* har et Ord for dem selv, hvormed de udtrykker deres Ærgerrigheds Maal og Forretnings Princip: de giver ikke, siger de, et Arbejde fra sig, før det er »*fini*«. Ordet er, pudsigt nok, netop oversætteligt i sin Dobbeltthed paa Dansk: det betyder baade fuld-endt, ɔ: fuldt færdigt, og fuldendt! Det er just det samme Præg, som det ned igennem Tiderne er lykkedes Severin & Andr. Jensen at give deres Møbler.

Sikkerhed i den tekniske Udførelse, den størst mulige Omhu i Udvælgelsen og Behandlingen af det anvendte Materiale — *det* har været Firmaets Stolthed og Styrke. Men dermed skabes endnu ikke Møbel-Kunst — og det har netop altid været Møbel-kunst, som Severin & Andr. Jensen har villet skabe, og som de ogsaa altid har skabt. De har med andre Ord ogsaa vidst at sørge for, der kom et Tredje til: den kunstneriske Form og Stil som Maal, Mønster og Model! Fra allerførste Færd af har Firmaet forstaaet Betydningen af den tætte Forening mellem godt Haandværk og sand Kunst — en Betydning, der er dobbelt vigtig i en Branche som Møbeltilvirkningen, fordi Møbler ej alene skal være bekvemme og magelige, men samtidig *danne et Hjem*, det vil sige: være en Fest for Øjet eller dog en Hvile, en Hvilen i *Skønhed*. Hvad baade Grækerne og Middelalderens Borgere saa levende følte: at selv det mindste Husgeraad kan være ligesaa fuldt af Ynde som af *simplesse*, ligesaa vel tjene til Glæde som til Gavn, det har den for sin Kultur saa højt priste Nutid kun altfor længe glemt eller dog forsømt. Nu om Dage kan alle pjanke med herom — da Severin og Andreas Jensen etablerede sig i 1861, trængte Publikum ligefrem til praktisk Opdragelse i denne gamle, halvglemte Sandhed, og det geraader de to Mænd til stor Ære, at de strax saa, at der her var en Mission at magte samtidig med en Forretning at skabe.

Den ældre Broder, SEVERIN, var født 7. Februar 1833, ANDREAS Aaret efter den 24. Juli. Allerede som Dreng lærte de at blive flinke Tegnere. Severin kom i Malerlære, Andreas til Snedkerprofessionen. Efter sin Lærer, den saakaldte Pariser-Jacobsens Exempel, søgte Andreas tidlig til Udlandet, var omtrent to Aar i Wien, hvor han kom til at tegne under vor berømte Landsmand *Theophilus Hansen*, som senere altid har omfattet ham og Broderen med levende Interesse. Imidlertid blev Severin hjemme en dygtig Dekorator og en grundig Kender af hjemlige Forretningsforhold, — hvad var da naturligere end, at de to Brødre, hvis Fag saa fortræffelig supplerede hinanden, slog sig sammen, da Andreas kom hjem fra sin Udenlandsfærd, og dannede en selvstændig Forretning! En Forretning, der strax lagde Hovedvægten paa at kunne byde Kunderne en dekorativ Udstyrelse af Værelser, hvor Møbler, Gardiner, Vægdekorationer osv., alt stod i indbyrdes Samklang og Harmoni.

I hin Tid var der egentlig kun én Mand, som ret kunde vurdere de unge Mænds Bestræbelser, men denne ene Mand var den Gang tillige den saa at sige eneste, der kunde yde dem nogen rigtig Støtte. Det var gamle *Hetsch*, hvem jo overhovedet dansk Kunsthåndværk skylder saa meget. Som *han* forstod, hvorledes Kunst og Haandværk maa læmpe sig efter hinanden i et Samliv ret som to Ægtefæller, om der skal komme noget rigtig »Gediegent« ud af det, hvorledes der ikke maa gøres Vold paa Stoffet, ej heller Stilen brydes af Magelighed osv. osv.! Det

morede Hetsch selv personlig at komme paa Brødrenes Værksted og følge Arbejdets Udførelse paa de forskellige Stadier. Men ikke nok hermed! Hetsch lod det ikke blive ved kunstnerisk Vejledning. Gennem ham kom Brødrene i Forbindelse med Arkitekt Herholdt, som overdrog dem at lave Inventariet til Universitetsbibliotheket, hvad der blev deres første Triumf. Og paa lignende Maade lykkedes det Hetsch gennem Heinrich Hansen at skaffe Severin og Andreas Jensen ind ved det da nyoprettede *Kunstflids-Lotteri*, og de fik derved Lejlighed til at udføre en stor Mængde kostbare og stilfulde Møbler efter forskellige fremragende Kunstneres Tegninger.

INTERIØR FRA SEVERIN & ANDR. JENSENS MØBELETABLISSEMENT

Hermed var det intime Samarbejde mellem Kunst og Haandværk én Gang for alle beseglet i det Severin & Andr. Jensenske Etablissement. I en hel Række af Aar var saaledes Professor *Dahlerup* ligefrem knyttet fast til Forretningen som dens kunstneriske Leder. Og i den nyere Tid har Arkitekterne *Erik Schiødt* og *Th. Bindesbøll* m. fl. ydet velkommen og betydningsfuld kunstnerisk Assistance.

Fremgangen og Udviklingen i Virksomheden ses i Grunden bedst ved at følge Firmaets Lokale-Forhold ned gennem Tiderne*). Det begyndte paa et lille Tagkammer, Studiestræde No. 26, flyttede derpaa til Sct. Pederstræde, senere til Vandkunsten og havnede saa i et stort Værksted i Hôtel »Skandinavien« paa Hj. af Go-

*) Jfr. Illustreret Tidende No. 47 1901 her og i det følgende.

thersgade og St. Kongensgade. Stedet brændte imidlertid, et foreløbigt Tilflugtssted fik man vel i Loftsetagen i den store Bygning paa Hj. af Sct. Annaplads og Amaliegade (»Larsens Lokale«), men da man ikke kunde blive her, var *gode Raad dyre*. Heldigvis var imidlertid ved samme Lejlighed den gamle berømte Gaard »Hôtel du Nord« paa Kongens Nytorv med sin uhyre Grund netop *billig*, billig til Salgs: den udbødes just paa sjælden gunstige Betingelser, og skønt det maatte synes et Vovestykke for de unge Folk at gabe over saa stor en Mundfuld, fik de med Møje og Mas den

Udbetaling, der skulde præsteres, skaffet tilveje, og i 1869 flyttede Firmaet ind i det historiske Sted.

Her fik man endelig god Plads, kunde uddanne sig en flink Stab af første Klasses Hjælpere og paatage sig store Opgaver. Og fra nu af gik da ogsaa Forretningen rask frem. 1882 byggedes en hel ny Fabrik inde i Gaarden samt et Maskinværksted med en Række Maskiner af bedste og nyeste Konstruktion, alt drevet med Damp. Severin og Andreas Jensen var nemlig ej alene samvittighedsfulde Haandværkere, de var ogsaa gode Forretningsmænd, der fulgte med Tiden og forstod, der krævedes delvis »Industrialisering« af Haandværksdriften. Dog ikke saaledes at forstaa, at man gik over til at lave Fabrikgoods! Nej, hvad det gjaldt om

at naa, og hvad man ogsaa naaede, var at faa Materialet saa tørt og tjenligt, at det villigt føjede sig efter større kunstneriske Opgavers Maal i alle dette Ords Betydninger.

En Række Pragtstykker er da ogsaa i Aarenes Løb udgaaet fra dette Etablissement. Her skal saaledes til Ex. mindes om Dronning Alexandra-Møblet, Orla Lehmanns »Dyremøblement«, det mægtige Rokoko-Møbel paa den nordiske Udstilling i 1888, det kostbare Heideske Skrivemøbel paa Kokkedal, (jfr. Billedet) — de tvende sidste efter Tegning af Prof. Dahlerup —, Møbelarbejdet i Danmarks-Pavillonen paa Pariser-Udstillingen 1900 (efter Tegning af Vilh. Koch) osv. Nævnes maa ogsaa Udstyrelsen af det russiske Kejserskib »Standard«, Montering af Prins Christians Hjem paa »Sorgenfri« og af Kongens Salon-Waggon (Axel Berg). Talrige er da ogsaa de Udmærkelser, Firmaet har vundet rundt om paa Udstillinger for sin Møbelkunst, saaledes i Kjøbenhavn 1865, 1872, 1888, i Stockholm 1866 og 1897, i Wien 1873, i Amsterdam 1869, i Boston 1883, i Paris 1867, 1889 og 1900 (Guldmedaille).

Senere hen, i den allerseneste Tid har Firmaet med Held føjet en hel ny Branche til alle sine øvrige: Forfærdigelsen af Lampefodder, Fotografi-Rammer, Æsker og lign. stilfuldt Nips og Galanteri-Sager.

I 1892, da »Magasin du Nord« stod for en stor Udvidelse, solgte Firmaet sin gamle Ejendom til D'Hrr. Wessel & Vett og flyttede ind i No. 21 paa Kongens Nytorv, hvor efterhaanden alle de nedre Lokaler i Ejendommen er bleven tagne i Brug af Firmaet, saaledes sidst Stueetagen i 1902.

Aaret efter Flytningen, 1893, døde SEVERIN JENSEN, kun 60 Aar gammel, hvad der naturligtvis var et stort Tab for Etablissementet. Sjælden har vel to Kompagnoner, knapt *to Brødre*, arbejdet saa fortræffeligt sammen som dette Broderpar, hvis hele Liv var vævet sammen i Stort og i Smaat. Som de personlig gik helt op i hinanden, og den Ene fulgte den Andens Færd som sin egen, indadtil som udadtil, saaledes laa ogsaa alle deres Forretnings-Dispositioner som i én fast Støbning, og Ingen af dem havde vel nogensinde Rede paa eller følte den mindste Trang til at gøre sig Rede for, hvad og hvormeget den Ene eller den Anden ydede af det fælles Arbejde. Dobbelt tungt og svært maatte det derfor blive for Andreas nu pludselig at staa alene, ganske alene — ovenikøbet efter Flytningen paa et vanskeligt Tidspunkt, ligesom ved Aabningen af et nyt Afsnit i Firmaets Tilværelse. Men det blev da ogsaa, som han med ét fik Styrke for to, som Broderens Aand stadig hvilede over ham — og tilmed voxede jo nu ogsaa Broderens to unge Sønner i Løbet af faa Aar op til at tage Arv efter Faderen. I 1900 indtraadte JOHANNES og POUL i Forretningen, og Firmaets solide Traditioner staa saaledes nu ej alene urokkede, men foryngede med friske unge Kræfter.

Endnu skal blot for Fuldstændighedens Skyld nævnes, at de to Brødre Severin og Andreas Jensen i Tidernes Løb har beklædt en Række offentlige Tillidshverv med Held og Hæder, — saaledes var bl. a. en Aarrække Andreas Oldermænd i Snedkerlauget, Severin Medlem af Borgerrepræsentationen.

CORNELIUS KNUDSEN

Hvis man i gamle Dage skulde nævne det Haandværk, som blev anset for det fineste og mest fuldkomne af alle, det som fordrede den største Indsigt, Smag, Kunstfærdighed og Opfindsomhed, maatte det uden Tvivl blive Drejerhaandværket. Det var mere end et Haandværk, — det var en Kunst, og det nød den Ære at blive betragtet som en fyrstelig Kunst. Lige fra Oldtiden kender vi Navne paa Fyrster, der i deres Fritimer har søgt en gavnlig og passelig Adspredelse og Tidsfordriv ved at beskæftige sig med »die hochlöbliche, ehrsame und sobre Drechslerkunst«. Selve det hellige tysk-romerske Riges Overhoved, Kejser Maximilian af Habsburg, var en Mester i Kunsten, og paa vort Nationalmuseum gemmes endnu Arbejder fra hans Haand. Paa de kongelige Slotte her i Danmark tyder Navnet paa et af de Værelser, der laa nærmest ved Kongernes Sovekammer, nemlig Drejerkammeret, paa den Anseelse, Drejerkunsten nød her til Lands. Af Drejerkammeret udviklede sig i Frederik III.s Tid de saakaldte Kunstkamre, der atter fostrede vore Dages Museer.

De oldenborgske Konger her i vort Land har lige til det XIX. Aarhundredes Begyndelse alle været virksomme Udøvere af den smukke Kunst. Deres Læremester i Kunsten — Kongelig Majestæts »Svarver« eller Drejer — var i Reglen tillige som den kunstfærdige Fagmand den, der førte Tilsyn med Drejerkammeret og alle dets Kostbarheder. Vi behøver blot at nævne Navnet Casper Herbach for strax hos vore Læsere at fremkalde Tanken om en Tusindkunstner af Rang, Christian IV.s berømte Drejermester, Snedker, Medaillør, Stensliber og Guldsmed, hvem man endog sendte selve den kongelige Krone til Reparation før Frederik III.s Kroning, og som for Samtid og Eftertid maaske var og er bedst kendt under Navnet Kunst-Casper.

Om Grundlæggeren af det Etablissement, hvis Navn staar at læse over disse Linier, Jens Frederik Cornelius Knudsen, var en lige saa alsidig Mand, skal vi ikke kunne sige. Men noget af den gamle, alsidige Haandværkers og Tusindkunstners Natur har han haft i sig, blandt andet den Opvakthed og Foretagsomhed, der ikke tillader den dygtige og udlærte Haandværker at blive staaende ved de Resultater, som hans Forfædre har vundet, men som søger at vinde Erfaringer paa Omraader, der ligger naturligt for, søger at overføre sit Haandværks Teknik paa nyt Materiale. Det er at føre Verden og Menneskeheden fremad paa den sunde og rigtige Vej: paa Grundlag af Forfædrenes Erfaring at vinde videre frem i Kundskab og Indsigt.

Jens Frederik Cornelius Knudsen var født i Eckernförde 1805 og Søn af en Drejermester. Det var endnu i den Tid, hvor Sønnen næsten naturnødvendigt slog

ETABLISSEMENTETS GRUNDLÆGGER

ind paa det samme Haandværk som Faderen og uddannede sig i det Fag, som han var fortrolig med fra sin første Barndom. Som 16aarig Knøs kom han til Kjøbenhavn med et Par bare Næver, men tillige med godt Humør og Lyst til at tage fat, kom i Lære hos den vidt bekendte Schwartz i Sværtegade, udstod sin Læretid og blev Svend; tog saa Engagement hos Mekaniker og Instrumentmager Thiele og gav sig til at arbejde i Metal. Det var nyt Materiale og til Dels andre Maskiner, men Princippet i dem var det samme, og Metallet lod sig lige saa godt bearbejde og formede sig lige saa let og lige saa føjeligt som Træet under Staalet i den kyndige Mands Haand.

Trangen til selvstændig Virksomhed blev ham imidlertid for stærk, til at han vedblivende kunde arbejde hos en anden Mester. Saa tog han Børgerkab 10. Marts 1838, nedsatte sig som Mekaniker og optisk Instrumentmager paa Graabrødretorv, eller som det den Gang endnu altid hed: Ulfelds-Plads, og giftede sig 1842 med sin Kæreste, Galeaseskipperen Halkiers Datter, Ida Kristine, fra Nibe. Det kan vel anføres som et Vidnesbyrd om Cornelius Knudsens sunde Blik, naar det allerede den Gang gik op for ham, at det, det gælder om i denne Verden for enhver, der vil udrette noget, er at samle sine Kræfter paa et eller andet bestemt Omraade, for paa dette at drive det til den højeste Grad af Fuldkommenhed. Kun den er Mester, der kender Begrænsningens Kunst. For en Optiker laa det ikke saa fjernt at søge at imødekomme Datidens smaa og rimelige Ønsker i Retning af en bedre Belysning end den, som de gamle Olielamper ydede, og Cornelius Knudsen kastede sig snart med Iver over Fabrikationen af Kamfinlamper. Men det var ikke nok at lave Lamperne. Der kunde kun benyttes en egen Slags Olie til dem, og sammen med Fabrikant Glahn og Isenkræmmer Hendrik Jacobsen begyndte Cornelius Knudsen en ret betydelig Tilvirkning af Kamfinolie, der bestaar af rensed Terpentinolie i Reglen med en Tilsætning af Æther. Men da Petroleumen omtrent 1865 holdt sit Sejrsindtog i Kjøbenhavn og snart straaledede overalt — i Salonerne som paa Sypigens Kvist — maatte Kamfinen svinde som Dug for Solen. Hurtig slog den dygtige Forretningsmand over i en anden Specialitet og gav sig til at lave Handelsvægte, der den Dag i Dag er en af Forretningens Hovedbrancher.

Belysningssagen var imidlertid ligesom gaaet Familien i Blodet. J. F. Cornelius Knudsens Søn og Efterfølger, Etablissementets nuværende In-

deholderen, som ogsaa var en af de dygtige og virksomme Mænd, som i disse sidste Aar har gjort sig et Navn i den danske Industri, blev ogsaa en af de Mænd, som i disse sidste Aar har gjort sig et Navn i den danske Industri, blev ogsaa en af de Mænd, som i disse sidste Aar har gjort sig et Navn i den danske Industri.

deholderen, som ogsaa var en af de dygtige og virksomme Mænd, som i disse sidste Aar har gjort sig et Navn i den danske Industri, blev ogsaa en af de Mænd, som i disse sidste Aar har gjort sig et Navn i den danske Industri.

deholderen, som ogsaa var en af de dygtige og virksomme Mænd, som i disse sidste Aar har gjort sig et Navn i den danske Industri, blev ogsaa en af de Mænd, som i disse sidste Aar har gjort sig et Navn i den danske Industri.

deholderen, som ogsaa var en af de dygtige og virksomme Mænd, som i disse sidste Aar har gjort sig et Navn i den danske Industri, blev ogsaa en af de Mænd, som i disse sidste Aar har gjort sig et Navn i den danske Industri.

ETABLISSEMENTETS NUVÆRENDE INDEHAVER

dehaver, var en af de første, der gjorde Forsøg med elektrisk Lys ved Dynamo-maskiner.

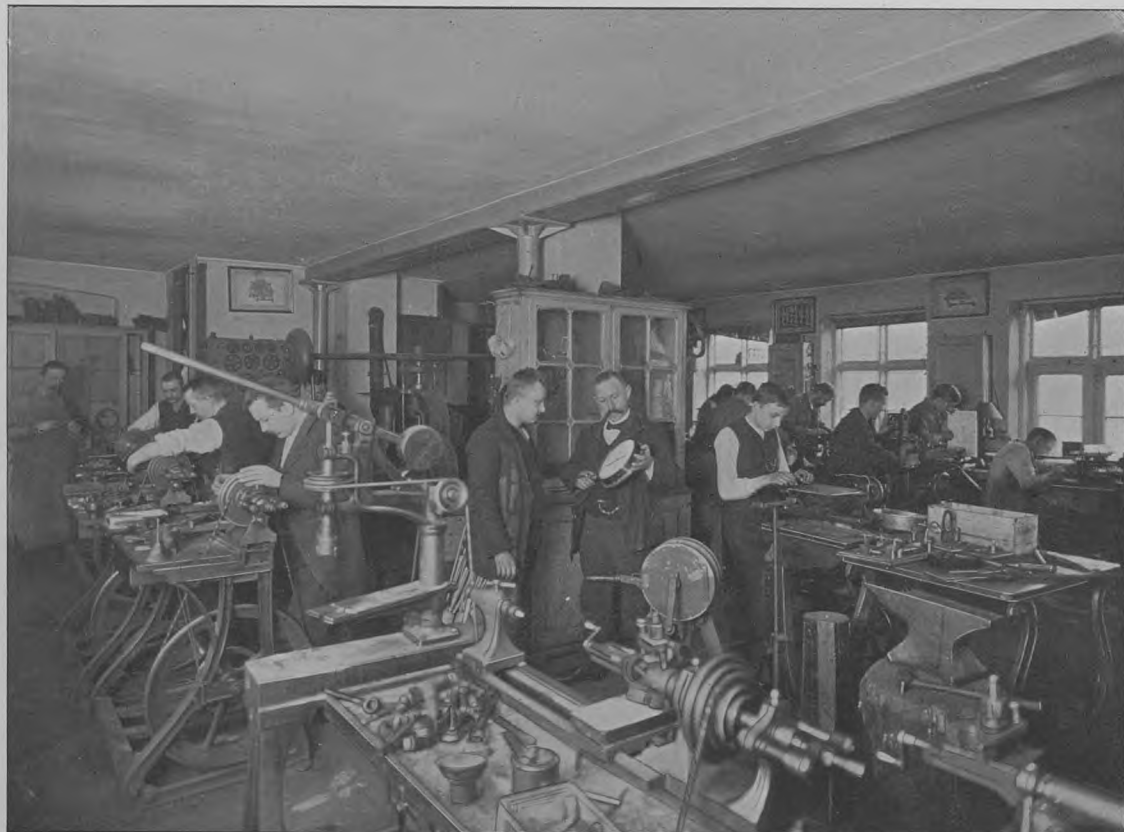
ETABLISSEMENTETS EJENDOM, KØBMAGERGADE 15

Cornelius Knudsen var begyndt under smaa og beskedne Forhold. Men allerede 1845 var Pladsen for indskrænket i Forretningen paa Ulfelds-Plads, og den flyttede da hen i en af Hovedgaderne, paa Hjørnet af Købmagergade og Løv-

stræde. Og her blev den, indtil Postvæsenet lagde Beslag paa Bygningen for at kunne udvide sine Lokaler. I 1898 flyttede Cornelius Knudsen — efter 10. Marts 1898 at have fejret sit 60-aarige Jubilæum — hen til sin nuværende Ejendom, Købmagergade Nr. 15.

Da var gamle Cornelius Knudsen imidlertid forlængst gaaet til Hvile. Ved hans Død 17. September 1878 gik Forretningen over til hans Søn, Theodor Cornelius Knudsen, født 13. September 1844, som alt fra 1870 havde styret Forretningen.

Den nye Chef havde fra ganske lille været bestemt til at overtage Faderens For-

EN AFDELING AF DET MEKANISKE VÆRKSTED

retning, legede som Barn paa Værkstederne og lavede barnlige fysiske Apparater paa egen Haand. Men som for enhver rask københavnsk Dreng, der daglig kan slaa et lille Slag ud paa Toldboden eller Langelinie, kom ogsaa for ham den Tid, hvor Landjorden ikke længer formaar at holde En, men hvor man drages ud paa Bølgen blaa. Nu var det ikke længer Luftpumper og Dampmaskiner, der sysselsatte ham, nu blev det Skibe og Baade, og al hans Hu stod til Søen. Den unge Mand fik Lov til at følge sin Lyst og kom som Kadet-Aspirant med Korvetten »Heimdal«, Kaptajn Suenson, paa Sommertogt i 1860. Det var ligeledes første Sotogt for daværende Kadet-Aspirant, Prins Vilhelm, og Cornelius Knudsens Etablissement har dets Chefs korte Skibskammeratskab med den senere græske Konge at takke for adskillige smukke Bestillinger fra Grækenland.

Af Hensyn til Forretningen forlod dog Cornelius Knudsen jun. de Danskes Vej til Ros og Magt, arbejdede paa Værkstedet og gik samtidig paa Polyteknisk Læreanstalt, som han forlod som exam. polyt. i 1865.

Men det lille Bekendtskab med Flaaden og Søen fik sin store Betydning for Cornelius Knudsen. Det bragte ham til at slaa ind paa en ny Vej, nautiske og meteorologiske Instrumenter.

Spørger man nuomstunder, hvilket Haandværk der vel er det fornemste, maa

EXPEDITIONSLOKALET

Svaret blive, at det er det, som mest kommer til at arbejde i Videnskabens og Kunstens Tjeneste, som særlig udvikler sig ved Samarbejde med dem. Her kommer sikkert den mekaniske Instrumentmagers Virksomhed til at staa som en af de første, — ganske paa samme Maade som Kunstdrejerens i gamle Dage. Kun ved det inderlige Samarbejde mellem Videnskab og Haandværk fremstaar de Instrumenter, »som knytter Livet til Ideen«, som slaar Bro mellem det praktiske Liv og den høje Videnskab.

Paa de nautiske Instrumenters Omraade fremgik der ved Samarbejde med Kaptajn i Flaaden, Claussen, en Kontroltybdeemaal, et Azimuthspejl, en Krængningsmaal, en Deflector (hvored man er i Stand til at bedømme Kompassets Indstilling) samt en Kompasrose efter et nyt System.

Ved Samarbejde med Meteorologen, Kaptajn Rung, har Etablissementet fremstillet forskellige Vindstyrkemaalere, registrerende og ikke-registrerende, et Batometer (en Dybdemaalere), en Barograf (et selvregistrerende Barometer) samt forskellige geodætiske og artilleristiske Instrumenter. Et Instrument, som Etablissementet har haft særlig Glæde af, er det ved Samarbejde med Kaptajn Rung og Professor Prytz fremstillede Batometer, der i Modsætning til Lord Kelvins er meget praktisk og let at behandle. I eet Aar blev der fra Rusland bestilt sex af disse Apparater til Opmaaling af sibiriske Søer.

De nautiske Instrumenter fra Cornelius Knudsens Etablissement vil man finde rundt omkring i Skibe under alle evropæiske Nationers Flag, Orlogsskibe saavel som Handelsskibe. Nogle af de Instrumenter, man hyppigst vil se, er mulig til ikke foran omtalte, nemlig Königs Omdrejningstelegraf og den elektriske Frem- og Bakviser. Og i mangfoldige fremmede Lande vil man finde Etablissementets meteorologiske Instrumenter; for blot at nævne et: Cornelius Knudsens Barograf maaler Lufttrykket ved Weserens taagede Munding lige saa vel som under Indiens blaa Himmel. Og alle Vegne fra lyder Dommen enstemmig om dem. De Anerkendelser, Etablissementet gennem sin Chef har modtaget i Aarenes Løb, Ridderkorset i 1896 (paa Marineministeriets Indstilling), den russiske St. Annaorden i 1898 og den græske Frelserorden i 1904, samt anerkendende Udtalelser fra en Mængde Myndigheder og Guld- og Sølvmedailler fra næsten alle de sidste 20 Aars Udstillinger, vidner tilstrækkelig højt herom.

Naar et saa smukt Resultat er naaet, skyldes det i væsentlig Grad den Omstændighed, at ligesom Etablissementets to Chefer begge to har været de rette Mænd paa den rette Plads, saaledes har de forstaaet ikke blot at knytte en Række overordentlig dygtige Kræfter til sig, men ogsaa at holde paa dem gennem Tiderne. Adskillige af Medarbejderne har været knyttede til Etablissementet i 20–30 Aar. Det bør i denne Sammenhæng nævnes, at Værkstedernes mangeaarige Bestyrer, den erfarne Mekaniker Hr. Adolf Larsen, paa mange mekaniske Omraader har været Foregangsmand og bragt adskillige nye Ideer frem.

Cornelius Knudsen var som nævnt en af de første, der gav sig af med Apparater og Maskiner for Elektricitet. Nu slutter der sig en fuldstændig Afdeling for Elektricitet til de tidligere, med Installation af elektrisk Lys samt alt til Faget henhørende, bl. a. Forfærdigelse af fysiske Apparater til Skolesamlingerne.

B. L.

EMIL FELUMBS PIANOFORTEFABRIK

KUN faa er de, som erindrer, at Professor Niels W. Gade under den nordiske Industri- og Kunstudstilling i Kjøbenhavn i 1872 trak sig ud af Bedømmelseskomiteen paa Grund af Meningsforskel mellem ham og de øvrige Komitémedlemmer. End færre vil vide, at det var om et bestemt Instrument, Striden stod, et som Gade endelig vilde have prisbelønnet, hvad han dog ikke saa sig i Stand til at gennemføre.

Een Mand vil aldrig glemme denne Tvist, han, hvis Navn staar over disse Linier. Thi om hans første Instrument drejede Striden sig.

Emil Felumb, der er født i Kjøbenhavn 1842 og er Søn af en Guldsmed, fik efter endt Skolegang Undervisning i Musik i 2 Aar og blev derpaa i 6 Aar praktisk uddannet i Pianofortefaget hos Pianofabrikant Sørensen. Efter at have aflagt Svendep prøve — der erholdt Karakteren: udmærket god — rejste han til Udlandet, hvor han opholdt sig i fem Aar og arbejdede paa de store Instrumentfabriker i Paris, London og Schweiz samt sluttelig hos Beckstein i Berlin. I Begyndelsen af 1872 vendte han hjem til Kjøbenhavn og havde da en Kontrakt i Lommen, efter hvilken han fra Efteraaret s. A. var engageret til Steinway i New York, og han havde vel egentlig tænkt sig at hvile ud, til Arbejdet atter kaldte ham.

Men det var for lang Ventetid for hans Trang til Stræben og Virken, og desuden: han syntes ikke, at han var Menneske, naar han ikke paa en eller anden Maade beskæftigede sig med Musik. Den, hvem Tonerne en Gang er gaaet i Blodet, som har kaaret de dirrende Strenge til Udtryk for sit Følelsesliv, vil til alle Tider fornemme Musikens Feberus for Øret og Sitren i Nerverne. Helst havde Felumb gaaet de udøvende Kunstners Vej, men Forholdene førte nu med sig, at han maatte dyrke Kunsten i Fællig med det praktiske Arbejde.

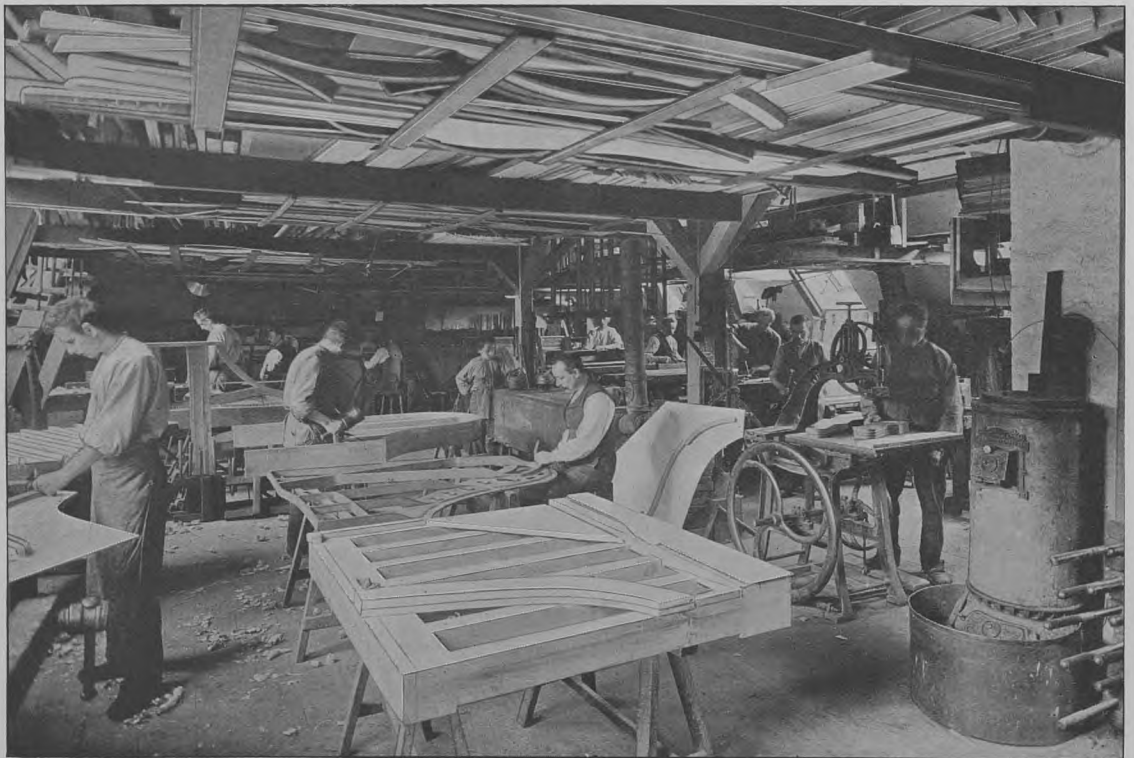
Men nok er det da — at Hvilen blev til Arbejde, og at Arbejdet skabte et fortrinligt Instrument, der navnlig udmærkede sig ved nye krydsstrengede Konstruktioner. Det kom paa Udstillingen, blev særlig omdisputeret, og paa det anholdt Gade Felumb og fik ham ved Overtalelsens

EMIL FELUMB.

milde Tvang til at løse sig fra Steinway og forblive hjemme. Gade fik desuden strax sat igennem, at Komiteen for Bortlodning af særlig gode Udstillingsgenstande købte Felumbs første Instrument. Det var bygget i en lille Stue i Magstræde, som ikke nær slog til, saa snart der var slaaet til Lyd for Instrumentmageren. Felumb indrettede sig da ved Vestervold, engagerede Folk og Medhjælpere og mødte allerede 6 Aar efter Udstillingen i Kjøbenhavn med to Pianoforter paa Pariserudstillingen i 1878, hvor han fik Prisbelønning for dem begge.

Da Efterspørgslen efter gode Kabinetsflygler nu begyndte at tage Fart, bestemte

ET AF FABRIKSLOKALERNE.

Felumb sig til ogsaa at tage Kampen op paa dette vanskelige Omraade, og det første Flygel blev konstrueret med alle de væsentlige Forbedringer, som var indført i de senere Aar, saaledes navnlig i Formen af Resonnansbunden og Beliggenheden af Mellempartiets Steg derpaa, Jernrammens hvælvede Form, den dobbelte Skala i Diskanten, den Erard'ske Mekanik m. m. Dette første Flygel blev prøvet ved en Martinée i Industriforeningens store Sal den 10. April 1882 i Overværelse af c. 1000 Personer og vandt almindelig Anerkendelse baade som Solo- og Akkompagnementspiano. Dets Tone var fyldig og stor, dets Klangfarve smuk og konstant. Det blev senere en af vore første Pianistinders Ejendom.

Afsætningen af Instrumenter tiltog stadig, og i Slutningen af 1882 købte Felumb Ejendommen Vestergade 20, hvis Bygningskomplex egnede sig til at indrettes til en Pianofortefabrik efter Nutidens Fordringer.

Det er egentlig nok saa sært at anvende Ordet *Fabrikation* om den Virksomhed, som udfolder sig indenfor disse Mure; thi alt det Liv, al den Støjen, Raslen af Maskiner og Værktøjs ha-stemte Slag, hele den Summen og Surren, der strax opruller sig for Tanken ved Ordet *Fabrik*, — til alt sligt mærker man Intet.

Saa varsomt, saa sagte som Kunstneren i Atelieret gaar Arbejderen omkring og sysler herinde, kun faa Mennesker i hvert Værelse, men mange og store er Værelserne, og Dagens Lys baner sig Vej til dem ikke alene fra de Aabninger, som Bygmesteren oprindeligt har anbragt i Murene, men ogsaa fra kunstige Gennembrydninger.

ET PARTI AF MAGASINET.

Og som de staar her, Arbejderne, bøjede over deres Sager og øver deres ofte haarfine Værk, medens alt det Lys, Dagen giver, vælder ind over dem, og sagte Klampen af Toner og Klanglyde trænger sig frem fra alle Kroge og Kanter, saa synes man, at dette Arbejde maa være som en Fest, og at det virkelig er et godt Surrogat for den, som elsker Musikken, men ikke fik Lejlighed til at udøve den.

Mindst vel nok for dem, som har med Jern- og Træarbejdet at gøre, de to eneste absolut haandværksmæssige Brancher ved Fabrikationen, som udføres i Stuen og paa første Sal. De store støbte Jernrammer gennemhulles, det paases, at Rammen er af bedste Kvalitet, og der bliver i egentlig Forstand lagt en god Grund for det hele Arbejde.

Fabrikanten opkøber selv Træet paa Skovauktioner, derfra bringes det til Oplagspladser udenfor Byen, hvor det lufttørres i 3 à 4 Aar, og nu ser man det her

paa Værkstedet i zirlige Bundter, paaklistrede Dato og Aar. De giver Stoffet til Kasserne, der atter paalimes Finéer, tyndtskaarne som Brødet paa en Schweizercafé.

Gaas der omhyggeligt til Værks ved disse de faste, grundlæggende Arbejder, som alle finder Sted i Sidehuset, saa *kæler* Instrumentmageren rent ud for Resten som en Gartner for en fin og sjælden Blomst.

I Bagbygningen, hvor Sangbunden sættes i, og Strengene spindes og paasættes, er Opvarmningen indrettet meget omhyggeligt, og Temperaturen aflæses lige saa nøjagtigt og ofte som i et Drivhus. Videre gaar Instrumentet og bliver pudset og pole-ret for til sidst at havne i *Færdigmagerværkstedet*, hvor den endelige S sammensætning gaar for sig, og hvor man allerede ser dem med blanke Metaldele, farvet Klæde og nystraalende Tangenter i Ibenholt og Elfenben.

»Færdigmagerværkstedet« lyder nok dets Navn, men som mange andre tekniske Benævnelser er det ikke rammende.

Thi herfra kommer Instrumentet ud i Stueetagen i et Værelse i Nærheden af Udstillingslokalet, hvor det sammenføjede atter adskilles. Hver lille Del tages ud og efterses, og nu skal det vise sig, om Enkelthederne svarer til de med mathematisk Nøjagtighed udregnede Konstruktørtegninger, som ligger til Grund for ethvert Instruments Tilblivelse, om hver Streng har den Længde og den Tykkelse, som den skal have, om Anslagspunktet er, som det skal være, — en lille Uendelighed af Smaating, af hvilke ikke een maa overses eller forglemmes.

Først naar Instrumentet har passeret dette sidste Eftersyn, faar det Lov til at vandre ud i Verden. Fire à fem Klaverer udgaar fra Felumbs Fabrik i Løbet af en Uge, men ikke friske fra Lageret: de har da allerede staaet længe i det store Udstillingslokale ud mod Vestergade, er, om man saa maa sige, aflagrede. Af Flygler er der ialt fra Fabriken udgaaet c. 70 siden 1882.

Det skal nævnes, at Felumb i sin Virksomhed har en god Støtte i sin Nevø, A. Theuerkauf, der har været hos ham, lige fra han begyndte i 1872, og her modtaget sin første Uddannelse. Siden har Theuerkauf med Undtagelse af 3 Aar, hvor han opholdt sig i Udlandet — hos Rönitsch og Kaps i Dresden, Beckstein i Berlin og Steinway i Hamborg —, stadig været knyttet til Felumbs Fabrik, hvor han nu deltag er i den egentlige Ledelse og personlig lægger den sidste Haand paa ethvert Piano, der udgaar fra Etablissementet.

Felumbs Pianofortefabrik sender godt og vel halvtredie Hundrede Instrumenter ud over Danmark — Export hører til Undtagelserne — i Løbet af et Aar. De Følelser, Stemninger og Bevægelser, som herigennem rejses i menneskelige Sind, ligger det langt udenfor den tørre Statistiks Kræfter at udmaale og fastholde.

J. LARSEN & SØNS PIANOFORTEFABRIK

EN støvhvid Vej, som løber lige igennem en lille Samling hvid- og rødkalkede Huse med Straatag, ludende Pile over stensatte Havegærder, gamle, krogede Frugttræer plantede ligesom tilfældigt omkring paa Plæner, hvor Græsset staar højt, — det hele anbragt paa en flad Mark, Tumleplads for en Flok hvidhaarede, danske Landsbybørn, barbenede eller i Træsko, som det flasker sig med Sol eller Regn, — langt ude i Horizon-ten et grønnende Skovbælte — —

det er det flygtige Billede, som den, der en Sommerdag forvilder sig fra de slagne Veje til Frederiksdal eller Holte, faar af Virum By.

Der er ikke sket store Forandringer i Landsbyen, saa langt dens Ældste mindes, hist og her er en ny Gaard opført efter Sommerens Lynnedslag, en lille Forbrugsforening er bleven til, det er om trent de vigtigste Omvæltninger.

J. LARSEN
FIRMAETS GRUNDLÆGGER

I disse Omgivelser fødtes i 1822 Pianofortefabrikant Jørgen Larsen, og her tilbragte han sin Barndom.

Han var den yngste af Hjulmandens store Flok, som det holdthardt at skaffe Føden til. En opvakt lille Fyr var han, som morede sig bedst, naar han kunde staa i Faderens Værksted og se Tingene blive til.

En Hjulmand paa Landet er lidt af en Tusindkunstner. Til ham kommer Naboerne med alskens Sager af Metal

og Træ, som skal istandsættes og bødes, — naar det kniber, er han tillige »klog« Mand.

Jørgen begyndte tidlig at fingerere ved Faderens Værktøj, og han lærte sig snart at lave Vindmøller, Træmænd og Sejlskibe under Kammeraternes maabende Forundring.

At han duede til noget, at der i hvert Fald var Stof i ham til en dygtig Haandværker, var Faderen ikke længe om at opdage, og det blev allerede tidlig bestemt, at han skulde til Hovedstaden, naar han var konfirmeret.

Her holdt saa Jørgen Larsen sit Indtog i 1836, 14 Aar gammel. Han fik Plads paa et Snedkerværksted, hvor han stod sin Læretid ud. Han havde Haandelaget,

FABRIKANT OTTO LARSEN

Denne ikke almindelige Iver efter at sætte sig ind i alting vakte Fabrikant Petersens Opmærksomhed, og han tillod ham villigt at arbejde snart i den ene, snart i den anden Branche af Fabrikationen, indtil han var fuldstændig hjemme i det hele, — og saa gjorde Petersen ham til Værkfører.

Det var jo allerede et godt Spring, men rent materielt kastede det ikke meget af sig, og Larsen, som i Mellemtiden var bleven gift, begyndte at se sig om efter Bierhverv. Nøjsom, som han var, havde han lagt lidt til Side, og det satte han nu i Materialer og begyndte hjemme i sin Privatlejlighed, en tredje Sidesal i Vimmelskiftet, at bygge et Piano i Fritiden.

Det tog Tid. Aldrig undte han sig en Fridag, til langt ud paa Natten arbejdede han Søndage og Helligdage uden Ophør. Men Tilfredsstillelsen var heller ikke ringe, da Arbejdet omsider var fuldført: Instrumentet var i enhver Henseende første Klasses og fandt snart efter en Køber. Det blev solgt paa Toaarsdagen for Larsens Bryllup, den 8. Maj 1855, og indbragte ham 200 Rigsdaler.

For en Mand med Larsens Energi og Udholdenhed var Salget en fortrinlig Spore til at arbejde videre paa egen Haand. Hver Øre af det indvundne blev strax anvendt til at købe nye Materialer for, og der blev engageret en Svend, som arbejdede om Dagen, medens Larsen var paa Petersens Værksted.

Man maa regne med Datidens Forhold mellem Mester og Svend for at kunne forstaa Larsens Dobbeltvirksomhed. Det var saa langt fra, at Petersen saa skævt til sin Værkførers Privatarbejde, at han tværtimod havde den største Interesse for det, animerede ham paa enhver Maade, spurgte nøjagtigt om, hvor

som det hed, han vandt Principalens Tillid, og han fik allerede som Lærling Lov til at udføre Arbejder, der egentlig var Svendestykker. Omtrent samtidig med, at han blev optaget i Svendelaug, døde hans Mester, og Enken betroede ham at bestyre Værkstedet, et Hvery, som han samvittighedsfuldt opfyldte i et Par Aar.

Men han syntes ikke, han havde lært nok, hans Kundskabstørst tilfredsstilledes ikke ved Arbejdet paa det lille Værksted. Han meldte sig til Undervisning paa de Massmannske Søndagsskoler og fik samtidig Plads hos den den Gang meget bekendte Pianofortefabrikant P. Petersen.

Det komplicerede Arbejde faldt stærkt i J. Larsens Smag, og han kastede sig over alle Enkelthederne i Fabrikationen med en glødende Interesse. Det var den praktiske Side af Sagen, som tog ham fangen, for selve Musiken havde han ikke meget tilovers.

FABRIKANT CHARLES LARSEN

langt han var naaet, og spaaede ham, at det ikke vilde vare længe, førend han begyndte paa egen Haand.

EJENDOMMEN, KRONPRINSESSEGADE 32

Det slog til. Det varede ikke længe, inden J. Larsen opgav sin Stilling som Værkfører og indrettede sig sit eget Værksted. Det blev i Adelgade 29 i Aaret 1857.

De første Aar var det nok saa vanskeligt. Larsen vilde paa ingen Maade være med til at konkurrere med andre Firmaer paa Bekostning af Instrumentets Godhed, han holdt trofast ved det Princip, som han havde fulgt, da han lavede sit første In-

strument: absolut første Klasses Materiale og en omhyggelig Udførelse af alle Detailler.

Forskellige Forhold hjalp til, saa at Markedet for Instrumenter blev rigeligere. For det første vandt de danske Pianoer let Adgang til det svenske Marked, Tolden var minimal, Interessen for dansk Industri i sin Helhed vaagen, og da Instrumenterne fuldt ud stod Maal med de tyske, fandt de let Vej over Sundet. Senere er denne Export ved Indførelsen af nye Toldbestemmelser bleven reduceret til saa godt som intet.

INTERIØR FRA PIANOMAGASINET

Men, for en ung Fabrik i de Tider, var det en Kunde, der vejede til. Efter Kri-gen 1864 begyndte saa den egentlige Opgangsperiode i Pianofabrikationen. For at karakterisere denne, vil det maaske være nok at gøre opmærksom paa, at kun saare Faa af den Generation, som nu er traadt ind i Livets Aften, er i Stand til at beherske Tangenterne, medens nuomstunder Musikundervisning allerede i en Snes Aar har været betragtet som et nødvendigt Led i Børnenes Uddannelse.

Medens dette nye Syn paa Musikens Betydning, som Led i den aandelige Udvikling, vandt Sejr i Befolkningen, fik J. Larsen & Søns Instrumenter en tilsvarende Udbredelse, og Fabriken voxede sig stadig større og stærkere.

Paa Experimenter indlod Larsen sig ikke. Han arbejdede vedblivende fra Morgen til Aften, med Undtagelse af Mandag Eftermiddag: da gik han til Fugleskydning i Haandværkerforeningen, men til »Bod« herfor arbejdede han da ogsaa hele Søn-

dagen. Han ødede heller ikke, da han begyndte at faa Summer mellem Hænderne, — han levede omtrent det samme nøjsomme Liv som i de Dage, han var Værkfører hos Petersen. Arbejdet var i Virkeligheden hans eneste Glæde, og selv efter at hans Sønner havde overtaget Forretningen, vedblev han at komme der og egalisere Instrumenterne, indtil ganske faa Maaneder før han døde.

Larsen var, som man let vil forstaa, en i høj Grad konservativ Mand, og han saa ikke uden Mistillid paa meget af det nye, som kom frem. Det er ikke til at undre sig over. Han havde været Vidne til, hvorledes Forretningen trivedes ved at føres paa de af ham afstukne Baner. Den var bleven betydeligt udvidet i Adelgade, Instrumenterne fik Priselønning, hvor de blev udstillede, i Nakskov i 1868 og i Kjøbenhavn i 1872 og i 1888, og i 1884 blev han nødt til ganske at opgive Lokalerne i Adelgade og indrette sig under større Forhold i Kronprinsessegade 32, som han købte for fuldstændig at kunne være uafhængig af andre.

Men da Larsen endelig i en Alder af 74 Aar trak sig ud af Forretningen, var det ingen Skade til, at de Unge kom til Styret. Hver Tids Generation har sine Ideer og Tanker, som den higer efter at komme til at gennemføre, og er de vel modnede og afgærede gennem dygtige og godt uddannede Mænds Overvejelser, skal de nok vise sig at bære Frugt.

Den ældste Søn Otto Larsen var født 1861 og den yngste Charles Larsen 1867. De var begge opdragte til at skulle gaa ind i den gamle grundmurede Forretning, havde arbejdet paa de største Fabriker i Udlandet og sat sig nøje ind i den moderne Teknik. De gav sig da strax til at anvende de indvundne Erfaringer, nu de var blevene Herrer paa Fabriken i Kronprinsessegade.

Først fik de indrettet et Udstillingslokale og Magasin for Instrumenter i Stueetagen til Gaden, som hidtil havde været udlejet til Beboelse, og inddrog tillige en stor Del af Husets øvrige Lokaler til Forretningsbrug, saa at der blev Alburum.

Da de »lokale Forhold« var i Orden, tog de fat paa Flygelfabrikationen og løste Opgaven med Held. Deres første Arbejde, et meget stort Salonflygel, vandt strax Anerkendelse blandt Fagfolk, og Fabrikationen blev nu sat systematisk i Gang, særlig kastede de sig over Bygningen af mindre Flygler, idet de meget rigtig saa, at Markedet egnede sig bedst for denne Vare.

Nu knap otte Aar efter at de har overtaget Forretningen, har de paabegyndt Bygningen af deres første Koncertflygel, og der vil da ikke længer være nogen Branche indenfor den moderne Pianofortefabrikation, som den gamle danske Fabrik ikke har vist, at den mestrer.

Trods de sidste Aars gennemgribende Reforme, der har ført Fabriken fremad med Kæmpeskridt i teknisk Henseende, har den ikke sat noget til af sit fornemme, gammeldags Ydre. Bare det, at den ligger i den stilfulde Kronprinsessegade, der i saa mange Aar var et Hovedvinterkvarter for de rigtig fine, gamle Handelshuses Chefer, giver den en for Fabriker ikke almindelig Ramme.

Tager man i den store, svære Port med Messinghaandtaget, venter man langt snarere at staa overfor en Schweizers eller en Portners spørgende Ansigt, end at finde Opgangen til en moderne Fabrikationsvirksomhed. Og i denne store fire Fags Stue til Gaden, med Kongens Have til Genbo og indefter aabnende sig mod Sale og Kabinetter, kunde meget vel »Hendes Naade« tage imod mellem 4 og 5 før Middag.

Herfra breder Fabriken sig op gennem alle Sidebygningens Etager, gen-

nem en Række af Lejligheder og Værelser og Rum, lige til Tagryggen, — deres Tal har end ikke Fabrikanterne selv rigtig Greje paa.

Over hele Virksomheden hviler et Skær af Hygge, — et underligt Ord, skulde det synes, for en Fabrik. Men det er *Hygge*, som har til Huse her trods noget Hjem, i disse lune, lyse Lokaler, hvor der arbejdes i de ædleste Træsorter.

En Mand eller to i hvert Værelse, puslende med tynde Finerflager af graaligt Pæretræ, af sort Ibenholt, af brunligt Alpeahorn, af duftende Mahogni og udsøgt Bøg fra Schwarzwalds og Thüringerwalds Kæmpeskove —.

Eller Arbejderen vinder luende svære Basstrengene og spinkle fine Diskanttraade ind i Sangbunden og paasætter de smaa filtbesatte Dukkehamre, hvis Anslag om føje Tid skal drage Tonerne frem af Instrumentet. Overalt arbejdes med Værktøj i Haand, Maskinerne er banlyst fra disse Stuer. Fra Brødrene selv med Blyanten tegner Instrumentet op paa Kartonen, og til de atter faar det tilbage fra Værkstederne, rejst i Træ og Metal, for at egalisere det, er der ikke bleven arbejdet maskinmæssigt paa det.

Kendskabet til det enkelte Instrument bliver da saa intimt som vel muligt, og med en egen usvigelig Tryghedsfornemmelse kan Fabrikanten sætte sit Fabriksmærke paa det og lade det gaa ud i Verden.

HERM. N. PETERSEN & SØNS PIANOFORTEFABRIK

DET staar sikkert ikke for de flestes Bevidsthed, at Fabrikationen af Klaviaturinstrumenter er en Industri med en lang og hæderlig Fortid her i Landet. Og dog er det saaledes. Helt tilbage i Midten af det 18. Aarhundrede træffer vi i Kjøbenhavn Værksteder, hvor man tilvirkede Pianoets Forløbere, de den Gang benyttede Klavikordier og Klavicymbaler, hvis spæde Toner frydede vore Forfædre i Fiskebensskørternes Tid. Og da det egentlige Klaver, »Hammerklaveret«, blev opfundet i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, grunder der sig en ganske betydelig Industri paa disse Instrumenters Fabrikation. I 1825 opgives der at have været 7 Pianofortefabriker i Kjøbenhavn foruden enkelte i Provinserne, i 1840 fandtes der i Kjøbenhavn 14 Fabriker, og i vore

HERM. N. PETERSEN

Dage, da Klaveret er blevet saa at sige Hvermands Eje, er Pianofortefabrikationen voxet op til at være en dansk Industri med et anset Navn og af stor kulturel og praktisk Betydning. Ifølge Folketællingen 1901 fandtes der i Kjøbenhavn (med Frederiksberg) over 40 Fabriker, der ialt ernærede 699 Personer alene gennem denne specielle Form af Instrumentfabrikation.

* * *

Blandt de Firmaer, der har bidraget til at skabe den moderne danske Pianofortefabrikations smukke Navn, indtager *Herm. N. Petersen & Søn* en fremtrædende Plads.

Firmaets Grundlægger, *Herm. N. Petersen sen.*, fødtes i Sorø 1815 og kom 14 Aar gammel i Snedkerlære i Kjøbenhavn; efter at være bleven Svend gik han over til Pianofortefabrikationen og arbejdede paa den Marschall'ske Fabrik. I 1835—42 rejste han til Udlandet for yderligere at uddanne sig paa de bedste fremmede Fabriker, og ved sin Hjemkomst blev han Værkfører hos J. N. Gade, Komponisten Gades Fader, der drev en af Datidens største Fabriker.

Efter i 7 Aar at have forestaaet den Gade'ske Fabrik fandt Herm. N. Petersen det i 1849 paa Tide at blive sin egen Mand. Med ganske smaa Midler tog han fat paa at bygge de den Gang moderne taffelformede Klaverer, og hans Fabrikat fik hurtig et godt Navn; Skridt for Skridt arbejdede han sig frem og erhvervede sig Patenter paa en Række Forbedringer i Fabrikationen. Da Stifteren i 1889, 74 Aar gammel, trak sig tilbage, efterlod han sin Søn en Virksomhed med et anset Navn, der var naaet frem til at kunne producere et Klaver ugentlig.

Sønnen, *Herm. N. Petersen jun.*, var bleven omhyggelig uddannet under Fa-

INTERIØR AF UDSILLINGSLOKALERNE I BREDGADE

derens Øjne og havde derefter arbejdet i de bekendteste Pianofortefabriker i Tyskland, Frankrig, England og Belgien. Han tog fat med ung Energi, og snart trængte Fabriken til mere Plads; den flyttedes da til Koncertpalæet i Bredgade, men længe varede det ikke, inden Pladsen ogsaa her blev for trang. I 1897 købte Firmaet da »den Castenskjoldske Gaard« i Bredgade Nr. 23 og indrettede den efter sit Behov. I Hovedbygningen skabtes der ved Ombygning tidssvarende, store og smagfuldt indrettede Udstillingslokaler, og en stor Sidebygning opførtes. Alle sine Etager igennem giver denne Plads for de for Fabrikationen fornødne Værkstedlokaler, udstyrede med de nyeste og formaalstjenligste Arbejdsmaskiner. Her fejrede Fabriken i 1899 sit 50 Aars Jubilæum, og her er den allerede igen voxet sig for stor: der har maattet skaffes Annex-Lokaler i Ejendommen lige overfor, Bredgade 20. Men Virk-

somheden er da ogsaa naaet til nu at sysselsætte c. 80 Arbejdere, og den kan levere 6—7 Klaverer ugentlig.

* * *

En Vandring gennem de talrige Lokaler giver en Forestilling om den Omhu, Pianofortefabrikationen udkræver fra først til sidst.

I Hovedbygningens store Kælderrum træffer vi Tørrerum for de mange forskel-

INTERIØR AF UDSILLINGSLOKALERNE I BREDGADE

lige Træsarter, der benyttes i Fabrikationen. En langvarig Tørringsproces maa dette Materiale gennemgaa: først en Lufttørring i flere Aar paa aaben Plads, saa en grundig Eftertørring ved stærk, hele Aaret rundt ensartet Varme i disse Kælderrum. Først naar al Fugtighed saaledes er dreven ud af Træet, kan det bruges paa Værkstederne.

Kedelrummet med tilhørende Brændselsrum er, for at spare Plads, anbragt under Gaarden.

I Fabriksbygningens Underetage træffer vi paa Skære- og Høvlemaskinerne og de store Finerpresse; i en af disse kan der paa en Gang indspændes ikke færre end 24 Pianosider til Finering. Et andet interessant Redskab er de sindrige Forme, hvori Flygelsiderne bøjes — af en eneste Længde Træ! Til Boring af Huller i alle Størrelser i Pianoernes svære Jernrammer ser vi, ligeledes i Underetagen, et

W. E. JENSEN

Branche. Tre Aar senere (1898) antog Firmaet Navnet *W. E. Jensen & Søn*; i 1901, da Faderen døde, overtog Charles V. Jensen det for egen Regning.

Det oprindelige gamle Kobbersmedefirma har i Tidens Løb udviklet sig til en moderne specialiseret Virksomhed, fra hvis fabriksmæssigt indrettede Værksteder paa Vesterbrogade 107 der væsentlig udgaar Rørledninger, Svaleapparater, Kedler og Sikar til Bryggerier og Brænderier. Paa dette Omraade har Firmaet vundet sig et meget anset Navn og er kommet i intimt Samarbejde med den til den danske Bryggeriindustri saa stærkt knyttede Videnskab. Saaledes er Firmaet gennem sit Arbejde for Carlsberg-Bryggerierne kommet til at udføre de af Direktør A. v. d. Aa Kühle og Professor Chr. E. Hansen konstruerede Apparater til den af Hansen opfundne, banebrydende Rendyrkningsmethode for Gær, der har bidraget saa meget til det danske Bryggeris høje Standpunkt; der

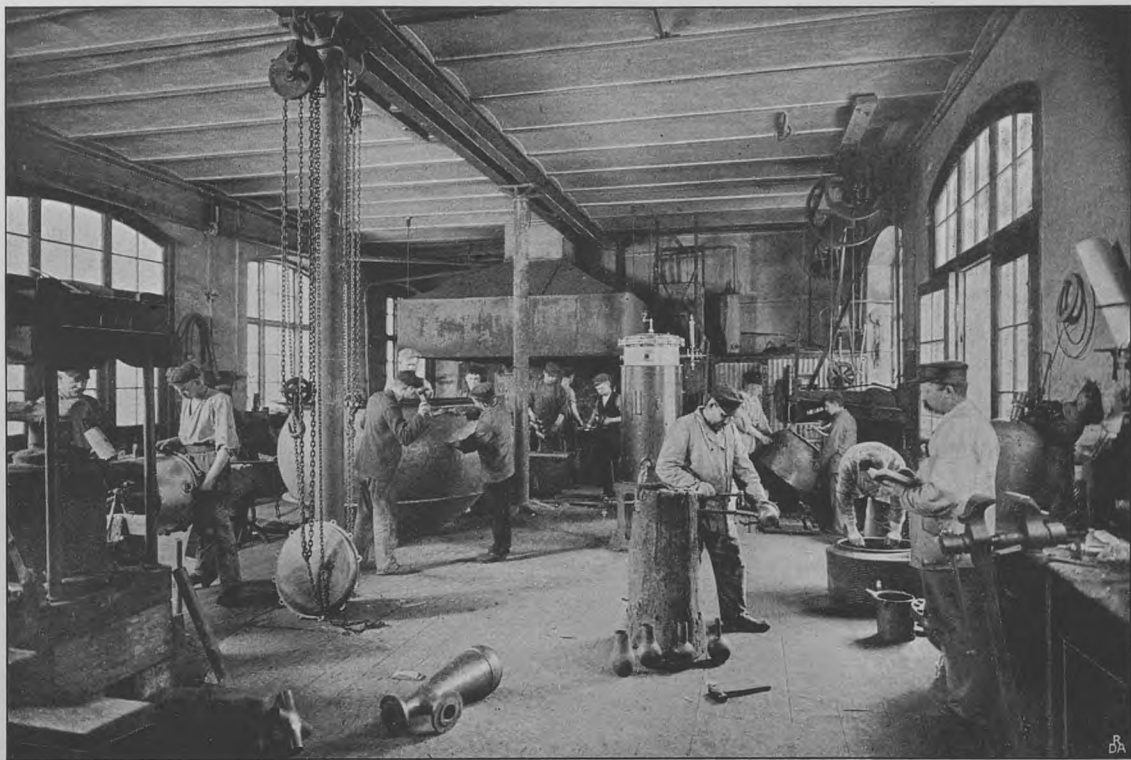
er fra Værkstederne udgaaet ca. 150 saadanne Apparater, deraf de fire Femtedele til Udlandet. Herved er Firmaet bleven bekendt med Ære langt udenfor Danmarks Grænser.

I de senere Aar er *W. E. Jensen & Søn* kommet ind paa en anden Specialitet, nemlig Sterilisationsapparater til Hospitaler; det har leveret saadanne til Kjøbenhavns Kommunehospital, til Diakonissestiftelsen og til Frederiksbergs nye Hospital samt de fleste kirurgiske Kliniker. Endvidere arbejder Firmaet for kemisk-fysiske Laboratorier; saaledes udfører det Apparaterne til Professor Kjeldahls Methode til Kvælstofbestemmelse, hvilke Apparater kræver særlig Omhu og Dygtighed, idet de dertil anvendte Kobberflasker ikke maa have nogen Lodning, men opdrives af et eneste Stykke Kobber ved Haandarbejde alene, uden andet Værktøj end Hammer og Ambolt. Selvfølgelig bruger Fabriken mekanisk Drivkraft (først Gasmaskiner, nu Elektricitet), nemlig til Centrifugalblæsere i Stedet for Blæsebælge og til forskellige Bore-, Slibe- og Hamremaskiner; men der benyttes i dens Virksomhed i stort Omfang Haandarbejde, og særlig Opdrivningen af de nysnævnte Kobberflasker giver et smukt Vidnesbyrd om den Højde, hvortil denne Anvendelse af den fuldkomneste af alle Maskiner, Haanden, er udviklet i denne Virksomhed.

Tidligere forfærdigedes der ogsaa loddede Kobberør, men fra Halvfjerdserne indføres der i deres Sted trukne Kobberør fra Valseværkerne; heri driver Firmaet en ikke ubetydelig Import. Dets egen Virksomhed indbefatter ikke længer Tilvirkning af forholdsvis raa Halvfabrikater; i et Tidsrum, der for dansk Industri har været en rig Udviklingsperiode,

CHARLES V. JENSEN

INTERIØR FRA VÆRKSTEDET I STUEN

har det gamle Kobbersmedefirma paa en smuk Maade fulgt med Tiden, saaledes at det med Intelligens og højt udviklet Haandværksdygtighed har formaet at være dansk videnskabelig-teknisk Fremskridtsarbejdes værdifulde Medhjælper — selv et betydningsfuldt Hjul i dette Fremskridtsmaskineri, hvori Videnskab og Kundskab er de drivende Kræfter, men for hvilket et paa Udviklingens Højde staaende Haandværk er en nødvendig Udviklingsbetingelse. Men Firmaet har ogsaa altid sat sin Ære i at stille sig det samme Maal som dets store Kunde, gamle Brygger Jacobsen: stedse at levere det bedst mulige Arbejde.

Jul. Wulff.

J. R. LUND

PARISERETABLISSEMENT

BLANDT »Mændene fra 1848« spiller *Haandværkeren* en langt større Rolle, end de fleste nuomstunder aner. Man forestiller sig almindelig, at Fyrgetyvernes Frihedsbevægelse først og væsentligst havde et *akademisk* Snit — det er Studenter-Førerne, Ploug og Orla Lehmanns trodsigt-burschikose, aandsaristokratiske Ansigtstræk, som for Nutidsbevidstheden giver Billedet af hin Tid dets Profil. Paa Erindringens Historie-Relief gaar disse »Herrer i Aandernes Rige« forrest i Frihedstoget og samler hele Opmærksomheden om sig — bagefter kommer blot »Folket« eller »danske Mænd og Kvinder,« som det hedder paa

J. R. LUND

Foden af Theaterplakaterne, med andre Ord: en forskelsløs Masse. Opfordres man saa til nærmere Eftertanke, tror man svagt at kunne mindes, der dog vistnok stikker Bonde-Fysiognomier frem fra Mængden — »naar Tider vorde onde, kald Konge paa din Bonde« og »Danmark gennem Nød og Fare bæres skal af sin stærke, frie Bondestand«, saaledes lød jo Sangen den Gang!

Men Virkeligheden var en ganske anden: hin stolte Rejsning var saa at sige helt

og holdent en *By- og Borgerbevægelse*, hvor »Aandens Mænd« vel nok gik i Spidsen, men »Haandens Mænd« kom dem lige i Hælene — den unge Haandværksmester var netop efter »Studenten« Frihedstidens fornemste *Type*, og »ham fulgte vel hundrede Svende«: just saaledes blev det til et helt Tog!

Thi har den ellers spredte Hob
paa Livets stille Baner
engang adlydt det samme Raab
og fulgt de samme Faner;
har Høj og Lav og Rig og Arm
af samme Tanke følt sig varm,
af samme Fryd og samme Harm
— var det i Ott' og Fyrre!

FIRMAETS TIDLIGERE FORRETNINGSLOKALE

Det var fra *Paris*, hin Tids færende Haandværksmand havde hentet sin frie Holdning hjem, i Seinestadens Luft han havde indsuget Friheds-Længsel og Friheds-Tro, — det var ogsaa derovre, han var truffen sammen med de Landsmænd af det »lærde Laug«, som siden efter skulde blive hans Fæller og Førere i den hjemlige Kamp for Frihed. Det var den »frie, stærke« Aand i Fyrrernes Frankrig, som bandt de unge Mænd broderlig sammen og gav dem Haab og Mod til med denne Kamp som Maal at drage tilbage til deres Fædreland. Store og dristige var de Tanker, som i hine Aar blev tænkt i Paris' Værksteder og Studerekamre, vel skikkede til at ene Ungdom i fælles Begejstring — og særpræge dem for Resten af deres Liv.

Om Ingen gjaldt dette mere end om Johan Rasmus Lund, som just var iblandt de unge danske Haandværkere, der i denne store Brydnings-Tid opholdt sig i Paris. Han var født i Kjøbenhavn den 13. December 1822, og hans Fader var, betegnende nok, *Frimester* (altsaa udenfor Lauget) i Snedker-

faget. Da Drengen var konfirmeret, blev han først anbragt hos en Købmand i Hillerød, men kom kun kort efter i Skræderlære hos en Slægtning i Horsens, og her blev han Svend den 4. Oktober 1841. Faa Aar før var der udkommet en kongelig Plakat, som forbød danske Haandværkssvende paa deres Vandringer at besøge eller opholde sig i Lande, »hvor Associationer og Forsamlinger af Haandværkssvende taaltes« — Meningen hermed var især at holde de unge Mennesker borte fra det »revolutionære« Frankrig! Men ligesom denne »krænkende og ufortjente Mistillid til den danske Haandværkerstand« strax blev modtagen med skarp Protest af denne Stand, saa forfejlede den ogsaa fuldstændig sin Virkning: Haandværkeren satte sig ej alene simpelthen ud over den, men selve Paris fik nu netop forøget Tiltrækningskraft. Og det var da ogsaa didhen, den unge Lund skyndsomst styrede sin Kurs.

Men for en *Skræder* var det nu mere naturligt end for nogen Anden: gennem Aarhundreder havde Paris været *Modens* Dronning, som den endnu ubestridt er det for Damedragtens Vedkommende, — det var først langt senere end Fyrrerne, at Sceptret tabtes paa *Herreskræderiets* Felt: efter gammel Skik skal nemlig Herremoden altid frembæres af en kongelig Person og skabes derfor ikke let i en Republik. Og dog turde ogsaa paa dette Omraade Paris' Indflydelse, efter at Edward VII fra galant Prince of Wales er bleven graanet, gravalvorlig Monark og Landefader, paany være i afgjort Stigning.

Dog, som sagt, *den Gang*, da Lund drog til Frankrigs Hovedstad, var det saa helt utvivlsomt det rette Sted for *Snit* og *Façon*, og i de Aar, han blev derovre (fra

1841—46), lærte han da ogsaa sit Fag til Fuldkommenhed. Samtidig deltog han med Liv og Lyst i sine danske Kammeraters Samfærd: her traf han en Række højtbe-gavede, unge Mænd, der senere vandt sig bekendte Navne: Professor Adolf Steen, Højesteretsadvokat Gustav Brock, Rustmester Christensen, Finerskærer H. C. Frederiksen, Bogtrykker Sally B. Salomonsen osv.

I de unge Aar slaar Hjertet varmt, ikke mindst, naar i Udlændighed Lands-mandskab og fælles Begejstring for Tidens Tanker fører En sammen — og det var just Tilfældet her. Da Lund kort før Christian VIII's Død vendte tilbage til sit Fædreland, var det som udpræget Frihedsmand.

Han vilde være *selvstændig* — det var det Forsæt, han vendte tilbage med, og

FIRMAETS NUVÆRENDE FORRETNINGSLOKALER

han gennemførte det med jernfast Villie. Da han efter at have løst Borgerskab som Skræder den 18. Maj 1847 nedsatte sig i en mindre Butik i Grønnegade, gik det til en Begyndelse kun saare smaat: der maatte voves, saa han, for at vindes. Saa flyt-tede han resolut sit »Pariserskræderi« hen paa Kongens Nytorv og aabnede i Nr. 24 et Etablissement, som efter Datidens Forhold var baade stort og flot anlagt. Og nu slog han an — erobrede sig en fin og betalingsdygtig Kundekreds, som netop vilde have Klæder, der sad godt, ikke hjemmegjort »Vadmel«, men smukke og solide Stoffer.

Det var en politisk bevæget Tid, han kom hjem til, og med Liv og Sjæl slut-tede han sig til Frihedspartiet. Samme Aar, han etablerer sig, er han med til at danne »Haandværkerdannelsesforeningen« — i Forvejen var allerede gaaet Stiftelsen af Læseforeningen (1836), Industriforeningen (1838) og Haandværkerforeningen (1840),

KLÆDELAGERET

INTERIØR FRA PRØVEVÆRELSET

alle Frugter af det politiske Samarbejde mellem hjemvendte unge Pariserfarere og de hjemlige Frihedsmænd. Det er som en hel Slagorden, hvori der her rykkes frem, og da Haandværkerdannelsesforeningen dannede venstre Fløj og overhovedet gik mere og mere op i direkte Politik, kom den under Tidens Gæring ganske naturligt til i første Omgang at spille Hovedrollen. J. R. Lund var et af dens virksomste Medlemmer, i 1848 var han desuden med i den Deputation, som overbragte Frederik VII Adressen om udvidet Valgret, blev derpaa Medlem af Valgreformkomiteen og endelig i 1850 Haandværkerdannelsesforeningens Formand. Allerede i Forvejen havde han mangfoldige Gange med Iver deltaget i dens Forhandlinger, bl. a. holdt han selv i Foreningen et Fordrag om Laugstvang, i hvilket han, betegnende nok for hans sunde Blik, med Styrke fremhævede Næringsfrihedens rette Begrænsning »Det er ikke nok,« — saaledes faldt hans Ord — »at de, der forbruger Genstandene, erholder disse billigt, der maa tillige tages skarpt Hensyn til, at de, der frembringer disse Genstande, kunne bestaa og ernære sig paa en Maade, der er det menneskelige Samfund værdigt.«

Lund havde nemlig af sin egen Forretning hurtig lært, at det ikke er *Billigheden*, det først og fremmest kommer an paa, — den billige

Indkøbspris kommer kun altfor ofte Forbrugeren »dyrt« til at staa. Nej, hvad Køber og Kunde kan gøre Fordring paa, er en *reel Behandling*, hos en Skræder først og fremmest en durabel og holdbar Kvalitet, og det var da ogsaa *det* Forretnings-Princip, han selv førte igennem. Ej alene forstod han Kunsten at give enhver Klædning et individuelt Snit — H. C. Andersen klædte han f. Ex. ikke *moderne*, men gav ham den rette »digteriske« Buxevide — men han var tillige, hvad man med Rette har kaldt »*stofbejstret*«: det var ham en Fryd at kunne præsentere sine Kunder lækre og indbydende Klædevarer, som var lige udsøgte i Henseende til Mønster, Farveblending og Vævning. Efter Krigen i 1864 var det da ogsaa fornemmelig ham, som førte

PRIVATKONTORET

den danske Herreverden ind paa at bruge *engelske* Stoffer og lærte den at vurdere deres smagfulde Soliditet.

Overhovedet falder Lunds Glansperiode just i hin økonomisk saa glimrende Periode herhjemme, som strækker sig fra Tresernes til Halvfjerdsernes Midte: han var i dette Tiaar ubestridt den første og største i sit Fag her paa Pladsen. Fra hin Tid stammer ogsaa hans store *svenske* Klientel, der siden da har bevaret sig trofast ned gennem de skiftende Tider, og som endnu den Dag i Dag er en stor Støtte for Firmaet.

Det siger sig selv, at medens han saaledes fra ingenting skabte sig en saa stor og anset Forretning, maatte han lade Politiken fare og vie sig helt til sin Gerning. Men til at virke for sine *Fagfæller*, fandt han dog stadig Tid. Da Skræderlauget faldt bort i 1862, fik han stiftet Skrædernes Mesterforening, hvis Formand han siden var i samfulde 24 Aar, og i denne sin Egenskab udførte han et meget betydeligt Arbejde, saaledes bidrog han væsentlig til Oprettelsen af Skrædermestrenes Stiftelse, Sygekasse, Begravelseskasse osv. Han lagde da ogsaa Grundstenen til Foreningens Formue ved en sjælden uegennyttig Handling: da han nemlig i 1864 af Regeringsmyndighederne fik Tilbud om Overtagelsen af Soldaternes Beklædning, udvirkede han, at denne vældige Entreprise, der kunde have skaffet ham selv en saa betydelig Fortjeneste, overdroges til Mesterforeningen som saadan, saa at Fortjenesten kom samtlige københavnske Mestre til Gode.

Det enkelte Træk viser egentlig hele Manden, som han var: en storstilet Natur, rundhaandet og uegennyttig, en udpræget Personlighed, som fulgte sit eget Hoved og gik sine egne Veje — *sære* Veje, tilføjedes der ofte af de Haandværker-Kollegaer, som selv kun kendte den lige, slagne Landevej! Men ogsaa disse var ligesaa redebomme som de, der forstod ham bedre, til stedse at anerkende hans Retsind og gode Hjerte.

Den 29. April 1893 afgik han ved Døden, hans Enke overtog Forretningen, og paa hans unge, da kun 19-aarige Søn, Aage B. Lund, kom nu med ét hele Dagens Byrde til at hvile. Det var ingen let Arv at løfte, men meget hjalp det netop, han var saa ung, han ikke helt forstod Opgavens Vanskelighed: i Stedet for at lade sig tynges til Jorden af sit store Ansvar, tog han frejdig og ufortrøden fat, og det har da ogsaa lønnet sig. *J. R. Lunds Pariseretablisement*, af hvilket Aage B. Lund siden 1. Febr. 1899 er Eneindehaver, staar fremdeles som et af Hovedstadens første Herreskræderier og hævder saaledes stolt sit gamle Ry. Ikke alene overfor Kunderne har A. Lund bygget videre paa Traditionerne, men ogsaa i Forholdet til *Arbejderne*: den Dag i Dag har han Arbejdere i sin Tjeneste, som har været knyttede til Firmaet i 25, 30 ja 50 Aar. Samtidig er Forretningen udvidet til i stort Omfang ogsaa at omfatte Uniforms-Arbejde, ikke mindst til *svenske* Officerer.

Til næste Aar har Firmaet bestaaet i 60 Aar, tør saaledes med fuld Føje kaldes en *gammel* og *ærværdig* Forretning. Et Besøg i Firmaets nye, elegant udstyrede Lokaler i Mezzaninetagen, Kongens Nytorv 8, vil imidlertid hurtig overbevise Enhver om, at det ikke *alene* er en gammel Forretning, men samtidig en *urmoderne*, som stadig er et Skridt forud for Smagens og Modens lunefulde Hast.

Og saaledes bør det ogsaa være: den store Nutids-Skræder maa som en ærbødige Kavalier stadig gaa *foran* og lyse Vej for Hendes Majestæt Moden, saa at ingen ret ved, om det er *hende*, som foretrækker at gaa bagest, eller *ham*, som ligefrem fører an.

BERNHARD HERTZ

DET er en netop ligesaa uretfærdig som udbredt Miskendelse af vore jødiske Medborgere, at »egentlig« kun Handel og Pengevæsen »ligger for« dem! At Jøderne i Aarhundreder kun drev dette Erhverv, er vel sandt, thi den middelalderlige Barbarisme levnedede dem simpelthen intet andet, men om Racens Anlæg beviser dette selvfølgelig intet. Og her i Danmark, hvor man tidligere end i de fleste andre Lande gav Jøderne menneskeværdige Kaar, viste det sig ogsaa snart, at der baade var Lyst og Evner i saa at sige alle Retninger. Tidlig herhjemme træffer vi derfor den *jødiske Haandværker* som landskendt Type.

Af saadan Haandværker-Herkomst er just Bernhard Hertz, der fødtes her i Staden 8. Februar 1834. Bedstefaderen var Bager, Faderen Garver. At Bernhard blev sat i Haandværkerlære, faldt derfor af sig selv. Efter i fem Aar at have været Lærling hos en kjøbenhavnsk Guldsmed, gik han som Svend til Udlandet og begyndte efter Datidens Skik sine »Vandreaar«. For Bernhard Hertz kom disse til at vare lige op til Kriseaaret 1857 — da vendte han tilbage til sit Fædreland efter at have arbejdet baade i Stuttgart, Pforzheim, Genf, Paris og London. Alle vegne havde han brugt sine Øjne og sin Tid vel, studeret sit Fag teknisk og kunstnerisk til Bunden; men den værdifuldeste Kundskab, han hjembragte, var en ny kemisk Maade, hvorpaa der kunde gives det matte Guldarbejde en hel anden Glans end hidtil kendt herhjemme. Nok er det, Bernhard Hertz kom alene herved rig hjem — vel at mærke paa Erfaring og Duelighed, Penge havde han ingen af, og Forholdene herhjemme var efter Krisen just langt fra opmuntrende: hvor skulde der efter slig en Lande-Ulykke kunne blive Raad til at købe Guldtøj? Intet Under, Faget laa helt dødt hen.

Hertz gjorde imidlertid sit Mesterstykke, fik det antaget den 26. April 1858, solgte det til Frederik VII for 300 Rdl., og med disse Penge begyndte han saa paa egen Haand, blot med et Par Lærlinge, og paa Grund af sine Guldvarers særegne Glans fik han dem da ogsaa forholdsvis hurtigt afsatte til kjøbenhavnske Guldsmede, der holdt Butiker — direkte Salg til Publikum har altid ligget uden for Forretningen. Efter knap to Aars Forløb var han allerede saa vidt, at han kunde antage Arbejdere, og i 1860 tog han derfor Borgerskab.

Hertz begyndte nu paa de moderne Blomstermotiver og oldnordisk Smykkearbejde — Efterligninger af vor Oldtids Bronzeornamenter i Guld —, som slog vældig an hos Publikum, og han fik derved efterhaanden alle Guldsmede her i Landet og i Norge til Kunder. Han indsaa imidlertid, at for den danske Købeevne maatte der skabes billige Ting, og han grundede derfor i 1868, samtidig med at Forretningen flyttede fra Rosenborggade til St. Kongensgade 27, et Værksted i stor Stil — efter Datidens Forhold et Mønsterværksted, hvor norske og svenske Guldsmede snart kom i stadigt Besøg for at gøre Indkøb.

1878 udstillede Hertz sine oldnordiske Smykker paa Pariserudstillingen og tog Sølvmedaillen. Selv saa han paa denne Udstilling det første med Sand matslaede Metal, og ved sin Hjemkomst forsøgte han derefter at fremstille sine Oldtidssmykker i Sølv. Da dette lykkedes, og det derefter stod Hertz klart, at der herved var skabt

BERNHARD HERTZ

en virkelig Masseartikel, indrettede han resolut Maskinkraft til Valsning og Matting. Han fik ved denne sin Resoluthed et Forspring for Tyskerne og gjorde en kolossal Forretning.

1880 udstillede han i Holland og fik ogsaa der Sølvmedaille.

Men det laa i Hertz' Natur stadig at ville videre og videre: da der efter vor udmærkede Stengravør Schultz' Død ikke var Nogen herhjemme til at optage hans

GEORG HERTZ

Gerning, sendte Hertz i 1882 en af sine udlærte Gravører til Udlandet, for at han kunde hjembringe fornødent Kendskab til Stenslibning. Saaledes fik Hertz en ny Streng paa sin Bue — paa hans Fabrik udføres Vaaben- og Monogram-Gravering i Sten for hele Skandinavien!

Samme Aar valgtes han af Guldsmedelaugets Delegeret i Regeringskommissionen angaaende Stemplingen af ædle Metaller — Frugten af dennes Arbejde blev, som bekendt, Loven af 5. April 1888. Det kan forøvrigt i denne Sammenhæng endnu nævnes, at Lauget ligeledes har valgt B. H. til at forestaa Opførelsen af en Fribolig for Mestre og Arbejdere og til Formand for Byggeforeningen.

Fra Firsernes Begyndelse begyndte Hertz at lade Sverige og Norge regelmæssig berejse. 1887 var Kundekredsen voxet saa stærkt, at der maatte bygges en ny Fabrik i St. Kongensgade 23 — denne beskæftiger nu c. 60 Arbejdere og Lærlinge.

Paa den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888 udstillede Hertz en stor Samling Smykker i *svensk* Smag og Stil, og hans Afsætning i dette Land tiltog derved saa vældigt, at han i 1898 ligefrem maatte etablere et Lager i Stockholm. Samtidig omdannedes denne Gren af hans Virksomhed til et særligt Aktieselskab: »Aktiebolaget Bernhard Hertz«. Som Forretningsfører heri er ansat Firmaets tidligere Rejsende, Axel Rosin, medens samtidig Vilhelm Drøhse, som har arbejdet hos Hertz, er Leder af et til Aktieselskabet knyttet Juvelerværksted, der alene beskæftiger 20 Mand. Guld- og Sølvvarerne leveres fra Fabriken i Kjøbenhavn.

1889 deltog Hertz paany i Pariserudstillingen og fik atter Sølvmedaille.

1892 optog han sin Nevø, Georg Hertz, som Compagnon.

Aaret efter udstillede Firmaet Bernhard Hertz paa Verdensudstillingen i Chicago og fik ogsaa her Udmærkelse. Personlig besøgte han Udstillingen, og paa *sin* Vis lærte han atter noget nyt: Amerikanernes særegne Maade at behandle Metaller paa. Ved sin Hjemkomst tog han denne Methode rettidig op og fik sin Fabrikation bragt paa Tidens Højde.

Endelig i 1904 har Hertz med sin vante Utrættelighed heldigt og dygtigt optaget en hel ny Branche, nemlig Emaillearbejdet, som for Øjeblikket er Tidens Løsen i dette Fag!

BRØDRENE DRAGSTED

HOFJUVELERERE OG HOFGULDSMEDE

DEN 30. November i Aar, 1904, er det halvtredsindstyve Aar siden, at den Forretning blev grundlagt, som nu ejes af *Brødrene Dragsted*. Det var deres Fader, »gamle Dragsted«, der paa hin Dag tog Borgerskab som Guldsmed.

Arnt Nikolaj Dragsted var født i Kjerteminde den 9. Juni 1819. Han blev først Bagerdreng, men hans Hu stod til at have med haardere og mere genstridige Stoffer at gøre end den bløde Brød-Dejg, og 17 Aar gammel kom han derfor i Guldsmedelære. Store var Fordringerne til Faget just ikke den Gang, med en for Nutidsøjne ret naiv Snustobaksdaase af Sølv slap han gennem Svendepøven, men da han saa kom her til Hovedstaden og fik Arbejde paa Hof-Juvelerer A. Michelsens Værksted, viste det sig snart, hvad for rige Udviklings-Muligheder der egentlig boede i ham. Det var atter her Hetsch, det danske Haandværks store Velgører, som ved en Dag tilfældig at se nogle af hans Tegninger fik opdaget, hvilke Løfter disse gav — og dette gav Stødet til, at Dragsted fik den Uddannelse, hans Evner behøvede og fortjente. Han blev Elev af Kunstakademiet, vandt den lille Sølvmedaille, fik Stipendiehjælp til en Studierejse, og da han kom hjem herfra, kunde han med Rette føle sig — og nedsætte sig — som Mester.

Ikke, at han begyndte med at slaa stort paa, *det* laa nu en Gang hans støtte og sindige Natur saare fjernt! Nej, at gaa gradvis frem, men stadig fremad, aldrig tilbage — gaa fra det Smaa til det Store, prøve forsigtigt Fodfæstet, men saa ogsaa træde Skridtet djærvt og sikkert, saaledes var det »gamle« Dragsteds Art, længe før han virkelig blev gammel. Snarere voxede Dristigheden med Aarene: frejdigere og frejdigere paatog han sig større og større Opgaver, saa *sikker* i sin Udførelse følte han sig efterhaanden. I sit 75. Aar fejrede han saaledes sit 40-aarige Mester-Jubilæum ved at fuldføre den navnkundige »Nationalpokal« med Statuetter af vore Søhelte paa Laag og Sider — et sandt Pragtstykke af Sølvsmdekunst. Blandt hans første store Arbejder skal nævnes Guldhornet fra de danske Kvinder til Digteren Ingemann. Saa stort et Ry er der alene gaaet af disse to Arbejder, at man let forstaar, hans Kollegaer i Faget gav deres Agtelse og Beundring det for dem saa naturlige Udtryk: at stille ham paa den første Plads iblandt sig: fra 1880 til sin Død var Dragsted Oldemand i Guldsmedelauget. Og da dette i 1885 fejrede sin 200-aarige Bestaaen, blev Dragsted belønnet med Fortjenstmedaillen i Guld.

I gamle Dragsted havde man Typen paa den virkelige Kunsthåndværker: en Mand med en Kunstners skabende Fantasi, en Kunstdyrkers fine og indtrængende Kendskab til alle Stilarter og en Teknikers aldrig svigtende Fortrolighed med Materialet og dets rette Behandling.

Naar hans Sønner, Frants og Alfred Dragsted, har kunnet fortsætte Traditionen og ført Forretningen frem til nye og store Sejre, saa skyldes det netop de selv-samme Egenskaber, »dem de i Arv efter Faderen fik«. Frants, der er født i 1852, er særlig uddannet i Faderens Specialitet: Ciselering og Sølvarbejde, medens den 4 Aar yngre Alfred fornemmelig har kastet sig over Juvel- og Emaillekun-

FRANTS DRAGSTED

sten. Frants indtraadte allerede i Faderens Forretning i 1875, hvad der strax betød en Udvidelse af Værkstedet, Alfred begyndte, efter et mangeaarigt Lære- og Studieophold i Dresden, Hanau og Paris, først for sig selv med et Juvelerværksted i St. Kongensgade, men 1891 forenedes atter Familien i én Virksomhed, som derefter fra 1. Oktober s. A. kom til at føre Firma-Navnet »A. Dragsted« i Stedet for det tidligere: A. N. Dragsted. Denne døde i 1898.

Alverden kender Forretningens skønne og smagfulde Butiks-Lokale i Bredgade Nr. 17 bag den i Renaissance-Stil holdte Façade med Egetræs-Maling, Bronze-Ornamenter og med Rigets, Stadens og Guldsmedelaugets Vaaben i Guld og Farver. I det store, brede Vindue straalder det festlig af Sølv og Ædelstene i rige Former og fagre Smykker. Og træder man indenfor, dvæler Øjet med Velbehag snart ved Rokokoens lunefulde Snoninger og kokette Sving, snart ved Em-

pirens slanke Fornemhed, saa igen ved et Renaissance-Stykkets djærve Fynd, den hele Klarhed og Kraft i Linier og Forhold, der holder Motivernes Ødselhed strengt i Ave. Og saa virker atter som yderste Modsætning hertil den moderne Stils bløde, bugtende Former, dens sælsomt svungne Linier, en egen frisk, yppig Blomster-Ynde, som paa én Gang er zart og frodig, har Stenglens svajende Slankhed og Løvet's rige Fylde.

Netop hos Dragsteds kan dette studeres, fordi der over alle Arbejder, som udgaar herfra, er den velsignede Stilsikkerhed, som tillader Haandværkeren at tumle sig frit og frit skabende paa det én Gang givne Felt, just som man gør det, naar man har *Fortrolighed* med Terrainet, gerne kunde befare det i Blinde eller Mørke uden noget Steds at snuble eller løbe paa. Der arbejdes f. T. i Værkstedet med i Urner og Sølvskaale at genopfriske de en Gang saa fortærskede oldnordiske Motiver, og atter dér maa man beundre, hvorledes *Friheden* i Stils Behandling netop forener sig med, næsten følger af Sikkerheden. Paa Juvel- og Emaillé-Arbejdernes Omraade er det derimod Originaliteten og Opfindsomheden, man især føler sig slaaet af.

Blandt de mange ypperlige Stykker, som skyldes Brødrene Dragsted, skal eksempelvis anføres: det prægtige Bæltespænde, som »Store Nordiske« skænkede Li-Hung-Chang, og som udførtes personlig af Alfred D. for O. C. Collin, hos hvem det var blevet bestilt. Efter dette Alfreds første Arbejde herhjemme er senere i Firmaets Tjeneste fulgt det dekorative Bind til Frederikskirkens Bibel, som han skænkede Tietgen, fremdeles de superbe Farvefremstillinger i Limoges-Emaillé af Markuskirken og Dronning Louises Arbejdsværelse. Endelig maa med særlig Hæder nævnes den saakaldte »Kongepokal«, som Brødrene i 1899 skænkede til det

ALFRED DRAGSTED

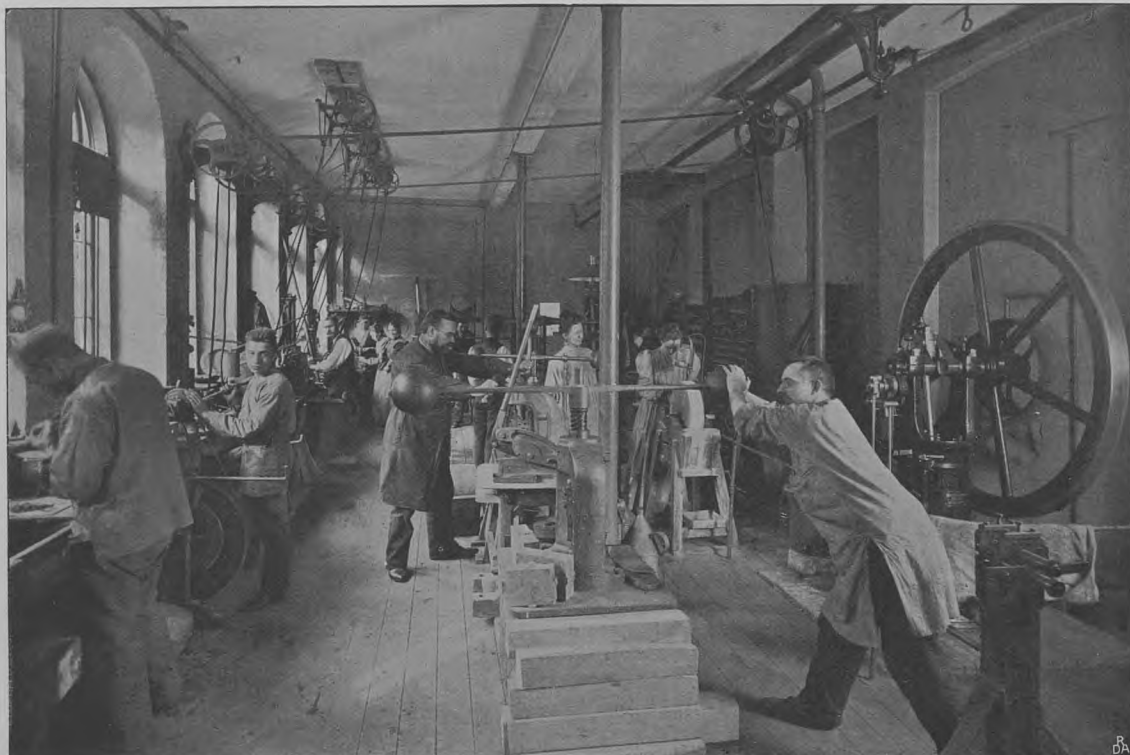
UDSTILLINGSLOKALET I BREDGADE 17

DET INDRE AF Udstillingslokalet

kgl. kjøbenhavnske Skydebroderselskab, et sandt Mesterværk af moderne Guldsmedekunst!

Det er dog ikke alene slige store, kostbare Stykker, som udgaar fra Dragsteds, der har skabt deres Ry: i den billigste Brosche, den almindeligste Lysestage genfindes de samme gode Egenskaber som i hine. En Specialitet for Firmaet er endelig Prægningen af Medailler: den tæller allerede i Hundredetusindvis, den Mængde af Fest-Emblemer og egentlige Medailler — til Udstillinger, Idræts- og andre Stævner, — som der i denne Udstillingernes, Festtogenes og Stævnernes Tidsalder er udgaaet fra

AFDELING AF VÆRKSTEDET OG PRÆGEANSTALTEN I DR. TVÆRGADE 28

Brødrene Dragsteds Værksted. Og ogsaa her, hvor der dog kun arbejdes, om man vil, ren mekanisk, ved Stempelpressens Slag, ogsaa her, hvor Mangfoldiggørelsen og Billigheden nærmer os til en hel anden Sfære end *Guldsmedens* sædvanlige — ogsaa her gælder det ikke desto mindre, at kunstnerisk Smag og kunstnerisk Stil sans altid kan ses at have haft sin Finger med i Spillet.

I Efteraaret 1898 blev Brødrene udnævnt til kgl. Hofjuvelerere og — hvad der især er en sjælden Udmærkelse — *Hofguldsmede*. Anden *ydre* Anerkendelse har Dragsted'erne ikke erhvervet, — saa yderst betegnende vilde »gamle« Dragsted paa alle de Udstillinger, hvor han har været med, ikke deltage i Præmieæskningen, men være *hors-concours*.

Det blev symbolsk. Thi *hors-concours* er Firmaet endnu i hele sin Dagsgerning og daglige Færd.

BUTIKSFORRETNINGER

haanden at højne og hæve sin Forretnings Niveau. Men det fuldstændige og afgørende Brud med Fortiden faldt det ganske naturligt ikke i hans Lod at gennemføre, det skete først, da et nyt Slægtled rykkede op, da Simonsen, efter 28 Aars ihærdige og dygtige Virksomhed, i 1892 overdrog Firmaet til sin mangeaarige Medhjælper C. A. Hagemeister og sin Søn C. B. Simonsen.

HOVEDFORRETNINGEN FREDERIKSBERGGADE 40

Ganske symbolsk flyttedes samtidig Forretningen til et nyt Lokale: det saakaldte »skarpe Hjørne« af Frederiksberggade, det samme Sted som nu, men den Gang var Bygningen, som laa der, graa og gammel — og vel var man nu fra Kælderen kommen op i Stuen, men derved paa en Maade lidt for højt: for at komme derop skulde Kunden stige op ad en gammel stejl Stentrappe.

Dog, var Huset og Trappen gamle, var til Gengæld Folkene i Butiken unge — og vel kendte med Nutidens Fordringer. Det gjaldt om at skabe en Forretning, hvori en virkelig Herre kunde blive »klædt paa«, klædt paa *comme il faut* — fra inderst til yderst, fra Top til Taa, fra Skjorten til Redingote'n, ja fra »Uldtrøjen« til Ulstercoat'en, som fra Strømperne til Flippen, ja fra Støvlerne til Hatten. Og samtidig skulde Snittet være fixt og Stofferne moderne — just hvad Englænderne med ét Ord fyndigt og træfende kalder *fashionable*.

Med dette Maal for Øje tog de nye Chefer fat: Klædevarerne importerede de direkte fra Udlandet, særlig fra England, de oprettede et første Klasses Skræderi og skabte sig en Specialitets-Artikel i det nu saa bekendte »Stjernelinned«.

Paa denne Basis arbejdede de videre og videre, sørgede efterhaanden for at faa knyttet de bedst mulige Svende til deres Systemer, faa de eleganteste og solideste Stoffer fra deres Leverandører, de nyeste og for vort Klima og vor Smag mest passende Moder ved hyppige og regelmæssige Forretningsrejser i Udlandet.

Der var dog i een Henseende, at Firmaets Indehavere midt oppe i den rastløse Fremgang stadig syntes, at man ligesom kom til kort: *Lokalet* følte forholdsvis snart som baade for snævert og for lidet nutidssvarende — Rammen passede ikke rigtigt til det stilfulde Indhold.

Da kom selve Byens Udvikling dem ganske *direkte* til Hjælp. Da Stadens prægtige Raadhus en Dag stod fix og færdigt for de undrende Københavneres Øjne, kunde de ikke godt længer undgaa at se, hvor hæsligt og forældet det gamle *Halmtorv* egentlig saa ud — ganske netop som en Udkant af en By, en *Vrangside* ud mod nogle gamle Volde. Og nu skulde det pludselig være, ja *var* uimodsigelig blevet Byens Midtpunkt. Da var det, som Husene rundt om paa det gamle Torv skammede sig, saa de faldt helt om — den ene Storbygning skød i Løbet af faa Aar op efter den anden, og blandt de smukkeste den kokette Kopi af selve Raadhuset: Hotel Bristol.

Under Ombygningen maatte Firmaet Chr. L. Simonsens Efterfølgere ty midlertidig

FILIALEN GL. KONGEVEJ 124, HJØRNET AF BÜLOWSVEJ

hen i Frederiksberggade 16, men ikke saa snart var Plankeværket faldet, før Firmaet flyttede ind i sine nuværende flot og bekvemt udstyrede Lokaler i Hjørnestue-Butiken.

Og hermed er Forretningen indtraadt i sit 3. Stadium: det højst moderne — fuldt og helt *up to date!* Vejen gaar nu hverken ned eller op ad stejle Trapper — naar nu Københavneren rent uvilkaarlig standser udenfor Hjørnebutikens flotte Vindues-Udstillinger, saa »falder« han saa helt af sig selv, ganske mageligt og komfortabelt lige fra Gaden ind i Stuen.

— Men ikke nok hermed! I September 1900 aabnede Firmaet desuden en Slags Søster-Forretning paa Gl. Kongevej, Hj. af Bülowvej, under det betegnende Navn »*Prince of Wales*« — Edward VII var jo den Gang endnu kun Herre-Modens og ikke tillige Englands Konge. I April 1903 udvidedes den til ogsaa at omfatte Børne-Habitter.

»*Prince of Wales*« gør det samme solide og smagfulde Indtryk som Forretningen paa Raadhuspladsen, og dermed er egentlig alting sagt. »Chr. L. Simonsens Efterfølgere« har ved sin Beliggenhed ved den gamle Bys Ind- og Udgang mod Vesterkanten tjent mangan god Skilling paa Frederiksberg-Kunder — det er da bogstave-

lig talt en Slags Imødekommen fra Firmaets Side, naar saaledes Bjerget for en Gangs Skyld er gaaet til Muhamed.

Man kan nu, alt efter som man boer vest eller øst for Byens Centrum, vælge sig det ene eller det andet af disse store, moderne, vel betjente Udsalg — i begge Tilfælde er det et lækkert Syn: slig en vel udhalet, moderne Herre-Ekviperingshandel med sit elegante og righoldige Udvalg af alle de mange Klædningsstykker og Artikler, Nytte- og Luxusgenstande, der nu om Dage hører til, om en Gentleman virkelig skal være »vel ekviperet«, ulastelig *helt igennem* — netop *helt igennem*, fra Skindet til — Pelsen!

Det er smaa Ting, og det er store Ting: det er Handsker og Parfume, BBB-Piber og Portemonnaier — og det er det rent nødtørftige: Skjorten paa Kroppen, Buxer, Vest og Frakke. Det sidste lyder nu saa lige til, men hvilket Væld af Varianter byder dog ikke sligt et Nutidens Mode-Magasin paa i disse selvfølgelige Klædningsstykker: der er Natskjorter og Dagskjorter, kulørte Morgenskjorter og alle Slags Manchetskjorter, og hertil føjer sig Flipper i alle tænkelige Façons fra *Creuzot*-Flippens højhalsede Alvor til *Vendôme*-Flippens lavbrede Gemytlighed, fra Dobbeltflippen *High-life's* fornemt afvisende Tillukkethed til *Chamberlain*-Flippens aabne Nedladenhed. For Frakkens Vedkommende er der at skifte mellem Morgenjakken og Spadsere-Jaket'en, den festlige Kjole, den salonfähige Smoking, den korrekte Redingote. Og tænk saa paa Overfrakke, Gummikappe, Spadserepels, paa Slobrok og Pyjames — og saa indenfor alle disse forskellige Stykker *Vestenes* brogede Mangefold! Til at sno om Halsen finder man de fantasifuldeste Slips og Cravats fra det smalle, smækre *four-in-hand* til den brede, blomstrede »Marquis« — som Pryd for Hovedet Hatte i en Rigdom af Former, for Fødderne det amerikanske Gentleman-Fodtøj i *Box Calf* eller *Chevreau*! Saa endelig kommer Paraplyer og Rejseplaid, Kufferter og Kikkertfuttaler, City-Tasker og *Small-Dressings*, alt i udsøgte og lækre Exemplarer — og saa har vi endda diskret undladt at dvæle ved alt Undertøjets forborgne Elegance.

Men hvad det nu om Dage paa ingen som helst Maade gaar an at glemme, er *Sportsbeklædningen*, som just hos dette Firma har sin viddudstrakte Domæne: her kan Automobilisten ligefrem svælge i Couverture-Pantalons, Skindtøj, Læderkasketter, Mortorbriller, Masker, og hvad nu al den »mobile« Herlighed hedder.

Alt dette er just her at se. Intet Under da, at selv den kræsne Englænder, der kommer til Kjøbenhavn, lader sig lokke herind af det fristende Syn — og sker det, ender det altid med, han bestiller sig et Par Extrasæt af den ene eller anden Slags. *Det* skulde man dog for blot en halv Snes Aar siden have forsvoret Muligheden af!

TH. CELINDERS OVERSTYKKEMAGASIN

DE Handelsmænd, som i Slutningen af Halvfjerdserne og i Begyndelsen af Firsene nedsatte sig i det nye Frederiksborggadekvarter, spillede til en vis Grad Lotteri, og mange af dem gik det som hin typiske Lotterispiller, om hvem det berettes, at han i saa og saa mange Aar har holdt sin Seddel og nu netop har ladet den gaa, da den endelig er kommen ud med en klækkelig Gevinst.

Vist er det, at der mellem de unge Handelsmænd, som den Gang saa sig om efter et Kvarter, der egnede sig for Etablering af egen Forretning, herskede en grundig Mistillid til Chancerne i Ny Frederiksborggade eller Frederiksborggades Forlængelse, som den den Gang kaldtes, og ældre, erfarne Kolleger betragtede det ligefrem som Letsindighed at nedsætte sig der.

Paa en Vis fik Tvivlerne Ret. De mange nye Butiker gik hurtig fra Lejer til Lejer eller stod ledige længe ad Gangen, og adskillige Nybegyndere var glade, naar de kunde trække sig tilbage med blot en Del af Indsatsen.

Blandt de meget faa, som havde et lille beskedent Lod i hint Lotteri lige fra den første Begyndelse, var ogsaa *Th. Celinder*. Ogsaa han har sikkert mangen en Gang i vanskelige Aar været fristet til at prøve Lykken i en anden »Kollektion«; men han holdt ud, indtil hans Nummer kom frem i Trækningslisten, og nu spiller han paa flere hele Sedler, og han behøver aldrig mere at se efter, om han har vundet — han véd med Sikkerhed, at hans Numre udkommer hver Gang med jævnt stigende Gevinster.

Da Celinder, efter at have uddannet sig i Manufakturfaget, i 1881 nedsatte sig i Frederiksborggade 26 og aabnede en Forretning med Overstykker, Kjoler og Kjolestoffer, var Frederiksborggade i Virkeligheden et af Byens eleganteste Kvarterer. Beboelseslejlighederne i Gadens moderne Ejendomme var noget af det bedste, Værterne den Gang kunde byde Publikum. Dette Publikum lykkedes det imidlertid ikke den unge Forretningsmand at faa Tag i, det gik hans Dør forbi og holdt sig til den indre Bys Strøgforretninger. Og Nørrebros Befolkning hørte endnu ikke med til den velhavende Middelstand, den var et Par Klasser lavere nede og holdt til i de billigere Smaaforretninger paa den anden Side Broen. Publikum i den øvrige Del af Byen betragtede Frederiksborggade som noget uhyre afsidesliggende, hvor man højst kom om Sommeren, naar man skulde i Cirkus Renz, der, Aaret før Celinder begyndte, havde indrettet sig paa det nuværende Blomstertorv.

Nu havde Celinder været klog nok til at begynde ganske smaat: han havde kun en Mand til Hjælp i Butiken, hvor han selv var at træffe Dagen lang og trolig sled med Alen, Sax og Bogføring, kort sagt alt, hvad der faldt for i den lille Forretning. Var det end til Tider svært at holde Balancen, det gik dog ved Paapasselighed, utrættelig Flid og nøje Vaagen over at holde Udgifterne i et passende Forhold til Indtægterne.

Opmuntring fik han i hine Tider ikke meget af. Rundt omkring ham klagede de Handlende over den følelige Kundemangel, og Celinder saa dem drage væk og

FORRETNINGEN I FREDERIKSBORGGADE 24

forsvinde en efter en; men selv holdt han ud med sin urokkelige Tillid til Kvarterets Opkomst.

Nu véd jo alle, at han fik Ret, at Frederiksborggade virkelig blev den Hovedpulsaaere i Byens Trafik, som den er den Dag i Dag og har været i de sidste femten Aar, at al Trafik fra Nord søger ned gennem den og en god Del af den Øster fra ogsaa og endelig, at Gaden fra at ligge udenfor den egentlige By er kommen til at ligge i Centrum.

At Celinders Forretnings Udvikling skred frem sammen med Kvarterets, er selvsagt. Den Tid kom, hvor han kastede Kjolestofs- og Kjoleforretningen over Bord og specialiserede sin Virksomhed til Overstykkemagasin.

Det Ord »Overstykke« er et meget elastisk Begreb. Naar en Dame i gamle Dage talte om sit Overstykke, mente hun dermed en af disse halv-

lange, perle- eller lidsebesatte sorte Pelleriner til at hænge løst omkring Skuldrene; men som Fagfolkene har tilegnet sig Ordet og indrangeret det i Forretnings sproget, er det blevet et Fællesbegreb for alt Dameovertøj, baade Kaaber, Theaterslag, Regnkapper og Sommerovertrøjer, alt kaldes af Forretningsmanden »Overstykker«.

De senere Aar har tillige bragt de engelske Damespadseredragter, i Forretnings sproget »Costumer«, i Mode, og det er nu en vigtig Branche i et Stormagasin for Overstykker.

Celinder var blandt de første, som saa, at der laa en stor Forretning i disse

INTERIØR FRA ET AF EXPEDITIONSLOKALERNE

færdigsyede Dameoverstykker, som Tyskerne hidtil havde været ene om at forhandle her i Landet. Udenfor det egentlige Strøg var han den allerførste, som aabnede et Overstykkemagasin, og hans Blik for, at denne Industri havde Fremtiden for sig, var ikke mindre sikkert, end da han i 1881 saa, at Frederiksborggade vilde blive en god Handelsgade. De gamle Lokaler i Nr. 26 blev for snævre, og Butiken flyttedes til Nr. 24, hvor den efterhaanden er bleven udvidet flere Gange, indtil den har antaget sin nuværende storladne Skikkelse.

Der udgaar nu aarlig fra Etablissementet mellem 18—20,000 Stykker Dameovertøj, og cirka 200 Mennesker lever af at sy for Forretningen. Rundt om i Byen er der Værksteder med fra 6—10 Syersker, som udelukkende er beskæftigede med at sy for Celinders Forretning.

Samarbejdet mellem Forretningen og disse mange Værksteder er fuldstændig systematisk og gaar saa let og glat som et velsmurt Stempel i en Maskine.

Naar Chefen fra sine aarlige Rejser til Tyskland har hjembragt Modeller og Stoffe, sættes Forretningens Tilskærer i Arbejde, og under dennes Haand forvandles de store Klæderuller til en Mængde Stumper og Stykker, der med Tillæg af Besætning, Foer og Knapper gaar ud til de forskellige Værksteder, som ofte faar et Halvhundrede Stykker Dametøj ad Gangen udleveret til Syning.

Det gaar nogenlunde regelmæssigt hele Aaret rundt; naar det er forbi med at sy Sommertøj henad Juli, begynder Kaabesyningen, og ved Juletid tages der fat paa Arbejdet til den kommende Sommersaison. En Mand er udelukkende beskæftiget med at afsende, modtage og bedømme de syede Varer.

Det hænder jo, at vedkommende Værksted maa tage sit Produkt tilbage; thi Mangler og Skødesløsheder taaler Forretningen ikke. Med en mangeaarig Øvelse gennemgaar »Kritikeren« de syede Arbejder, idet han føler paa hver enkelt Knap eller gaar hver enkelt Søm efter; han lader tilsyneladende Stykkerne passere skødesløst gennem Haanden; men han slaar ned som en Falk paa sit Bytte, rent instinktmæssigt, ser det næsten ud til.

Men er Arbejdet antaget, kommer det op i Butiken og faar sin Plads i de endeløse Geledder eller, hvis det er et Udstillingsarbejde, bag de imponerende Spejlglassruder ud mod Gaden.

Og en underlig Figur skulde det være, som der ikke kunde findes et passende Stykke til i dette uhyre Udvalg. Der er noget saavel for den svære Matrone som den slanke Ungpigefigur. Er det kun en Bagatel, der skal forandres, saa sker det i Hast paa Omsyningsværkstedet, der staar i umiddelbar Forbindelse med Butikskalernerne, og sker det, at En slet ikke kan finde sig til Rette i noget af det foreliggende, saa syes Stykket efter Maal.

Th. Celinders Overstykkemagasin kan mønstre en Kundekreds, der ikke længer er indskrænket til Kjøbenhavn, — Firmaets Varer er ligesaa gangbare i Provinserne og i de skaanske Byer, som f. Ex. Malmø og Helsingborg.

Uden anden Reklame end i Ny og Næ en Annonce har Varerne ved deres egen Godhed skabt sig Ry og Udbredelse.

Og saa den Reklame, som der ligger i at have været med blandt de første Kombattanter paa en udsat Post og ikke blot have holdt Stillingen, hvor mange andre maatte vige, men endog vundet ganske betydeligt Terrain.

P. TROLLE

PETER TROLLE er født 1860 i Assens, hvor hans Fader drev en større Købmands-handel i Forbindelse med Tobaksspinderi, Brænderi etc. Da Assens, der tidligere over Haderslev havde haft livlig Forbindelse med Slesvig, efter sidste Krig mistede det meste af sit Opland, gik Byens Forretningsliv saa betydelig tilbage, at Peter Trolles Fader efter nogle Aars Forløb indsaa, at der intet andet var at gøre end at søge at bryde sig en ny Bane. Han flyttede derfor til Kjøbenhavn, og her blev Sønnen, Peter Trolle, strax efter Konfirmationen sat i Manufakturhandlerlære. Han lærte denne Branche til Bunds baade som Kommis i Detail-Forretning og som Lagerist i Engros-Forretning, indtil han 29 Aar gammel mente sig fuldt uddannet til at begynde for sig selv.

Underligt nok skulde det blive fra Tyskland, som paa en Maade havde skilt ham ved hans Fædreney, at Trolle fik Impulsen til at danne Basis for sin Forretning, og havde Tyskerne lukket Markedet for hans Faders Fabrikater, blev Trolle en af dem, som har gjort et godt Stykke Arbejde med til at lukke det danske Marked for en tidligere lukrativ tysk Forretning og i Stedet oparbejde en god national Industri.

Det var Tyskerne, som næsten helt og holdent forsynede os med færdigsyet Damekonfektion. Men da Moresco først havde brudt Ringen, var der flere, som indsaa, at der var god Plads her hjemme for andre Forretninger i samme Branche, og mellem dem var P. Trolle.

Han aabnede den 2. Marts 1889 sin Forretning i Frederiksberggade 21 og havde da kun en Dame og en Lærling til sin Assistance. Strøget var godt, Varerne efterspurgte, og naar dertil kom, at Trolle selv var en dygtig og hurtig Forretningsmand, som kendte sine Sager, var egentlig alle Betingelser til Stede for en rask Udvikling henimod den moderne Storstadsforretning, som den nuværende flotte Hjørnebutik utvivlsomt er.

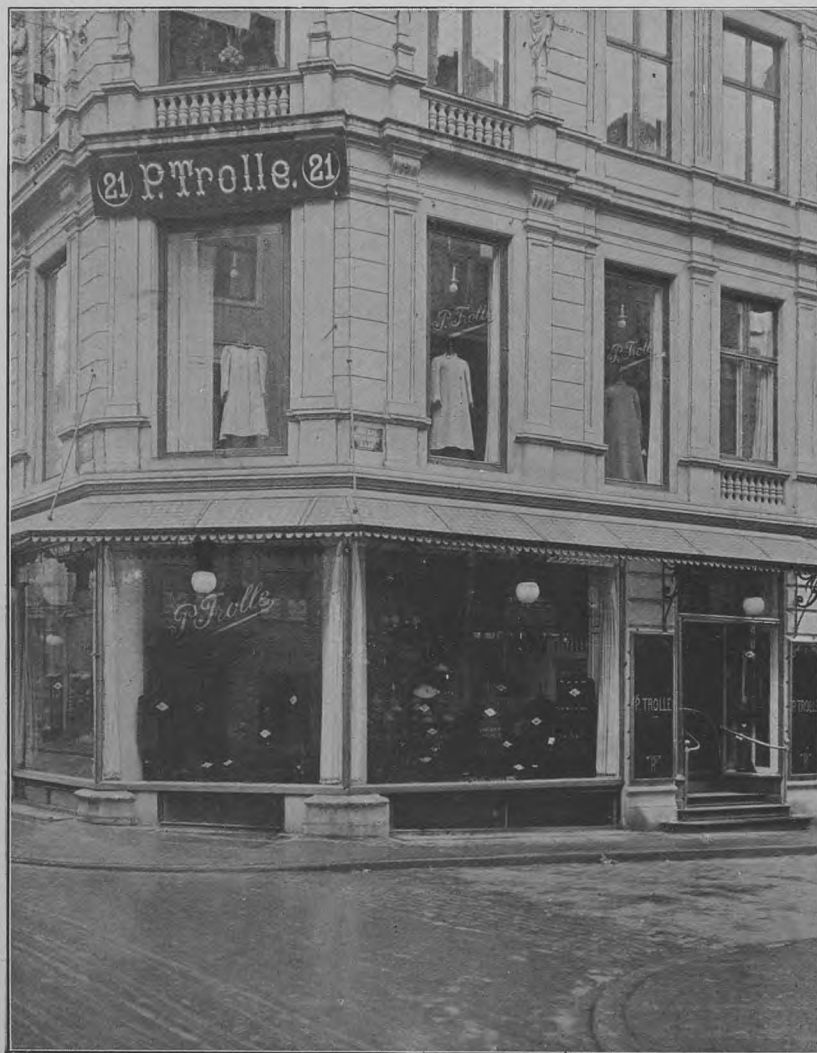
Lokalerne er i Aarenes Løb blevne betydeligt udvidede og har givet Plads for et enestaaende Udstillingslokale, hvor man har et fortrinligt Rundskue over moderne Damekonfektion i alle Genrer — Costumer, Kaaber, Foraars- og Efteraarsstykker og alle Slags Pelsvarer, lige fra elegante og dyre Ting til de gode Mellemting, som søges af det store Publikum.

Butiken er netop, som en Strøgbutik skal være: Adgang lige fra Gaden, blot det ene Trin op, som hæver den de faa Tommer over Fortovets Niveau. De store Spejlglasruder begynder i Højde med Knæet og slutter først højt oppe i dobbelt Mandshøjde. Indvendig de rette Farver, som stemmer Kundens Sind lyst og festligt, helt i hvidt med rig Forgyldning og store pragtfulde Spejle i tilsvarende Rammer.

Det er saadan, Kjøbenhavnnerinderne vil have det. Det er altid lidt af en Fest for en Dame, naar det nye Foraarsstykke eller Vinterkaaben skal anskaffes, det er en Expedition, der som Regel foretages i Selskab, og Kulisserne maa være i Orden for at fremkalde den rette Applaus. Prøveværelserne er delikate Boudoirs med stil-

fulde bekvemme Møbler og Gulvtæpper. De staar i umiddelbar Forbindelse med Butiksløkalerne og Udstillingsløkalerne. Stueetagen er i sin Helhed forbeholdt Detailforretningen.

Men Detailforretningen udgør kun en Del af P. Trolles Virksomhed, Engrosfabrikationen af Damekonfektion er ikke den ringeste Part. Tilsammen optager de

FORRETNINGEN, FREDERIKSBERGGADE 21

to Brancher tre Etager i den rummelige Hjørneejendom. De staar indbyrdes i Forbindelse med hverandre ved Elevator. De huser ogsaa Engrosforretningens omfattende Expeditions- og Kontorlokaler samt Værkstederne, til hvis Maskiner der delvis anvendes Elektricitet.

Men Størstedelen af Fabrikationsvirksomheden foregaar selvfølgelig ude i Byen paa forskellige Værksteder, hvis Indehavere og Arbejdersker for en væsentlig Del

lever af at sy for Trolle. Ialt beskæftiger Forretningen paa den Maade over 200 Mennesker.

Selve Tilskæringen foregaar derimod i Hovedforretningen, hvor Kælderetagen ved et udmærket Lyskassesystem er forandret til et fortrinligt Tilskærerværksted, hvorfra Stykkerne udgaar til Systerne. Det fast ansatte Personales Antal udgør 40 Personer med 3 Afdelingschefer.

UDSTILLINGSLOKALET I BASARBYGNINGEN PAA VESTERBROGADE

Foruden at Trolle har skabt sig en stor og sikker Kundekreds blandt det københavnske Damepublikum, har hans elegante Butik, særlig i de senere Aar, tiltrukket en Mængde Udlændinge. Efter at Raadhuspladsen er bleven Byens Centrum, kan de tilreisende Damer næsten ikke undgaa at standse foran de høje Spejlglasruder med det fristende Indhold.

Naar Trolle fra dette Publikum af og til opfanger en Replik som: »ist ja nicht theuer«, synes han med Rette, at han ikke staar tilbage for sine Læremestre.

BANG & TEGNER

FOR nylig er Sir Joseph Lister i Anledning af sin 80aarige Fødselsdag bleven gjort til Genstand for en rent ud enestaaende Hyldest Verden over. Og med fuld Rette, thi hans Indførelse af den antiseptiske Forbindingsmethode har unægtelig gjort Epoke i Kirurgiens Historie, ja betegner i denne det store Tidehvery, Skellet mellem Perioden for Plastersmørieriet og »de kloge Koners« Salver — og den moderne Lægevidenskabs operative Kunst. Med Stolthed kan vi her i Danmark se tilbage paa, at danske Kirurger som Saxtorph, Holmer, Plum, Studsgaard, Bloch, Wanscher o. fl. var blandt de allerførste til at indføre Antiseptiken.

Efter Pasteurs Opdagelse af Bakterierne og Listers Paavisning af, at det var disse Mikrober, som foraarsagede Hospitals-Koldbrand — en Sygdom, som tidligere bortrev Tusinder af Mennesker efter Operationen paa Hospitalerne —, gik Lister over til at behandle Saar med Stoffer, som kunde dræbe de farlige mikroskopiske Organismer og hindre dem i deres fordærvelige Virksomhed. Indtil den Tid havde man brugt at brænde Saarene med gloende Jern, hvorved Patienten led forfærdelige Smerter, nu fandt Lister i Karbolsyren et bedre og paalideligere Middel. Da Karbol imidlertid, ved Siden af sine fortrinlige Egenskaber som bakteriedræbende Middel, tillige er giftigt og i stærkere Opløsninger ætsende, prøvedes en Mængde andre Antiseptika, saasom Salicylsyre, Borsyre, Jodoform og en lang Række af Sølv-, Zink-, Vismuth- og Jodpræparater, og da disse skulde anvendes i en bekvem Form, imprægnerede i Bomuld, Gaze og lignende bløde Stoffer, fordrede den nye Helbredelses-Methode, *den antiseptiske*, saaledes nu med Et et kolossalt Forbindingsmateriale — og til dettes Tilberedning atter praktiske Farmaceuter!

Og dette gjaldt ikke mindre, da senere igen Dr. Neuber i Kiel fremkom med sin store Idé: den *aseptiske* Forbindingsmethode, som til Dels er ved at fortrænge Antiseptiken. I Stedet for antiseptiske (bakteriedræbende) Stoffer benyttede han *aseptiske*, i hvilke al levende Organisme er dræbt, forinden de anvendes. Dette sker ved den saakaldte *Sterilisering*, som foretages ved, at Tingene anbringes i dertil konstruerede Ovne, i hvilke de i længere Tid udsættes for Vanddampe ved en Temperatur af mindst 125°. I Forbindelse hermed gennemføres en endnu intensere Renlighed paa Operationsstuen, hvor baade Lokale, Instrumenter og Mennesker gøres saa vidt muligt »sterile«, selv Operatørens Hænder bliver beskyttede ved tynde Gummihandsker. For en stor Del indskrænkes nu Forbindingsmaterialet til steriliseret Bomuld og Gaze, og paa dette Omraade har Prof. Bloch opfundet en saare praktisk Indpak-

CAND. PHARM. S. M. F. BANG

ningsmaade ved at lade Bomulden og andre Stoffer pakke i to Lag Filtrerpapir forinden Sterilisationen. Da Filtrerpapir er uigennemtrængeligt for Bakterier, men tillader Vanddampene at trænge ind til Indholdet, opnaar man herved, at Pakkerne kunne holde sig sterile, saalænge ikke Emballagen brydes.

Allerede fra 1874 havde Bang fabrikeret antiseptiske Forbindstoffer for Kommunehospitalet og andre. S. M. Frants Bang fødtes i Kjøbenhavn den 18. December 1844, som Søn af Justitsraad A. K. Bang, var først Discipel paa Hjorte Apotheket i Kjøbenhavn hos Etatsraad Piper, blev cand. pharm. i 1869, ansattes derpaa som Laborant paa Gl. Torvs Apothek og nedsatte sig endelig som Materialist paa Nørrebro i 1872. Han fremstillede i denne sin Virksomhed særlig Salicyl-Vat, og da han en Gang viste dette til Prof. Holmer, fik han af ham Opfor-

dring til at fabrikere en Del andre Antiseptika, saasom Karbolgaze, Jodoformgaze osv. Han var herved saa heldig at finde paa at imprægnere Jute med Tjære og derved fremstille det saakaldte *Tjære-Jute*, et Stof, som Prof. Holmer satte megen Pris paa, og som endnu efter 30 Aars Forløb benyttes i stort Omfang. Det gjaldt overhovedet om at finde billige og paalidelige Forbindstoffer, og Holmer tilbød derfor Bang at deltage i Stuegangen og overvære Operationerne, saa at han fik god Lejlighed til at sætte sig ind i alle de Hjælpemidler og Instrumenter, som der benyttedes. Paa Kirurgerne's Anbefaling opnaede Bang ogsaa det Reiersenske Stipendium og foretog en Rejse i Tyskland, særlig Berlin, hvor der i 1883 afholdtes hygiejnisk Kongres med Udstilling. Under den russisk-tyrkiske Krig kom Tjære-Juten først i Brug paa Slagmarken — Bang blev da ogsaa senere dekoreret med det russiske Røde Kors' Orden.

Da i Aarenes Løb Brugen af Forbindstoffer tog stærkt til, og der var gode Betingelser for, at en Forretning paa Basis af Forbindstoffer, Bind og Sygeplejeartikler kunde trives som selvstændig, besluttede Bang at sælge sin Materialhandel og udelukkende kaste sig over den nye Virksomhed. Hertil krævedes imidlertid adskillig mere Kapital, end *han* selv var i Besiddelse af, og han traadte da i 1881 i Kompagni med cand. pharm. Kjær, som foretog den første Forretningsrejse til alle Landets Apotheker. Men da han led af Sukkersyge, døde han efter 1 Aars Forløb, hvorpaa Bang var saa heldig at komme i Forbindelse med cand. pharm. Tegner, der ovenikøbet foruden Kapital var i Besiddelse af merkantile Evner, som i høj Grad kom den fælles Forretning til Gode.

Ludvig Berthel Nielsen Tegner var født i Næstved den 1. Juni 1851, var Discipel paa Holbæk Apothek, blev cand. pharm. med 1. Karakter i 1873, var derpaa 2 Aar paa Frederiksteds Apothek St. Croix, 1 Aar paa Kong Salomons Apothek og 6 Aar paa Kjøbenhavns Svane Apothek. Og-

GENERALKONSUL TEGNER

saa udenfor sin Forretning har han i Tidens Løb udfoldet stor Virksomhed, fra 1886—1905 var han saaledes Konsul for den argentinske Republik, først (1886) Vicekonsul, senere (1891) Generalkonsul. Ved sin Afgang blev han dekoreret med Ridderkorset af Dannebrogordenen, i Forvejen er han i Besiddelse af flere udenlandske Ordener.

Disse to Mænd fandt altsaa hinanden i 1882 og startede s. A. Firmaet Bang & Tegner — som altsaa i dette Foraar har bestaaet i 25 Aar. Der blev nu strax taget kraftig fat: begge Kompagnoner satte al deres Arbejdskraft ind paa Sagen. Ved stadige Rejser og Besøg fik Firmaet Indpas paa Sygehuse og blandt Læger og særlig hos Apothekerne. Bang & Tegner har altid bestræbt sig for, at Handelen med Forbindstoffer særlig kom til at ligge paa disses Hænder, hos hvem der er Garanti for, at Varerne blive propert og paalideligt behandlede. Da Fremstillingen af antiseptiske og sterile Forbindstoffer kræver megen Akkuratesse, maatte der i de følgende Aar stadig lægges et stort personligt Arbejde ind i Forretningen fra begge Chefers Side. Der fandtes saaledes ingen samlet Literatur over Fremstillingen af Forbindstoffer, og Firmaet maatte derfor i stort Omfang selv finde paa de bedste Fremstillingsmaader og konstruere de dertil anvendelige Maskiner. Ved Overgangen til Aseptiken, hvor det gjaldt at fremstille *sterile Stoffer*, anskaffede Bang & Tegner strax en stor moderne Steriliseringsovn. Af andre Hjælpemaskiner kan nævnes saadanne, som skærer og opruller Bind i enhver Bredde og Længde, som presser Bomuld i faste Ruller og

FIRMAETS EJENDOM, GOTHERSGADE 37

skærer dem, endvidere Maskiner til Gibsbind, Presser, Papskæremaskiner og Drejebænke. En Biforretning har Firmaet med Forfærdigelsen af foldede Papirhætter til Overbinding af Apothekerflasker, en Fabrikation, som de har sikret sig ved at afkøbe Opfinderen hans Patent.

Ved talrige Rejser i Udlandet og Deltagelse i Udstillinger og Kongresser i København, Berlin, Paris, London, Stockholm, Malmö, Bergen, Antwerpen, Madrid, Budapest og Lissabon har Firmaet foruden den uddannende Erfaring erhvervet mange Udmærkelser og Medailler.

INTERIØR FRA ARBEJDSSTUERNE

Forretningen har ej alene en stor Kundekreds her i Landet og Bilandene, men exporterer ogsaa til Norge, Sverige, Belgien, Spanien, Holland, Syd- og Nordamerika, Grækenland osv.

I 1892 etablerede Firmaet en Filial i Christiania, men da Rejserne i Norge lagde for stærkt Beslag paa dets Tid, solgte de den efter 1 Aars Forløb til to danske Farmaceuter, der nu har en betydelig Forretning i Norge.

I 1882 benyttede Firmaet endnu nogle store Kælderrum i Gothersgade, men snart maatte de flytte til større og bedre Lokalteter, indtil de i 1887 købte den større Ejendom Gothersgade 37, hvor de selv benytter Stuen, første Sal, et stort Pakhus og diverse Underrum, og hvor de nu beskæftiger 5 mandlige og 14 kvindelige Medhjælpere.

Firmaet har i Aarenes Løb leveret, foruden til det kongelige Hus og Hds. Maj.

EXPEDITION

Dronning Louises Asyl paa St. Croix, til Hæren og Marinen, Foreningen »det røde Kors«, en stor Del Hospitaler og Sygehuse, og det har Udsalg paa samtlige Apotheker i Danmark og Bilande.

Det har erhvervet D. R. G. M. paa sine Forbindstoffer i Tyskland og nylig etableret en Filial i Berlin under Firma: Internationaler Verbandstoffabrik Berlin—Copenhagen.

*

*

*

At træde dybt og heldigt i de en Gang traadte Spor, kan undertiden være vanskeligt nok. Men adskillig vanskeligere er det altid at skabe nye Brancher og nyt Virksomhedsfelt. Just dette har Bang & Tegner gjort: den Sti, de har banet sig gennem et forretningsmæssig set fuldstændigt *terra incognita*, og som deres Flid og Arbejde har gjort mere og mere vejbred, er nu ved Eftertravet bleven en Alfarvej, ad hvilken Millioner af Lægemidler aarlig naar ud i Befolkningen til Hvermands Hjem.

The following information was obtained from the records of the Department of the Interior, Bureau of Land Management, regarding the land parcels described herein.

The parcels are located in the State of California, County of [County Name], and are described as follows:

[Detailed description of land parcels, including acreage, location, and ownership details]

The parcels are owned by [Owner Name], and are subject to the following conditions:

[List of conditions or restrictions]

FORRETNINGSHUSET

A. FØNNESBECH

DET vil ganske sikkert gaa den Provinsbo, der — efter lang Tids Fraværelse — kommer til Kjøbenhavn og en tidlig Aftentime gaar en Tour op ad Østergade, paa samme Maade, som det gik en hollandsk Skipper en Gang i Christian IV.s Dage. Han kom, fortælles der, efter i lang Tid at have pløjet andre Farvande, til Kjøbenhavn; men da han fra sit Skibsdæk saa Børsen og de mange andre smukke Bygninger, der var fremstaaede under den byggelystne Konge, blev han enig med sig selv om, at han maatte have gjort forkert Bestik og var kommen til en anden Havn, og først lidt efter lidt gik det op for ham, efterhaanden som han fik Øje paa flere og flere gammelkendte Ting, at det dog var det rigtige, gode, gamle Kjøbenhavn, han var kommen til, — om end i en ny og betydelig forskønnet Skikkelse.

Saaledes vil ogsaa vor Provinsbo, naar han staar i den oplyste, menneskemylrende Østergade, længselsfuld spejde efter et Hus, et Skilt, et Navn, der kan give ham betryggende Vished for, at han ikke er gaaet forkert i Byen, at han er paa kendt og hjemlig Grund midt i de fremmedartede Omgivelser.

Og er han da kommen saa langt som hen til Pilestræde, hvor den gamle Karakter saa ganske er forsvunden, vil hans Øje mulig lige overfor møde Navnet *Fønnesbech*, og han vil paa een Gang føle Fred i sit Sind og Hvile for sin Tanke, — her har han endelig fundet et fast Holdepunkt, et Sted, han saa at sige kan fortøje ved i sin Erindring, inden han atter vover sig ud paa den ukendte Strøm.

»Fønnesbechs Kælder, — Gud ske Lov! der er da endelig noget af det gamle, noget af det jeg kender!«

Og naar han saa kommer helt derhen, vil han standse forbavset. Hvad han har taget for et fast Holdepunkt midt i Bevægelighedens strømmende Uro, har selv forandret sig, er fulgt med Tiden, er blevet moderne.

A. FONNESBECH SEN.

Den første Mand af Slægten Fønnesbech i Kjøbenhavn er — som saa mange andre af Hovedstadens fremragende Handelsmænd — kommen til Byen med Uldposen paa Nakken ovre fra Jyderne Land. Jyderne er fødte Handelsmænd; de forstaar den Kunst at nøjes med lidt og er fra Barnsben fortrolige med Hovedprincippet for al Rigdomserhvervelse: Vil Du tjene Grunker! — Det er saa let som Fod i Hose, — Du skal bare altid sørge for kun at give det halve ud, af det Du tager ind!

Det er nu maaske lettere sagt end gjort, men der er nogle, der forstaar Kunsten, og blandt dem var Andreas Christensen Fønnesbech, født 1778 paa en af Fønnesbækgaardene i Ikast Sogn midt paa den jyske Hede. Medens en Broder blev ovre i Jylland og nedsatte sig i Skanderborg, tog han selv Borgerskab i Kjøbenhavn og drev en for den Tid meget betydelig Silke- og Klædekræmmerforretning i Svaneapothekets Gaard paa Østergade. Da hans egen Søn, Christen (ikke som i Biografisk Lexikon og andet

STUELOKALET

Steds Christian) Andreas Fønnesbech, valgte at gaa den studerende Vej, — han blev Finansminister i 1865 og senere Conseilspræsident — har den gamle Købmand maa-
ske med saa meget større Glæde aabnet sit Hus for sin Brodersøn og Navne,
Anders Fønnesbech, født 1821, en livlig og opvakt ung Jyde, der kom herover fra
Skanderborg for at bane sig en Vej i Hovedstaden.

Det var noget andet at staa i Lære den Gang end nuomstunder. Den gamle Laugs-
aand og Opfattelsen af, at der skulde Barskhed og Haardhed til, for at unge Mennesker
kunde blive til noget, sad endnu Folk i Blodet. Læredrengen maatte tidlig op og kom

1. SAL. AFDELINGEN FOR DAMEHATTE

sildig i Seng; Slid og Slæb havde han Dagen lang, Fritid og Fornøjelser var der
ikke meget af, og Forplejning og Logis var vel i Reglen saa som saa. Men sligt
kuer ikke den, der virkelig duer, og især ikke Jyden, der har det udmærkede
Mundheld: Hvad der hæmmer, det fremmer! For den unge Anders Fønnesbech
har det sikkert ogsaa haft sin store Betydning, at hans ansete Onkel havde For-
retning »henne i Gaden«. Og i hans livlige og gæstfri Hus fandt han et andet Hjem.

Efter at den lange og trange Læretid — Drengens Læretid var 7 Aar og Sven-
dens 5 — var udstaaet, begyndte den unge Fønnesbech at tænke paa at blive sin
egen Mand. Til Dels støttet af Onkelens Midler etablerede han sig i 1847 og aabnede

en blandet Manufakturhandel i Kælderen, Østergade Nr. 47, mærkeligt nok det samme Lokale, hvor han havde faaet sin Uddannelse som Dreng og Svend.

Der var efter den lange Nedgangsperiode, som fulgte oven paa den ulykkelige Krig i Aarhundredets Begyndelse, atter kommet Liv i Kjøbenhavns Handels- og Forretningsforhold, det gik paany fremad mod lysere Tider, og man begyndte atter at tale med Fortrøstning om Fremtiden, naar blot man maatte beholde Fred og Ro. Det har sikkert været med stor Ængstelse, at Hovedstadens Handlende i 1848 saa Krigsfaren nærme sig og endelig bryde ud. Den unge Købmand, som lige havde

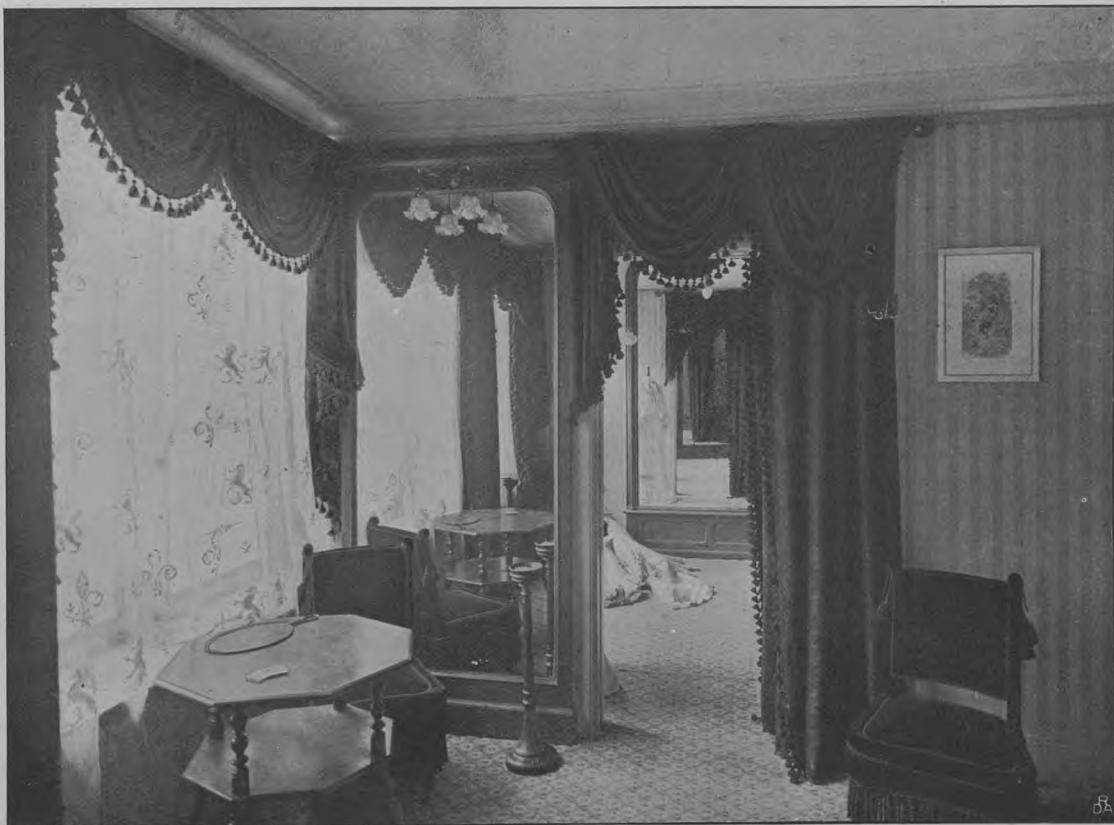
1. SAL. AFDELINGEN FOR KONFEKTION

etableret sig, kunde nok have Anledning til at være urolig, men det gaar stundom ganske anderledes, end man tænker. De følgende Krigsaar blev ikke blot gode, men ogsaa særlig gode Aar for mange kjøbenhavnske Forretninger og ikke mindst for den i Kælderen, Østergade 47. Folk strømmede til i Mængde og købte Strømper og Uldtøj, der sendtes som frivillige Gaver til Hæren. Den unge Købmand maatte imidlertid selv trække i Trøjen og gribe til Vaaben for som Livjæger at bidrage til Hovedstadens Forsvar, medens Linietropperne var i Krig, og det har sikkert knebet for ham som for mange andre at passe sin Forretning uden at forsømme sin Tjeneste og omvendt, men det gik, og det gik godt.

Efter Krigen viste der sig overalt i den danske Handelsstand en stærk Stræben

efter at rive sig løs fra den Afhængighed, som dansk Forretningsliv under den lange Trængselstid efter 1807 var kommet i til Hamborg. Paa alle Maader søgte man at komme uden om dette fremmede Mellemlid, og flere og flere danske Handlende begyndte at knytte direkte Forbindelse med Folk paa de forskellige Produktionssteder. Fønnesbech tog for sit Vedkommende selv til Udlandet og gjorde sine Indkøb.

Men Forretningen fik dog først ret sit Opsving, da han kom ind paa det, som er det karakteristiske for det moderne Liv — Forretningsliv som alt andet —

PRØVEVÆRELSE

nemlig en Specialitet. Efterhaanden som Verdens Mangfoldighed bliver mere og mere broget, gælder det at begrænse sig, at samle alle sine Kræfter og Evner i een Retning og i den søge at yde alt, hvad der kan fordres. Der er ingen Tvivl om, at Fønnesbech gjorde et lykkeligt Greb, da han slog ind paa Forhandlingen af Silkebaand som sin særlige Specialitet, — her var noget i alle Maal og i alle Mønstre, i alle Farver og i alle Boniteter, noget for enhver Smag og for enhver Pung, noget, der synede af noget, der fixede op paa den gamle Kjole, der tillod Besparelser i Retning af en ny, — kort sagt, noget populært. Gamle Werlauff taler i sine kjøbenhavnske Erindringer om, at Damernes Dragter i hans Ungdom, nemlig i Aarhundredets Begyndelse, forekom ham lysere og fornøjeligere, mere farverige, end

ved Aarhundredets Midte, da mørke Farver var det almindelige. Naar vi i Slutningen af samme Aarhundrede atter har set Damernes Dragter lyse op med livlige Farver i vore ret skumle Gader, er vi nær ved at tro, at det er Fønnesbechs Silkebaand, der har gjort Begyndelsen.

Forretningens Væxt anskueliggøres bedst ved dens gradvise Erobring af den Bygning, som den begyndte i og endnu har inde. Hvis man vil regne Aarene efter et særligt Mærkeaar i Forretningens Liv, vilde det være mest passende at regne dem fra 1863, da Fønnesbech slog ind paa sin Specialitet, Baandhandelen, og vi kan da

DEL AF LAGERET

sige, at 15 Aar efter dette Mærkeaar var Kælderetagen bleven for lille, med andre Ord, i 1878 blev Stueetagen draget med ind under Forretningens Omraade, og lidt efter lidt lagde den Beslag paa det hele Hus. Men heller ikke det var nok. Naboejendommene blev erhvervede, Nr. 42 i Lille Kongensgade og Nr. 45 paa Østergade, og under Arkitekt Ingemanns kyndige Ledelse forenedes de til et stort, moderne Forretningshus (1896). Altsaa omtrent 50 Aar efter, at den første Spire var lagt i den gamle, lave Kælder, er Forretningen som et mægtigt Træ skudt til Vejrs og naaer nu med sin Top til Tagryggen, fylder med sin Stamme og Krone det hele Hus.

Det kan mulig paaregne Interesse at følge en saadan kjøbenhavnsk Byggegrund gennem Tiderne, — Bygningerne kan man desværre kun sjældent følge, thi de er

næsten altid ødelagte ved Brande, revne ned og byggede om, uden at man er i Stand til at se, hvorledes de til de forskellige Tider har taget sig ud. Men Grunden ligger der, den er den samme. »Baandhuset« er bygget i Københavns allerældste Kvarter, hvor man i længst forsvundne Tider fandt den gamle Fiske- og Handelsplads Havn, af hvilken senere, ved Handelens Flor og Fremgang, Byen København udviklede sig. Den Gang har der sandsynligvis staaet Boder, Træhytter, paa Pladsen, hvor Tuskhandelen mellem de fremmede Handelsmænd og den indfødte Fiskerbefolkning gik livligt for sig. Da Byen opstod, og faste Huse afløste de tidligere Boder, fik de fleste Ejendomme paa den søndre Side af Østergade Baghuse ud til Lille Kongensgade eller, som det den Gang hed, »Leje-Voninger til Kirkegaarden.«

Af Grundenes Størrelse fremgaar det, at det har været ret smaa Huse med indskrænket Plads, Huse, der passede bedst for borgerligt Erhverv. De har da sikkert ogsaa fra den første Tid været beboede af Handlende og af Haandværkere, som paa god gammeldags Vis holdt Bod og drev Handel med deres egne Frembringelser. Fra Midten af det XVII. Aarhundrede ved vi saa nogenlunde Besked med Beboerne af disse Ejendomme, — de to førstes Næringsvej er dog ukendt.

1656 boede i Nr. 45	Didrik Harring.
1668	Hans Thorben.
1689	Peter Dreyer, Hatstofferer.
1757	Pierre Carlo, Tøjmager.
1802	Lydervahl, Guldsmed.
1656 boede i Nr. 47	Poul Førster, Possementmager.
1668	Poul Lauritsen, Kandestøber.

HOVEDKONTORET

1689 boede i Nr. 47 Mourits Christensens Efterfølger
Herman Weinberg, Isenkræmmer.

1757 Johan Uldrich.

1802 C. Rasmussen, Guldsmed og Borgerkaptajn.

Den opmærksomme Iagttager kan endnu i det store Baandhus finde Rester af eller Minder om de tidligere smaa og beskedne Huse. Ikke i Kælderen, men i Stuetagen. Kælderen benyttes nu alene til Modtagelses- og Sorteringsrum for nye Varer. Gennem Vinduet til Lille Kongensgade er der anbragt en Slidske, paa hvilken Pakkas-

HATTE-SYSTUEN

serne lige fra Vognen glider ned i Kælderrummet. Her slaas de op, Varerne pakkes ud og sorteres og føres med Varelevator op til de forskellige Steder i Bygningen. Ved Foden af Trappen, der fører op til Stuen, findes et stort Rum, som alene er indrettet, for at Kunderne kan bedømme Farver og Nuancer ved kunstigt Lys, altsaa med fuldstændig Udelukkelse af Dagslyset.

Er man kommen op i Stuen, vil man til højre for Hovedindgangen finde Afdelingen for Silkebaand og Silkestoffer, til venstre Afdelingen for Damelingeri tillige med Kniplinger og Blonder, Strømper og Handsker og alle de utallige Smaating, der hører til Dametoiletet.

Disse to Afdelinger er nøje holdt adskilt fra hinanden, og i Lokalets Loft er

der lige som trukket en Grænse imellem dem ved Hjælp af Loftshjælkerne. De angiver morsomt nok den Dag i Dag Grænselinierne mellem de forskellige Ejendomme, saaledes at den, der staar ovre i Silkeafdelingen, befinder sig i Peter Dreyers, Hatstufferens, gamle Butik — vi vil ikke haabe for ham, at han ogsaa gav sig af med Fontanger og Sæt og Topper og al den anden Ugudelighed, Folk gik med paa Hovedet og nedkaldte Himmelens Straffedomme over den syndige Stad med — og gaar man over i Lingeri-Afdelingen, kan man glæde sig over at være der, hvor forlængst hedengangne Possementmager Poul Førster maatte kramme sine Varer op for Dronning Sofie

KONFEKTIONS-SYSTUEN .

Amalies Kommissionær Abelone Katrine og andre formaaende og indflydelsesrige Personer.

En bred og statelig Trappe fører midt i Lokalet op til 1. Sal, hvor hele Etagen (Salene og Stuerne) er holdt i let Empirestil med gyldne Lister og Canelurer paa hvid Lakgrund. Ogsaa her sondres der mellem to Afdelinger, en for Damehatte og en for Silkecostumer, Silkeskørter og Silkebluser.

Paa 2. Sal findes Lageret samt en Række hyggelige Prøveværelser og endelig Kontorerne, der alle vender ud mod Nicolai Kirkeplads.

Paa 3. Sal kommer man endelig til Systuerne. Det er store, luftige og rummelige Lokaler, hvor en hel Hærskare af unge Damer er i flittigt Arbejde under Direk-

tricens Tilsyn. Det er som et Kunstneratelier, hvor Modellerne, — her de indforskrevne Former — er stillede op, saa alle kan se dem og arbejde efter dem, men midt i Silketøjernes Knitren og Brusen, Saxenes skærende Hvislen og Stemmernes dæmpede Lyd høres den susende Surren fra de elektriske Symaskiner. Gud ved, hvad Possementmageren og Hatstoffereren fra Christian V.s Tid vilde sige, om de var i Stand til at staa op fra deres Grave derude paa Kirkegaarden og kunde se det Liv, den moderne Fart og Flothed, hvormed der nu arbejdes i deres fordums Hjem!

Og gaar vi saa endelig op paa 4. Sal, finder vi der Personalets Spiseværelser og Restaurationen. Thi Tid er Penge i vore Dage, — der er meget vundet for alle Parter ved at kunne spise paa Arbejdsstedet. Og det er ikke saa ganske lille en Familie, der søger til Bordene her. »Baandhuset« beskæftiger daglig i sine forskellige Afdelinger, hele Forretningen over, omtrent 150 Mennesker.

Endvidere har Firmaet Udsalg i alle Kjøbenhavns Forstæder samt Filialer i Aarhus og Odense.

Forretningens Grundlægger, Anders Fønnesbech, døde i 1887. Han var for optaget af sin Forretning og forstod altfor godt, at Kunsten i denne Verden er at forstaa at begrænse sig, til at han kunde give sig af med Ting, der laa uden for hans Forretnings Omraade. Han har saaledes ikke deltaget i det offentlige Liv, men for sin Stands Anliggender viste han stadig en varm og levende Interesse, og da man efter det gamle Silke- og Klædekræmmerlaugs Ophævelse i 1862 savnede et Organ for Standen, var han med blandt Stifterne af Manufakturhandlerforeningen. Han var to Gange gift, første Gang med Henriette Marie Therese Fritzsche (f. 1821 — død 1869), anden Gang med Agnes Elfride Wulff (f. 1841).

I Forstaaelse af, at intet er saa gavnligt for en ung Handelsmand som at komme ud og se sig om i Verden, lod Fønnesbech i Aarene 1873—1877 sin ældste Søn, Anders Fønnesbech, født 1852, foretage en Rejse i Udlandet for at uddanne sig. Efter sin Hjemkomst traadte han ind i Forretningen, af hvilken han i 1882 blev Associé og i 1887, ved Faderens Død, Eneindehaver. I 1895 optoges en yngre Broder, Johan Henrik Fønnesbech, født 1866, som Associé.

OTTO & RABEN

DE store Modeforretninger spiller en væsentlig Rolle i Nutidsbyernes Fysiognomi. De fordrer, at man lægger Mærke til dem, og de ifører sig gennem deres Vinduesudstillinger et saadant Skrud, at Folk *tvinges* til at lægge Mærke til dem. En Gade faar nuomstunder nok saa meget sin Karakter af de Forretninger, der særlig optager Husene i dens Rækker, som af selve disses Arkitektur. Hvilken københavnsk Dame tænker paa at se efter Husnumre for at finde en bestemt Forretning paa Østergade eller Købmagergade? Damerne er forlængst husvante i alle de Modens Tøjhuse, der flankerer disse og andre Gader, — deres Instinkt fører dem med aldrig svigtende Sikkerhed derhen, hvor deres Sjæls Attraa i det givne Øjeblik just kan blive tilfredsstillet — de løfter blot lige Øjnene, naar de ganske af sig selv standser foran Stedet, kaster et hastigt, genkendende Blik til Vinduet (et af disse Kvindeblikke, som trods al sin tilsyneladende Distraktion i et Nu opfatter alt og mærker sig *det* Stykke ud, der passer for dem) — og drejer saa lige ind i Butiken.

En saadan Forretning, der drager Damerne som en Magnet, er OTTO & RABENS store Silkevare-Lager paa Hjørnet af Østergade og City. Man gaar lige ind fra Gaden og er — ikke i en Butik, men i et formeligt Udstillings-Lokale.

Man føler sig næsten som i en Selskabssal. Der hersker en behagelig, diskret Stemning, Toiletternes Pragt glæder Øjet, og man generes egentlig ikke synderligt af, at der ikke sidder noget Hoved paa dem, og at Konversationen er saa dæmpet, at den ikke kan høres for Færdslen paa Gaden udenfor.

I Baggrunden fører en bred, herskabelig Trappe op til første Sal — fra Selskabslivets Elegance over i Forretningslivets Uro og Travlhed! Her foregaar nemlig den egentlige Expedition af Firmaets Artikler, her vælges ud, købes ind, maaltages og syes. Var der i Stuen et lille Udvalg af Saisonens Nyheder i de forskellige Brancher, saa har vi heroppe selve Varernes brogede Mangfoldighed i Stoffer og Tøjer, i Bluser, færdigsyede Kjoler, Skørter af alle Farver og alle Snit samt en hel Armé af Paraplyer og Parasoller!

Ved Siden af det mægtige Expeditionslokale findes Prøveværelserne og Kontorerne og endelig paa 2. Sal et stort Udstillingslokale for færdig Konfektion ved Siden af de lyse og rummelige Systuer.

Fra gammel Tid af bruger man Udtrykket *at spinde Silke* for at betegne, naar der vindes Gods og Guld i straalende Overflod. Ved Ordet: *Silke* forbinder man strax Forestillingen om Hæder og Herrefærd, Glans og Herlighed. Og i Virkeligheden *forstaar* man, hvilket Trylleri Silken rummer, naar man i en Forretning som Otto & Rabens faar den rigest mulige Lejlighed til ret at lade Øjet svælge i den Fest af Farver, som dette myge og lækre Stof bereder En, naar det som her faar Lov til at smykke et lyst og højloftet Rum i en ødsel Fylde af Varianter og Fremtrædelses-Former. Hvor *kæler* ikke Sollyset for Silken, lægger sig blødt og blankt som en lysende Hinde over dens Overflade, dvæler i dens Folder med øm Glans, for atter at lade sig kaste tilbage i lunefuldt spillende Reflexer. Ligger Silken tung og tvær, giver Sollyset dens Farve Dybde og Glød, men de lette og luftige Tøjers Lød gør det fin og frisk, klar og skær.

Men Silke er ej alene en Fryd for Øjet, dets sagte, vellystige Knitren har tillige

OTTO OG RABENS FORRETNINGSFAÇADE

DA

sin egen *douce* Musik. Silke kan rasle som tørre Blade, som dansende Løv, som en opskræmt Klapperslange — det er altid, som om Silke *lever*, som om den ikke var et dødt og dorsk Stof, som lurede der et Liv bag dette glatte, kølige, fornemme Ydre.

I gamle Dage gjaldt dette maaske endnu mere, den Gang da Silketøj skulde kunne *staa af sig selv*, og det var dets højeste Dyd, at det var *som et Brædt*. Men netop da Otto & Raben startede deres Forretning, og de for første Gang var ude i den store Verden for at gøre selvstændigt Indkøb til eget Købmands-Brug, slog

UDSTILLINGSLOKALET I STUEN

Moden brat og afgørende om, den saakaldte *Merveilleux*-Genre kom op, og det tunge og svære blev afløst af de lette, lyse, lækre Silke-Stoffer, som nu er de dominerende, og som har noget ungpigeagtigt over sig, noget, der rent uvilkaarlig minder om Foraar og Friskhed.

Som ganske ung havde J. C. Otto (født i Kjøbenhavn 21. Decbr. 1843) begyndt sin Læretid hos Sten Møller for endelig at gaa over i J. R. Schjelderups Silkevareforretning i 1860, hvor han senere blev Kollega med N. Chr. Raben (født 28. August 1850 i Vonsild ved Kolding).

De unge Mennesker lærte her at forstaa deres Fag til Bunds, og da Otto og Raben derfor i 1880 besluttede at prøve Lykken i Forening ved at danne en ny, selvstændig Forretning og rejste ud for at købe ind, saa fik de strax Øjnene op for, at det nysnævnte Mode-Omslag var forestaaende, de rettede resolut sine Indkøb derefter — og saa rigtig havde de set, saa vældig slog det nye an, at Firmaet allerede i den første Saison vandt Slaget og fik sat sig fast i Publikums Gunst.

Forretningen begyndte paa Købmagergade Nr. 5, oprindelig udelukkende som en Silkevarerforretning. Allerede 10 Aar efter Starten i 1880, altsaa 1890, maatte der skrives til en Udvidelse af Lokalerne, uden at det dog var muligt at faa Plads til at optage andre Brancher, men — særlig under Hensyn til Tidens stigende Fordringer i Retning af Udstilling — atter 10 Aar senere, altsaa Aar 1900, besluttede Firmaet at flytte Forretningen hen til de store og tidssvarende Forretningshuse i det nye Kvarter paa Hjørnet af Østergade og Christen Bernikowgade, hvor i dette Foraar Forretningen er bleven udvidet til ogsaa at omfatte Konfektion i Silke og Uld.

Det betydelige Opsving, som Otto & Rabens Forretning har taget, skyldes ikke

EXPEDITIONSLOKALET PAA 1STE SAL

blot de opadgaende Tider i Firserne og Firmaets udmærkede Forbindelser i Udlandet, der gør det muligt at søge til de bedste og fineste Kilder, men ligesaa fuldt den Omstændighed, at de to Chefer gennem hele deres Uddannelse har været i den inderligste Kontakt med det københavnske Publikum, har indgaaende og forstaaende Kendskab til dets Smag og som Følge deraf kan optræde vejledende og hjælpende. Og netop paa et Omraade som det her omhandlede turde Fagmandens Vink være af væsentlig Betydning for det købende Publikum.

Har Cheferne selv *spundet Silke* i Tidens Løb, saa har det været ved elskværdig og expedit Betjening af deres Kunder — og saaledes velfortjent!

A. C. BANGS PELSWAREMAGASIN

HVEM har vel rejst i et fremmed Land uden at føle den forunderlige Lyst til at *gøre Indkøb*, der griber En, naar man gaar ned ad Strøget i en Storstad. Priserne paa dette eller hint forekommer En fantastisk lave, Taabeligheden ved ikke at benytte sig af Lejligheden synes aabenbar, og Tolden ved Grænsen skænker man simpelthen ikke en Tanke.

Naturligvis, helt uden System er Indkøbene ikke — man ved saa nogenlunde, hvor og hvad man særlig skal søge i den fremmede By. Det falder En saaledes ikke ind at gaa til Stadens Udkanter, man holder til paa de Gader, hvor Trængsel og Trafik er tættest, hvor Udstillingerne bag de store Spejlglasruder drager og fængsler. Saa staar man der pludselig uden videre Vejledning: og se, de særlige Ting, som man ved, denne By er saa berømt for, ligger dér lige foran En i festlig Fylde og lokkende Udvalg.

Det skulde gaa underligt til, om ikke Udlændingen paa lignende Vis herhjemme saa at sige faldt over de berømte Fabrikater, han søgte, paa sin Vej mellem Hesten og Raadhuset. Den Handlende selv kan tale med derom, han kender til Punkt og Prikke ogsaa den Side af Fordelen ved at bo lige midt paa Strøget. Og blandt de Ting, som den Rejsende har opført paa sin Huskeseddel mellem det, som han absolut maa se paa her i Kjøbenhavn, er saa vist ogsaa, om han »haver nogle Midler«: *Pelsværket*. Den store Bangske Hjørnebutik, der ligesom springer frem fra Integade og kiler sig ud paa Østergade, den vil han vanskelig passere uden at faa et grundigt Anfald af den ovenfor omtalte Indkøbslyst.

*

*

*

Den Forretning, som nu saaledes fanger og fastholder Udlændinges Øjne, er ikke nogen Ætling af den moderne Storbutiksforetning. Den er ikke som en *Crimson-rambler* i faa Aar skudt op til en imponerende Højde med talrige Blade og brændende Blomster, den er krøben som en gammeldags »Gloire« Fod for Fod — indtil den dækker Taget!

Dens Grundlægger, I. D. Bang, fødtes i Kjøbenhavn den 11. Marts 1790. Han aabnede i 1816 et ubetydeligt Bundtmagerværksted og Pelsvaremagasin i den lille Ejendom, tidligere Østergade 17, hvis Grundareal knap udgjorde 200 Kvadratalen. Ejendommens Stueetage var baade Butik, Værksted og Beboelse paa en Gang. De væsentligste Indkøb foretoges hos Hamborger-Købmand, som undertiden besøgte Kjøbenhavn. Det

hændte dog ofte, at Bang maatte begive sig paa Langfart med Sejlskib eller med Vogn og selv opsøge Forhandlerne i Hamborg, en højst ubekvem og langsom Maade at drive Forretning paa.

For en stor Del var Handelen — ligesom nu — Byttehandel. Bang leverede sine danske Raavarer, rød Ræv, Ilder, Maar, Odder, Katteskind samt grønlandske Varer saasom blaa og hvide Ræve, Edderdunstæpper og Isbjørneskind, og modtog til Gengæld Zobel, Hermelin og andre Skindsorter, som ikke kunde skaffes til Veje herhjemme eller fra Grønland.

Allerede i I. D. Bangs Tid udvidedes Forretningen noget, og en af de øvre Etagere toges til Hjælp til Værksted og Beboelse. Han døde den 30. Marts 1864.

Hans Søn, A. C. Bang, født den 11. April 1823, forandrede Firmaets Navn til

A. C. BANG

I. D. BANG

O. BANG

sit eget, mest for at pointere en nyere Tid med forholdsvis moderne Anskuelser. Den lille Ejendom undergik en gennemgribende Ombygning, hvorved hele Huset indrettedes til Forretning.

Hamborg, som hidtil havde været den ledende By paa Markedet, maatte endnu i A. C. Bangs Tid vige Pladsen for Leipzig, hvor der i vore Dage ved Messerne gøres en ligefrem kolossal Forretning i Skind. Handlende i Skindbranchen fra alle Verdens Lande sætter hverandre Stævne her og forsyner sig efter Behov af de tilstedeværende Varer.

Løsenet for A. C. Bang var fremfor alt Soliditet og Akkuratesse, og han vandt sig i den Retning et smukt Ry. Det, at Varen var fra Bang, blev af Forbrugerne betragtet som et Stempel, der garanterede Ægtheden paa samme Maade som de tre Taarne de ædle Metaller. A. C. Bang, som døde den 8. Juli 1897, trak sig i 1888 ud af Forretningen, der overtoges af hans Søn, O. Bang, født den 24. Marts 1863.

Han havde det bedste og solideste Grundlag at arbejde videre paa, og det gjaldt nu kun om ved fortsat energisk Arbejde at søge videre Udvikling og ligesom glide lidt mere ind i den nye Tids Smagsretning. Det, som manglede ved Varen, var ikke

Bonitet, men et mere moderne Tilsnit, lidt mere Føjen sig efter Moden i Façon og Art, saaledes at Tingene fremtræder i en fixere Skikkelse.

Da Bang først havde bestemt sig til at gøre Skridtet, gjorde han det fuldtud og med overordentligt Held, — som det da noksom fremgaar af den stærke Forøgelse af Omsætningen i de senere Aar. Kronen blev sat paa Værket ved Fraflytningen af den gamle Ejendom med den høje Stue hen til Østergade 25, som blev fuldstændig ombygget og helt og holdent indrettet for Forretningen med en stor moderne Butik i Storstadstil i Niveau med Gaden.

* * *

BUTIKEN PAA ØSTERGADE

Her møder vi da Billedet af det tyvende Aarhundredes Pelsvaremagasin: fyldt fra Loft til Kælder med Skind i en rig Variation af Farver, Vare-Elevator, som forbinder de forskellige Afdelinger og Magasiner med hverandre, Tilskærerværksted, Skrædderværksted og betydelige Opbevaringsrum for Kundernes Pelsværk i Sommer-tiden. Og først og sidst hele Forretningens Magnet, det elegante og komfortable Butiksløkal, som fanger Blikket med sine store Stabler af brogede Skind og faar Haanden til rent uvilkaarlig at glide henover de bløde lune Pelse og Dun-Tæpper.

Det er den nordlige Zones Dyrebestand, som har leveret Bidrag til denne Øjenslyst, og i første Række — nutildags — Nordamerika og Canada. Fra disse Lande føres Skind i store Mængder til Londoner-Markedet og fordeles derfra over hele Evropa. Sibirien med Irkutsk-Markedet og Rusland med Nischni-Nowgorod-Marke-

J. BØRRE & CO.^s EFTERFØLGER

DEN, som træder ud i Livet vel funderet og vel afbalanceret gennem Fødsel og Midler, i Besiddelse af en sund, kraftig Konstitution, — for ham ligger Vejen dagklar og solbeskinnet.

Som han ser den foran sig, ligger den lige og afskaaren, uden Fristelser til Sidestier eller Svinkeærinder. Og derfor bliver for en saadan Natur alt uden det reelle og gediegnede ham fremmed og ligegyldigt; han ser uden Mishag, med en let Undren paa dem, som er i Færd med at kæmpe sig op paa Siden af ham, men det falder ham ikke ind at gribe til Midler for at holde dem nede; han er tilfreds med sin Position, han kender paa sig selv, at den ikke kan rokkes.

Der ruller noget af det samme Blod i hans Aarer som i den virkelige engelske Gentlemans fra »City«s snævre Gader paa den øvre Thamesbred.

Han præger sit Værk med et eget diskret Stempel, som ikke er almindeligt i en Tidsalder, hvor Løsenet ellers er og i Reglen nødes til at være »Skæppen væk fra Lyset«.

Det er Mænd af denne Type, som har ført Firmaet »J. Børre & Co.'s Efterfølger« i et halvt Aarhundrede, og vi har da det Særsyn i vor skrappe Konkurrence-Tidsalder at finde en fuldt moderne Butiksforretning — baade i Henseende til Beliggenhed, Forretningslokale og Varernes Art — som forholder sig fornemt afvisende overfor den nye Tids Veje og Maader til at henlede Opmærksomheden paa sig, og som ser sin Fordel ved det.

Forretningen er et Sideskud af Firmaet Lorentzen & Børre, som stiftedes midt i Fyrreerne af to unge Handelsmænd fra Hillerød. Den var den Gang væsentlig baseret paa finere Damekonfektion, men førte desforuden Tæpper og Undergardiner. Dog disse Artikler, som et Par Aar senere blev »J. Børre & Co.«s Specialvarer, havde den Gang kun paa Lager i enkelte Stykker. De blev betragtede som rene Luxusartikler, dem kun de meget Velhavende kunde tillade sig at købe. Tæpperne var endda af den tarvelig sribede Art, som nu kun vanskeligt kan opdrives, og, naar det kom højt, Brysselertæpper, der nu rangerer meget lavt nede i den fornemme Tæppeforretning. Gardinerne var ligeledes af enkle ensfarvede Stoffer uden Mønstre, i Reglen af det rødbrune Repsstof.

Først langsomt gik det op for Folk, at svære, farvede Gardiner og bløde, tykke Tæpper nu en Gang hører med til at skabe Hygge og Velvære i det daglige Liv. Man begyndte med at føle sig tilfreds med Tæpper, der dækkede Stuernes ene Fjerdedel, store nok til at et Bord og et Par Stole kunde anbringes paa dem, og man er endt med at forlange, at Tæppet skal dække alle Stuens Kroge, og i hvert Fald, at Filtet skal gærde mellem Væggene og Tæppet i Midten.

Tæppeforretningen blev i Begyndelsen af Halvtredserne af d'Herrer E. Lorentzen & J. Børre indrettet i Østergade Nr. 13, hvor den har til Huse den Dag i Dag. I 1875 overtoges den af Herr C. V. Strande, som havde været ansat i det gamle Firma fra dets Begyndelse, og som i 1897 overgav Forretningen til Herr H. P. Møller, Medarbejder fra 1871.

Da Firmaet traadte ud i Livet, var det saa at sige født med fast Grund under Fødderne; det var blevet til, fordi der var Trang til det, det havde sit Publikum paa Forhaand og skulde ikke først *slaas op*.

Man havde heller ikke nødig at famle sig frem med Hensyn til Varesnes Art: de Erfaringer, man havde gjort i det smaa, henviste Forretningen til det Publikum,

FORRETNINGSLOKALET, ØSTERGADE 13

som vilde have absolut første Klasses Ting, ægte og uopslidelige. Kunderne forlangte, at Tæppet, som blev købt til Udstyret, skulde holde Farven og Luven til Sølvbrylluppet.

Ved at Cheferne personlig foretager Indkøbene i England, Tyskland og Frankrig, skaffes der den bedste Garanti for, at Varenne virkelig er i Stand til at opfylde disse Publikums Fordringer, og er man uheldig med et enkelt Stykke, betragter baade Køber og Sælger det som en Selvfølge, at det erstattes.

Priserne er ikke godtkøbs og prætenderer heller ikke at være det, man ønsker kun, at de skulle kaldes billige i Forhold til Varesnes Kvalitet.

Det er Kursen, man har holdt, og det har vist sig, at Bestikket var rigtigt. Omsætningen er tiltagen gradvis og sikkert, og nøje afpasset efter den er Forretningslokalet

udvidet ud mod Lille Kongensgade, indtil det nu strækker sig helt igennem Bygningen som en stor Sal fra den ene Gade til den anden.

I dette enorme Lokale betegner da de enkelte Murpiller Udviklingen i Forretningens Liv: hver Gang en Væg er bleven brudt ned og Lokalet udvidet, er der sprunget et Par nye Piller frem; man læser ligesom Forretningens Liv paa dem, ganske som Træets Alder ses paa Veddets Ringe.

Som mangeaarig Leverandør til de kongelige Herskaber beæredes Firmaet i 1902 med Prædiketet »Kongelig Hof-Leverandør«.

INTERIØR FRA EXPEDITIONSLOKALET

I godt og vel Halvhundrede Aar har Firmaet ikke ved nogen Art af moderne Reklame søgt at henlede Publikums Opmærksomhed paa sig. Kun en Gang har man annonceret et Udsalg, og det er et Experiment, som man ikke ønsker at gentage.

Den Reklame, som overalt i den moderne Storbutiksføretning er en saa vigtig Del af Maskineriet, er det her ganske overladt Varebeholdningen selv at præstere.

J. FISKER & Co.

PARFUMEFABRIKATIONEN her til Lands bunder just ikke i nogen Tradition. Som dansk Industri er den et Udslag af de sidste tyve Aars Foretagsomhed og Driftighed, der finder nye Veje og dyrker de Dele af det hjemlige Marked op, hvor de Fremmede hidtil ene og ubestridt saae og høstede.

Parfumetilvirkningen laa længe ligesom for langt borte fra Gyldenlakkernes og Pæonernes Land, den havde noget utilnærmeligt over sig, noget distingveret, som ikke egnede sig for grove danske Hænder, men syntes passende at burde overlades det Land, hvor en Adolph Karr har gjort Aandrigheder (som citeres paa alle Tungemaal) over Parfumer og Kvinder.

Det var da denne Betragtning hos Publikum overfor hjemlige Parfumefabrikata, som det for en Snes Aar siden gjaldt om at bryde: man vilde paa Forhaand forsværge Muligheden af, at en dansk Fabrikant skulde kunne fremstille netop den rette Essens og faa den til at virke paa Lugtenerverne med den paa en Gang bestemt og dog ikke definerlige Duft.

Der var da en gennem Generationer nedarvet god Portion Fordomme og indgroede Meninger at overvinde for den, som vilde skabe en national dansk Industri af Parfumefabrikationen.

Men Fabrikant Fisker er af Natur Initiativets Mand, »hvad andre gaar af Vejen for, det morer ham nu mest.« Nu ved vi det alle, efter at vi har set ham med forbløffende Dumdristighed rasere hele Bydele og omskabe dem til moderne Forretningsejendomme i en Stil og en Maalestok, der hidtil aldrig var set herhjemme. Og

den Beslutsomhed, han under Udførelsen af disse Kæmpeforetagender har lagt for Dagen, medens alle Forsigtigpetere rystede paa Hovedet, lader En da forstaa, at han er gaaet til Oprettelsen af den første danske Parfumefabrik, der slog helt igennem, fuldkommen tryk paa et godt Udfald, i glad Bevidsthed om at besidde Kræfterne til at løse den foresatte Opgave og vel vidende, at Heldet villigt følger dens Fodspor, som vover de store Spring.

Fisker er pharmaceutisk Kandidat og har gaaet i den bedste praktiske Skole, som Datiden kendte, Svaneapotheket, idet han i en ganske ung Alder blev Laborant hos gamle Benzon.

Men Fisker var ikke den, som havde til Maal at tjene i anden Mands Sold alle sine Levedage, og Chancerne paa Svaneapotheket var jo spærrede opadtil. Han aabnede da den 12. Februar 1884 en egen Forretning, som han gav Navnet »Frederiksberggades Materialhandel«, og som han, i forbavsende faa Aar for Resten, mere og mere omskabte til en Specialforretning i Parfumer og Sæber, medens Materialhandelen ligesaa hurtigt svandt ind.

Til en Begyndelse førte han de den Gang eneste efterspurgte franske Parfumer og Sæber, men allerede ved Juletid s. A. udsendte han sin første Parfume efter egen Recept: »Bouquet Royal«, der øjeblikkelig slog an trods alle Fordomme. Hermed var egentlig Slaget vundet, »Esprit du Japon«, der fulgte umiddelbart efter, havde et ganske lignende Held paa Markedet, og saa solid var den Lykke, disse første Fabrikata gjorde, at de endnu den Dag i Dag mellem alle de mange Parfumer, som Firmaet siden har fremstillet, indtager en dominerende Stilling.

Lidt af en Kemiker, lidt af en Finsmager, en god Del Tilbøjelighed for Raffinements og en englelig Taalmodighed, det er et Par af de Ingredienser, hvoraf den Mand maa bestaa, som skal være i Stand til at komponere en Recept paa en gangbar Parfume.

FABRIKANT J. FISKER

Thi lang og besværlig er Vejen fra det Øjeblik, Blomsten brydes paa Marken, og til den som Parfume føres ud af Butiken i en behandsket Damehaand. Forsigtigt skal der gaas til Værks ved Sammenblandingen af det Dusin forskellige Stoffer, som ofte gaar med ved Fabrikationen af en Parfume. Et Centigram for meget af det ene eller for lidt af det andet er nok til, at Parfumen fuldstændig forandrer Karakter og Udseende og er til Siden af den rigtige Duft.

Hvor Markerne blaaner af Violer eller rødmer af Roser, nede ved den franske Riviera ved den lille By Grasse, sker de første forberedende Skridt: Blomsterduften overføres paa Fedt, og som et fast Pomadestof faar Fisker sine Grundstoffer her til

Byen. Det er, om man vil, en Omvej, thi det første, som sker, er atter at opløse og gøre Fedtet flydende, men det har nu en Gang vist sig at være det mest hensigtsmæssige.

Udtrækningen af Fedtstoffet foregaar i et ismaskinelignende Apparat. Der sættes Spiritus til den faste Masse, og det anbringes i en Beholder, som opvarmes, medens en Metalvinge uden Ophør holdes i roterende Bevægelse inde i Beholderen. Det er en Proces, som varer 5—6 Dage.

Efter at det flydende saa helt er fraskilt det bundfaldende Fedtstof, kan man begynde at blande Parfume, og ingen Apotheker er mere omhyggelig med Tilberedningen af

UDSALGET, ØSTERGADE 34

en giftig Medicin, end Parfumeuren og hans Medhjælpere maa være det ved at til-sætte Olier og Kemikalier.

Laboratoriet har det samme hemmelighedsfulde Udseende som paa et Apothek. Mange straalende Vædsker i buede Glas og krystalliserede Korn i hvide Vaser gærder Hylderne og omgaas nok saa varligt.

Dér staar en Tilsætning, som koster 5000 Kr. for saa meget, som kan rummes i en Bajerflaske, og dér en anden til 4000 Kr. for et lignende Kvantum, — jo vist lærer man at benytte sine Gramvægte og betjene sine Kilogrammaal med en for-bløffende Færdighed og ikke spilde Draaber af Krystaller paa Laboriebordet.

Men foruden Essenserne fabrikere J. Fisker & Co. forskellige Toiletmidler, som hører hjemme i Krystalskaalene paa ethvert velordnet Toiletbord og i Skuespillernes

og Skuespillerindernes Paaklædningsrum paa Theatret. Laboratoriets største Arbejde bestaar i Fremstillingen af Pomader, Cosmetiques, Pudder, Haarmidler, Brillantine, Bajusz-Kenots og de store Brugsartikler Tandpulver og Mundvand osv., — alle disse Artikler, som, fordum en Luxus, nu snart er en Nødvendighed for alle.

— Fra Frederiksberggades Materialhandel er J. Fisker & Co. voxet til at omfatte, foruden Hovedforretningen, der i 1900 flyttedes til Citykvarteret, 4 Udsalg i Kjøbenhavn og et i Aarhus og til daglig at beskæftige over tredive Mennesker. Forretningen har tillige forlængst overskredet Landets Grænser: et betydeligt Kvantum af Fabrikens Varer exporteres nordpaa til Sverige, Norge og Finland, hvor de nyder samme Anseelse som hos os.

Den Tid er længst forbi, da Fisker beskæftigede sig med Detaillerne i Parfumeforretningen; som det ikke er nogen Hemmelighed, lægger mange andre store Foretagender Beslag paa hans Tid, og dygtige Kemikere varetager Forretningens daglige Maskineri.

Men alligevel, naar Fisker fra Tid til anden tager de retrospektive Briller paa, vil Aarstallet 1884 og Navnet »Bouquet Royal« ikke forekomme ham ringere, mere taaget, mindre tydeligt i Glarene end — selveste »Volmerhus«.

65.0963 De danske byerhverv i tekst og billede (udg. 1904).

Register

Alumnia, Fajancefabrik	Bind 3	s. 88-90
Bang & Tegner	Bind 3	s. 325-329
Bangs, A. C., Pelsvaremagasin	Bind 3	s. 345-349
Binder, J. L., & Co. Uldvare- og Tæppefabrik	Bind 3	s. 69-74
Bing & Grøndahl, Porcelainsfabrikken	Bind 3	s. 91-102
Børre, J. & Co.s Efterfølger	Bind 3	s. 350-352
Carl, L. H. Dampskibsselskaberne Skjold, Carl og Gorm	Bind 3	s. 55-58
Carl, Skjold og Gorm, Dampskibsselskaberne. Carl, L. H.	Bind 3	s. 55-58
Celinders, Th., Overstykkemagasin	Bind 3	s. 317-320
Cimbria, Vendila, Dampskibsselskaberne. Svendsen & Christensen.	Bind 3	s. 47-54
Cloëttas, Brødrene, Chokoladefabrik	Bind 3	s. 145-154
Danske Cichoriefabrikker, De, Aktieselskabet. C. F. Rich & sønner	Bind 3	s. 129-144
Danske Conservesfabrikker, De	Bind 3	s. 155-159
Danske Dampmøller, De, Aktieselskabet	Bind 3	s. 125-128
Danske Spritfabrikker, De	Bind 3	s. 241-256
Dehn, N. L., Dampvaskeri	Bind 3	s. 119-123
Dragsted, Brødrene. Hofjuvelerere og hofguldsmede	Bind 3	s. 307-310
Felumbs, Emil, Pianofortefabrik	Bind 3	s. 281-284
Fisker, J., & Co.	Bind 3	s. 353-356
Fonnesbech, A.	Bind 3	s. 331-340
Forenede Dampskibsselskab, Det (D.F.D.S)	Bind 3	s. 13-18
Frederiksholms Tegl- og Kalkværker	Bind 3	s. 103-110
Glud & Marstrands Fabrikker	Bind 3	s. 183-192
Gorm, Skjold og Carl, Dampskibsselskaberne. Carl, L. H.	Bind 3	s. 55-58
Hansen, A. N., & Co.	Bind 3	s. 259-267
Hansen, C. K. Skibsrederi og Dampskibs-agentur	Bind 3	s. 23-28
Heckser & søn. De Fisker'ske Rederier	Bind 3	s. 19-22
Hertz, Bernhard	Bind 3	s. 305-306
Hirschsprung, A. M., & Sønner	Bind 3	s. 227-233
Holm & Wonsild, Skibsmæglerfirmaet	Bind 3	s. 39-44
Haastrup, H., & C. Andersen. Paraply- og Parasolfabrik	Bind 3	s. 65-68
Jensen, Severin & Andr.	Bind 3	s. 269-273
Jensen, W. E., & Søn, kobbersmede	Bind 3	s. 295-297
Johnsen & Jespersen. Dampskibsselskabet Steam. Aktieselskab	Bind 3	s. 45-46
Kastrup Glasværk, Aktieselskabet	Bind 3	s. 257-258
Knudsen, Cornelius	Bind 3	s. 275-280
Kongelige Porcelainsfabrik, Den og Alumnia	Bind 3	s. 75-90
Krüger, I., Ingeniør-Forretning	Bind 3	s. 215-220
Kryolith- Mine- og Handelsselskabet	Bind 3	s. 111-118
Københavns Mælkeforsyning	Bind 3	s. 167-170
Larsen, J. & søns Pianofortefabrik	Bind 3	s. 285-290
Larsens, N., Vognfabrikker, Aktieselskab	Bind 3	s. 221-226
Ludvigsen & hermanns Jernstøberi	Bind 3	s. 193-196
Lund, J. R., Pariseretablissement	Bind 3	s. 299-304
Nielsen & Winthers Værktøjsmaskinfabrik, Aktieselskabet	Bind 3	s. 207-212
Norden, Dampskibsselskabet. Peter Brown, skibsreder	Bind 3	s. 29-32

65.0963 De danske byerhverv i tekst og billede (udg. 1904).

Register

Otto & Raben	Bind 3	s. 341-344
Petersen, Herm. N., & Søns Pianofortefabrik	Bind 3	s. 291-294
Prince of Wales. Herreekvipering og skrædder	Bind 3	s. 313-316
Rasmussen, Alex, Cigarfabrik	Bind 3	s. 235-240
Recks Opvarmningskompagni	Bind 3	s. 213-214
Rich, C. F & sønner. De Danske Cichoriefabriker, Aktieselskabet.	Bind 3	s. 129-144
Schmidth, F. L., & Co., Ingenieur-Firmaet	Bind 3	s. 171-182
Simonsens, Chr. L., Efterfølgere. Herreekvipering og skrædder.	Bind 3	s. 313-316
Skjold, Carl og Gorm, Dampskibsselskaberne. Carl, L. H.	Bind 3	s. 55-58
Smith, Mygind & Hüttemeier, Aktieselskabet	Bind 3	s. 197-205
Steam, Dampskibsselskabet. Johnsen & Jespersen. Aktieselskab	Bind 3	s. 45-46
Svendsen & Christensen. Dampskibsselskaberne Cimbria, Vendila m. fl.	Bind 3	s. 47-54
Svitzer's, Em. Z., Bjergnings-Enterprise, Aktieselskabet	Bind 3	s. 33-38
Søborgs, A., Fabrikker	Bind 3	s. 161-166
Trolle, P.	Bind 3	s. 321-323
Utzon, N. P., Københavns Mekaniske Net- og Garnfabrik	Bind 3	s. 59-64
Vendila, Cimbria, Dampskibsselskaberne. Svendsen & Christensen.	Bind 3	s. 47-54
Østasiatiske Kompagni, Det	Bind 3	s. 3-12